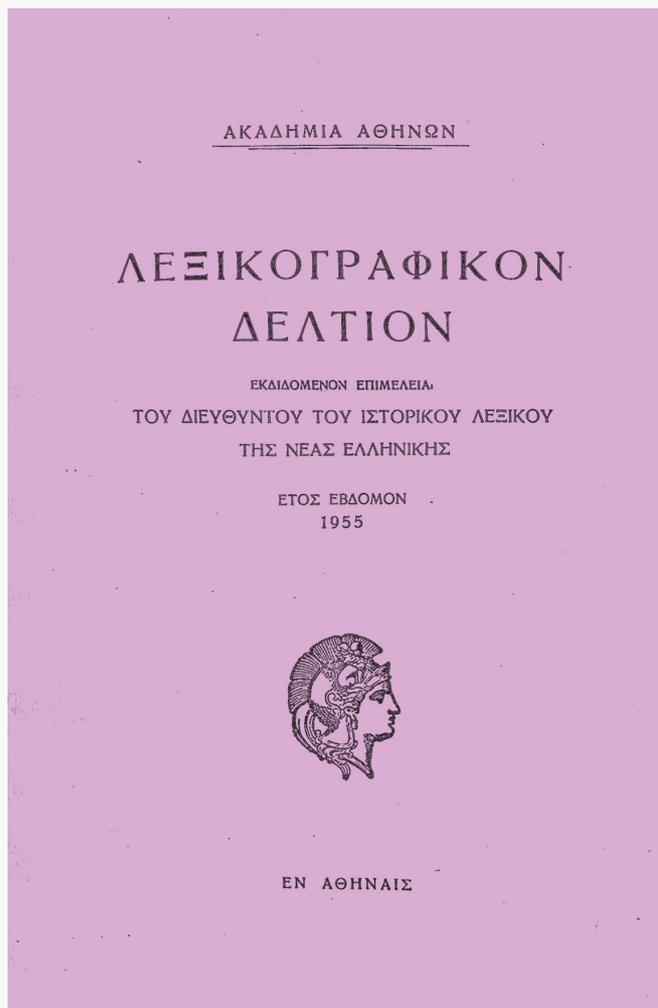

Lexicographic Bulletin

Vol 7 (1955)

Lexicographic Bulletin

Φρασεολογικά

Anthimos Papadopoulos

doi: [10.12681/ld.40100](https://doi.org/10.12681/ld.40100)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ
1955

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΚΑ

Πρόβαίνω εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς τετάρτης σειρᾶς τῶν *φρασεολογικῶν*. Δὲν μπορῶ νὰ γνωρίζω ἀπὸ τοῦδε ἂν θὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ πέμπτη σειρά ὑπ' ἐμοῦ καταρτιζομένη ἢ ὑπὸ ἄλλου τινός. Πάντως τὸ γλωσσικὸν τοῦτο κεφάλαιον εἶναι τόσον ἀπέραντον, ὥστε οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐφθασεν ἢ θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ τέρας. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ἀπλούστατος. Ἡ γλῶσσα οὐδέποτε παύει νὰ γεννᾷ. Μετὰ ἡμίσειαν ἢ μίαν γενεὰν θὰ γεννηθοῦν φράσεις, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶναι ἀνύπαρκτες, ἀπεναντίας δὲ μποροῦν νὰ περιπέσουν εἰς ἀχρηστίαν καὶ νὰ λησμονηθοῦν φράσεις συνήθεις σήμερον. Γένεσις καὶ φθορὰ χαρακτηρίζει πᾶσαν γλῶσσαν ὀμιλουμένην καὶ ζωντανήν.

Καὶ μία παρατήρησις περὶ τῆς προελεύσεως τῶν φράσεων, τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν ἀναγκαίαν, εἶναι ἡ ἐξῆς. Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἰδῇ ἀρκετὰς φράσεις ἀρχαίας ἢ μεσαιωνικῆς καταγωγῆς. Αἱ δευτέραι προέρχονται συνήθως ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν. Ἐφόσον φράσεις τοιαῦται εἶναι μὲν συνήθως τῆς λογίας χρήσεως, εἶναι ὅμως καὶ εἰς τὸν πολὺν λαὸν κατανοηταὶ καὶ συνειδηταί, ἀλλὰ καὶ λέγονται ἐνίοτε καὶ ὑπ' αὐτοῦ, δὲν ἦτο πρέπον ν' ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ τὴν ἔρευνάν μας. Ὁ γλωσσολόγος εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν χρῆσιν καὶ μόνον αὐτὴν ἀδιαφορῶν τελείως διὰ τὴν προέλευσιν. Καὶ ἔδῳ ἔν τινι μέτρῳ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσχύων ὁ γλωσσικὸς ἀφορισμὸς τοῦ Ρωμαίου ποιητοῦ «*usus populi loquendi*». Τὴν προέλευσιν θὰ ἐξετάσῃ ὁ γλωσσολόγος μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν ἱστορικὴν γένεσιν τῆς φράσεως. Τοῦτο ἐπράξαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ εἰς τὰς προηγουμένας σειρὰς καὶ εἰς τὴν παρούσαν. Ἐφόσον μία λέξις ἢ ἔκφρασις εἶναι συνειδητὴ εἰς τὸν λαὸν καὶ χρησιμοποιεῖται καὶ ὑπ' αὐτοῦ, ὁ γραμματικὸς τύπος αὐτῆς ἀποτελεῖ ζήτημα ἐντελῶς δευτερεύον καὶ ἄνευ γλωσσικῆς σημασίας. Τὸ ἴδιον ἰσχύει γενικῶς δι' ὅλας τὰς φράσεις τῆς λογίας χρήσεως.

ἀγάπα τὸ φίλο σου μὲ τὰ ἐλαττώματά του.

Γνωμικὸν ὅτι ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἐπιεικεῖς εἰς τοὺς φίλους μας καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀποστρεφώμεθα οὔτε νὰ διαλύωμεν τὴν φιλίαν, ὅταν ἔχουν τὰ συνήθη ἀνθρώπινα ἐλαττώματα, διότι καὶ ἐμεῖς, ἂν δὲν ἔχωμεν τὰ ἰδικά του, φυσικὸν εἶναι νὰ ἔχωμεν ἄλλα.

ἁγιασμένα τὰ χώματά του!

Εἰς τὴν εὐχεικὴν φράσιν ὑπονοεῖται τὸ ρῆμα *νά ναι!* Λέγεται αὕτη δι' ἄνθρωπον ἀποθανόντα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκφράζομεν ἄπειρον σεβασμὸν καὶ στοργὴν διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του. Τοῦ εὐχόμεθα δηλαδὴ ὄχι μόνον τὸ σῶμα του ν' ἁγιάσῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ χώματα ποὺ θὰ τὸ σκεπάσουν νὰ γίνουν καὶ ἐκεῖνα ἅγια¹.

ἀγοράζω καὶ δὲν πουλάω.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ἔμπορον, ὅστις ἀγοράζει πρᾶγμα τι καὶ δὲν τὸ πουλάει, ἀλλὰ τὸ ἔχει εἰς τὴν ἀποθήκην, λέγει τις τὴν φράσιν, ὅταν ἀκούῃ εἰς κοινὴν συζήτησιν προσώπων καταλαλιὰς καὶ κατηγορίας κατὰ τινος ἀπόντος, ἀλλ' ὁ ἴδιος δὲν ἐκφέρει ἀπολύτως καμμίαν γνώμην.

ἀγρὸν ἠγόρασε.

Ἡ κοινόχρηστη αὕτη φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «ἀγρὸν ἠγόρασα καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν, ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον»² καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις ἀδιαφορεῖ διὰ πᾶσαν συμβουλήν ἢ σύστασιν ἢ παραγγελίαν, ἢ ὁποία τοῦ γίνεται καὶ φροντίζει μόνον διὰ τὰς ἰδίας ὑποθέσεις, ἢ δι' ἄνθρωπον, ὅστις ἀδιαφορεῖ διὰ τὰ πάντα καὶ διὰ τὰ ἴδια ἔτι συμφέροντα.

αἱ μωραὶ παρθένοι ἢ οἱ μωρὲς παρθένες.

Εἶναι ἀπὸ τὴν γνωστὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν τῶν φρονίμων καὶ μωρῶν παρθένων³ καὶ λέγεται δι' ἀνόητα κορίτσια.

αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν.

Δι' ἄνθρωπον ἀνήθικον καὶ αἰσχρὸν λέγεται αὐτὸς εἶναι *αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν* ἢ *ὅ,τι αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν*. Εἶναι ἀπὸ τὴν περικοπὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν»⁴. Ἡ συντακτικὴ ἀνωμαλία τῆς χρήσεως τῆς φράσεως ὡς κατηγορουμένου εἶναι ἀπὸ τὰς

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀγιάζω* Β 1 καὶ 2.

² Λουκ. 14, 18. Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀγρός* καὶ *Σπῦρ. Γεωργακόπουλον*, περιοδικὸν «Ἀκτίνες», τεύχ. Φεβρουαρίου 1951 σελ. 75.

³ Ματθ. 25, 1—13. Πβ. καὶ *Σπῦρ. Γεωργακόπουλον*, περιοδικὸν «Ἀκτίνες», τεύχ. Φεβρουαρίου 1951 σελ. 75.

⁴ Πρὸς Ἐφεσ. 5, 12. Πβ. καὶ Λεξικὸν νέας Ἑλληνικῆς λ. *αἰσχρός*.

συνήθεις εἰς τὰς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης προερχομένας φράσεις ἀποτέλεσμα οὕσα τῆς παρανοήσεως τοῦ ἀληθοῦς νοήματος αὐτῶν.

ἀκόμα δὲν τὸν εἶδαμε καὶ Γιάννη τὸν βγάλαμε.

Διηγοῦνται τὸ ἐξῆς περιστατικὸν διὰ τὸν Κολοκοτρώνην. Κάποιος στενὸς φίλος του, ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως, τὸν ἐκάλεσε νὰ βαπτίσῃ τὸ παιδί του, ποῦ θὰ τὸ ἔβγαζε Γιάννη. Τὸ περίεργον ἦτο ὅτι ἡ πρόσκλησις ἔγινε πρὶν ἀκόμα γεννηθῆ τὸ παιδί, ἀλλ' ὁ ὄπλαρχηγός, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι ὁ στρατηγὸς ἦτο πολυσχολὸς καὶ ὅτι θὰ ἀργοῦσε νὰ προσέλθῃ, τὸν ἐκάλεσεν ἐγκαίρως μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἔως τότε ἤθελε γεννήσει ἡ γυναῖκα του καὶ ἤλπιζε νὰ εἶναι ἀγόρι τὸ παιδί. Διὰ τοῦτο καὶ προεῖπεν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην ὅτι θὰ τὸ ὠνόμαζε Γιάννη. Ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ὁ στρατηγὸς δὲν ἠρῆσεν, ἤλθεν ἐγκαίρως εἰς τὸ χωρίον τοῦ φίλου του καὶ ὅταν εἶδε πὼς δὲν ὑπῆρχεν υἱός, ἀλλ' ἦτο ἀκόμη στήν κοιλιά τῆς μάννας του, ἔσκασε σὲ γέλια τρανταχτὰ λέγων εἰς τοὺς συνοδεύοντας αὐτὸν ***βρέ, ἀκόμα δὲν τὸν εἶδαμε καὶ Γιάννη τὸν βγάλαμε!*** Ἀπὸ τότε ἐπεκράτησε νὰ λέγεται εἰρωνικῶς ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον, ὅστις θεωρεῖ ὡς ἀσφαλὲς μέλλον νὰ συντελεσθῆ γεγονός τι εὐχάριστον.

ἄκρες μέσες.

Τὸ ***ἄκρες μέσες*** λέγεται εἰς πολλὰς ἐκφράσεις καὶ σημαίνει ὅχι ἐν πλήρει ἀφηγήσει καὶ ἐπακριβῶς, ἀλλὰ ἀκροθιγῶς πως, ἀτελῶς, λίαν σύντομα καὶ μὲ μισόλογα, οἷον ***μοῦ τὰ πε ἄκρες μέσες***, ἢ ὅχι καθ' ὀλοκληρίαν, ἀλλὰ κατ' ἐλάχιστον, οἷον ***κάτι κατάλαβα ἄκρες μέσες*** κττ. ¹ Δηλοῦται δι' αὐτοῦ τρόπον τινὰ διάσπασις τοῦ συνεχοῦς ὅλου εἰς τεμάχια, τινὰ τῶν ὁποίων μεμονωμένα ὑποπίπτουν εἰς τὴν ἀκοήν καὶ τὴν ἀντίληψίν μας. Ἡ μεταφορὰ μοῦ φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίου, τοῦ ὁποίου διαβάζομεν ὅχι ὅλας τὰς σελίδας ἐν συνεχείᾳ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλ' ὀλίγας σελίδας ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὀλίγας ἀπὸ τὴν μέσην καὶ ὀλίγας ἀπὸ τὸ τέλος.

ἀκριβὰ τὴν πλήρωσε.

Λέγομεν δι' ἓνα πράγμα ὅτι τὸ ἐπληρώσαμεν ἀκριβὰ, ὅταν προσφέρωμεν τίμημα ἀνώτερον τῆς πραγματικῆς ἀξίας. Καὶ μεταφορικῶς ***τὸ πλήρωσε ἀκριβὰ*** = ὑπέστη ἐπακόλουθα μιᾶς πράξεως πολὺ ἀνώτερα καὶ ὀδυνηρότερα καὶ δυσανάλογα πρὸς τὴν πράξιν αὐτήν. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος φράσις προῆλθε κατὰ παρά-

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ***ἀκρα***.

² Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ***ἀκριβὰ***.

λειψιν ἀντικειμένου γένους θηλυκοῦ, ὁποῖον δὲν δύναται νὰ νοηθῆ ἄλλο ἀπὸ τὸ *ζημιά*. Ἐλέγεται λοιπὸν κατ' ἀρχῆς *ἀκριβὰ τὴν πλήρωσε τῆ ζημιά*, ἐννοεῖται τὴν προξηνηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ κατόπιν ἐπεκράτησε νὰ λέγεται μεταφορικῶς εἰς πᾶσαν περίστασιν, καθ' ἣν ζημιώνεται, ὑποφέρει ἢ δεινοπαθεῖ τις ἐξ αἰτίας μηδαμινῆς πράξεως ἀποτελεσμα συνήθως ἀπρονοησίας.

ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει.

Γνωμικὴ φράσις ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν, διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦται ὅτι αἱ βουλαὶ καὶ αἱ πράξεις τοῦ Θεοῦ εἶναι πολλάκις ἀντίθετες πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων.

ἄλλαξε ὁ Μανολιὸς | κ' ἔβαλε τὸ ρουῖχο του ἄλλιῶς.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις δι' ἀπλῆς τινος μεταβολῆς εἰς τὰς συνηθείας καὶ ἔξεις του νομίζει ὅτι ἔκαμε κάτι τὸ σπουδαῖον καὶ προσοχῆς ἄξιον καὶ νομίζει ὅτι ὀφείλουν ὁπωσδήποτε νὰ εἶναι ἐκανοποιημένοι ὅσοι περιμένουν ἀπ' αὐτὸν ριζικὰς, πραγματικὰς καὶ οὐσιώδεις μεταβολάς. Εἰς τὴν φράσιν πάντως θὰ ὑπόκειται ἀνέκδοτον Μανολιοῦ τινος, ὅστις ἐφόρσε ἀντεστραμμένην τὴν ἐνδυμασίαν του διὰ νὰ φανῆ ὅτι ἤλλαξε ρουχισμόν¹.

ἄλλη παράγραφος.

Ἀπὸ τὴν διαίρεσιν εἰς τεμάχια κειμένου βιβλίου ἢ γραπτοῦ ἐν γένει λόγου λεγόμενα παραγράφους ἐπεκράτησεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων νὰ λέγεται *αὐτὸ εἶναι ἄλλη παράγραφος, αὐτὸ ἀποτελεῖ ἄλλην παράγραφον, ἄλλη παράγραφος αὐτῆ* κτλ., ὅταν θέλουν νὰ δηλώσουν ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλου ζητήματος διαφόρου ὅλως ἐκείνου, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος.

ἄλλοίμονο!

Ἡ λέξις ὑπὸ τύπον φραστικὸν καὶ μὲ ἐννοίαν σχετλιασμοῦ λέγεται κοινῶς, ὅταν ἐκφράζωμεν τὴν ἀπορίαν καὶ ἐκπληξίν μας διὰ γεγονός τι, τὸ ὁποῖον οὔτε φανταζόμεθα καὶ ὡς δυνατὸν οὔτε ἐπιθυμοῦμεν νὰ γίνῃ. Συνήθως γίνεται χρῆσις τῆς ὡς ἀπάντησις εἰς ἐρώτησιν, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐπεριμέναμεν, οἷον *ἐσὺ τὸ εἶπες αὐτό; — ἄλλοίμονο!* = ἄλλοίμονό μου ἔστω καὶ ἂν ἀπλῶς διενουούμην τέτοιο πρᾶγμα.

¹ Πρβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀλλάζω* Α Β β.

*ἄλλοι ᾽ς τὸ νιὸ τὸν ἄυπνο, τὸ γέρο τὸν ὑπνιάρι
ἢ ἄλλοι ᾽ς τὸ νιὸ πὸν δέρνεται, ᾽ς τὸ γέρο πὸν κοιμᾶται.*

Κατὰ φυσικὸν νόμον ὁ νέος κοιμᾶται περισσότερον ἀπὸ τὸν γέρον. Τὸ ἀντίθετον δηλοῖ ἔλλειψιν ὑγείας. Εἰς τὸ δέρνεται ἐννοεῖται ᾽ς τὸ κρεβάτι, δηλαδή στριφογυρίζει ἐξ αἰτίας τῆς ἀυπνίας.

ἄλλοῦ αὐτὰ ἢ ἄλλοῦ νὰ τὰ πουλᾶς αὐτά!

Αἱ δύο αὐταὶ ταυτόσημοι φράσεις λέγονται εἰς τὸν προσπαθοῦντα νὰ μᾶς ἀπατήσῃ διὰ λόγων, ἡμεῖς ὅμως τοῦ δηλοῦμεν ὅτι ἐννοοῦμεν κάλλιστα τὴν πονηρίαν καὶ τὸν δόλον του καὶ τὸν παραπέμπομεν νὰ εὔρη ἄλλοῦ ἀφελεῖς καὶ εὐπίστους, οἱ ὅποιοι ἠμποροῦν νὰ τὸν πιστεύσουν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶναι βραχυλογία τοῦ ἄλλοῦ νὰ τὰ λές αὐτά, ἡ δὲ δευτέρα ἐπίσης βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ ἀντικειμένου τοῦ πουλᾶς. Θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς εἰς ἄνθρωπον προσπαθοῦντα νὰ μᾶς πουλήσῃ πράγματα ἄχρηστα καὶ νόθα, πράγματα ἄνευ ἀξίας τινός¹, ἀλλ' ἡμεῖς ἐννοοῦντες τὸν δόλον του τὸν παραπέμπομεν εἰρωνικῶς ἄλλοῦ.

ἄλλοῦ τὰ κακαρίσματα κι ἄλλοῦ γεννᾶν οἱ κόττες.

Οἱ κόττες κακαρίζουν ἐκεῖ ὅπου γεννοῦν. Ἀποτελεῖ κάτι τὸ παρὰ φύσιν νὰ κακαρίζουν εἰς ἄλλο μέρος καὶ ἄλλοῦ νὰ γεννοῦν. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις, ὅταν ἄλλα προσδοκᾶ τις καὶ ἄλλα βλέπῃ νὰ συμβαίνουν. Συνώνυμος φράσις ἄλλοῦ τ' ὄνειρο κι ἄλλοῦ τὸ θᾶμα. Ἄλλως πως ἐρμηνεύει τὴν φράσιν ὁ Νικόλαος Πολίτης παραθέτων καὶ παραλλαγὰς αὐτῆς².

ἄλλοῦ τ' ὄνειρο κι ἄλλοῦ τὸ θᾶμα.

Ἡ φράσις ἀποτελεῖ ὄντως θαῦμα γλωσσικῆς ἐκφράσεως. Δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ γλαφυρωτέρα διατύπωσις τῆς ἐννοίας, ὅτι ἐκεῖ πὸν ὄνειρευόμεθα νὰ πραγματοποιηθῇ κάτι τὸ εὐχάριστον, ὅλως παρὰ προσδοκίαν προκύπτει ἄλλο γεγονός ὡς ἐκ θαύματος πὸν διαψεύδει τὰς ἐλπίδας μας³. Συνώνυμος φράσις ἄλλοῦ τὰ κακαρίσματα κι ἄλλοῦ γεννᾶν οἱ κόττες.

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἄλλοῦ.

² Παροιμ. 1, 581 καὶ 582.

³ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἄλλοῦ.

ἄμε ᾽ς τὴν ὀργή! ἄμε ᾽ς τὸ διάβολο!

Λέγεται καὶ πληρεστέρα ὡς φράσις ἀρατικῆ *ἄμε ᾽ς τὴν ὀργή τοῦ Θεοῦ!* = πῆγαινε ἐκεῖ, ὅπου νὰ σὲ καταστρέψῃ τοῦ Θεοῦ ἡ ὀργή. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταβῆ κανεὶς κάπου διὰ νὰ ὑποπέσῃ ἐκεῖ εἰς τὴν ὀργὴν του, νομίζω ὅτι ἡ φράσις ἐλέχθη μᾶλλον κατ' εὐφημισμὸν ἀντὶ τῆς ἐτέρας ἀρατικῆς *ἄμε ᾽ς τὸ διάβολο!* ἢ ἀπλῶς *᾽ς τὸ διάβολο!* = νὰ πᾶς εἰς τὸν τόπον τοῦ διαβόλου, νὰ πᾶς νὰ χαθῆς. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλιλικὴν *au diable*, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἡ φράσις ἐγεννήθη καὶ εἰς τὰς δύο γλώσσας ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων¹.

ἄναψε καὶ κόρωσε.

Διὰ τὸν φοῦρνον ὅστις πυρώνεται τελείως, δηλαδὴ φθάνει ἡ πυράκτωσίς του οἶονεὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ *κόρου*, λέγεται ἡ ἀνωτέρω φράσις. Καὶ μεταφορικῶς δι' ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἡ ὀργὴ φθάνει εἰς τὸ ἔσχατον ὅριον².

ἂν δὲ βαριέται.

*Απὸ λόγους ὑποθετικούς, οἷος *ἂν δὲ βαριέται, ἄς περιμένη - ἄς πάη - ἄς μιλάη* κτ., καθ' οὗς ἐκδηλοῦμεν ἡμεῖς προσωπικῶς ἔλλειψιν οἰουδήποτε ἐνδιαφέροντος, ἐπεκράτησεν ὡς φράσις μόνον τὸ *ἂν δὲ βαριέται*, διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦται ἐσχάτη ἀδιαφορία καὶ ποιά τις περιφρόνησις διὰ τὰ ἔργα ἢ τοὺς λόγους ἄλλου. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ ὑποθετικοῦ λόγου συμπληροῦται ἢ ἐννοεῖται συμπληρουμένη ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα τῆς συνομιλίας.

ἂν δὲν κλάψῃ τὸ μωρό, βυζὶ δὲν τοῦ δίνουν.

Κοινοτάτη ἡ γνώμη, ὅτι διὰ νὰ γίνῃ κανενὸς μιὰ καλωσύνη καὶ χάρις, πρέπει νὰ τὴν ζητήσῃ καὶ κάποτε ἐπιμόνως διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἡ μητέρα ἀναγκάζεται ἀπὸ τὸ συνεχὲς καὶ ἐπίμονον κλαυθιμύρισμα τοῦ νηπίου νὰ χάσῃ τὴν ἡσυχίαν της καὶ νὰ πάη εἰς τὴν κούνιαν νὰ τὸ θηλάσῃ. Γνώμη ἀρχαιοτάτη πιστοποιουμένη καὶ ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν».

**ἂν δὲν παινέσῃ ὁ νοικοκύρης τὸ σπίτι του,
θὰ πέσῃ νὰ τὸν πλακώσῃ.**

*Ἐπὶ τοῦ ἐπαινοῦντος τὰ ἴδια πράγματα ὡς ἄξια λόγου, ἐνῶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι μηδαμινὰ καὶ ἀνάξια λόγου. Ὡσὰν ἓνας νοικοκύρης ἀναγκαστικὰ πρέπει νὰ

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἄγω 2.

² Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἀνάφτω Β 1.

ἐπαινῆ τὸ σπίτι του, τὸ ὁποῖον ἀλλιῶς, ἂν τὸ κατηγοροῦσε ὁ ἴδιος, πρὸς ἐκδίκησιν θὰ κατέρρεεν καὶ θὰ τὸν ἐπλάκωνεν. Ἡ ἔννοια εἶναι εἰρωνική.

ἂν δὲν ταιριάζαμε, | δὲ θὰ συμπεθεριάζαμε.

Γιὰ νὰ συμπεθεριάση τις μὲ ἄλλον χρειάζεται νὰ ὑπάρχη ταυτότης σκέψεων καὶ ἔξεων. Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐπὶ ἀνθρώπων ὁμοίων χαρακτήρων καὶ συνηθειῶν, ὁμοίας κοινωνικῆς θέσεως, οἱ ὁποῖοι συνεννοοῦνται εὐκολα καὶ δὲν διαφοροῦν οὔτε ἐρίζουν.

ἂν ἔκαναν ὅλες οἱ μέλισσες μέλι, θὰ ἔκανα κ' ἐγὼ κουβέλι.

Ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ ἐπιδείξουν τὰ ἴδια προσόντα καὶ χαρίσματα ἢ καὶ τὰς ἰδίας ἰκανότητας. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τοῦς κηφήνας.

ἄνθρακες ὁ θησαυρός.

Ἀρχαία παροιμιώδης φράσις εὐχρηστικὴ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων «ἐπὶ τῶν ἐφ' οἷς ἤλπισαν διαψευθέντων, ὡς ὁ Λουκιανός, ἄνθρακός μοι τὸν θησαυρόν ἀπέφηνας»¹. Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται περιστατικὸν ἀνθρώπου, ὅστις ἔσκαψε κάπου μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὔρισκε θησαυρόν, ἀλλ' ἀντὶ τούτου εὔρεν ἄνθρακας.

ἀνοίγω τὴν καρδιά μου.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀποκαλύπτω κάτι μυστικὸν εἰς πρόσωπον τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης μου, μυστικὸν τὸ ὁποῖον μένον τοιοῦτον μὲ πιέζει καὶ στενοχωρεῖ, ἀλλ' ἀνακοινούμενον μὲ ξαλαφρώνει καὶ μὲ ἀνακουφίζει.

ἀνοίγω τὸ στόμα.

Περίφρασις χρησιμοποιουμένη φραστικῶς εἰς δήλωσιν τοῦ ὅτι ἀρχίζω νὰ ὁμιλῶ ἐκεῖ πού πρὶν ἔμενα ἄφωνος καὶ σιωπηλός. Πβ. *λύθηκε ἡ γλῶσσα του.*

ἀνοιξε ἡ γῆ καὶ τὸν κατάπιε.

Ἡ φράσις συνηθίζεται κοινῶς ἐπὶ τοῦ αἰφνιδίως ἐξαφανισθέντος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Περισσότερα ἰδὲ εἰς τὴν φράσιν *τὸν κατάπιε ἡ γῆ.*

¹ *Παροιμιογράφοι*, ἔκδ. Leutsch, Gottingae 1839, τόμ. 1, 195.

ἀντὶ νὰ δέρνη τὸ γάιδαρο, δέρνει τὸ σαμάρι.

Ἡ φράσις φέρεται καὶ κατ' ἄλλην διατύπωσιν δὲ δέρνει τὸ γάιδαρο καὶ δέρνει τὸ σαμάρι. Λέγεται περὶ ἀνθρώπου, ὅστις ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ ἐνόχου πράξεώς τινος ἐλέγχει ἢ τιμωρεῖ ἓνα ἀνίδεον καὶ ἀθῶον¹.

ἀντὶ πινακίου φακῆς.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀφήγησις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης² περὶ τῆς ἀπερισκέπτου ἀποφάσεως τοῦ Ἡσαῦ, υἱοῦ τοῦ πατριάρχου Ἰσαάκ, νὰ παραχωρήσῃ τὰ πρωτοκεῖα εἰς τὸν δίδυμον ἀδελφόν του Ἰακώβ ἀντὶ ἐνὸς πινακίου βρασμένης φακῆς. Ἐπράξε δὲ τοῦτο ἐξαναγκασθεὶς ἀπὸ τὴν πείναν. Ἀπὸ τὸ διήγημα τοῦτο ἐπεκράτησε νὰ λέγεται εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν ἡ φράσις ἀντὶ πινακίου φακῆς, ὅταν ἀπεμπολῇ τις πολῦτιμον πλεονέκτημα ἀντὶ εὐτελεστάτου ἀνταλλάγματος.

ἂν τοῦ δώσης ἀπ' τὸ ἓνα μάγουλο, σκάει τ' ἄλλο.

Διὰ παιδὶ εὐτραφὲς τοῦ ὁποίου ἡ εὐρωστία φαίνεται ἀπὸ τὰ σφιχτοδεμένα μάγουλα. Ἄν τοῦ δώσῃ κανεὶς ἰσχυρὸν πλήγμα εἰς τὸ ἓνα, σκάει τὸ ἄλλο, διότι μὴ ἔχον πλαδαρότητα καὶ ἐλαστικότητα δὲν ἀντέχει εἰς τὴν μεταδιδομένην πίεσιν ἀπὸ τὸ πληττόμενον.

ἄντρας μέσ' ᾗς τὸ σπίτι, διάβολος ᾗς τὴ γωνιά.

Λέγεται συνήθως μὲ ἔννοιαν ἀστειότητος ὑπὸ τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπιθυμοῦν τὴν παρουσίαν τῶν ἀνδρῶν εἰς τοὺς οἴκους. Ἄνδρας μέσα εἰς τὸ σπίτι θεωρεῖται κώλυμα εἰς τὰ ἔργα τῆς νοικοκυρωσύνης, συγυρίσματα, σκουπίσματα, μαγειρέματα κττ. Εἶναι ὡσὰν τὸν διάβολον, ὅστις χῶνει τὴν οὐρὰν του παντοῦ καὶ γεννᾷ ἐμπόδια.

ἄνω ποταμῶν.

Εἶναι ἀπὸ τὸν γνωστὸν στίχον τοῦ Εὐριπίδου «ἄνω ποταμῶν χωροῦσι παγαί»³ καὶ λέγεται συνήθως εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων *τοῦτο εἶναι ἄνω ποταμῶν* διὰ πρᾶγμα ἀφύσικον καὶ παράλογον. Ὅτι ἡ φράσις ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς⁴ μαρτυρεῖ ὅτι ἀληθὲς εἶναι ἐκεῖνο ποῦ λέγει ὁ Ἡσύ-

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. γάιδαρος Α 1.

² Γένεσ. 25, 29—34.

³ Μήδ. 410.

⁴ Αἰσχ. Ἀποσπάσιμ. 378.

χιος «ἄνω ποταμῶν» παροιμία ἐπὶ τῶν ἐπ' ἐναντία γινομένων». Καὶ ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι πιθανὸν εἶναι νὰ παρεδόθη ἡ φράσις διὰ τῶν αἰώνων καὶ νὰ μὴ εἶναι γέννημα νεκραναστάσεως τῶν λογίων τῶν νέων γενεῶν.

ἀπάντησι πλερωμένη.

Ἡ φράσις λέγεται πρὸς δήλωσιν ὅτι ἀπάντησίς τις διδομένη εἰς ἐρώτημα εἶναι τόσον εὐστοχη¹, ὥστε ἀποκλείεται πλέον κάθε δικαίωμα περαιτέρω ἐρωτήσεων. Ὑπονοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι εὐχάριστη εἰς τὸν ἐρωτῶντα, ὅστις οὕτω τρόπον τινὰ ἀποστομώνεται καὶ ἀναγκαστικῶς πλέον σιωπᾷ. Πῶς προέκυψεν ἡ ἔννοια αὕτη μᾶς τὸ δηλοῖ τὸ πλερωμένη. Ὅταν πληρώνεται κανεὶς, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κάμῃ τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτὸν ἔργον μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν καὶ τελειότητα, ὥστε νὰ μὴ παραστῇ ἀνάγκη παρατηρήσεων καὶ ἐπικρίσεων ἐκ μέρους τοῦ ἐργοδότη. Ἐπομένως ἀπάντησι πλερωμένη θεωρεῖται ἐκείνη, διὰ τὴν ὁποίαν οἶονεὶ ἐπληρώθη τις ἀδρά, ὥστε νὰ σκεφθῇ καλὰ καὶ ν' ἀπαντήσῃ εὐστοχώτατα διὰ νὰ μὴ λάβῃ ἀφορμὴν ἀντερωτήσεων ὁ πρὸς ὃν δίδεται.

ἀπέξω μπέλα μπέλα | κι ἀπομέσα κατσιβέλα.

Ἐπὶ γυναικὸς ἡ ὁποία εἶναι ἐξωτερικῶς μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀμφίεσιν ἄψογη, ἔσωθεν ὅμως ρεκέन्दυτη. Τὸ μπέλα εἶναι Ἰταλικὸν σημαῖνον ὠραία. Συνώνυμος φράσις ἀπέξω κούκλα κι ἀπὸ μέσα πανούκλα².

ἄπιστος Θωμᾶς.

Εἶναι γνωστὴ ἡ δυσπιστία τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀφήγησιν³, ὅστις ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ἂν δὲν ἔβαζεν ὁ ἴδιος τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευράν. Ἐντεῦθεν ὡς ἄπιστος Θωμᾶς χαρακτηρίζεται πᾶς ἄνθρωπος καθ' ὑπερβολὴν δύσπιστος, ὅστις διὰ νὰ πεισθῇ θίλει τεκμήρια χειροπιαστά.

ἀπλώνω τὸ χέρι.

Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ζητοῦντος ἐλεημοσύνην, ὅστις καὶ ἀπλώνει τὸ χέρι κυριολεκτικῶς διὰ νὰ δεχθῇ αὐτήν. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *tendre la main*, ἀλλ' ἐπειδὴ πανταχοῦ οἱ ἐπαῖται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀπλώνουν τὴν παλάμην, δὲν φαίνεται ἀληθὲς νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν ἢ Ἑλληνικὴ φράσις.

¹ Ἴδὲ καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἀπάντησι.

² Ἴδὲ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἀπέξω Α 2.

³ Ἰωάνν. 20, 19—29. Πβ. καὶ Σπυρ. Γεωργακόπουλον, «Ἀκτίνες» ἐνθ' ἄνωτ.

**Allà tò lendre la main* σημαίνει καὶ τείνω τὴν χεῖρα πρὸς συμφιλίωσιν. Αὐτὸ ἀκριβῶς λεγόμενον καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀποτελεῖ γαλλισμόν.

ἀποδῶ τὸν εἶχε, ἀποκεῖ τὸν εἶχε.

Ἐπιπέδων ἐξετάζων ἀσθενῆ ψάχνει πιέζων τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος διὰ ν' ἀποκαλύψῃ τὸ πάσχον μέλος, διὸ καὶ λέγεται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν *ἀποδῶ τὸν εἶχε ψάξει, ἀποκεῖ τὸν εἶχε ψάξει, βρῆκε ἐκεῖνο ποῦ γύρευε* κττ. Ἐντεῦθεν ἢ ἀνωτέρω φράσις κατήντησε νὰ σημαίῃ ἐπιτυχὲς ἀποτέλεσμα ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν, οἷον *ἀποδῶ τὸν εἶχε, ἀποκεῖ τὸν εἶχε, τὸν ἐπεισε - τὸν κατάφερε* κττ.

ἀποθανέτω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων.

Εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Σαμφῶν, ὅστις κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶπεν αὐτούς, ὅταν συνεκλόνησε τὴν στέγην τοῦ κτηρίου, αὐτὴ δὲ καταρρέυσασα συνεπλάκωσε καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐχθρούς του. Λέγεται ὅταν ἀδιαφορῇ τις διὰ τὴν ζωὴν του, ἀρκεῖ ἢ καταστροφὴ αὐτῆς νὰ συνεπάγεται καὶ τῶν ἐχθρῶν τὸν ὄλεθρον.

ἀποκεῖ ποῦ ἦρθε.

Ἡ ἔκφρασις *ἀποκεῖ ποῦ ἦρθε* συμπληρώνεται ὡς πρὸς τὴν κυρίαν πρότασιν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, οἷον *τὸν ἔστειλα ἢ ἄς πάῃ ἀποκεῖ ποῦ ἦρθε, νὰ πᾶς ἀποκεῖ ποῦ ἦρθες* κττ. Παρατηρεῖται εἰς αὐτὰς εἶδος προληπτικῆς ἔλλξεως διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς προθέσεως ἀπὸ τὸ δεύτερον εἰς τὸ πρῶτον ἐπίρρημα. Ἐλέγετο πάντως κατ' ἀρχὰς *τὸν ἔστειλα ἐκεῖ, ἀπόπου ἦρθε, νὰ πᾶς ἐκεῖ, ἀπόπου ἦρθες*, ἔπειτα δὲ προέκυψαν αἱ κατὰ μεταστροφὴν προτάσεις διὰ λόγον ψυχολογικόν. Οὕτως αἱ φράσεις λεγόμεναι πᾶσαι πρὸς ἀποπομπὴν ἀνεπιθυμήτου προσώπου διὰ τρόπον ἀποτόμου καὶ σκαιοῦ προσλαμβάνονν ζωηρότερον τόνον.

ἀπὸ κούνια.

Συνήθως λέγεται διὰ ἰδιότητά τινα, τὴν ὁποῖαν ἔχει τις οἶονεὶ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ ἦτο εἰς τὴν κούνιαν, ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας. "Ἄρα ἰδιότης παλαιόθεν κληρονομηθεῖσα. Πβ. *ἀπ' τὰ γεννοφάσκια, ἀπ' τὴν κοιλιά τῆς μάνας, ἐκ γενετῆς, ἐκ κοιλίας μητρὸς.*

ἀπομπρὸς φίλος | κι ἀποπίσω σκύλλος.

Κοινοτάτη φράσις δι' ἄνθρωπον, ἥστις ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς κάμνει τὸν φίλον καὶ μάλιστα τὸν εἰλικρινῆ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀφανοῦς βλάπτει διὰ κατηγοριῶν καὶ συ-

κοφαντιῶν. Ἐπιτυχῆς μεταφορὰ ἀπὸ σκύλλον, ὅστις χωρὶς νὰ γαβγίζη ὀρμᾶ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ δαγκῶνει τὸν ἄνθρωπον.

ἀπὸ πίτα πὸν δὲ θὰ φάς, τί σὲ μέλει κὶ ἂν καῆ;

Εἰς τὴν φράσιν πάντως ὑπόκειται περιστατικόν τι ἄγνωστον εἰς ἐμέ. Λέγεται δὲ αὕτη εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν δεικνύει τις ζῶηρον ἐνδιαφέρον διὰ πρᾶγμα ἢ ὑπόθεσιν φοβούμενος μήπως συμβῆ ζημία τις, ἐνῶ αὕτη οὐδόλως τὸν ἐνδιαφέρει προσωπικῶς.

ἀποποῦ βαστάει ἡ σκούφια του.

Ὁ Ι. Βενιζέλος ἐδημοσίευσε τὴν παροιμίαν **ἀπὸ τί μαλλὶ εἶναι ἡ βαστᾶ ἢ σκούφια του** λεγομένην ἐπὶ τοῦ «καθ' ὅλα ἄγνωστου»¹. Ἡ παροιμιώδης φράσις λέγεται καὶ ἀλλαχοῦ μὲ παραλλαγὰς. Ἡ ἄγνοια ἀπὸ τί μαλλὶ εἶναι συμπληρωμένος ὁ πῖλος ἔδωκε τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν τοῦ ἄγνωστου προσελύσεως προσώπου. Σύντομώτερα ἡ φράσις ἀκούεται σήμερα **ἀποποῦ βαστάει ἡ σκούφια του** = ἀπὸ τί γενεὰ κατάγεται.

ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι.

Ἀπὸ τροπᾶριον τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ἐν ᾧ μεταξὺ ἄλλων λέγεται «ποιὸν σοὶ ἐγκώμιον προσαγάγω ἐπάξιον, τί δὲ ὀνομάσω σε, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι» τὸ **ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι** μετέβη εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς κοινῆς φρασεολογίας καὶ λέγεται εἰς δήλωσιν ἀπορίας καὶ ἐκπλήξεως.

ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή.

Ἐπὶ γεγονότος δυναμένου νὰ συμβῆ ἀπὸ τὴν μίαν στιγμήν ἴσαμε τὴν ἄλλην, δηλαδὴ πολὺ σύντομα. Πβ. **ὥρα μὲ τὴν ὥρα.**

ἀπὸ τοὺς θυμωμένους διάφορο.

Ὅταν συγγενεῖς ἢ φίλοι κάμνουν τοὺς θυμωμένους καὶ διακόπτουν τὰς ἐπισκέψεις των, ἔχει τις ὠφέλειαν, διότι ἀπαλλάσσεται ἀπὸ δαπάνας ἀναποφεύκτους.

ἀπὸ χέρι σὲ χέρι.

Ἐπὶ πράγματος μεταβιβαζομένου κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰ χέρια ἐνὸς ἀνθρώπου εἰς τὰ χέρια ἄλλου. Λέγεται μὲν καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *de main en main*, ἀλλ' ἡ φράσις δὲν εἶναι μόνον τῆς κοινῆς, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ δεχθῆ τις ἐπί-

¹ Παροιμ. ἐν Ἑρμουπόλει 1867, σελ. 29 καὶ 57.

δρασιν. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἰδιώματα, ὅπου ἀποκλείεται τοιαύτη. Ἄρα εἶναι Ἑλληνική ἀνεξάρτητη τῆς Γαλλικῆς.

ἀπ' τὰ γεννοφάσκια.

Γεννοφάσκια λέγονται τὰ σπάργανα τοῦ βρέφους, μὲ τὰ ὅποια τὸ φασιώ-
νουν μόλις γεννηθῆ. Ὅθεν ἡ εἰρημένη φράσις δηλοῖ ἀπὸ γεννήσεως, νηπιόθεν.
Πβ. ἀπὸ κούνια.

ἀπ' τὰ Γκράβαρα κατέβηκε.

Τὰ Γκράβαρα εἶναι ἓνα ἀσήμαντον καὶ ἀπόμερον χωρίον τῆς Στερεᾶς Ἑλλά-
δος μὴ ἔχον μεγάλην ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ ἀστικά κέντρα. Ὅθεν δι' ἄνθρωπον
ἀκοινωνητον καὶ ἀγνοοῦντα στοιχειώδη πράγματα λέγεται μεταφορικῶς ἀπὸ τὰ
Γκράβαρα κατέβηκε.

ἀπ' τὰ μετρημένα τρώει ὁ λύκος.

Λέγεται ἡ φράσις διὰ τοὺς ἀφελεῖς, οἱ ὅποιοι νομίζουν ὅτι διὰ τῆς ἀκριβοῦς
καταμετρήσεως περιουσιακῶν πραγμάτων, ὡς χρημάτων κττ., τὰ ἐξασφαλίζουν
ἀπὸ ἐνδεχόμενον σφετερισμὸν ἢ κλοπῆν. Ὁ λύκος εἰσορμῶν εἰς ποιμνιον κατα-
σπαράσσει ἀμέσως τὸ πρῶτον παρατυχὸν ζῶον χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἂν ὁ ἰδιο-
κτήτης τὰ ἔχει μετρημένα τὰ ζῶα. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον
ὁ λύκον ἀσ' σὰ μετρεμένα πα τρώει (ὁ λύκος καὶ ἀπὸ τὰ μετρημένα τρώει)¹.

ἀπ' τῆ λεχῶνα ὡς τῆ μαμμῆ χάθηκε τὸ παιδί.

Ἐπὶ πράγματος ἀπροόπτως ἐξαφανιζομένου ἀπὸ τὴν μίαν στιγμὴν ἕως τὴν
ἄλλην, δηλαδὴ εἰς χρόνον, ὅσος ἀπαιτεῖται διὰ νὰ παραλάβῃ ἡ μαμμῆ τὸ παιδί
εἰς τὰ χέρια τῆς γεννώμενον. Ἴσως νὰ ὑπόκειται καὶ σχετικὸν περιστατικόν.

ἀπ' τῆ μιὰ μέρα ὡς τὴν ἄλλη.

Ἡ φράσις λέγεται εἰς δήλωσιν ταχείας ἀλληλουχίας γεγονότων, οἷον *ἀπ' τῆ
μιὰ μέρα ὡς τὴν ἄλλη κατάντησε 'ς τῆ φτώχεια*. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλι-
κὴν *de jour en jour*, φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ μία εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἄλλην.

ἀπ' τὴν κοιλιά τῆς μάνας.

Συνηθίζεται ἡ φράσις εἰς δήλωσιν ἐμφύτου τινὸς ἰδιότητος, τὴν ὁποίαν κέ-
κτηται τις οἶονεὶ ἀπὸ κοιλίας μητρὸς. Πβ. ἀπὸ κούνια.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 17.

ἄρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς.

Εἶναι φράσις τῆς λογίας χρήσεως ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον, ἢ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς, ἄρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς»¹. Εἰς τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον *κακία* σημαίνει τὸν μόχθον, τὸν κάματον τῆς ἡμέρας, παραπλησίαν περίπου σημασίαν ἔχει καὶ εἰς τὴν λογίαν χρήσιν. Εἰς αὐτὴν λέγεται μετὰ τὴν συντέλεσιν τοῦ ἡμερησίου ἔργου, μεθ' ὃ πρόπει νὰ παύσῃ κάθε ἄλλη ἐργασία.

Ἄρμένικο πείσμα.

Ἐπικρατεῖ ἡ προκατάληψις ὅτι οἱ Ἄρμένιοι εἶναι πολὺ πείσμονες καὶ τὴν ἄκραν ἰσχυρογνωμοσύνην χαρακτηρίζομεν ὡς *Ἄρμένικο πείσμα*. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *Ἄρμέν'κον πείσμα*ν μετὰ τὴν ἰδίαν σημασίαν².

ἄρρωστος τοῦ θανατᾶ, εἶναι τοῦ θανατᾶ.

Τὸ μόνον κατὰ γενικὴν ἐκφερόμενον προσωποποιημένον ὄνομα *θανατᾶς*, ὅπερ κατ' ὀνομαστικὴν, ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, δὲν ἀκούεται, εἰς ἀμφοτέρωθεν τὰς εἰρημένας φράσεις ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι εἶναι τις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Χάρου, εἶναι ἐτοιμοθάνατος.

ἄρχῃ ἄνδρα δείκνυσι.

Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο γνωμικὸν χρησιμοποιούμενον μόνον ὑπὸ τῶν λογίων δηλοῖ ὅτι ἡ ἱκανότης ἀνθρώπου εἰς τὸ βουλευέσθαι τὰ βέλτιστα καὶ διοικεῖν ἄριστα φαίνεται κατὰ τὴν ἀσκήσιν ὑπ' αὐτοῦ ἀρχῆς, διοικήσεως.

ἄρχηγοῦ παρόντος πᾶσα ἀρχῃ παυσάσθω.

Λογία φράσις δηλοῦσα ὅτι ἀπαγορεύεται εἰς οἷονδήποτε ν' ἀναμειχθῇ εἰς ζητήματα διοικητικά, ἐφόσον ὁ νόμιμος καὶ φυσικὸς ἀρχηγὸς εἶναι παρών.

ἄς με λένε σουμπασίνα | κι ἄς ψοφῶ ἀπὸ τὴν πεῖνα.

Τὸ *σουμπασίνα* σημαίνει τὴν σύζυγον τοῦ *σούμπαση*, ὅπερ ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *sibası* = διευθυντῆς ἢ ἐπιστάτης ἀγροκτήματος, διευθυντῆς ἀστυνομίας. Λέγεται ἡ φράσις διὰ γυναῖκα, ἢ ὁποῖα ἐπιδιώκει τὴν δόξαν τῶν κοινωνικῶν τίτλων ἔστω καὶ πεινῶσα. Συνώνυμος φράσις *ἄς με λένε βοῖβοδίνα | κι ἄς ψοφῶ ἀπὸ τὴν πεῖνα*.

¹ Ματθ. 6, 4.

² Πβ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *Ἄρμένικος*.

αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε.

Εἶναι ρῆσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης¹ συχνάκις ἀκουομένη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν καὶ ἰδίως κατὰ τὴν τελετὴν τῆς στέψεως. Λέγεται πάντοτε μετὰ τινος ἀστειότητος, ὅτι πρέπει νὰ πληθύνωνται αἱ συζυγαί διὰ νὰ αὐξηθῇ ἡ τεκνογονία καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος σύμφωνα μὲ τὴν θείαν προσταγήν.

αὐτὰ ποὺ λές.

Εἶναι μία παρενθετικὴ φράσις τοῦ λόγου χρησιμεύουσα συνήθως ὡς κατακλείς τῆς ἐκφράσεως μιᾶς γνώμης ἢ καὶ τῆς ὅλης συζητήσεως. Κυρίως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκφέρεται κατὰ πρῶτον πρόσωπον ὑπὸ τὸν τύπον *αὐτὰ εἶναι ποὺ λέω* καὶ πιθανώτατα ἀρχικῶς ἀπὸ τοιαύτην ἐκφρασιν ὠρμήθη, κατόπιν δὲ μετετράπη εἰς δεύτερον πρόσωπον εἰς ἔνδειξιν οἰκειότητος ἢ τρόπον τινὰ καὶ πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς συμφωνίας καὶ δήλωσιν συγκαταθέσεως τοῦ μεθ' οὗ γίνεται ἡ ὁμιλία.

αὐτὸ εἶναι ἢ ἀποτελεῖ ἄλλη ὑπόθεσις ἢ ἄλλη ἱστορία ἢ ἄλλο ζήτημα.

Ἡ φράσις φαίνεται ὅτι εἶναι Γαλλικῆς προελεύσεως. Λέγεται συνήθως, ὅταν γινομένης συζητήσεως περὶ ἑνὸς πράγματος παρεμβάλλεται ὑπὸ συνομιλητοῦ ἄλλο ζήτημα ἔντελῶς ἄσχετον πρὸς τὸ προκείμενον ἢ ὅταν ἀποχωρίζῃ τις θέμα τι, περὶ τοῦ ὁποῖου δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ λόγος εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν.

αὐτὸ νὰ λέγεται.

Διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ἀποδέχεται τις τοὺς λόγους ἄλλου ὡς ἀπολύτως ἀληθεῖς καὶ ἐντόνως ἐπιδοκιμάζει αὐτούς. Ἡ ἀρχικὴ ἔννοιά της θὰ ἦτο αὐτὸ τὸ πρᾶγμα νὰ μὴ ξεχνιέται πὼς εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ νὰ λέγεται.

αὐτὸς ἢ αὐτὸ ἔλειπε!

Τὸ *αὐτὸς ἔλειπε* λέγεται εἰρωνικῶς δι' ἄνθρωπον, ὅστις παρουσιάζεται κάπου ξαφνικά, χωρὶς ἢ παρουσία του νὰ εἶναι ἐπιθυμητὴ ἢ ἀρεστή. Ταυτόσημος περίπου ἡ φράσις τῆς ἀρχαίας εἰρωνικῶς ἐπίσης λεγομένης «ἰδοὺ καὶ ἕτερος Καππαδόκης». Ἀπεδῶ προέκυψεν ἡ γενικωτέρα χρῆσις τοῦ οὐδετέρου *αὐτὸ ἔλειπε!* διὰ πρᾶγμα ἔντελῶς ἀνεπιθύμητον.

¹ Γένεσ. 1, 22 καὶ 28 καὶ 9, 7.

ἄφες αὐτοῖς.

Λέγεται καὶ πληρέστερα *ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιούσι*¹, ῥῆσις τοῦ εὐαγγελίου, τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀποτεινόμενος εἰς τὸν Θεὸν διὰ τῆς λέξεως *πάτερ* καὶ δηλῶν ὅτι συγχωρεῖ τοὺς σταυρωτάς του. Λέγεται εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν πρὸς δῆλωσην ὑψίστης συγκαταβάσεως καὶ ἀνεξικακίας πρὸς τοὺς ἀδικουῦντας ἡμᾶς ἢ ἀπρεπῶς φερομένους.

ἄφεσις ἁμαρτιῶν.

Ἐκ τῶν γνωστῶν λειτουργικῶν ἐκφωνήσεις «λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» καὶ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου... τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» τὸ *ἄφεσις ἁμαρτιῶν* εἰσηλθὲν εἰς τὸν κοινὸν λόγον ὡς φράσις μὲ τὴν σημασίαν συγγνώμη, συγχώρησις, λήθη τῶν σφαλμάτων, οἷον *τοῦ δίνω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, πῆρε ἄφεσιν ἁμαρτιῶν* κττ.

ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι.

Εἶναι ἡ συνήθης παρήγορη ἐκφρασις τοῦ Ἰησοῦ ἀπευθυνομένη εἰς τοὺς μετανοοῦντας καὶ συγχωρουμένους ἁμαρτωλούς². Εἰς τὴν σημερινὴν λογίαν γλῶσσαν λέγεται μὲ φιλικὸν χαριεντισμὸν πρὸς ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου παραβλέπομεν τὰ σφάλματα.

ἀφίνει τὸ γάμον καὶ πάει γιὰ πουργάρια.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ὅστις ἀφίνει σπουδαίαν καὶ ἀναγκαίαν ἀπασχόλησιν καὶ ἀποφασίζει ν' ἀσχοληθῇ εἰς ἔργον μηδαμινὸν καὶ ἀνάξιον λόγου δυνάμενον νὰ συντελεσθῇ ὁποτεδήποτε. Εἰς τὴν φράσιν πάντως ὑπόκειται ἐπεισόδιον ἀνθρώπου, ὃ ὁποῖος ἐγκαταλείψας γάμον μετέβη εἰς ξύλευσιν πρῶτων.

ἀφίνω τὰ πράγματα νὰ κυλήσουν μόνα τους.

Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ πράγμα κυλιόμενον ἀκωλύτως εἰς κατωφέρειαν, τὸ ὁποῖον σταματᾷ ἐπὶ τέλους, ὅταν συναντήσῃ κώλυμα φυσικόν. Λέγομεν τὴν φράσιν, ὅταν διὰ διαφόρους λόγους ἀφίνωμεν τὰ πράγματα ν' ἀκολουθήσουν τὴν φυσικὴν πορείαν καὶ ἐξέλξιν.

¹ Λουκ. 23, 34.

² Ματθ. 9, 2. Μάρκ. 2, 5. Λουκ. 7, 48.

ἄγερα ἢ μπαρούτι κοντὰ ᾽ς τὴ φωτιά.

Δὲν εἶναι ὀρθὸν αἱ ὕλαι αὐταὶ ὡς λίαν εὐφλεκτοὶ νὰ τεθοῦν κοντὰ σὲ φωτιά, διότι ὑπάρχει κίνδυνος ἀναφλέξεως. Ἀπεδῶ ἢ μεταφορὰ καὶ εἰς τὰς σχέσεις νέων καὶ νεανίδων, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ ἐπιτραπῇ στενὴ γνωριμία καὶ οἰκειότης.

ἄψε σβῆσε.

Ἡ ἔννοια τῆς φράσεως ἐπὶ ἔργου τάχιστα συντελουμένου μᾶς πείθει ὅτι ἡ μεταφορὰ εἶναι ἀπὸ ἀναλαμπὴν φωτὸς καὶ ἐπακολουθήσιν σκότους ἀκαριαίως διαδεχομένων ἄλληλα. Τοιαύτη δὲ ἀλληλουχία ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ συντελουμένη εἶναι τῆς ἀστραπῆς καὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος ζοφεροῦ σκότους. Οὕτω λέγεται τὸ *ἄκαμε - ἔφαγε - πῆγε κ' ἤρθε ἄψε σβῆσε* = τάχιστα. Ὅσον διὰ τὸν τύπον τῆς προστακτικῆς τοῦ δευτέρου προσώπου, ἥτις ἐν ἐπαναλήψει αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλης παραπλησίας ἢ ἀντιθέτου ἔννοιας λαμβάνει σημασίαν ἐπιρρηματικὴν, τοῦτο εἶναι φαινόμενον κοινότατον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν. Πβ. *παῖξε γέλασε, ράβε ξύλωνε* κττ¹.

βάζω θηλειά.

Κατὰ μεταφορὰν τῶν ἀπαγοιζομένων, οἱ ὁποῖοι πνίγονται ὑπὸ τῆς ἀγχόνης, τὸ *βάζω θηλειά* ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ στενοχωρῶ τινὰ μέχρι πνιγμονῆς.

βάζω πλώρη.

Κατὰ μεταφορὰν ἐκ τῆς ναυσιπλοΐας, καθ' ἣν ἡ πρῶρα τοῦ πλοίου κατευθύνεται πρὸς ὄρισμένον μέρος, ἐπεκράτησε νὰ λέγεται καὶ *βάζω πλώρη κατὰ ἄκει* = κατευθύνω τὰς ἐνεργείας μου πρὸς ἐπιτυχίαν ὄρισμένου σκοποῦ².

βάζω ᾽ς τὸ μυαλό μου ἢ ᾽ς τὸ νοῦ μου.

Ὁ ἐγκέφαλος θεωρεῖται ὡς σκεῦος περιέχον τὰς σκέψεις καὶ ἰδέας. Ὅθεν αἱ εἰρημέναι φράσεις ἔχουν τὴν ἔννοιαν τοῦ σκέπτομαί τι, δεικνύω ἐνδιαφέρον διὰ πρᾶγμα τι, ὅπερ οἶονεὶ τὸ *βάζω εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μου*, ἐνῶ πρότερον ἦτο ἔξω, δηλ. δὲν τὸ ἐσκεπτόμην. Ἀντίθετος φράσις *βγάζω ἀπ' τὸ μυαλό μου ἢ ἀπ' τὸ νοῦ μου* = παύω νὰ σκέπτομαι.

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἄφτω* **A 1** καὶ *Ἀχιλλέως Τζαριζάνου*, Νεοελληνικὴ Σύνταξις (τῆς κοινῆς δημοτικῆς), ἔκδ. δευτέρα, τόμ. 1 (1946) σελ. 297-299.

² Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, τόμ. 3, 417α.

βάζω ἔς τὸν τοῖχο.

Ἡ φράσις δηλοῖ καταδικάζω τινὰ εἰς θάνατον διὰ τουφεκισμοῦ, ὅστις ἐκτελεῖται τοποθετουμένου τοῦ καταδίκου πρὸ τοίχου χάριν τῆς ἀσφαλείας ἄλλων. Λέγεται καὶ ἀπειλητικῆ φράσις *ἔχει καὶ τοῖχο* = ὑπάρχει καὶ κίνδυνος τουφεκισμοῦ.

βάζω τὰ δυνατὰ μου.

Ἡ φράσις σημαίνει θέτω εἰς ἐφαρμογὴν ὅλα τὰ μέσα πού δύναμαι νὰ διαθέσω πρὸς πραγματοποίησιν σκοποῦ τινος. Ἀπὸ γραμματικῆς ἀπόψεως ἐξηγεῖται διττῶς. Ἡ κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόματος *μέσα*, ὅτε ἡ πλήρης φράσις θὰ ἦτο *βάζω τὰ δυνατὰ μου μέσα* = κινητοποιῶ ὅλας τὰς ἰσχυράς μου δυνάμεις εἶτε τὰς δυνάμεις, πού ἔχω εἰς τὴν διάθεσίν μου, ἢ διὰ οὐσιαστικοποιήσεως τοῦ ἐπιθέτου *δυνατὰ* = δυνάμεις, μέσα ἰσχύος. Δι' ἀμφοτέρων τῶν ἐκδοχῶν τὸ νόημα εὐοδοῦται ¹.

βάζω τὸ κεφάλι μου.

Ἡ φράσις εἶναι ἔλλιπής ἀντὶ τῆς πλήρους *βάζω τὸ κεφάλι μου ἔς τὴν καρμανιόλα* ἢ *ἔς τὴ λαιμητόμο*. Δηλοῖ ἰσχυρὸν ὄρκον ἢ μᾶλλον πεποιθήσιν περὶ τῆς ἀληθείας πράγματός τινος. Εἶναι ὁ λέγων δι' αὐτὴν τόσον πολὺ πεπεισμένος, ὥστε εὐχαρίστως δέχεται καὶ τὸ κεφάλι του νὰ θέσῃ ὡς ἐγγύησιν καὶ ἐπομένως νὰ καρατομηθῇ, ἂν διαψευσθῇ εἰς τοὺς περὶ τῆς ἀληθείας ἰσχυρισμούς του ².

βάζω τὸν τρελλὸ νὰ βγάλῃ τὸ φίδι ἀπ' τὴν τρυπα.

Δι' ἄνθρωπον ἀφελῆ ὅστις ἀπερισκέπτως ἀναλαμβάνει τὴν ἐκτέλεσιν πράξεως λίαν ἐπικινδύνου, ὡς ἡ ἐξαγωγή ὄφεως συσπειρωμένου εἰς ὀπήν τινα, ὅστις ἐνδεχόμενον νὰ εἶναι καὶ δηλητηριώδης καὶ νὰ τὸν δαγκάσῃ. Συνώνυμος φράσις *βάζω τὸν τρελλὸ νὰ βγάλῃ τὰ κάστανα ἀπ' τὴ φωτιά*, περὶ ἧς σχετικὰ ἐγράψαμεν ἀλλαχοῦ ³.

βάζω τὸ χέρι ἔς τὴν καρδιά.

Κατὰ τὸ *βάζω τὸ χέρι ἔς τὸ βαγγέλιο* = ὀρκίζομαι νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ὅπως συνηθίζεται εἰς τὴν δικαστικὴν γλῶσσαν, ἐλέχθη καὶ *βάζω τὸ χέρι ἔς τὴν*

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς *βάζω* σελ. 417α.

² Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς τόμ. 3, 416β.

³ Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 8.

καρδιά. Ἡ καρδιά θεωρεῖται ὡς ἔδρα τῆς συνειδήσεως καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐπιθέ-
τει τὸ χέρι εἰς τὸ μέρος της εἶναι σὺν νὰ δοκίμεται ἐπὶ τοῦ εὐαγγελίου. Ἄρα
πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινῆς καὶ νὰ μὴ ψεύδεται.

βάζω φιτίλια, φιτιλιές, σπιουνιές.

Μεταφορὰ ἐκ τοῦ διὰ θροναλλίδος ἐναύσματος, διὰ τοῦ ὁποίου συντελεῖται ἡ
ἀνάφλεξις δυναμίτιδος ἢ πυρίτιδος. Σημαίνει δὲ τὸ *βάζω φιτίλια* προτρέπω τινὰ
δολίως καὶ ὑπούλως νὰ κάμη ἢ νὰ εἴπη τι ἀξιόμεμπτον. Τὸ *βάζω φιτιλιές* εἶναι
κατὰ μεταπλασμὸν ἀναλογικῶς πρὸς τὸ συνώνυμον *βάζω σπιουνιές*¹.

βάλε κόσκινο ᾽ς τὸ πρόσωπο.

Λέγεται συνήθως μετὰ χαριεντισμοῦ καὶ ἀστειότητος εἰς ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος
συστελλόμενος ἀποφεύγει νὰ παρουσιασθῇ δημοσίᾳ μπροστὰ σὲ ξένον πρόσω-
πον. Ἡ ἔννοια εἶναι νὰ βλέπη μὲν οὗτος, ἀλλὰ νὰ μὴ βλέπη ὁ ξένος κατὰματα
τὸ πρόσωπόν του.

βάλε μὲ τὸ νοῦ σου.

Λέγεται κοινότατα ἢ φράσις κατ' ἀόριστον παρὰ κατ' ἐνεσιῶτα *βάζω μὲ τὸ
νοῦ μου* καὶ σημαίνει σκέψου. Ἡ φράσις θὰ ἐλέγετο ἐξάπαντος εἰς τὴν ἀρχὴν
βάλε ᾽ς τὸ νοῦ σου. Ἐπειδὴ ὅμως λέγεται καὶ *βρές το μὲ τὸ νοῦ σου* = προσ-
πάθησε νὰ τὸ ἀνακαλύψῃς, νὰ τὸ μαντεύσῃς σκεπτόμενος βαθέως, καθὼς κοινῶς
νοεῖται ἢ φράσις, ἐγεννήθη κατὰ σύμφυρσιν τὸ *βάλε μὲ τὸ νοῦ σου*, ὅπου τὸ
μὲ προσπίπτει γραμματικῶς ἀδιανόητον.

βάρεσε διάλυσι.

Ἡ φράσις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν ἀναγκαστικὸν πλειστηριασμὸν κτήματος
χρεωκοπήσαντος ὀφειλέτου. Κατ' αὐτὴν ὁ κήρυξ τοῦ δημοπρατηρίου κτυπᾷ τρεῖς
τὸ σφυρὶ καλῶν εἰς πλειοδοσίαν. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται μέχρις ὅτου κατακυ-
ρωθῇ ἢ πώλησις εἰς τὸν τελευταῖον πλειοδότην. Λέγεται αὕτη περὶ ἀνθρώπου
καταστραφέντος οικονομικῶς. Ὡς ὑποκείμενον τοῦ *βάρεσε* ἐννοεῖται τὸ ὄνομα
ντελάλης, ὡς ἐλέγετο εἰς τὰ παλαιότερα χρόνια ὁ δημόσιος κήρυξ. Πβ. φρ. *τὸ
᾽βγαλε ᾽ς τὸ σφυρὶ.*

βάρεσε διάνα.

Δι' ἄνθρωπον ὅστις ἔκαμεν ἐσφαλμένην σκέψιν καὶ ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπο-

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς τόμ. 3, 416β.

λογισμούς του λέγομεν *βάρεσε διάνα*. Ὡς γνωστὸν ἡ *διάνα* εἶναι ζῶον ἀγοκί-
νητον, δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ἄγρια πετούμενα, τῶν ὁποίων εἶναι δύσκολος ὁ στόχος,
ὅπως ἡ πετροπέριδικα καὶ ἄλλα. Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς κυ-
νηγετικὸν κατόρθωμα ἢ σκόπευσις καὶ ὁ φόνος αὐτῆς. Ἄρα ἡ φράσις κατ' ἀρχὰς
εἶχεν ἐντελῶς εἰρωνικὴν σημασίαν λεγομένη διὰ τὸν ἐπαιρόμενον διὰ κατόρθωμα
φανταστικόν, ἀνύπαρκτον, ἔπειτα δὲ μετέστη εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος χρῆσιν. Ἡ
φράσις λέγεται καὶ εἰς δὴλωσιν ἐπιτυχίας τινος ὄχι πολὺ ἀξίας ζήλου.

βαστάει τὸν πάπα ἀπ' τὰ γένεια.

Εἶναι ἀρκετὰ περίεργη καὶ ἀξία ἐρεύνης ἡ ἱστορία τῆς φράσεως αὐτῆς, ἀφοῦ
ὡς γνωστὸν ὁ πάπας δὲν ἔχει γένεια.

Τὸ «ἀπτεσθαι γενείου τινός» μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰκετεύειν, δέεσθαι, παρα-
καλεῖν, ἦτο ἀρχαιοτάτη συνήθεια. Μαρτυρίας ἔχομεν ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα γραπτὰ
μνημεῖα τοῦ λόγου. Εἰς τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου λέγεται «νῦν δ' ἐμὲ μὲν στυ-
γέει, Θετίδος δ' ἐξήνυσε βουλὰς, | ἢ οἱ γούνατ' ἔκυσε καὶ ἔλλαβε χειρὶ γενείου |
λίσσομένη τιμῆσαι Ἀχιλλῆα πτολίπορθον»¹ καὶ «ἦ καὶ ὁ μὲν μιν ἔμελλε γενείου
χειρὶ παχείη | ἀπάμενος λίσσεσθαι, ὁ δ' αὐχένα μέσσον ἔλασσε | φασγάνῳ ἀΐξας,
ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσε τένοντε»².

Καὶ εἰς τὴν Ἡλέκτραν τοῦ Εὐριπίδου λέγεται «βοᾶν δ' ἔλασκε τάνδε πρὸς
γένυν ἐμὰν τιθεῖσα χεῖρα, τέκος ἐμόν, λιταίνω!»³. Ὅτι τὸ γένειον καθὼς καὶ οἱ
ὀφθαλμοὶ ἐθεωροῦντο ἀπὸ τὰ σεβασμιώτερα μέρη τῆς ὁμοίας σεβασμίας κάρας
μαρτυρεῖ καὶ ἡ ὀρκιστικὴ ἐπίκλησις «πρὸς γενείου!», διὰ τῆς ὁποίας ἐξωρκίζετο
τις νὰ πράξῃ ἢ νὰ μὴν πράξῃ τι. Πβ. τὸ χωρίον τῆς Ἡλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους
«μῆ, πρὸς γενείου, μὴ ἐξέλης τὰ φίλιτατα!»⁴, ὅπου ἡ Ἡλέκτρα ἀπτομένη πιθα-
νώτατα καὶ τοῦ γενείου τοῦ ἀγνώστου ἔτι εἰς αὐτὴν ἀδελφοῦ Ὁρέστου παρακαλεῖ
αὐτὸν νὰ μὴ τῆς ἀφαιρέσῃ τὴν ὑδρίαν τὴν περιέχουσαν τὴν ὑποτιθεμένην τέφραν
τοῦ ἀδελφοῦ. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν περὶ τῆς σεβασμιότητος τοῦ γενείου ὄχι μόνον
παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς καὶ δὴ βαρβάρους μαρτυρεῖ καὶ ἡ
ἀφήγησις τοῦ Πλουτάρχου περὶ τοῦ Γαλάτου στρατιώτου, ὅστις ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς
ἀλωθείσης Ρώμης πλησιάσας τὸν ἀταράχως ἐκεῖ καθήμενον Ρωμαῖον συγκλητικὸν
Παπεῖριον Μάνιον «καὶ προσαγαγὼν τὴν χεῖρα πρῶτως ἤψατο τοῦ γενείου καὶ

¹ Θ 371.

² Κ 454.

³ στίχ. 1214.

⁴ στίχ. 1208.

κατῆγε τὴν ὑπὴν βαιθεῖαν οὖσαν»¹. Ἄλλο ζήτημα ὅτι ὁ συγκλητικὸς ἐξέλαβεν ὡς ὑβριστικὴν τὴν χειρονομίαν αὐτὴν τοῦ βαρβάρου ἐπιδρομέως καὶ ἀναλόγως ἀνταπέδωκεν αὐτήν.

Ἡ πράξις τοῦ ἀπειθεῖν τοῦ γενείου τινὸς ἦτο μὲν ἔνδειξις ὑψίστου σεβασμοῦ πρὸς τὸ γενειοφόρον πρόσωπον, ἀλλὰ συγχρόνως ἡ ἀποδοχὴ τοιαύτης χειρονομίας ἦτο ἔνδειξις καὶ εὐμενείας πρὸς τὸν ἀπτόμενον. Ἡ συνήθεια αὕτη φαίνεται ὅτι διετηρήθη διὰ τῶν αἰώνων. Καὶ κατὰ τοὺς Χριστιανικοὺς χρόνους ἡ τοιαύτη χειρονομία πρὸς τοὺς ἐξ ἔθους πωγωνοφόρους κληρικοὺς θὰ εἶχε τὴν αὐτὴν ἔννοιαν.

Σήμερα εἶναι κοινόχρηστη ἡ φράσις *βαστάει τὸν πάπα ἀπ' τὰ γενεῖα* λεγομένη δι' ἄνθρωπον ὑπερφρονοῦντα καὶ παρ' ἀξίαν ἐπαιρόμενον, ὅστις δηλαδὴ ἐπαίρεται ὡσὰν νὰ ἀπολαμβάνῃ τὴν ὑψίστην τιμὴν νὰ ἀπειται τοῦ γενείου τοῦ πάπα. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, ὁ πάπας δὲν ἔχει γένειον, ἡ φράσις ἔχει ἔννοιαν σαρκαστικῆς εἰρωνείας. Ἄγνωστον εἶναι εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον ἀπὸ πότε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τῶν παπῶν νὰ κείρωνται ἐν χρῶ. Πάντως τὸ ἔθιμον δὲν εἶναι οὔτε πανάρχαιον οὔτε κανονικόν. Ὑπάρχουν παραδείγματα παπῶν τῆς Ἀναγεννήσεως πωγωνοφόρων. Πάντως ἡ φράσις εἶναι δημιούργημα τῆς ἐποχῆς, ὅτε ὁ πάπας ἔτρεφεν ἔτι γένειον. Ὡς ἀνώτατος δὲ ἀρχηγὸς καὶ κεφαλὴ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀπελάμβανε μέγαν σεβασμὸν τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου. Καὶ ἡ σημερινὴ δημώδης φράσις *ὁ γκερὰν πάπας* = ἄνθρωπος κατέχων ἀνωτάτην κοινωνικὴν θέσιν ἢ ἀνώτατον ἀξίωμα, ὅσον καὶ ἂν λέγεται κάπως πεπαισμένως περὶ ἀνθρώπου ὑπερφρονοῦντος καὶ ἀκαταδέκτου, μαρτυρεῖ ὅμως τὴν ὑψίστην θέσιν ποὺ κατέχει οὗτος εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου.

Τὸ συμπέρασμα τῶν σκέψεών μας εἶναι τοῦτο. Τὸ ἀπειθεῖν τοῦ γενείου τοῦ πάπα ἐθεωρεῖτο ὑψίστη τιμὴ καὶ ἔδιδε τὸ δικαίωμα τῆς ὑπερηφανείας εἰς τὸν ἀπτόμενον ὡς ἀπολαμβάνοντα τὴν ὑψίστην εὐμένειαν αὐτοῦ. Ἀφότου ἡμῶς καθιερώθη τὸ ἔθος τῆς ἐν χρῶ κουράς, ἡ φράσις παρέμεινε μὲν, ἀλλὰ μὲ ἔννοιαν πλέον εἰρωνικὴν.

βαστῶ τὸ λύκο ἀπ' τὴν οὐρά.

Ἐπὶ κακοῦ δυσσαπαλλάκτου, ὅπως ὁ κρατῶν λύκον ἀπὸ τὴν οὐρὰν ἀποφεύγει τὸν κίνδυνον, ὅσον τὸν κρατεῖ δυνατὰ, ἀλλὰ διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ σπαραχθῇ ἂν τὸν ἀφήσῃ. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *tenir le loup par les oreilles*, ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ φράσις εἶναι ἄσχετη γενετικῶς.

¹ Κάμιλλ. 22.

βγάζω τὸ καρβέλι.

Τὸ *καρβέλι* περιληπτικῶς ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς τροφῆς ἐν γένει. Ὅθεν ἡ φράσις σημαίνει κερδίζω τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. Συνώνυμος φράσις *βγάζω τὸν ἐπιούσιο*¹.

βγαίνει ἀπ' τὰ ὄρια ἢ ἔξω ἀπ' τὰ ὄρια.

Φράσις λογία λεγομένη ἐπὶ τῶν ὀπωσδήποτε παρεκτρεπομένων. Εἶναι κατὰ παράλειψιν τοῦ *τῆς εὐπρεπειας* ἢ *πυραπλησίας* ἐκφράσεως.

βγαίνει τὸ κολόκουρο.

Εἰς τοὺς χωρικοὺς ζητιάνους τοὺς ἐπαιτοῦντας μαλλὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς κουρᾶς δίδεται συνήθως ἀπὸ τὸ *κολόκουρο*, μαλλὶ κατωτέρας ποιότητος προερχόμενον ἀπὸ τὰ ὀπίσθια ἄκρα τοῦ προβάτου. Ὅθεν ἡ εἰρημένη φράσις σημαίνει προέρχεται ὀπωσδήποτε κέρδος ἔστω καὶ μικρόν.

βγάλε τῆ σκούφια σου καὶ χτύπα με.

Ἡ φράσις λέγεται πρὸς τὸν ἔχοντα τὰ ἴδια ἑλατιώματα, ἀλλ' ἔχοντα καὶ τὸ θράσος νὰ μᾶς ἐλέγῃ καὶ νὰ μᾶς ψέγῃ². Εἰς τὸ Ἑπειρωτικὸν ἰδίωμα ἡ φράσις σημαίνει ὅτι αἱ μομφαὶ σου εἶναι τόσον ἀσθενεῖς, ὅσον ἀδύνατα καὶ ἀνώδυνα εἶναι τὰ χτυπήματα τῆς σκούφιας σου. Ἀπὸ τὴν σημασίαν αὐτὴν προῆλθεν ἡ πρώτη.

βλέπω ἢ κοιτάζω ἀφ' ὑψηλοῦ.

Βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόματος *μέρους*. Ἡ ἔννοια τῆς φράσεως εἶναι βλέπω τινὰ μετὰ περιφρονήσεως, μόλις καταδέχομαι νὰ τοῦ ρίψω ἓνα βλέμμα ἔχων ἐπηρμένην τὴν κεφαλὴν.

βράζει ἔς τὸ ζουμί του.

Λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις μόλις κατορθώνει νὰ ζῆ πενιχρῶς. Ἡ μεταφορὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπὸ ἔδρασμα, τὸ ὁποῖον βράζει μὲ τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχον ὑγρὸν ἄνευ προσθήκης ἄλλου. Πβ. καὶ φρ. *βράζει μὲ τὸ ζουμί του*, τῆς ὁποίας ἡ σημασία ἐπὶ τοῦ κατεχομένου ὑπὸ στενοχωρίας μὴ ἐξωτερικευομένης, ὡς διετυπώθη ἐν

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 7.

² Πβ. καὶ *N. Πολίτου*, Παροιμίαι 3, 43.

τῷ Λεξικῷ τῆς Ἀκαδημίας (λ. *βράζω* σημ. 5) εἶναι ἀπότοκος τῆς προηγουμένης καὶ ἐξηγεῖται εὐκόλως, διότι ὁ πενίχρως ζῶν αἰσθάνεται φυσικὰ στενοχωρίαν.

βρὲ καλέ μου, βρὲ χρυσέ μου!

Κοινόχρηστοι κλητικαὶ ἐκφράσεις παραλλήλως λεγόμεναι, δι' ὧν προσπαθοῦμεν νὰ πείσωμεν τινά.

βρῆκε κι ἅγιο νὰ κάνη τὸ σταυρό του.

Ὅταν παρακαλοῦμεν κάποιον ἅγιον νὰ μᾶς κάνη μίαν χάριν, αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην ὄχι μόνον νὰ προσκυνήσωμεν τὴν εἰκόνα του, ἀλλὰ καὶ πρὸ παντὸς νὰ σταυροκοπηθῶμεν ἐπανελημμένως. Ἡ αἰσθητικωτέρα ἐκδήλωσις τῆς ἐπικλήσεως εἶτε τοῦ Θεοῦ εἶτε ἁγίου τινὸς εἶναι νὰ κάμωμεν πολλὰς μετάνοιες. Φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν Χριστιανῶν ὅλοι οἱ ἅγιοι δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν προθυμίαν νὰ εἰσακούσουν τὰς παρακλήσεις μας ἢ τὴν ἱκανότητα νὰ τὰς ἐκπληρώσουν. Κατὰ μεταφορὰν λοιπὸν λέγεται ἡ εἰρημένη φράσις δι' ἄνθρωπον, ὅστις δὲν κάμνει εὐκόλα καλωσύνης.

βρῆκε πολλὰ κορόιδα.

Περὶ ἀνθρώπου δολίου καὶ ἀπατεῶνος ἐπιτυγχάνοντος νὰ ἐξαπατᾷ ἀφελεῖς καὶ εὐπίστους ἀνθρώπους πρὸς ἴδιον ὑλικὸν ὄφελος.

βρίσκεται ἢ εἶναι σὲ καλὰ χέρια.

Διὰ ὑπόθεσιν τῆς ὁποίας ἡ διεκπεραίωσις εἶναι ἀνατεθειμένη καὶ ἐμπειπιστευμένη εἰς ἄνθρωπον δοκιμασμένης εὐλικρινείας καὶ ἱκανότητος λέγομεν *ἢ δουλειὰ - ἢ ὑπόθεσι - τὸ ζήτημα βρίσκεται ἢ εἶναι σὲ καλὰ χέρια*. Φαίνεται πῶς ἡ φράσις εἶναι ἐκ τῆς Γαλλικῆς *être en bonnes mains*. Τὴν γνώμην αὐτὴν ἐνισχύει τὸ γεγονὸς ὅτι αὕτη εἶναι μᾶλλον τῆς λογίας χρήσεως.

βρίσκομαι ἢ εἶμαι 'ς τὰ πανιά.

Ἡ φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν ναυτικὴν τέχνην. Σημαίνει ἔχω τὰ πανιά τοῦ πλοίου ἀνυψωμένα διὰ ν' ἀποπλεύσω καὶ μεταφορικῶς ἐπὶ γενικῆς ἐννοίας εἶμαι ἔτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν.

γαϊδούρι ξεσαμάρωτο ἢ ξέστρωτο.

Ἦνος φέρων σάγμα καὶ τὰ συνακρῆ ἐξαρτήματα, ὅταν μάλιστα αὐτὰ εἶναι

καινουργῆ καὶ κάπως διακεκοσμημένα, κάμνει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι πέλον ἐξευ-
γενισμένος ἀπὸ τὸν γυμνὸν ὄνον. Ὅθεν μεταφορικῶς *γαῖδούρι ξεσαμάρωτο* ἢ
γαῖδούρι ξέστρωτο = ἄνθρωπος ἀγροῖκος καὶ ἀγενής.

γελάει καὶ τὸ παρδαλὸ κατσίκι.

Ὅταν ἓνα πρᾶγμα εἶναι πολὺ παρᾶξενον καὶ προξενῆ ἀκράτητον γέλωτα
μετὰ σκωμμάτων, λέγομεν δι' αὐτὸ ὅτι *γελάει καὶ τὸ παρδαλὸ κατσίκι*. Συνή-
θως οἱ ἄνθρωποι γελοῦν βλέποντες σπανίως κατσίκι παρδαλοῦ χρώματος. Κατ'
ἀντιστροφὴν, διὰ τὸ γελάει ἓνα παρδαλὸ κατσίκι διὰ πρᾶγμα τι, θὰ πῆ ὅτι τοῦτο
εἶναι γελοιοδέστερον.

γενηθῆτω τὸ θέλημά σου ἢ γενηθῆτω καθὼς θέλεις.

Ἡ πρώτη φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν Κυριακὴν προσευχὴν «Πάτερ ἡμῶν». Δι'
αὐτῆς ὁ λέγων θέλει νὰ δηλώσῃ εἰς τινα ὅτι εὐχαρίστως δέχεται νὰ ἐκπληρωθῆ ἡ
ἐπιθυμία του.

Ἡ δευτέρα συνώνυμος τῆς πρώτης εἶναι ὁμοίως ρῆσις τοῦ εὐαγγελίου¹.

γέννησέ με κι ἂν δὲ σοῦ μοιάσω φτύσε με.

Οὕτω ὑποτίθεται ὅτι λέγει τὸ παιδί εἰς τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα εἰς δήλω-
σιν τῆς ὁμοιότητος πρὸς αὐτούς, ὅχι μόνον σωματικῆς ἀλλὰ καὶ ἠθικῆς.

γῆν δρῶμεν.

Ἐκ τῆς ναυτιλίας, καθ' ἣν οἱ διαπλέοντες ὠκεανούς ἐπὶ ἡμέρας καὶ νύκτας
δὲν βλέπουν στεριάαν, ὅταν δὲ βλέπουν αὐτήν, ἐκφράζουσιν τὸν ἐνθουσιασμόν τους
καὶ τὰς ἀναπτερωμένας ἐλπίδας περὶ τῆς σωτηρίας των. Ἐντεῦθεν ἡ λογία φρά-
σις ἐπὶ γεγονότος εὐοιῶνου.

γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί.

Τὸ ψωμί, καίτοι ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν καὶ πολυτιμοτάτην τροφήν τοῦ ἄν-
θρώπου, ἐν τούτοις ὡς πρᾶγμα κοινότατον δὲν θεωρεῖται καὶ πολὺ ἀξίον λόγου.
Ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν προέκυψεν ἡ εἰρημένη φράσις λεγομένη ἐπὶ πρᾶγμα-
τος πωλουμένου εἰς εὐτελεστάτην τιμὴν, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἐπὶ σπουδαίων
παραχωρήσεων ἕνεκα μηδαμινῶν καὶ ἀναξίων λόγου ἀνταλλαγμάτων.

¹ Ματθ. 15, 28.

για να 'χουμε καλό ρώτημα.

Είναι είδος ἐρωτήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ καλὸ κεῖται καθ' ἑλξιν, δηλαδὴ μετεφέρθη ἐδῶ ἀπὸ τὰ ἐπόμενα, πού συμπληρώνουν αὐτὴν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων. Ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις λ. χ. *να 'χουμε ρώτημα, ἀν αὐτὸ πὸν θὰ κάμης ἢ θὰ πῆς εἶναι καλό*, ἢ ἐννοεῖται τὸ ἀντίθετον, *να 'χουμε ρώτημα, ἀν εἶναι καλό να πάς ἢ ὄχι*, τὸ καλὸ μετεφέρθη εἰς τὴν κυρίαν πρότασιν καὶ παρελείφθη ἀπὸ τὴν ἐξηρημένην. Καὶ οὕτω λέγεται *να 'χουμε καλὸ ρώτημα τί θὰ κάμης, τί θὰ πῆς* κτι.

για τοὺς ἁμαρτίες μου ἦτανε!

Τὴν φράσιν λέγει ὁ νομίζων ἑαυτὸν ἀναξιοπαθοῦντα, ὁ αἰσθανόμενος ὅτι τοῦ συνέβη ἢ τοῦ συμβαίνει πρᾶγμα τι δυσάρεστον ἢ δυστύχημα σοβαρόν, ὡσὰν να ἔχει κάμει ἁμαρτίας, διὰ τὰς ὁποίας τὸν τιμωρεῖ ὁ Θεός. Λέγεται καὶ ἀντιστρόφως *ἦτανε για τοὺς ἁμαρτίες μου!*

γίνομαι βαπόρι.

Ἡ φράσις σημαίνει μὲ καταλαμβάνει σφοδρὰ ἀγανάκτησις, γίνομαι ἑξαλλος ἀπὸ τὸν θυμόν. Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν φράσιν *ἀναψε καὶ κόρωσε* = ὠργίσθη σφόδρα, ἔγινε πῦρ καὶ μανία, πιστεύομεν ὅτι ἡ μεταφορὰ εἶναι ἀπὸ ἀτμόπλοιοι, τοῦ ὁποίου ἀνάβει τὸ καζάνι καὶ ὅπερ κινεῖται ταχύτατα ὑπὸ τὴν ὄθησιν τοῦ ἀτμοῦ.

γίνομαι ἔξω φρενῶν, αὐτὸ εἶναι ἔξω φρενῶν.

Ἡ ἀρχαία φράσις *γίνομαι ἔξω φρενῶν* σημαίνει γίνομαι ἐκτὸς ἑμαυτοῦ, γίνομαι ἑξαλλος ἐκ σφοδρᾶς ἀγανακτήσεως, ὥστε δὲν μπορῶ πλέον να σκεφθῶ ἠρέμως.

Κατ' αὐτὴν ἐλέχθη καὶ *αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἔξω φρενῶν*, πρᾶγμα ὅπερ δὲν δύναται τις να διανοηθῆ, διότι εἶναι παράλογον καὶ ὅπερ προκαλεῖ εἰς ἡμᾶς ἀγανάκτησιν ἔξωφρενικὴν.

γίνομαι θέατρο.

Ἀπὸ τὸ χωρίον τῆς Ἀγίας Γραφῆς «θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις»¹ ἐπεκράτησεν ἡ ἀνωτέρω φράσις, ἡ ὁποία σημαίνει δη-

¹ Παύλου, Πρὸς Κορινθ. Α, 4, 9.

μόσιον ἔξευτελισμόν. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ «γίγνεσθαι θέατρον» ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἢ παραπλησίως χρήσεως ἦτο ἤδη καὶ φράσις ἀρχαία.

γίνομαι λαγός.

Λέγεται ἐπὶ τοῦ φεύγοντος προτροπάδην ὡς ὁ δειλὸς λαγός. Συνώνυμοι φράσεις *γίνομαι Δούης*¹, *γίνομαι καπνός*².

γίνου καλὰ γιὰ νὰ μὴν εἶσαι ἄρρωστος.

Φράσις εἰρωνική ἢ μᾶλλον παιγνιώδης καὶ κωμική, διὰ τῆς ὁποίας γίνεται εἶδος ἀντιστροφῆς αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ.

γιὸς ἴδιος κι δλόφτυστος ὁ πατέρας.

Ἐπὶ τελείας ὁμοιότητος υἱοῦ πρὸς πατέρα λέγομεν *γιὸς ἴδιος ὁ πατέρας* ἢ ἐκφραστικώτερα *γιὸς ἴδιος κι δλόφτυστος ὁ πατέρας*. Ἐπειδὴ ἡ τελεία ὁμοιότης δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς προσόν ἢ χάρισμα ὑποκείμενον εἰς τὴν βασκανίαν, τὸν κάνομεν *δλόφτυστο*, δηλαδὴ τὸν φτύνομεν ἀπὸ πάνω ἕως κάτω διὰ νὰ μὴ ὑπόκειται εἰς τὸν κίνδυνον τῆς βασκανίας, νὰ μὴ τὸν πιάσῃ τὸ μάτι, διότι εἶναι πανομοιότυπος. Κοινὴ ἢ πρόληψις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον. Συνηθίζομεν νὰ φτύνωμεν συμβολικὰ ἄνθρωπον διὰ νὰ μὴ βασκανθῇ. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Θεόκριτος «ὡς μὴ βασκανθῶ δέ, τοῖς εἰς ἐμὸν ἔπτυσσα κόλπον»³

γιὸς τῆς μάννας του, τοῦ μπαμπᾶ του ἢ κόρη τῆς μάννας της, τοῦ μπαμπᾶ της.

Φράσις λίαν ἐκφραστικὴ καὶ χαρακτηριστικὴ τῆς τελείας σωματικῆς ἢ ἠθικῆς ὁμοιότητος τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς. Λέγεται καὶ διὰ παραχαϊδεμένο παιδί. Συνώνυμος φράσις *κατὰ μάννα, κατὰ κύρη, κατὰ γιὸ καὶ θυγατέρα*.

Γκραβαρίτης, Γκραβαρίτικο κεφάλι.

Φράσεις δηλοῦσαι ἄνθρωπον ἀγροῖκον καὶ ἄξεστον, ὅπως χαρακτηρίζονται οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τὰ *Γκράβαρα*. Πβ. *ἀπ' τὰ Γκράβαρα κατέβηκε*.

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 103.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 61.

³ Εἰδύλλ. 6, 32.

γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός.

Εἶναι ρῆσις Βιβλική¹ καὶ λέγεται ὡς φράσις δι' ἄνθρωπον πασίγνωστον εἶτε διὰ τὰ προσόντα εἶτε διὰ τὰ ἐλαττώματά του. Συνήθως ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἀγνοοῦντα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόσωπον.

γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ.

Ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ἀφήγησιν «ὁ δὲ μαθητὴς ἐκεῖνος ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ... ἐξῆλθεν οὖν ὁ ἄλλος μαθητὴς, ὃς ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ καὶ εἶπε τῇ θυρωρῷ καὶ εἰσήγαγε τὸν Πέτρον».² Λέγεται εἰς αὐτὴν ὅτι διὰ τῆς συστάσεως τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου, γνωστοῦ εἰς τὸν ἀρχιερέα Ἄνναν, ἄρα καὶ εἰς τὴν θυρωρόν του, ἐπέτρεψεν αὕτη εἰς τὸν ἀγνωστον εἰς αὐτὴν Πέτρον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ. Ἀπεδῶ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν λογίαν χρῆσιν ἢ ἀνωτέρω φράσις, διὰ τῆς ὁποίας οἱ λαλοῦντες θέλουν νὰ δηλώσουν κάπως πεπαισμένως ὅτι πρόσωπόν τι ἔχει γνωριμίαν ἄλλου προσώπου καὶ δὴ ἐξέχοντος κοινωνικῶς, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐνδεχομένως δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τι.

Γολγοθᾶς.

Ἡ *Γολγοθᾶς* ἦτο ὁ τόπος ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπου ὑπέστη τὸν σταυρικὸν θάνατον ὁ Ἰησοῦς. Διὸ καὶ κατήντησε λέξις παροιμιώδης εἰς δῆλωσιν δεινοπαθημάτων, βασάνων καὶ ὀδυνῶν μέχρι θανάτου. Λέγεται καὶ ἐκφραστικώτερα *ἀνεβαίνω τὸ Γολγοθᾶ, ὁ Γολγοθᾶς τοῦ μαρτυρίου*.

γράφω ᾽ς τὸ μαυροπίνακα.

Ἡ φράσις εἶναι μᾶλλον τῆς λογίας χρήσεως καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν. Ὡς γνωστὸν εἰς τὰ σχολεῖα ὁ μαθητὴς ὁ ἐντεταλμένος ὡς ἐπόπτης ἔγραφε τὰ ὀνόματα τῶν ἀτακτούντων μαθητῶν εἰς τὸν πίνακα διὰ νὰ τιμωρηθοῦν κατόπιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Αὐτὸ γνωρίζω ὅτι ἐγένετο ἄλλοτε, δὲν ἤξεύρω ἂν γίνεται καὶ τώρα. Λοιπὸν *γράφω ᾽ς τὸ μαυροπίνακα τὸν δεῖνα*—καταδικάζω τινὰ προκαταβολικῶς εἰς ποινὴν ἀναπόφευκτον. Διὰ τὴν ὁμῶς λέγεται *μαυροπίνακα* καὶ ὄχι ἀπλῶς *πίνακα*; Διότι εἰς τὰς παλαιότερας γενεὰς ὑπῆρχαν καὶ *πινακίδες* ὄχι μαῦρες, ἀλλὰ μὲ τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ ξύλου, χρησιμοποιούμεναι ἀντὶ τῶν μετέπειτα τεθέντων εἰς χρῆσιν ἐντύπων ἀλφαβηταρίων. Ἐπὶ τῶν πινά-

¹ Ψαλμ. 75, 1.

² Ἰωάνν. 18, 15, 16.

κων τούτων, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ἔλεγοντο *πινακίδια*, μὲ τὸ γράψιμον καὶ τὸ σβήσιμον ἐμάνθαναν οἱ μαθηταὶ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν. Ἐπὶ τούτους φυσικὰ ξεχώριζεν ὁ *μαῦρος πίνακας* τοῦ τοίχου χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν ἀριθμητικὴν.

δάγκωσε τὴ λαμαρῖνα.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀποτυχίας ἀνθρώπου εἰς οἰανδήποτε ἐπιχείρησιν, ὡς ἐὰν ἔχει δαγκώσει λαμαρῖνα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν δύναται ν' ἀποσπάσῃ τίποτε.

δάκρυα κροκοδείλου ἢ κροκοδείλεια.

Λέγεται ὅτι ὁ κροκόδειλος προσελκύει τὰ θύματά του δολίως. Κρυπτόμενος κάπου ἀρχίζει νὰ ἐκβάλλῃ ἤχους ὁμοιάζοντας πολὺ πρὸς τοὺς κλαυθμυρισμοὺς παιδιοῦ. Ὅσοι τὸν ἀκούουν νομίζοντες ὅτι πρόκειται διὰ κανένα ἐγκαταλελειμμένο ἢ χαμένο παιδί προσέρχονται νὰ ἴδουν. Καὶ ὁ κροκόδειλος ἐπιτεθέμενος ξαφνικὰ τοὺς κατασπαράσσει. Ἐπεδῶ ἡ φράσις *δάκρυα κροκοδείλου ἢ κροκοδείλεια* = ὑποκριτικά, προσποιητά, ψευδῆ.

δανεικὰ τὰ κουλούρια ᾗς τὸ γάμο.

Πολλαχοῦ τῶν ἐπαρχιῶν συνηθίζον νὰ διανέμουν κουλούρια εἰς τοὺς γάμους. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐπεκράτησε νὰ σημαίνῃ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν ἴσων. Ὁ Ν. Πολίτης ἀναγράφει τὴν φράσιν μὲ τὸν τύπον *δανεικὰ τοῦ γάμου τὰ κουλούρια* καὶ χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς συνώνυμον τῆς φράσεως *γείτονα, τὰ κανίσκια σου ᾗς τὸ γάμο σου ἀκατέρειέ τα*, τὴν ὁποίαν ἐρμηνεύει ὡς ἑξῆς: «Τὰ δῶρα, ὅσα ἔλαβέ τις κατὰ τοὺς γάμους τοῦ παρὰ τοῦ γείτονος, ὀφείλει ν' ἀνταποδώσῃ ἰσάξια κατὰ τοὺς γάμους τούτου. Λέγεται δὲ μεταφορικῶς ἡ παροιμία ὡς ἀπειλὴ εἰς τὸν ἀδικήσαντα ἐμφαίνουσα ὅτι ἐν καιρῷ ταῦτα θὰ πάθῃ οὗτος ὑπὸ τοῦ ἀδικηθέντος»¹.

δάσκαλε ποὺ δίδασκες καὶ νόμο δὲν ἐκράτεις.

Ἄγνοῶ τὴν προέλευσιν τῆς λογίας αὐτῆς φράσεως, ἡ ὁποία λέγεται δι' ἀνθρώπον, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὰ ὀρθὰ ἠθικὰ παραγγέλματα του. Ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρκειται εἰς αὐτὴν ἀνέκδοτον.

δὲ βάζει ἢ δὲ μπάζει ᾗς τὸ σπίτι τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπὶ ἀνθρώπου λίαν ἀφιλοξένου, ὅστις δὲν δέχεται κανένα εἰς τὴν οἰκίαν του.

¹ Παροιμ. 3, 416 καὶ 4, 294.

δὲ βλέπει πέρα ἀπ' τῆ μύτη του ἢ δὲ βλέπει τῆ μύτη του.

Ἡ φράσις *δὲ βλέπει τῆ μύτη του ἢ μήτε τῆ μύτη του* λέγεται δι' ἄνθρωπον τύφλα μεθυσμένον, ὅστις δὲν κατορθώνει νὰ ἴδῃ οὔτε τῆ μύτη του, ἂν καὶ εἶναι τὸ πλησιέστερον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μέλος τοῦ σώματος.

Ἡ ἄλλη *δὲ βλέπει πέρα ἀπ' τῆ μύτη του* ἀπότοκῃ τῆς πρώτης λέγεται δι' ἄνθρωπον ἀμβλυποῦντα, ὅστις βλέπει μὲν τῆ μύτη του, ἀλλ' ὄχι καὶ πέραν αὐτῆς, δὲν κατορθώνει τοὔτέστι νὰ ἐννοήσῃ πράγματα κοινὰ καὶ πασιφανῆ.

δὲ γνωρίζει ἢ δὲν ξέρει ὁ σκύλλος τὸν ἀφέντη του.

Ὁ σκύλλος ζῶον κατ' ἐξοχὴν εὐγνώμον ἀναγνωρίζει ὅπουδῆποτε τὸν κύριόν του καὶ δεικνύει εἰς αὐτὸν ἀφοσίωσιν καὶ ἀπόλυτην ὑποταγὴν. Μεταφορικῶς δὲ λέγονται αἱ εἰρημέναι φράσεις εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἐπικρατοῦν τοιαῦται ἀνωμαλίας εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, ὥστε παύει νὰ ὑφίσταται ἡ ἀπαραίτητη ἱεραρχία καὶ οἱ κατώτεροι παύουν ν' ἀναγνωρίζουν τὸν κατὰ φύσιν ἢ κατὰ συνήθειαν ἢ κατὰ νόμον ὑπέρτερόν των καὶ οἱ ὑφιστάμενοι δὲν ὑπακούουν εἰς τοὺς προϋσταμένους ¹.

δὲ δοξάζεις;

Πρὸς ἄνθρωπον ὅστις, ἐνῶ ἔχει τὰ καλά του ἢ τοὔλάχιστον ἀπέκτησεν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, ποὺ δὲν ἤλπιζεν, ἐν τούτοις μεμψιμοιρεῖ διαρκῶς διὰ τὴν τύχην του. Ἡ φράσις εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ *τὸ Θεό*.

δὲ θὰ τὸ φάς!

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ἔδесμα ὀρεκτικόν, τὸ ὁποῖον δὲν πρόκειται ν' ἀπολαύσῃ τις παρὰ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν του, προέκλυψεν ἢ ἀνωτέρω φράσις λεγομένη πρὸς ἄνθρωπον, πάντοτε μὲ ὕφος εἰρωνικόν, ὅστις ὅπωςδῆποτε θ' ἀποτύχῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας του.

δεινὸν τὸ γῆρας, οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον.

Γνωμικὸν κοινόχρηστον τῆς λογίας χρήσεως, ὅτι τὸ γῆρας συνιπάγεται καὶ δυσάρεστα φαινόμενα εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τῆς ἐκδηλώσεως διαφόρων νόσων.

¹ Πβ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀφέντης* 4β.

δὲ λείπει ὁ Μάρτης ἀπὸ τῆ Σαρακοστή.

Ἡ Μεγάλη Σαρακοστή διαρκείας τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἡμερῶν κινεῖται μετὰ δύο χρονικῶν ὁρίων 35 ἡμερῶν ἀναλόγως τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἡ ὁποία κανονίζεται μετὰ τὴν πανσέληνον, ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν. Ἄλλ' εἰς οἰανδήποτε μετακίνησιν ὁ μὴν Μάρτιος θὰ συμπέσῃ εἴτε ὅλος εἴτε μερικῶς μετὰ τὴν περίοδον τῆς Σαρακοστῆς. Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις λέγεται περὶ ἀνθρώπου, ὅστις κατὰ συνήθειαν δύναται νὰ εἴπῃ τις δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ ὠρισμένην περίπτωσιν προσωπικῆς συναντήσεως ἢ ἀπὸ ὠρισμένον κοινωνικὸν γεγονός, οἷον ἑορτὴν τινα, διασκέδασιν, συμπόσιον κτλ.

δὲν εἴμαστε καλά!

Μὲ τὴν στερεότυπην αὐτὴν φράσιν δηλοῦμεν ὅτι ἓνας ἄνθρωπος λέγει ἢ κάμνει τι μὴ ὑπαγόμενον εἰς τοὺς κανόνας τῆς κοινῆς λογικῆς, ὅτι διανοητικῶς δὲν στέκεται καλά, εἶναι ἀνισόρροπος. Ἡ κατὰ πρῶτον πρόσωπον τοῦ ρήματος ἐκφορὰ αὐτῆς ἔχει τὸν λόγον τῆς. Ἀποφεύγομεν οἶονεὶ νὰ προσβάλωμεν τινὰ προσωπικῶς καὶ στρέφομεν τὴν φράσιν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας.

δὲν ἔχει ἄλλη ἢ δεύτερη κουβέντα.

Λέγεται ὅταν καταλήξῃ τις ὀριστικῶς εἰς ἓνα συλλογιστικὸν συμέρασμα, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν δέχεται ἄλλην συζήτησιν, διότι εἶναι ἀπολύτως πεπεισμένος περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς σκέψεώς του. Ἐπομένως ὁ μεθ' οὗ ἐγένετο ἡ συζήτησις πρέπει νὰ τὸ πάρη ἀπόφασιν καὶ ἀναλόγως νὰ κανονίσῃ τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του.

δὲν ἔχει οὔτε ὄσιο οὔτε ἱερό.

Λέγονται ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν φραστικῶς συνήθως *ὄσια καὶ ἱερά* τὰ θεῖα καὶ ἱερά πράγματα, αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις καὶ ἱεραὶ συνήθειαι κττ. Δι' ἄνθρωπον δὲ ἄθεον, ἄθρησκον, αἰσχρὸν καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἠθικῆς πεποιθήσεως λέγεται ἡ φράσις *δὲν ἔχει οὔτε ὄσιο οὔτε ἱερό*.

δὲν ἔχει πρόσωπο.

Λέγεται ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον, ὅστις δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ σηκώσῃ τὸ μέτωπον του ὑψηλὰ καὶ νὰ κοιτάξῃ κατὰ πρόσωπον τοὺς ἄλλους ἐξ αἰσχύνῃς διὰ τὴν κακὴν διαγωγὴν του. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτος *κατξὶν κ' ἔχει*.

*δὲν ἔχω μάτια νὰ τὸν δῶ
ἢ δὲ θέλω νὰ τὸν δῶ ἴς τὰ μάτια μου.*

Δι' ἄνθρωπον ἀπεχθῆ καὶ μισητόν, τὸν ὁποῖον ἀποστρεφόμεθα καὶ ἀπλῶς νὰ τὸν ἴδωμεν.

δὲν κλαίω ποὺ δὲν πεθαίνω, γιατί ὅσο γερονῶ μαθαίνω.

Ἡ φράσις σημαίνει ὅ,τι καὶ ἡ ἀρχαία «γηράσκω ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος»¹.

δὲν τὸ τρώει τέτοιο κουφέτο.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὰ γευστικά κουφέτα λέγεται διὰ τὸν ἀνάξιον ἢ τὸν μὴ ἔχοντα τὸ εὐτύχημα ν' ἀπολαύσῃ ἀγαθόν τι ἐξαιρετόν.

δὲν τὸ τρώω τέτοιο χάπι.

Λέγεται δι' εὐπίστον ἄνθρωπον *χάβει ὅ,τι τοῦ ποῦν* = πιστεύει ἀνεξετάστως ὅ,τι τοῦ εἶπουν, ὅπου τὸ *χάβει* εἶναι κατὰ μεταφορὰν ἐκ τοῦ καταβροχθίζοντος τὴν τροφήν χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τὴν ποιότητά της. Παρετυμολογικῶς δὲ πρὸς τὸ *χάβει* ἐλέχθη καὶ *δὲν τὸ τρώω τέτοιο χάπι* = δὲν χάβω, δὲν πιστεύω αὐτὸ ποὺ λέγουν, διότι ἐννοῶ ὅτι πρόκειται περὶ ψεύδους. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον ἐντελῶς νὰ συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς φράσεως καὶ ἡ φράσις τῆς Γαλλικῆς *avalier la pilule* = καταπίνω τὸ χάπι καὶ μεταφορικῶς πιστεύω τὸ ψεῦδος.

δὲ σὲ θέλουν ἴς τὸ χωρίο! — ποῦ ἔναι τοῦ παπαῦ τὸ σπίτι;

Λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις, ἐνῶ τοῦ ὑποδεικνύεται ὅτι εἶναι ἀνεπιθύμητος, προσποιεῖται ὅτι δὲν ἐννοεῖ καὶ θέλει νὰ ἐπιδείξῃ οἰκειότητα περιμένων φυσικῶν καὶ οἱ ἄλλοι ν' ἀνταποκριθοῦν εἰς αὐτὴν ὁμοιοτρόπως. Πιθανὸν εἶναι ὅτι προῆλθεν ἡ φράσις ἀπὸ περιστατικὸν ἐπισκέπτου εἰς χωρίον ζητοῦντος τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως πρὸς φιλοξενίαν παρὰ τὰς κατηγορηματικὰς δηλώσει τῶν χωρικῶν, ὅτι δὲν εἶναι ἐπιθυμητὸς εἰς τὸ χωρίον καὶ ἄρα πρέπει πάντως νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ. Συγώνυμος εἶναι καὶ ἡ φράσις τῆς Ποντικῆς διαλέκτου *εἶναν ἴκ' ἐμόναξαν κ' ἐκεῖνος ἐρώτανεν, τ' ἄρματα μ' ποῦ νὰ κρεμάνω*; = κάποιον δὲν ἐδέχοντο νὰ διανυκτερεύσῃ φιλοξενούμενος κ' ἐκεῖνος ἐρωτοῦσε, ποῦ νὰ κρεμάσω τ' ἄρματά μου;

¹ *Παροιμιολογία*. ἐνθ' ἄνωτ. 1, 229.

δὲ σφάξανε.

Ἡ φράσις εὐχρηστεῖ εἰς δήλωσιν κατηγορηματικῆς καὶ ἐντόνου ἀρνήσεως ἐκτελέσεως παραγγελίας ἢ παρακλήσεως ἢ ἀπλῆς αἰτήσεως. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι εἰσηλθὲν εἰς τὴν κοινὴν ἀπὸ ἰδίωμα τόπου, ὅπου δὲν ὑπάρχουν κοινὰ καὶ ἀνοιχτὰ καθ' ἡμέραν κρεοπωλεῖα, ὅπως κατὰ κανόνα συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ χωρία, ἀλλὰ μόνον τυχαίως καὶ κατὰ σύμπτωσιν σφάζει κανεὶς κανένα ζῶον, ὅτε σπεύδουν ὅλοι ν' ἀγοράσουν κρέας καὶ ὅσοι προλάβουν. Εἶναι λοιπὸν τὸ κρέας πράγμα σπάνιον καὶ περιζήτητον εἰς τὰ τοιαῦτα μέρη. Ἀπὸ ἓνα δελτίον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας ἀνῆκον εἰς τὸ ἰδίωμα Ἀμοργοῦ παραλαμβάνομεν τὴν ἐξῆς φράσιν διηγήματος «σφάξανε λέει! δρόμο λοιπὸν ἔς τὸ χασάπη!». Θὰ ἔτυχε λοιπὸν κάποτε νὰ ζητήσῃ τις ἀπὸ ἄλλον κρέας ποῦ δὲν εἶχε ἢ δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ καὶ διὰ νὰ τὸν ξεφορτωθῇ τοῦ εἶπε δὲ **σφάξανε**, δηλ. δὲν ἔσφαξαν διὰ ν' ἀγοράσω καὶ ἐπομένως δὲν ἔχω νὰ σοῦ δώσω. Αὕτη ἢ ἀπάντησις ἔγινε πλέον φράσις καὶ ἐγενικεύθη, λέγεται δὲ πάντοτε εἰρωνικῶς. Ἴσως ἔχει νὰ κάμῃ μὲ τὴν φρ. καὶ ἡ ἀποχὴ κρέατος τὴν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν.

δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν.

Ἄστυ φράσις λεγομένη κατὰ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ ἀποχωρισμοῦ. Ἀπὸ τὸ τροπάριον τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας «δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν δῶμεν, ἀδελφοί, τῷ θανόντι».

δὲ χαρίζει κάστανά.

Ἡ προσφορὰ κασιάνων ἰδίως εἰς παιδιὰ μικρὰ ἀποτελεῖ εὐχάριστον φιλοδώρημα καὶ μαρτυρεῖ εὐμενῆ καὶ φιλικὴν διάθεσιν. Εἰς τὴν ἀρνητικὴν ἔκφρασιν δὲ **χαρίζει κάστανά** ὑπεισηλθὲν ἢ ἔννοια τῆς ἀυστηρότητος καὶ τῆς ἐλλείψεως συγγνώμης. Ἴσως ὑπόκειται ἀνέκδοτόν τι εἰς τὴν φράσιν.

διῆλθε διὰ πυρός καὶ σιδήρου.

Δι' ἄνθρωπον ὑποστάντα ἀφαντάστους κακονυχίας καὶ τρομακτικὰ δεινοπαθήματα, ἀλλὰ καὶ δι' ἄνθρωπον διαπράξαντα πολλὰ κακουργήματα λέγεται ὅτι **διῆλθε διὰ πυρός καὶ σιδήρου**. Ἡ φράσις εἶναι προφανῶς τῆς ᾠλογίας χρήσεως καὶ φαίνεται ὅτι ἐλήφθη ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν. Ἄν καὶ ἀνεδίφησα τὴν Ἀγίαν Γραφήν, δὲν εὗρον τοιαύτην ἔκφρασιν καὶ ὅμως δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ αὐτῆν. Εἰς αὐτὴν εὗρισκονται αἱ ἐξῆς ἔκφρασεις «πᾶν πράγμα, ὃ διελεύσεται ἐν πυρὶ καὶ καθαρισθήσεται»¹, «ἐὰν διέλθῃς διὰ πυρός,

¹ Ἀριθμ. 32, 23.

οὐ μὴ κατακαυθῆς»¹, «διῆγε τὰ τέκνα αὐτοῦ διὰ πυρὸς»², «ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦνται τὸ ἀργύριον, εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν, ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν»³ καὶ «σίδηρον διήλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ»⁴. Νομίζω ὅτι ἡ ἐν λόγῳ φράσις ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῶν λογίων διὰ συμφύσεως τῶν ἐκφράσεων «διὰ πυρὸς» καὶ «σίδηρον διήλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ». Γλωσσικῶς ἀδύνατη δὲν ἦτο ἡ σύμφυσις.

δίκαιοι καὶ ἄδικοι.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἀνθρώπους παντὸς χαρακτήρος καὶ πάσης ποιότητος. Εἶναι ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι... βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους»⁵.

δίνω τὸ λόγο μου.

Ἡ φράσις σημαίνει δίδω ρητὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποῖαν θέλω ἐκτελέσει ἐξάπαντος, διότι ἡ μὴ ἐκτέλεσις ἀποτελεῖ ἀτιμίαν. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν **donner sa parole**, ἀλλ' ἴσως εἶναι ἄσχετες γενετικῶς αἱ δύο φράσεις.

δόξα σοι ὁ Θεός!

Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς λειτουργίας πρὸ τοῦ «Βασιλεῦ οὐράνιε» λέγεται προκαταρκτικῶς «δόξα σοι ὁ Θεός ἡμῶν, δόξα σοι». Ἡ ρῆσις *δόξα σοι ὁ Θεός!* παρανοηθεῖσα, ὡς πολλάκις συμβαίνει εἰς τὰς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης φράσεις, περίεστη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ δόξαν νὰ ἔχη ὁ Θεός, δόξα τῷ Θεῷ. Λέγομεν κοινότατα τὴν φράσιν, ὅταν θέλωμεν νὰ ἐκδηλώσωμεν τὴν αὐτοϊκανοποίησίν μας διὰ τὴν εὐχάριστον κατάστασιν μας, τὴν ὁποῖαν θεωροῦμεν δώρημα τοῦ Θεοῦ.

δουλειὰ δὲν εἶχαμε καὶ δουλειὰ βρήκαμε.

Λέγεται κοινότατα ἡ φράσις αὕτη εἰς περίστασιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν εἶναι τις ἠναγκασμένος νὰ κάμῃ ἔργον τι ὅλως ἀνεπιθύμητον εἴτε ὡς ἀσύμφορον εἴτε ὡς ἐπιζήμιον.

¹ Ἡσα. 43, 2.

² Παραλειπ. Β, 28, 3.

³ Ψαλμ. 65, 10—12.

⁴ Ψαλμ. 104, 18.

⁵ Μαθ. 5, 45.

δουλειά ἢ ἔμπορος τοῦ ποδαριοῦ.

Πᾶσα ἐργασία βιοποριστικὴ ἐνεργουμένη ὄχι εἰς μονίμως ἰδρυμένον κέντρον, ἀλλὰ διὰ περιουσίας τοῦ ἐπαγγελματία, λέγεται *δουλειά τοῦ ποδαριοῦ* = ἐργασία τὴν ὁποίαν κάμνει τις μὲ τὰ ποδάρια του, ἤτοι περιουσίαν.

Κατὰ ταῦτα καὶ *ἔμπορος τοῦ ποδαριοῦ* = περιουσίαν ἔμπορος καὶ διαλαλῶν τὸ ἐμπόρευσμά του πρὸς εὗρεσιν ἀγοραστῶν, πλανόδιος ἔμπορος, γυρολόγος.

δουλεύει κοντὰ σ' ἓνα τεμπέλη.

Εἰρωνικῶς δι' ἄνθρωπον ἀεργον τελείως, ἀλλὰ καὶ φυγόπονον, ὅστις δὲν φροντίζει ἀπὸ ἄκραν ὀκνηρίαν νὰ εὔρη ἐργασίαν.

δουλεύει σὰν εἴλωτας.

Τὸ ὄνομα *εἴλωτας* εἶναι ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων καὶ ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον μοχθοῦντα καὶ σκληρῶς ἐργαζόμενον χωρὶς ἀνάπαυσιν.

δρόμο παίρνω, δρόμο ἀφίνω.

Ἡ φράσις πολύχρηστη πρὸ παντός εἰς τὰ παραμύθια καὶ τὰ δημώδη ἄσματα λέγεται διὰ μακρὰν καὶ ἐσπευσμένην πορείαν, καθ' ἣν τρόπον τινὰ ἀφίνομεν τὸν ἓνα δρόμον καὶ παίρνομεν τὸν ἄλλον διὰ νὰ φθάσωμεν ἀκριβῶς ἐκεῖ ποῦ εἶναι μοιραῖον ἢ ποῦ θέλομεν.

δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ μαθηματικὸν ὑπολογισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν χωρεῖ λογικὴ ἀμφισβήτησις, ὅπως *δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα* καὶ ὄχι πέντε κττ., λέγεται ἡ φράσις πρὸς δήλωσιν θελήσεως ἀμετακλήτου καὶ ἀποφάσεως μελλούσης ὅπως δήποτε νὰ ἐκτελεσθῇ. Λέγεται καὶ *ἓνα κ' ἓνα κάνουν δύο*.

δύο μέτρα καὶ δύο σταθμά.

Εἶναι εὐχρηστοτάτη φράσις εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων. Ὡς ῥῆμα αὐτῆς χρησιμοποιεῖται τὸ *χρησιμοποιοῦ* ἢ *εφαρμόζω* ἢ παραπλήσιόν τι κατὰ βούλησιν τοῦ χρησιμοποιοῦντος αὐτήν. Δὲν γεννᾶται ἀντίρρησις ὅτι εἶναι μετάφρασις τῆς Γαλλικῆς *avoir deux poids et deux mesures* δι' ἀντιμεταθέσεως τῶν ὀνομάτων καὶ λέγεται, ὅπως καὶ ἐκεῖνη, ὅταν μεταχειρίζεται τις δύο πρόσωπα ἢ πρά-

γματα ἴσης μὲν ἀξίας, ἀλλὰ κατὰ τρόπον διάφορον, ὥστε νὰ γίνῃ φανερόν, ὅτι εὐνοεῖται τὸ ἓνα καὶ παραγκωνίζεται τὸ ἄλλο.

δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

Εἶναι ρῆσις τοῦ εὐαγγελίου εὐχρηστοῦσα ὡς λογία φράσις καὶ λεγομένη μαῖλλον ἄστειως, ὅτι ὀφείλει τις νὰ παρέχῃ δωρεάν, ὅπερ καὶ αὐτὸς δωρεὰν ἀπέκτησεν¹.

δῶσ' του δῶσ' του.

Ἐκ τῶν πλήρεις ἐκφράσεις *δῶσ' του ξύλο δῶσ' του ξύλο, τὸν σκότωσε, δῶσ' του φαεῖ δῶσ' του φαεῖ, τὸν ἔκαμε νὰ παραπαχύνη, δῶσ' του κρασί δῶσ' του κρασί, τὸν ἔκαμε στουπλ' ὡς τὸ μεθύσι* καὶ τὰς ὁμοίας τὸ *δῶσ' του δῶσ' του* περιέστη εἰς χρῆσιν ἐπιρρηματικὴν μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως πράξεως. Ὅσον διὰ τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς προστακτικῆς τοῦτο ἐξηγεῖται διττῶς. Ἡ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς *δῶσ' του φαεῖ δῶσ' του καὶ θὰ παραπαχύνη* κτ. ἢ ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν προστακτικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπαναλαμβάνονται καθιστοῦν τὸν λόγον ζωηρότερον, καθὼς *τρῖβε τρῖβε, τὸν κατάστρεψε τὸν μουσαμᾶ*. Οὕτω φρονεῖ ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος², εἰς ἐμὲ ἢ πρώτη ἐκδοχὴ φαίνεται πειστικώτερα.

ἐβγαῖτε ἐσεῖς οἱ πεθαμένοι νὰ μποῦμε ἐμεῖς οἱ ζωντανοί.

Εἰς περιστάσεις μεγάλων συμφορῶν, καθ' ἃς εἶναι προτιμότερος ὁ θάνατος ἀπὸ τὴν ζωὴν, συνηθίζεται ἡ ἀνωτέρω φράσις. Αὕτη κατ' ἔννοιαν συγγενεῦει πρὸς τὴν ρῆσιν τῆς Γραφῆς «λέγουσι τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς πέτραις πέσετε ἐφ' ἡμᾶς καὶ κρύψατε ἡμᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ ἀρνίου»³.

*ἐγὼ τὸ εἶπα τοῦ σκύλλου μου καὶ ὁ σκύλλος τῆς οὐρᾶς του
ἢ ἐγὼ τὸ εἶπα τῆς γάτας μου καὶ ἡ γάτα τῆς οὐρᾶς της.*

Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν λαμβάνων τις παραγγελίαν δὲν τὴν ἐκτελεῖ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ μὲ τὴν σειρὰν του καὶ αὐτὸς τὴν μεταβιβάζει εἰς ἄλλον, ὅστις δὲν θὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴν εἴτε ἐκ κακῆς θελήσεως εἴτε ἐξ ἀνικανότητος. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ἡ φρά-

¹ Ματθ. 10, 9.

² Νεοελληνικὴ Σύνταξις, ἀνωτ. σελ. 298.

³ Ἀποκάλ. 6, 16.

σις ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀσκήσεως τῶν σκύλλων νὰ ἐκτελοῦν διαφόρους κινήσεις κατὰ παραγγελίαν τῶν κυρίων των. Οὗτοι ὅμως κάποτε δυστροποῦν νὰ ὑπακούσουν καὶ σὸν νὰ ἔχουν μεταβιβάσει καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειρὰν τους τὴν παραγγελίαν εἰς τὴν οὐρανόν. Ἐκφρασις εἰρωνική.

ἔδῶ πατάει κ' ἐκεῖ βρίσκεται.

Λέγεται ἡ φράσις συνήθως μὲν ἐπὶ μεθύσου ἔχοντος ἀσταθῆ τὰ βήματα, γενικώτερον δὲ ἐπὶ τοῦ παραπαίοντος, οἷον γέροντος.

ἔδῶ πὸν τὰ λέμε.

Διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς θέλει τις τρόπον τινὰ νὰ ἐκμυστηρευθῆ εἰς ἄλλον μυστικόν τι. Εἶναι ἑλλειπτική προελθούσα ἀπὸ πλήρη τινὰ ἔκφρασιν, ὁποῖα ἡ ἐξῆς, *ἔδῶ πὸν τὰ λέμε ἡμεῖς μόνοι μας καὶ κανεὶς δὲ μᾶς ἀκούει, θὰ σοῦ πῶ ὅτι κτλ.*

εἶμαι 'ς τὸν πρῶτο λύκο.

Τὸ ὄνομα *λύκος* εἰς τὰ παλαιοῦ συστήματος πυροβόλα ὄπλα ἐλέγετο ἡ συσκευὴ τῆς *τσακμακόπειρας*, δι' ἧς ἀνεφλέγετο τὸ ἔναυσμα. Ὁ *λύκος* εἶχε δύο βαθμίδας, ἡ πρώτη ἦτο τῆς ἀσφαλείας καὶ ἡ δευτέρα τῆς πυροσκοροτήσεως. Ἄν ὅμως ἡ ἀνάφλεξις παρ' ἐλπίδα ἐγένετο εἰς τὴν πρώτην βαθμίδα, ὁ κάτοχος τοῦ ὄπλου διέτρεχε κίνδυνον νὰ αὐτοτραυματισθῆ. Ὅθεν *εἶμαι 'ς τὸν πρῶτο λύκο* = διατρέχω ἄμεσον κίνδυνον. Πβ. φρ. *παίρνω φωτιά ἀπ' τὴν πρώτη σκάλα.*

εἶναι γιὰ τοῦ διαβόλου τὸ κατάστιχο.

Ἐπιτίθεται ὅτι ὁ διάβολος καταγράφει εἰς τὸ κατάστιχόν του τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μετὰ θάνατον εἶναι προωρισμένοι διὰ τὴν κόλασιν. Λοιπὸν ἡ ἀνωτέρω φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον ἐξωλέστατον.

εἶναι ἓνα κουμάσι!

Ἡ Ἀραβικὴ λέξις *kumas* εἰσηλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διὰ τῆς Τουρκικῆς καὶ κυριολεκτικῶς μὲν σημαίνει ὕφασμα μεταξωτὸν ἐξαιρετικῆς ποιότητος, μεταφορικῶς δὲ ἄνθρωπον κακοήθη, ἀχρεῖον. Ἡ μεταφορικὴ ἔννοια δὲν ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, ἀλλ' ἐν τῇ Τουρκικῇ, εἰς τὴν ὁποίαν λέγεται *o ne kumas dir!* = τί ἐξαιρετικῆς ποιότητος εἶναι αὐτός, ἐννοεῖται εἰρωνικῶς = τί ἄθλιος, τί ἔλει-

νός! ¹ Λέγεται και *παστρικὸ κουμάσι* κατ' ἐπίδρασιν τῆς συνωνύμου φράσεως *παστρικὸ μαντήλι*.

εἶναι μὲ τὸ βασιλιᾶ γενιά.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπαιρομένου και ἀκαταδέκτου, ὡσὰν νὰ ἔχη συγγένειαν μὲ βασιλικὴν οἰκογένειαν. Ἡ πλήρης ἔκφρασις ἦτο κατ' ἀρχὰς *εἶναι μὲ τὸ βασιλιᾶ μιὰ γενιά*

εἶναι πίσω, εἶναι προχωρημένος.

Φράσεις τῆς σχολικῆς γλώσσης δηλοῦσαι ἢ μὲν πρώτη τὸν στερούμενον εὐφυΐας και ἱκανότητος εἰς τὸ μαθάνειν εὐκόλως, ἢ δὲ δεύτερα τὸ ἀντιθετον. Ἐξετάζοντες ἱστορικῶς τὴν γένεσιν των ἀναγκαίως φερόμεθα εἰς προγενεστέρους χρόνους, ὅτε ὁ διδάσκαλος ἔβαζε νὰ καθίσουν ἔμπροσ οἱ λεγόμενοι *πρωτόσχοιοι*, οἱ διακρινόμενοι εἰς τὴν μάθησιν, και φυσικὰ πίσω ἀπ' αὐτοὺς ἐκάθητο οἱ καθυστεροῦντες.

εἶναι 'ς τὰ νεῦρα του, ἔχει τὰ νεῦρα του.

Κατὰ τὸ *εἶναι 'ς τὰ φεγγάρια του*, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπραγματεύθημεν ἀλαχοῦ², ἐλέχθη συνωνύμως και *εἶναι 'ς τὰ νεῦρα του* = εὐρίσκεται εἰς νευρικὴν ἔξαψιν, εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ εἰς ὄργην. Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν λέγεται και *ἔχει τὰ νεῦρα του*. Τὰ νεῦρα κρίνονται ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τῆς ὄργῆς και ὅταν εἶναι κανεῖς ἤρεμος, εἶναι ὡσὰν νὰ μὴ τὰ ἔχη, διότι δὲν εἶναι ἔκδηλη ἡ ἐνέργειά τους, ὡς τοῦναντίον συμβαίνει ἐν τῇ ὄργῃ.

εἶναι 'ς τὸ χέρι μου.

Ἐκρατῶν κάτι εἰς τὸ χέρι τὸ κατέχει. Ἄρα μεταφορικῶς *εἶναι 'ς τὸ χέρι μου* = εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν μου, ἀπὸ ἐμένα ἐξαρτᾶται νὰ πράξω τι ἢ ὄχι, οἷον *εἶναι 'ς τὸ χέρι μου νὰ πάω - νὰ τὸ κάνω - νὰ τὸ πῶ* κττ. Πβ. *τὸν ἔχω 'ς τὸ χέρι*.

εἶναι 'ς τοὺς διαβόλους του.

Ἐ διάβολος νομίζεται ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν πονηρὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διαρκῶς παρακινεῖ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸ κακὸν και πρὸ πάντων εἰς τὴν ἔκρηξιν ὄργῆς,

¹ Γ. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, τόμ. 2, 1307α

² Λεξιγραφ. Δελτ. 5, 14.

διότι πρὸ πάντων ἐν τῇ ὁργῇ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ δύναται εὐκόλα νὰ ἐγκληματίσῃ. "Ὅθεν καὶ τὸ Γραφικὸν παράγγελμα «ὀργίσεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε»¹, δηλαδή νὰ προσέχετε νὰ μὴ ἁμαρτάνετε ἐν τῇ ὁργῇ σας. Λοιπὸν ἡ φράσις *εἶναι ᾽ς τοὺς διαβόλους του* σημαίνει εἶναι εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν διαβόλων, ἴτοι ἔξω τῆς λογικῆς, ἔξω φρενῶν. Πβ. καὶ *τὸν πῆραν οἱ διοβόλοι*¹.

εἶναι τὸ τσιράκι του.

Τὸ Τουρκικὸν *çirak* = ὁ μαθητευόμενος ἐν οἰαδήποτε τέχνῃ καὶ ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου ὅπως ἀνεξαρτήτως ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα. Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ οἰουδήποτε μαθητευομένου, ὅστις εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν διδάσκαλον εἴτε ὡς πρὸς τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς τέχνης εἴτε ὡς πρὸς τὴν ἀδεξιότητα. Καὶ ἐπὶ ἠθικῆς ἐννοίας ὁμοίως διὰ τὸν ὑποστάντα ἐπίδρασιν καλὴν ἢ κακὴν προσώπου ἀνωτέρου.

εἶπε ὁ διάβολος καὶ γεννήθηκε.

Εἰς τὴν Βιβλικὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου² λέγεται «εἶπεν ὁ Θεός, γεννηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς» καὶ «εἶπεν ὁ Θεός, γεννηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο στερέωμα». Ἐπειδὴ δὲ ὅ,τι δημιουργεῖ ὁ Θεὸς εἶναι καλόν, ὡς λέγεται καὶ γραφικῶς «εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν» καὶ «εἶδεν [τὸ στερέωμα] ὅτι καλόν», ἀπεναντίας δὲ ὅ,τι δημιουργεῖ ὁ διάβολος εἶναι κακόν, κατ' ἀναλογίαν εἶπεν ὁ λαὸς καὶ διὰ τὸν διαβολεμένον ἄνθρωπον, τὸν τετραπέρατον, τὸν ἔξυπνον, ἀλλὰ εἰς τὸ κακόν, ὡς δημιουργήμα τοῦ διαβόλου, «εἶπε ὁ διάβολος καὶ γεννήθηκε». Δηλαδή ἔδωσεν οὗτος παραγγελίαν νὰ γεννηθῇ ἄνθρωπος ὅμοιος πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐγεννήθη τοιοῦτος ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος.

εἶπον καὶ ἐλάλησα.

Λέγεται καὶ πληρέστερον *εἶπον καὶ ἐλάλησα, ἁμαρτίαν οὐκ ἔχω*, ὅταν θέλῃ τις ν' ἀπεκδυθῇ πᾶσαν εὐθύνην, διότι εἶπεν ὅ,τι καὶ ὅπου ἔπρεπε νὰ εἴπῃ, ἀδιάφορον ἂν οἱ ἄλλοι δὲν θέλουν ν' ἀκούσουν τὰς ὀρθὰς εἰσηγήσεις καὶ συμβουλὰς του. Ἡ φράσις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον «εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον»³, τοῦ ὁποίου ὅμως παρενοήθη τὸ ἀληθές

¹ Λεξιγραφ. Δελτ. 6, 50.

² Γένεσ. 1, 2 καὶ 6 καὶ 8.

³ Ἰωάνν. 15, 22.

νόημα. Ἐνομίσθη τὸ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου ρῆμα *εἶχον* ὡς πρώτου ἐνικοῦ, ὅθεν καὶ τὸ *ἁμαρτίαν οὐκ ἔχω*, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐσυγχρονίσθη συντακτικῶς τὸ *ἐλάλησα*. Τέλος κατὰ σημασιολογικὴν ἔλξιν τοῦ *ἐλάλησα* μετεβλήθη καὶ τὸ *ἦλθον* εἰς *εἶπον*.

εἰς εὐρεῖαν ἢ μεγάλην κλίμακα.

Ἀπὸ τοὺς πλέον ἀσυνήθεις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀκοὴν καὶ τοῦτ' αὐτὸ κακοζήλους καὶ ἀποκρουστικούς ξενισμούς τῆς καθαρειούσης εἶναι καὶ ἡ φράσις *εἰς μεγάλην κλίμακα*—εἰς μέγαν βαθμόν, ἀφειδῶς, οἷον *τοῦ παρέχω βοήθειαν -χρηματικὴν ἐνίσχυσιν εἰς εὐρεῖαν ἢ μεγάλην κλίμακα* κττ. Εἶναι ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν φράσιν *sur une vaste* ἢ *sur une grande échelle*.

εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Ἡ φράσις σημαίνουσα αἰωνίως, πάντοτε, εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν. Δὲν γνωρίζω ἂν αὐτολεξελ ὑπάρχη εἰς αὐτὴν τοιαύτη ἔκφρασις. Ἄν δὲν ὑπάρχη, θὰ ἐσχηματίσθη εἰς τὴν λογίαν κοινὴν ἀπὸ τὴν συχνότατα ἀκουομένην ἔκφρασιν «εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας». Καὶ εἰς θετικὰς μὲν προτάσεις ἔχει τὴν ἄνωτέρω σημασίαν, οἷον *θὰ ὑπάρχη εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα*, εἰς ἀρνητικὰς δὲ σημαίνει ποτέ, οὐδέποτε, οἷον *εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα δὲ θὰ γίνῃ*.

ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη.

Ἀπὸ τὰς Ἀποστολικὰς ρῆσεις «ἕκαστος, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω» καὶ «ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει, ἐν ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω»¹ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἢ εἰρημένη φράσις τῆς λογίας χρήσεως. Ἔχει τὴν σημασίαν, ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ τὴν ἐργασίαν, ἢ ὁποῖα τοῦ ἀνετέθη, εἰς αὐτὴν καὶ μόνην περιοριζόμενος καὶ μὴ ἀναμειγνυόμενος εἰς ὑποθέσεις ξένας πρὸς αὐτὸν καὶ ἔργα ἄλλότρια.

ἐκ γενετῆς.

Ἡ φράσις ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «παράγων [ὁ Ἰησοῦς] εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς»² = ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς γεννήσεως. Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ἐλέγετο *ἀπὸ γενετῆς*, ὅπου τὸ *γενετῆς* κατὰ τὸν ἀόριστον *ἐγεννέθα* = ἐγεννήθη. Πβ. *ἀπὸ κούνια*.

¹ Παύλ. Πρὸς Κορινθ. Α, 7, 20 καὶ 24.

² Ἰωάνν. 9, 1.

ἐκεῖνος ποὺ πνίγεται ἢ ὁ πνιγμένος ἀπ' τὰ μαλλιά του πιάνεται.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν καιρῷ ἐσχάτου κινδύνου καταβάλλει ἀπέλπιδα προσπάθειαν νὰ σωθῇ χρησιμοποιοῦν τὰ πλέον ἀδύνατα μέσα σωτηρίας. Τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως τὸν ὤθει εἰς πράξεις ὅπως ἀνωφελεῖς. Ἀκριβῶς ὅπως ἐκεῖνος, ποὺ κινδυνεύει νὰ πνιγῇ, πιάνεται ἀπὸ τὰ μαλλιά του, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει σάνις σωτηρίας.

ἐκεῖ ποὺ εἶσαι ἡμουνα, ἐδῶ ποὺ εἶμαι θά 'ρθῆς.

Συνηθίζεται μὲ ἔννοιαν γνωμικοῦ λεγομένου ὑπὸ γερόντων εἰς τοὺς νέους. Ὅτι δηλαδὴ καὶ αὐτοὶ ἐπέρασαν τὴν νεανικὴν τῶν ἡλικίαν καὶ ἀπέλαυσαν τὴν χαρὰν τῆς, ὅπως ἀντιστρόφως καὶ οἱ νέοι θὰ φθάσουν εἰς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν καὶ θὰ αἰσθανθοῦν τὰς πικρίας τῆς. Ἡ φράσις λεγομένη συνηθέστερον εἰς τοὺς ἐπαιρομένους μὲν διὰ τὸ νεανικόν τῶν σφριγος ἢ τὰ νεανικά τῶν κάλλη προκειμένου περὶ γυναικῶν, περιφρονούντων δὲ κάπως τὸν γεροντικὸν μαρασμόν, ἐνέχει βέβαια καὶ ἀπόχρωσίν τινα εἰρωνείας καὶ μομφῆς.

ἐκ κοιλίας μητρὸς.

Ἡ φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἀκολουθίαν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἐν ἣ λέγεται περὶ αὐτοῦ «ὁ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἡγιασμένος». Εἰς τὴν κοινὴν ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως ἀπ' τὴν κοιλιά τῆς μάνας. Πβ. ἀπὸ κούνια.

ἐκ Ναζαρετ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι;

Ρῆσις τοῦ εὐαγγελίου¹ λεγομένη ὑπὸ τῶν λογίων εἰρωνικῶς. Χρησιμοποιεῖται εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν θέλει τις νὰ δηλώσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν προέλευσιν ἐπιφανοῦς προσώπου ἐκ γένους ἢ τόπου ἀσήμου καὶ ἀξίου περιφρονήσεως.

ἔλεγα δά!

Κοινότερον τοῦ *λέω δά!* καὶ τοῦ *εἶπα δά!* εἶναι τὸ *ἔλεγα δά!* Πρόκειται περὶ βραχυλογίας, τῆς ὁποίας τὸ δεύτερον μέρος ἀποτελεῖ πρότασιν ἀπορηματικὴν, οἷον *ἔλεγα δὰ μήπως γίνῃ ἢ μήπως τὸ κάμη αὐτό!* *ἔλεγα δὰ μήπως εἶπε τέτοιο πρᾶμα!* κττ. Ἡ ἀπορηματικὴ πρότασις ὡς εὐκόλως νοουμένη ἐκ τῶν διαμειβομένων καὶ συμφραζομένων παραλείπεται καὶ τὸ *ἔλεγα δά!* ἀποβαί-

¹ Ἰωάνν. 1, 47.

νει φράσις ἐσχάτως εἰρωνική. Δι' αὐτῆς ὁ λέγων θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ διανοηθῆ ἢ πὼς μποροῦσε νὰ συμβῆ ἓνα τέτοιο πρᾶγμα, δηλαδή ἀταίριαστον καὶ ἀπρεπές.

ἔμένα μου ἄρέσει, ἔσένα σοῦ περισσεύει.

Εἰρωνική φράσις ἐνδεικτικὴ καὶ περιφρονήσεως λεγομένη εἰς πρόσωπον, ὅπερ δηλώνει ἀπαρέσκευαν διὰ πρᾶγμα ἀρεστόν εἰς ἡμᾶς. Ὡσὰν νὰ τοῦ λέγωμεν, ἀφοῦ εἰς ἔμένα ἄρέσει, ἢ ἰδική σου ἀρέσκεια εἶναι ἐντελῶς περιττή. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἔχει τὸ *περισσεύει*. Συνήθως τὸ πρῶτον μέρος τῆς φράσεως ἐκφέρεται μὲ ἓνα σύνδεσμον αἰτιολογικὸν ἢ χρονικὸν *δταν*, *ἀφοῦ*, καθὼς *ἀφοῦ ἔμένα μου ἄρέσει, δταν ἔμένα μου ἄρεση* κτλ.

ἔμένα μου λές!

Διὰ τῆς κάπως εἰρωνικῆς αὐτῆς φράσεως δηλοῦμεν κατηγορηματικῶς ὅτι γνωρίζομεν κάλλιστα τὴν ὑπόθεσιν ἢ τὸ θέμα, περὶ ὧν γίνεται λόγος, καὶ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην πειστικῶν ἐπιχειρημάτων ὡς ἀποδείξεων.

ἔμπα μέσα καὶ βολέψου, ἔβγα ἔξω καὶ πομπέψου.

Ἡ φράσις λέγεται συνήθως διὰ νοικοκυράν, ἢ ὁποῖα βγαίνει εἰς τὴν γειτονίαν καὶ ζητεῖ πράγματα ἀπὸ τὰς γειτονίσσας καὶ τοιοῦτοτρόπως πομπεύεται, ἐξευτελίζεται. Ἐνῶ ἡ καλὴ νοικοκυρὰ ἢ ἔχει ὅλα τὰ χρειαζόμενα ἢ ὁπῶσδήποτε βολεύεται μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔχει καὶ ἔτσι δὲν ἐκτίθεται διὰ τὴν ἔλλειψιν νοικοκυρωσύνης.

ἓνα κανένα.

Συνηθίζεται ἡ φράσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ μοναχοπαίδι. Ἄν τύχη νὰ πεθάνῃ τοῦτο, μένει κανεὶς ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο εἶναι ἐπιθυμητότερον νὰ ἔχη κανεὶς δυὸ παιδιά, ὥστε ἂν τύχη καὶ χάσῃ τὸ ἓνα, νὰ ὑπάρχῃ τὸ ἄλλο. Ὡστε ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἓνα σὰν τὰ μὴ ἔχη κανένα. Ὁμοίᾳ ἢ ἀρχαίᾳ «εἰς οὐδεὶς».

ἓνας κοῦκος δὲν φέρνει τὴν ἄνοιξι.

Ἡ φράσις εἶναι συνώνυμος τῆς ἀρχαίας «μία χελιδὼν ἕασ οὐ ποιεῖ» καὶ λέγεται, ὅταν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργου ὑπάρχῃ μόνον ἓνας, ἐνῶ ἀπαιτεῖται ἡ συνεργασία πολλῶν.

Ένας κοῦκος, τρεῖς κι ὁ κοῦκος.

Ἐὶς κοῦκος ὡς ζῶν βίον μονήρη καὶ σπανίως βλεπόμενος, μόνον δὲ ἀκουόμενος εἰς τὰ βάθη τῶν δασῶν, ἐλήφθη μεταφορικῶς εἰς δήλωσιν τοῦ ζῶντος μόνου, τοῦ ἐρημίτου. Ὅθεν τὸ *Ένας κοῦκος* = ὀλομόναχος.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τρεῖς μόνον ἄνθρωποι εἰς ἓνα τόπον ἐρημικὸν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἀποτελοῦν κοινότητα, πρὸς δεινῶσιν τῆς ἐννοίας τῆς μονώ- νεως καὶ ἐλαττώσεως καὶ χάριν ἀστειότητος ἐλέχθη καὶ *τρεῖς κι ὁ κοῦκος* = μόνον τρεῖς ἄνθρωποι, πολὺ ὀλίγοι, ἐλάχιστοι τὸν ἀριθμὸν, ὥστε οὗτοι νὰ μὴ εἶναι ἀξιοὶ ὑπολογισμοῦ πλέον τοῦ ἑνὸς κούκου.

Ένας λόγος εἶναι κι αὐτός.

Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν εἶναι δύσκολον ἢ ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ κάτι λέγεται ἢ εἰρημένη φράσις. Ἡ ἐννοια εἶναι ὅτι ὀμιλοῦμεν διὰ τὸ πρᾶγμα ἢ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ γίνῃ λόγος καὶ ὄχι ὅτι πρόκειται νὰ πραγματοποιηθῇ. Οἶον *Ένας λόγος εἶναι καὶ τὸ ταξίδι - ἢ ἐξοχὴ - τὸ καλὸ φαεῖ* κτ., ὅπερ σημαίνει εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχωμεν τέτοιο εὐχάριστον πρᾶγμα.

Ένας λόγος παραπάνω.

Ὅταν εἰς τοὺς προβαλλομένους ἰσχυρισμοὺς πρὸς στήριξιν τῆς γνώμης μας παρουσιασθῇ καὶ ἄλλος τις λόγος συνηγορῶν ὑπὲρ ἡμῶν, λέγομεν τὴν φράσιν *Ένας λόγος παραπάνω νὰ κάμῃς ἔτσι ἢ ἀλλιῶς - νὰ πῆς ἔτσι ἢ ἀλλιῶς* κτ.

Ένα σου κ' Ένα μου.

Θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς *Ένας σου κ' Ένα μου* κατὰ παράλειψιν τοῦ *λόγος* ἐπὶ ἀντιλογίας κατωτέρου πρὸς ἄνωτερον. Γενικώτερα ἢ φράσις διὰ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον δὲν ὑποχωρεῖ εἰς τὰς συστάσεις καὶ νουθεσίας ἄλλου προσώπου συνήθως ἄνωτερου.

ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσωμεν.

Ἡ φράσις ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας¹ λεγομένη «πρὸς δήλωσιν ἀξιώσεως ἀμέσου πληρωμῆς» μετὰ τὴν γλωσσικὴν ἐρμηνείαν, ὅτι τὸ δεύτερον μέρος προῆλθεν «ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης». Ὅντως εἰς τὴν ἀκολου-

¹ βοῖζω Α 1.

θίαν τῆς Ἀναστάσεως ὑπάρχει ἡ ἔκφρασις καὶ «οὕτω βοήσωμεν», ἀλλὰ πόθιν ἐκεῖνο τὸ «ἐν τῇ παλάμῃ»; Ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι πρόκειται περὶ παιγνιώδους ἔκφρασεως ἀποδοθείσης εἰς ἱερέα, ὅστις ἔτεινε δῆθιν τὴν παλάμην διὰ νὰ πληρωθῇ πρῶτον τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἱεροπραξίας καὶ ἔπειτα νὰ «βοήσῃ». Ἐπομένως εἰς τὴν ἔκφρασιν «ἐν τῇ παλάμῃ» ἐννοητέον ὡς συμπλήρωμα «τὸ χρῆμα».

ἐν τῷ Ἄδῃ οὐκ ἔστι μετάνοια.

Τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης γνωμικὴ φράσις. Σύμφωνα μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ συγχωρεθῇ διὰ τὰς ἁμαρτίας του μετανοῶν ἐν τῇ ζωῇ, ὄχι ὅμως καὶ εἰς τὸν Ἄδην εὐρισκόμενος ἐν βασάνοις.

ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μεταθέσεις.

Τὸ χωρίον τοῦτο τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι ἀπὸ τὸ πλήρες κείμενον: «Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο, τίς ἔτι χρεῖα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μεταθέσεις γίνεται». ¹ Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται ὅτι τὸ νόμου μεταθέσεις σημαίνει νόμου μεταβολή, τροποποιήσις. Ἄλλ' ἐν τῇ κοινῇ Ἑλληνικῇ παρανοηθεῖσα ἡ λέξις μεταθέσεις προσέλαβε τὴν σημασίαν παράβασις. Καὶ οὕτω δικαιολογεῖται ἐνίοτε ὄχι ὀρθῶς ἡ παράβασις ρητῆς ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως ὡς δῆθιν ἐξ ἀνωτέρας βίας ἐπιβαλλομένη.

ἐξ οἰκείων τὰ βέλη.

Ἀρχαία φράσις συνηθιζομένη ἐν τῇ λογίᾳ γλώσσῃ καὶ λεγομένη εἰς περιστάσεων, καθ' ἣν ὑφίσταται τις προσβολὴν ἢ ζημίαν ἢ οἶονδήποτε κακὸν ἀπὸ προσωπον οἰκείον ἢ φιλικόν.

ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα.

Ὅτι ἐκ τοῦ μέρους δύναται τις νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ ὅλου πράγματος, ἂν καὶ δὲν τὸ βλέπει, ὅπως ἀπὸ τὸ τυχαίως παρουσιασθὲν εἰς ἡμᾶς νύχι τοῦ λέοντος δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ζώου. Φράσις τῆς λογίας παραδόσεως ἀρχαιόθεν κληρονομηθεῖσα ².

ἔξω ἀπ' τὸ χορὸν.

Πληρέστερα λέγεται *δποιος εἶναι ἔξω ἀπ' τὸ χορὸν πολλὰ τραγούδια ξέρει δι' ἄνθρωπον*, ὅστις στερούμενος τῆς ἀπαιτουμένης πείρας καὶ μὴ δοκιμάσας

¹ Παύλ. Πρὸς Ἑβρ. 7, 11 - 12.

² Πβ. *Παροιμιολογία*. ἐνθ. ἀνωτ. 2, 165.

τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς νομίζει ὅλα τὰ πράγματα εὐκόλα. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἀνθρώπου, ὅστις μένων ἔξω τοῦ κύκλου τῶν χορευτῶν δύναται ν' ἀραδιάσῃ τραγούδια ὅποια καὶ ὅπως τὰ θέλει, ἀλλὰ εἰσερχόμενος εἰς τὸν χορὸν ἀποτυγχάνει εἰς αὐτὰ, διότι δὲν γνωρίζει νὰ τὰ προσαρμόσῃ εἰς τὸν ρυθμὸν αὐτοῦ ἢ δὲν δύναται νὰ χορεύῃ σύμφωνα μὲ τὸν ρυθμὸν αὐτῶν¹.

ἔξωθῶ τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα.

Λογία φράσις δηλοῦσα ὅτι δι' ἀστόχων ἐνεργειῶν ἢ ἐν γνώσει μὲν, ἀλλ' ἐπιτηδες γινομένων, ἔξωθῶ τὰ πράγματα μέχρι τοῦ χείλους κρημοῦ, ἀπόπου δὲν μένει παρὰ νὰ κατακυλισθοῦν εἰς τὴν ἀνεπανόρθωτην καταστροφὴν. Ἐν γένει συντελῶ εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν καταστάσεώς τινος μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀνεπανορθώτου.

ἔπαυθε δουλειὰ ἢ τοῦ ἰπαιξαν δουλειά, πὸν ἦταν ὅλη δική του.

Ἀμφότεραι αἱ φράσεις λέγονται δι' ἀνθρώπου, ὅστις ὑφίσταται δεινόν τι, παθαίνει ἀτύχημα λίαν σοβαρὸν καὶ ἐπιζήμιον. Ἡ ἀναφορικὴ πρότασις *πὸν ἦταν ὅλη δική του* δηλώνει κατὰ τρόπον λίαν ἐκφραστικόν, ὅτι τὸ ἀτύχημά του δὲν συνεμερίσθη κανένας ἄλλος, ὥστε ν' ἀποβῇ εἰς αὐτὸν οἶονεῖ ἐλαφρότερον, ἀλλὰ τὸ ὑπέστη ἔξ ὀλοκλήρου ὁ ἴδιος, διὸ καὶ ἀπέβη βαρύτερον. Πβ. καὶ *παθαίνω δουλειὰς μὲ φούντα*².

ἐπίγειος παραδείσος.

Τὸ ἐπίγειος μαρτυρεῖ ὅτι πρόκειται περὶ λογίας φράσεως, διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦται τόπος θαυμάσιος διὰ τὰς φυσικὰς ἰδίως καλλονὰς του.

ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ ξυραφιοῦ εἶναι τόσον λεπτή, ὥστε δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐν ἰσορροπίᾳ τίποτε ἐπάνω εἰς αὐτήν. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορὰ εἰς δήλωσιν λίαν κρισίμου καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας παραδόσεως, ἀλλὰ κληρονομία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Ἦδη παρὰ τῷ Ὀμήρῳ φέρεται ἡ ἔκφρασις «νῦν γὰρ δὴ πάντεσιν ἐπὶ ξυροῦ ἴσταται ἀκμῆς | ἢ μάλα λυγρὸς ὄλεθρος Ἄχαιοις ἠὲ βιῶναι»³. Ἐκ ταύτης φαίνεται ὅτι τὸ «ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἴστασθαι» καὶ τότε ἀποτελοῦσε φράσιν.

¹ Πβ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἀπέξω 4 2.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 33.

³ K 173.

ἔρχονται ἔς τὰ χέρια.

Ἡ φράσις λέγεται διὰ τοὺς φιλονικοῦντας, οἱ ὅποιοι *ἔρχονται* = φθάνουν ἕως τὴν χρησιμοποίησιν τῶν χειρῶν, διαπληκτίζονται, ἀλληλοδέρονται. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *en venir aux mains*, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φράσις ἐγεννήθη ἀνεξαρτήτως τῆς Γαλλικῆς. Πβ. καὶ εἶναι ἢ βρῖσκονται ἢ *ἔρχονται ἔς τὰ μαχαίρια*¹.

ἔσπασε ὁ πάγος.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὴν λέπτυνσιν καὶ διάρρηξιν σιρώματος πάγου πρότερον μὲν ἰσχυροῦ, ἔπειτα δὲ ἔνεκα τῆς θερμότητος κατασιάντος λεπτοτέρου, λέγεται ἡ εἰρημένη φράσις, ὅταν διαλύεται ἡ παγερὰ ψυχρότης καὶ ἐπέροχεται συμφιλίωσις μεταξὺ προσώπων ἐχθρικῶς πρὶν διακειμένων.

ἔσὺ εἶσαι πὺν τὸ λές!

Ἡ ἔκφρασις εἰς μίαν τυχαίαν συζήτησιν, καθ' ἣν ὁ εἰπὼν τι ἐπροκάλεσε θύελλαν διαμαρτυριῶν καὶ ἐπιθέσεων, μετεβλήθη εἰς φράσιν γενικωτέρας ἐννοίας, καθ' ἣν λέξις ἢ φράσις τις γίνεται ἀφορμὴ δημιουργίας μεγάλου ἐπεισοδίου.

ἔσὺ ὅταν πῆγαινες, ἐγὼ γύριζα ἢ ἐρχόμουννα.

Τὴν φράσιν λέγομεν εἰς ἐκεῖνον, ὅστις θέλει νὰ μᾶς κάμνη τὸν ἔξυπνον ἢ δολιευόμενος θέλει νὰ μᾶς παγιδεύσῃ πρὸς ἴδιον ὄφελος κττ. Δηλοῦμεν δὲ εἰς αὐτὸν ὅτι γνωρίζομεν πολὺ καλύτερα τὰ ὅσα θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ὡς κάτι νέα καὶ σπουδαῖα διὰ τῶν εὐφυολογιῶν του, ὅτι δὲν μᾶς ἀπατοῦν αἱ ἔξυπνάδες του οὔτε ὅτι μᾶς διαφεύγουν αἱ ὑστερόβουλοι σκέψεις του. Προῆλθεν αὕτη ἀπὸ τὴν πληρεστέραν ἔκφρασιν, ὡς νομίζω ἐγὼ τοῦλάχιστον, *ὅταν πῆγαινες ἔσὺ ἔς τὸ δάσκαλο νὰ μάθῃς γράμματα, ἐγὼ γύριζα ξεσκολισμένος.*

ἕτερον ἐκάτερον.

Ἡ λογία αὕτη φράσις εἶναι παλαιὰ ἐννοουμένου τοῦ *ἔστι*. Καὶ κατὰ λέξιν μὲν σημαίνει ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο πράγματα εἶναι διάφορον τοῦ ἑτέρου καὶ γενικώτερον δὲ λέγεται διὰ πράγματα διαφορώτατα καὶ ὅλως ἄσχετα πρὸς ἄλληλα.

ἔτσι κ' ἔτσι, ἔτσι κι ἄλλιῶς.

Ἀμφότεραι αἱ φράσεις σημαίνουν οὕτως ἢ ἄλλως, ἀφοῦ ἐξάπαντος, οἷον *ἔτσι κ' ἔτσι θὰ πᾶς ἐκεῖ, φέρε μου αὐτὸ πὺν σοῦ λέω, ἔτσι κ' ἔτσι μαζί*

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 117.

θά'μαστε, τί νὰ φοβηθοῦμε; ἔτσι κι ἀλλιῶς δὲ μπορεῖς νὰ τὰ καταφέρῃς, πᾶρ' το λοιπὸν ἀπόφασιν κτι.

Εἰς τὸ ἔτσι κ' ἔτσι διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ ἐπιρρήματος ὁ λόγος γίνεται ἐντονώτερος καὶ ζωηρότερος. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ἀποτελεῖ γενικὸν κανόνα τῆς γλώσσης. Ἔχω δὲ τὴν γνώμην ὅτι τοῦτο συνέβη κατ' ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεήσεως «ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν!». Ἡ ποιὰ τις ὁμοιότης τῶν λέξεων ἔτι καὶ ἔτσι ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τοῦτο.

Τὸ ἔτσι κι ἀλλιῶς νομίζω πὼς εἶναι κατὰ μετάφρασιν τοῦ ἀρχαίου «οὕτως ἢ ἄλλως»¹.

Διαφορετικὴν ἀρχὴν ἔχει ἡ ἑτέρα φράσις ἔτσι κ' ἔτσι ἢ δηλοῦσα κατάστασιν οὔτε πολὺ κακὴν, ἀλλ' οὔτε καὶ πολὺ καλήν, κατάστασιν ὅπωςδήποτε ἀνεκτὴν. Αὕτη φαίνεται προελθούσα ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν **comme ci comme ça**.

ἔτσι σὲ θέλω!

Θέλοντες νὰ ἐκφράσωμεν μὲ ἔμφασιν τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν καὶ εὐαρέσκειάν μας εἰς πρόσωπον, διότι εἶπεν ἡ ἑκαμὲ κάτι ἀξιόλογον ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, λέγομεν εἰς αὐτὸ ἔτσι σὲ θέλω! Ἡ φράσις λέγεται βραχυλογικῶς κατὰ παράλειψιν νὰ εἶσαι, δηλαδὴ τολμηρὸς καὶ γενναῖος εἰς τὰς πράξεις σου καὶ σοφὸς εἰς τοὺς λόγους σου.

ἔτσι τὰ 'φερε ἡ κακὴ ὥρα.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ δυστυχήματος ἀπροσδοκῆτου. Εἰς αὐτὴν τὸ ἡ κακὴ ὥρα λέγεται κατὰ προσωποποιίαν. Πβ. ἔτσι τὰ 'φερε ἡ κατάρρα.

ἔτσι τὰ 'φερε ὁ Θεὸς ἢ ὁ διάβολος ἢ ἡ κατάρρα.

Εἰς τὴν πρώτην φράσιν ἐννοεῖται τὰ πράγματα ἢ βολικὰ καὶ εὐχάριστα δι' εὐμένειαν ἢ ὄχι μὲν εὐχάριστα, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ὀφείλομεν ἀγογγύστως νὰ ὑποκύνωμεν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἐννοεῖται τὰ πράγματα ἀνάποδα ἢ στραβά, διότι ἀπὸ τὸν διάβολον οὐδὲν ἀγαθὸν περιμένομεν. Τὸ ἡ κατάρρα ἢ κατὰ προσωποποιήσιν τῶν κατηραμένων καὶ ἀντιξόων περιστάσεων ἢ κατ' ἔννοιαν συνεπτυγμένην, ὡσὰν νὰ μᾶς καταδιώκῃ ἡ κατάρρα τοῦ Θεοῦ ἢ ἀνθρώπου ἀδικηθέντος ὑφ' ἡμῶν.

Τὸ ἔφερε σημαίνει ἐπαρουσίασε.

¹ Πβ. καὶ Ἀχιλλ. Τζάρτζανον ἐνθ' ἄνωτ. 226.

ἔφαγε τὴ ζωὴ μὲ τὸ κουτάλι.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀπολαύσεως κατὰ κόρον ὄλων τῶν ἡδονῶν τῆς ζωῆς. Διὰ τὴν ἔννοιαν πβ. τὴν φράσιν *τρώει μὲ τὸ κουτάλι*¹.

ἔφαγε τὸ ψωμί του ἢ τὰ ψωμιά του.

Λέγεται δι' ἄνθρωπον ὑπέργηρον ἐτοιμοθάνατον ἢ καὶ διὰ τὸν ἤδη ἀποθανόντα. Ὑπόκειται εἰς τὴν φράσιν ἢ περὶ τῶν Μοιρῶν δοξασία, αἱ ὁποῖαι, ὅταν γεννηθῆ τὸ παιδί, μετὰ ὠρισμένας ἡμέρας ὀρίζουν τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του, ἄρα καὶ τὴν ποσότητα τῶν ἄρτων, ἢ ὁποῖα θὰ καταναλωθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς. Συνώνυμοι φράσεις *σώθηκαν τὰ καρβέλια του ἢ σώθηκε τὸ ψωμί του ἢ σώθηκαν τὰ ψωμιά του, σώθηκε τὸ καντήλι του.*

ἔχει μπάρμπα ἔς τὴν Κορώνη.

Ὑπόκειται εἰς τὴν φράσιν περιστατικὸν προσώπου ἔχοντος θεῖον εἰς τὴν Κορώνην, ὃ ὁποῖος πολιτικῶς ἦτο ἰσχυρὸς κομματάρχης τοῦ τόπου. Διὰ μέσον δὲ αὐτοῦ ἐπετύγχανεν οὗτος πολλὰ ὠφελήματα ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐκ μέρους πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐξουσίας, οἵτινες εἶχαν κομματικὰς ὑποχρεώσεις εἰς τὸν *μπάρμπαν*. Ἀπεδῶ ἐπεκράτησεν ἡ φράσις λεγομένη διὰ τὸν ἔχοντα πολλὰ καὶ δυνατὰ μέσα χάρις εἰς τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ προσώπων καὶ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῶν κατορθώνει πολλά.

ἔχεις κάτω Θεὸ ἢ χαμοθεό; ἔχεις κι ἄπάνω.

Ὅτι ἄνευ ἰσχυρῶν μέσων δὲν δύναται τις νὰ διεκπεραιώσῃ τὰς ὑποθέσεις του. Ὁ Θεὸς βοηθεῖ μόνον ἐκεῖνον, ὅστις διαθέτει μέσα. Αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸν κάτω Θεόν, ὅστις βοηθεῖ ἀποτελεσματικῶς.

ἔχει τὴν τέχνη.

Τέχνη εἶναι ἡ ἄσκησις οἰουδήποτε ἐπαγγέλματος, μεταφορικῶς δὲ *ἔχει τὴν τέχνην* λέγεται δι' ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν ἱκανότητα πρὸς τι, ἐννοεῖται πάντοτε κακόν, καθὼς *ἔχει τὴν τέχνην ν' ἀπατᾶ - νὰ ραδιουργῆ - νὰ ψεύδεται* κττ. Ἡ μεταφορικὴ αὐτὴ χρῆσις μου φαίνεται πὼς δὲν εἶναι ἄσχετη πρὸς τὴν Γαλλικὴν *avoir l'art de* κλπ. = *l'adresse*.

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 73.

ἔχει τὸν τρόπο του.

Ἡ φράσις συνηθίζεται εἰς δήλωσιν ἀνθρώπου μὴ στερουμένου τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ἀλλ' εὐποροῦντος. Τὸ *τρόπος* λαμβάνεται εἰς τὴν γενικὴν ἔννοιαν τοῦ τρόπου ἢ τῶν μέσων τῆς ζωῆς.

ἔχουμε ιστορίες, παθαίνω ιστορίες, μᾶς ἔκαμε ιστορίες.

Εἶναι μεταφορικαὶ ἐκφράσεις καὶ αἱ τρεῖς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ λέξις *ιστορίες* σημαίνει γεγονότα ὄχι εὐχάριστα, γεγονότα θλιβερά, ἀλλὰ καὶ σοβαρά, ὥστε ν' ἀποτελέσουν θέμα ἱστορικῶν ἀφηγήσεων. Αἱ φράσεις, καθὼς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, εἶναι γαλλισμοί. Πβ. φρ. *faire des histoires*.

ἔχουν γνῶσιν οἱ φύλακες.

Ἡ φράσις αὕτη τῆς λογίας χρήσεως φαίνεται ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν γλῶσσαν. Δι' αὐτῆς δηλοῦται πεποίθησις ἰσχυρὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐδαμῶθεν κίνδυνος, διότι τρόπον τινὰ ἀγρυπνοῦν οἱ φρουροί, στρατιωτικοὶ ἢ ἀστυνομικοὶ. Γνωστὸν εἶναι καὶ τὸ στρατιωτικὸν παράγγελμα ἢ σύνθημα «φύλακες, γρηγορεῖτε!».

ἔχω μιὰ σκασίλα!

Ἡ φράσις κυριολεκτικὰ μὲν σημαίνει εἶμαι γιὰ νὰ σκάσω ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν μου, τὸ κακό μου κτ., στενοχωροῦμαι εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν, εἰρωνικὰ δὲ ὅλως τὸ ἀντίθετον, ὅτι διὰ γεγονός τι, ὅπερ οἱ ἄλλοι τὸ θεωροῦν σοβαρὸν καὶ ἄξιον προσοχῆς, ἡμεῖς μένομεν τελείως ἀδιάφοροι, οὐδόλως σκοτιζόμεθα.

ἔχω πλάκες.

Ἡ πληρεστέρα φράσις θὰ ἦτο *ἔχω πλάκα ἢ πλάκες γιὰ σπάσιμο* μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰσθάνομαι εὐχαρίστησιν νὰ τὸν πειράζω κουρδίζοντας τρόπον τινὰ αὐτὸν ὡς γραμμόφωνον συνεχῶς μέχρις ὅτου σπάσῃ ἡ πλάκα ἀπὸ τὴν πολλὴν χρῆσιν. Πβ. καὶ συγγενῆ φράσιν *σπάω πλάκα*¹.

ἔχω ράμματα γιὰ τὴ γούνα του.

Ἡ φράσις σημαίνει ἔχω λόγους νὰ τὸν ἐπιτιμήσω, νὰ τὸν ἐλέγξω διὰ σφάλματα, δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ τὸν δίκαιον ἔλεγχόν μου. Ἀγνοῶ τὴν προέλευσιν αὐτῆς.

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 36.

ζεστό κολλάει τὸ σίδηρο.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν σίδηρον, ὅστις συγκολλᾶται ἐν ἡμιτετηκυῖα καταστάσει, λέγεται ἢ φράσις πρὸς δήλωσιν ὅτι εὐοδοῦται μία ὑπόθεσις, ὅταν εὐρίσκη τις τὴν κατάλληλην περίστασιν πρὸς διεκπεραίωσιν. Συνώνυμος φράσις ἔς τὴν βράσι κολλάει τὸ σίδηρο¹.

ζῆ καὶ βασιλεύει.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις εὐρίσκεται εἰς πλήρη ἀκμὴν τῆς ἡλικίας καὶ πλήρη δρᾶσιν τῆς ζωῆς. Εἶναι ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς Γοργόνας, τῆς θαλασσίας παρθένου, ἢ ὅποια ἔχει ἀντὶ τῶν κίτω σκελῶν ἰσχυρὰν οὐρὰν κήτους. Αὐτὴ ἐρωτᾷ τοὺς ναυτιλλομένους *ζῆ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος*; Ἄν τῆς ἀπαντήσουν ὅτι ἀπέθανε, μὲ ἰσχυρὸν τίναγμα τῆς οὐρᾶς βυθίζει τὸ πλοῖον. Ὅσοι ὅμως γνωρίζουν τοῦτο τῆς ἀπαντοῦν *ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ζῆ καὶ βασιλεύει* καὶ τότε αὐτὴ χαρούμενη, διότι ζῆ ὁ ἀδελφός της, κολυμβῶντας μὲ ξέπλεκα μαλλιὰ ἀρχίζει νὰ τραγουδάῃ τὸ γλυκὸ τραγούδι της².

ζῆσε, Μάη μου, νὰ φάς τριφύλλι καὶ τὸν Αὔγουστο σταφύλι.

Κατὰ παραλλαγὴν λέγεται καὶ *ζῆσε, μαῦρε ἢ μαῦρε μου, νὰ φάς τριφύλλι* καὶ πληρέστερον *ζῆσε, μαῦρε μου, νὰ φάς τὸ Μάη τριφύλλι*. Ἡ πρώτη φράσις λογικῶς εἶναι ἀδιανόητη, διότι ὁ Μάης δὲν εἶναι ζῶον νὰ φάγη τριφύλλι, εἶναι ὁ μῆνας καθ' ὃν ἀκμάζει τὸ φυτὸν τοῦτο, ὅπερ εἶναι προσφιλεστάτη τροφὴ τῶν βοοειδῶν καὶ τῶν μονοσχῆλων ζώων. Ἄλλ' ἢ παραλλαγή μᾶς βοηθεῖ νὰ δώσωμεν μίαν ἐξήγησιν εἰς τὸ ἀλλόκοτον τοῦτο γλωσσικὸν κατασκευάσμα. Ὁ *μαῦρος* εἶναι ὄνομα ζώου. Εἰς τοῦτον ὁ κύριός του ὑπόσχεται νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἀρεστήν του τροφήν τὸν μῆνα Μάιον καὶ τὸν προτρέπει νὰ ζῆσῃ ἕως τότε. Ἄν ὅμως θὰ ζήσῃ, τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον. Ὅθεν ἢ φράσις λέγεται εἰς δήλωσιν ὑποσχέσεως, ἢ ὅποια πρόκειται νὰ ἐκπληρωθῇ εἰς τὸ μέλλον, εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀδηλον ἂν θὰ πραγματοποιηθῇ. Διὰ τοῦτο ἢ φράσις ἐνέχει καὶ εἰρωνεῖαν τινὰ πρὸς τὸν παρέχοντα μελλοντικὴν ὑπόσχεσιν ἀπίθανην.

Καὶ τὴν ἔξεταστέον πῶς ἔγινεν ἢ μεταβολὴ τῆς γλωσσικῆς μορφῆς. Εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ πλέον παράλογα πράγματα ἐξηγοῦνται ψυχολογικῶς καὶ πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν. Φαίνεται ὅτι κάποιος γλωσσοπλάστης ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν φράσιν ποιητικὴν μορφήν καὶ τὸ *ζῆσε, μαῦρε μου, νὰ φάς τὸ Μάη τριφύλλι* μετέπλα-

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. βράσι 1.

² Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Σύμμεικτα, ἐν Ἀθήναις 1931, τόμ. 3, 56.

σεν εἰς τὸ ζῆσε, *Μάη μου, νὰ φάς τριφύλλι* καὶ ἐπρόσθεσε *καὶ τὸν Αὐγουστο σταφύλι* ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ πλάσῃ στίχον δεύτερον ὁμοιοκατάληκτον, διότι ὅπως τὸ τριφύλλι ἀκμάζει τὸν Μάιον, οὕτω καὶ τὸ σταφύλι ὠριμάζει τὸν Αὐγουστον¹.

ζητάει τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακι.

Εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς θανατώσεως τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ὑπάρχουν αἱ ἐξῆς δύο περικοπαὶ τῶν εὐαγγελιστῶν «δός μοι ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ»² καὶ «θέλω ἵνα μοι δῶς ἑξαυτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ»³. Ἡ φράσις προέκυψεν ἀπὸ τὰ χωρία αὐτὰ καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον ζητοῦντα τὴν ἑξόντωσιν τοῦ ἀντιπάλου.

ζητάει τὸ λόγο κι ἀποπάνω.

Δι' ἄνθρωπον ὅστις, ἐνῶ εὐθύνεται ὁ ἴδιος διὰ παράλειψιν καθήκοντος ἢ ἀπρέπειαν ἐν τῇ κοινωνικῇ συμπεριφορᾷ, μέμφεται ἄλλον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην ἄνευ ἀποχωρῶντος λόγου. Συνώνυμος φράσις *ζητάει καὶ ρέστα*.

ζητῶ τὸ λόγο.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀπαιτῶ παρὰ τινος νὰ μάθω διατί ἐπραξεν ἢ ἐξεφράσθη οὕτως. Πάντοτε ἐπὶ ἀπρεποῦς συμπεριφορᾶς.

Ἄλλη περίπτωσις, καθ' ἣν κατὰ κανόνα χρησιμοποιεῖται ἡ φράσις, εἶναι ὅταν εἰς συνέλευσιν ἀνθρώπων γινομένην ὑπὸ τὴν προεδρίαν ἑνὸς ζητῆ τις ἀπὸ τοῦτον τὴν ἄδειαν νὰ ὁμιλήσῃ. Εἶναι μετάφρασις τῆς Γαλλικῆς *demande la parole*.

ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων.

Εἶναι ἀπὸ τὴν ψαλμικὴν ρῆσιν «ἐκεῖ ἐρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων»⁴ καὶ λέγεται μᾶλλον πεπαισμένως εἰς δήλωσιν ἀθροίσματος παντοίων ζῶων μικρῶν καὶ μεγάλων.

ἡ ἀλεποῦ ἔς τὸν ὕπνο της κοιτόπουλλα ὄνειρεύεται.

Λέγεται εἰρωνικῶς δι' ἄνθρωπον ἔχοντα πάντοτε κατὰ νοῦν πρᾶγμα τι, τοῦ

¹ Πβ. καὶ *Νικολάου Ζαφειρίου*, Ἄρχεϊον Σάμου, Ἀθῆναι (1948/1954) σελ. 105.

² Ματθ. 14, 8.

³ Μάρκ. 6, 25.

⁴ Ψαλμ. 103, 26.

ὁποίου τὴν ἀπόκτησιν ὀνειρεύεται¹. Συνώνυμος φράσις *ὁποῖος πεινᾷ καρβέλια βλέπει ᾽ς τὸν ὕπνο του*.

ἡ δουλειὰ πάει ρολοί.

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ *σάν* λέγεται ἐπὶ ἔργου συντελουμένου κανονικῶς καὶ ἄνευ ἀνωμαλιῶν ὡσάν τὴν ἐργασίαν τοῦ ὥρολογίου. Συνώνυμος φράσις *ἡ δουλειὰ πάει γαϊτάνι*.

ἡ καλὴ μέρα ἀπ' τὸ πρωὶ φαίνεται.

Κάποτε παρατηρεῖται ὅτι ἡ καλὴ τῆς ἀτμοσφαιράς κατάστασις καὶ ἰδίως ἡ λαμπρότης τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν πρωίαν προοιωνίζουσι ὅλην τὴν ἡμέραν καλὴν ἀπὸ ἀπόψεως μετεωρολογικῆς. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τῆς εἰρημένης φράσεως διὰ πᾶσαν περίστασιν, καθ' ἣν παρουσιάζονται τοῦναντίον δυσοίωνα ἐν ἀρχῇ κωλύματα μὴ ἐπιτρέποντα τὴν εὐόδωσιν ὑποθέσεως. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *τὸ καλὸν ἡμέρα ἀποπουρνοῦ φαίνεται ἢ ὁ καλὸς ἥλιος ἀφ' τὸ πρωὶ ἐβγαίνει* ἀντιθέτως ἐπὶ τοῦ μικρόθεν δεικνύοντος σημεῖα προόδου².

ἡ κοιλιὰ μὲ τ' ἄντερα μαλώνουν.

Οἱ γουργουρισμοὶ τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων, ἀποτέλεσμα ὄντες τῆς φυσικῆς γενέσεως ἀερίων, ἐκλαμβάνονται ὡσάν μαλώματα μεταξὺ τῶν γειτονικῶν τούτων σπλάχνων. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις μεταφορικῶς ἐπὶ φιλονικιῶν στενωπῶν συγγενῶν, αἱ ὁποῖαι οἶονεὶ δικαιολογοῦνται, ἀφοῦ τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τὴν κοιλιὰ καὶ τὰ ἔντερα.

ἡ κουτσή Μαριά.

Δὲν γνωρίζω ποῖον ἦτο τὸ πρόσωπον τοῦτο, πάντως ὅμως θὰ ὑπῆρξε κάποια χολὴ Μαριά, γυναῖκα περιφρονημένη, ἡ ὁποία ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρημένη φράσις. Λέγεται αὕτη εἰς ποικίλας περιστάσεις, οἷον *αὐτὸ τὸ φοράει κ' ἡ κουτσή Μαριά* διὰ φόρεμα κοινῆς καὶ τετριμμένης μόδας, *ἐκεῖ πάει κ' ἡ κουτσή Μαριά* διὰ κοινήν συγκέτρωσιν σύγκλυδος ὄχλου κττ.

ἡ μάγνα εἶναι βουνὸ καὶ σκεπάζει τὸ παιδί της.

Ἡ γνωμικὴ αὕτη φράσις ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι μία κόρη, ὅταν ἔχη μητέρα, δὲν διατρέχει εὐκόλα τὸν κίνδυνον τῆς δυσφημῆσεως διὰ λόγους ἠθικούς. Διότι

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀλεποῦ 1.

² Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1921) 13.

αυτή ὄχι μόνον τὴν προσέχει καὶ τὴν ἀποτρέπει ἀπὸ κάθε ἠθικὴν παρεκτροπὴν, ἀλλὰ καὶ τυχὸν γενομένην τοιαύτην κατορθώνει νὰ τὴν συγκαλύψῃ καὶ πᾶς τις ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν τιμιότητά της, ἐφόσον διατελεῖ ὑπὸ τὴν μητρικὴν κηδεμονίαν καὶ ἐπίβλειψιν.

ἡ μάννα μου κ' ἡ μάννα του ἀπλώναν σ' ἕναν ἥλιο.

Λέγεται ἡ φράσις, ὅταν θέλῃ τις νὰ δηλώσῃ ὅτι ὑπάρχει μ' ἕνα πρόσωπον λίαν ἀπομακρυσμένη καὶ σχεδὸν ἀνύπαρκτη συγγένεια, ἢ ὁποία θὰ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπλῆ κοινωνικὴ γνωριμία, καθὼς ἡ σχέσις δύο γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπλώνουν τὸ ροῦχα τῆς μπουγάδας εἰς τὴν ἰδίαν ταράτσαν. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ἡ μάννα μ' κ' ἡ μάννα 'τ' γυναικες ἔσαν ἢ 'ς ἕναν σκοινὶν ἔπλωναν τὰ λώματα* (ἀπλώναν τὰ ροῦχα) ¹.

ἡμέρα ἢ καιρὸς γιὰ φίλου σπίτι.

Οὕτω χαρακτηρίζεται ἡμέρα ἀνωμάλου ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως, ἀνεμώδης, βροχερά, παγερά, καθ' ἣν δὲν εἶναι εὐχάριστον νὰ μείνῃ τις ἔξω. Τοιαύτην ἡμέραν δύναται τις νὰ διέλθῃ εὐχαρίστως φιλοξενούμενος εἰς οἰκίαν φίλου καλοῦ καὶ περιποιητικοῦ.

ἡ μερίδα τοῦ λέοντος.

Οὕτω χαρακτηρίζεται πᾶν μερίδιον διανεμομένου πράγματος δυσαναλόγως μεγαλύτερον τῶν ἄλλων, οἷον *ἔγινε μοιρασιά κι ὁ δεῖνα πῆρε τὴ μερίδα τοῦ λέοντος, τοῦ 'πεσε ἡ μερίδα τοῦ λέοντος* κττ. Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας χρήσεως καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν Αἰσώπειον μῦθον, καθ' ὃν κατὰ τὴν διανομὴν κοινῆς λείας μεταξὺ τῶν συντρόφων λέοντος, ὄνου καὶ ἀλεποῦς διαταχθεῖς ὑπὸ τοῦ πρώτου ὁ ὄνος εἰς τοῦτο ἔκαμε τὴν ἀφροσύνην νὰ διανεῖμῃ αὐτὴν εἰς μερίδας ἴσας. Τὴν ἐπλήρωσε ὁμως ἀκριβᾶ, διότι κατεσπαράχθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ λέοντος, ὅστις τὸν κατέφαγε. Κατόπιν διαταχθεῖσα ἡ ἀλεποῦ νὰ κάμῃ τὴν μοιρασιά ἐσυσσώρευσε σχεδὸν ὅλην τὴν λείαν εἰς μίαν μερίδα διὰ τὸν λέοντα ἀφήσασα ἐλάχιστον μέρος διὰ τὸν ἑαυτὸν της. Ὅταν δὲ ὁ λέων τὴν ἠρώτησε «τίς σε, ὦ βελτίστη, διαιρεῖν οὕτως ἐδίδαξεν;», ἐκείνη τοῦ ἀπεκρίθη «ἢ τοῦ ὄνου συμφορά»². Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *la part du lion*, δὲν πιστεύω ὁμως ἢ Ἑλληνικὴ φράσις νὰ εἶναι κατὰ μετάφρασιν τῆς Γαλλικῆς. Καὶ αὐτὴ ἔλκει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ Αἰσωπείου μύθου.

¹ Πβ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀπλώνω* Α 1.

² *Ἐκδ. Caroli Halmii, Lipsiae 1911, ἀριθμ. 280.

ἢ μικρὸς μικρὸς παντρέψου | ἢ μικρὸς καλογερέψου.

Τὸ λαϊκὸν τοῦτο ἀπόφθεγμα ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι εἰς μικρὰν ἡλικίαν ἀποφασίζει τις εὐκολώτερα νὰ νυμφευθῆ ἢ νὰ προτιμήσῃ τὸν μοναχικὸν βίον παρὰ εἰς μεγάλην. Ὅσον προχωροῦν τὰ χρόνια καὶ ἡ σκέψις γίνεται ὠριμωτέρα, τόσοον διστακτικώτερος γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀναλογιζόμενος τὰς δυσκολίας τοῦ ἐγγάμου βίου ἢ τὴν βαρεῖά καλογερικὴν.

ἢ μισὴ ντροπὴ δική μου κ' ἢ μισὴ δική του.

Ἐδιαφορῶν τις διὰ τὴν ἄρνησιν προσώπου νὰ ἐκτελέσῃ αἴτησιν ἢ παράκλησιν τοῦ λέγει *ἢ μισὴ ντροπὴ δική μου κ' ἢ μισὴ δική του*. Δηλαδή θὰ ἐντροπῶ μὲν ἐγώ, διότι θέλει ἀποκρούσει τὸ αἴτημά μου, ἀλλὰ θὰ πρέπη νὰ συμμερισθῆ ἕξ ἡμισείας τὴν ἐντροπὴν καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἄρνησιν του.

ἢ νὰ ᾿ναι ἢ νὰ λείπη.

Διὰ τῆς φράσεως ὁ λέγων θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν ἀρκεῖται εἰς πράγματα ἀτελεῖ ἢ ἡμιτελεῖ, τὰ ὁποῖα δὲν ἱκανοποιοῦν ὅπωςδὴποτε τὴν ἐπιθυμίαν του καθ' ὀλοκληρίαν. Θέλει πράγματα πληροῦντα αὐτὴν ἕξ ὀλοκλήρου. Καὶ ὅταν λείπουν τὰ μισά, προτιμότερον νὰ λείπουν ὅλα.

ἢ πολλὴ δουλειὰ τρώει τὸν ἀφέντη.

Ἡ ἐν τῇ ἐργασίᾳ σωματικὴ ὑπερκόπωσις καὶ τοῦ προϊσταμένου αὐτῆς καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν ὑφισταμένων ἐργατῶν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξάντλησιν καὶ τὴν ἀνικανότητα πρὸς περαιτέρω ἐργασίαν, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ ζημίαν τοῦ ἀφέντη¹.

ἦρθα μὲ τὴν ψυχὴ ᾿ς τὰ δόντια.

Κυριολεκτικὰ θὰ ἐσήμαινεν ἦλθα βαστάζων δυνατὰ τὴν ψυχὴν μου μέσα ᾿ς τὰ δόντια, μεταφορικὰ δὲ ὡς φράσις δηλοῖ ἦλθα κουρασμένος, ἀσθμαίνων, τρομοκρατημένος, ὡσὰν νὰ ἔφευγα προτροπαδὴν πρὸ ἐπικειμένου κινδύνου τῆς ζωῆς μου. Πβ. καὶ *ἦρθα μὲ τὴν ψυχὴ ᾿ς τὸ στόμα*².

ἦρθε ὁ πρῶτος, πῆρε τὸν πρῶτο, εἶναι ᾿ς τὸν πρῶτο.

Τὸ πρῶτον ἐσπερινὸν χάσμημα εἶναι προμῆνυμα τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ὕπνον, διὸ καὶ λέγομεν *ἦρθε ὁ πρῶτος* καὶ ἐννοοῦμεν *ὕπνος*. Λογικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀφέντης* 4 β.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 98.

λέγεται *ἤρθε τὸ πρῶτο* ἐννοεῖται *χασμούρημα* ἢ *χασμητό*, ἐπειδὴ ὁμως λέγεται καὶ *πῆρε τὸν πρῶτο* καὶ *εἶναι ᾽ς τὸν πρῶτο*, ὅταν τις εἰρίσκειται εἰς τὰς πρώτας στιγμὰς τοῦ ὕπνου, ὅστις εἶναι καὶ βαθύτερος, κατ' ἀναλογίαν ἔγινεν ἡ μεταβολὴ καὶ εἰς τὴν πρώτην φράσιν.

ἤρθε ὁ Τέτραδος, | πάει ὁ βδόμαδος.

Ἡ φράσις λέγεται μᾶλλον μὲ ὕφο; παιγνιώδες καὶ δηλοῖ ὅτι, ὅταν ἔλθῃ ἡ Τετάρτη, σὰν νὰ ἔχει περάσει ἡ ἐβδομάδα. Ἡ κωμικότης αὐτῆς ἔγκειται κυρίως εἰς τὸν μεγεθυντικὸν καὶ σκωπτικὸν τύπον τῶν ὀνομάτων *Τέτραδος* καὶ *βδόμαδος*. Ὁ μεταπλασμὸς οὗτος εἶναι κατ' ἀναλογικὴν ἐπίδρασιν ἄλλων ὀνομάτων δηλωτικῶν χρόνου καὶ γένους ἀρσενικοῦ. Ὡς ὁ *μῆνας*, ὁ *χρόνος*. Τὸ *Τέτραδος* ἀπὸ τὸ δημῶδες *Τετράδη*, καθὼς καὶ τὸ *βδόμαδος*, μοῦ εἶναι γνωστὰ μόνον ἀπὸ αὐτὴν τὴν φράσιν.

ἡ στάμνα πολλὰς φορὰς πάει ᾽ς τὴ βρύση, μὰ μιὰ φορὰ σπάει.

Φράσις γνωμικὴ διὰ πρᾶξιν κολάσιμον ἢ ἐπίμεμπτον, ἣτις ἐπανυλαμβάνεται μὲν πολλάκις, ἀλλὰ κάποτε τυχαίνει ν' ἀποκαλυφθῇ καὶ τιμωρεῖται ὁ ἔνοχος ἢ ὑφίσταται ἄλλα ἐπακόλουθα τῆς ἀσυνέτου πράξεως. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *τὸ τσατὶν πολλὰ φορὰς πάει ᾽ς σὸ πεγάδ'*, *ἅμα μίαν τζακοῦται* (ἡ στάμνα πολλὰς φορὰς πάει ᾽ς τὴ βρύση, ἀλλὰ καὶ σπάει μιὰ φορὰ)¹.

ἦτανε στραβὸ τὸ κλῆμα, τὸ φαγε κ' ἦ κατσίκα κὶ ἀπόγινε.

Εἰς τὴν φράσιν, ὅπως εἶναι διατυπωμένη, φαίνεται ὅτι ὑπόκειται κάποιον ἀνέκδοτον. Λέγεται δὲ περὶ πράγματος ἐλαττωματικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον δι' ἐξωτερικῆς ἐνεργείας προστίθενται καὶ ἄλλα ἐλαττώματα καὶ οὕτω καθίσταται λίαν δύσμορφον.

ἦ τὸ ὕψος ἦ τὸ βάθος.

Φέρονται καὶ παραλλαγὰι εἰς τὴν κοινὴν *γιὰ τὸ ὕψος γιὰ τὸ βάθος* καὶ ἰδιωματικῶς εἰς τὴν Λάστιαν Πελοποννήσου *ἦ τοῦ ὕψου ἦ τοῦ βάθου* καὶ ἐν Βιθυνίᾳ *γιὰ τοῦ ὕψους γιὰ τοῦ βάθους* καὶ ἀλλαγῶ ἴσως ἄλλη. Ἡ φράσις λέγεται, ὅταν θέλῃ τις νὰ δείξῃ ἀδιαφορίαν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα παρατόλμου καὶ ἐπικινδύνου ἐπιχειρήσεως², εἰς τὴν ὁποίαν προχωρεῖ τρόπον τινὰ μὲ κλειστὰ τὰ μάτια. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι προῆλθεν ἀπὸ πικρανοῦ τοῦ χαιρετισμοῦ τῆς Παν-

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» Β (1931) 68.

² Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *βάθος*.

αγίας ἀκουομένου εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἁκαθίστου Ὑμνου «Χαῖρε ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς, | χαῖρε βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς». Καθὼς εὐκόλως παρατηρεῖ τις, γραμματικὴ αἰτιότης καὶ ἐξάρτησις μεταξὺ τῆς φράσεως καὶ τοῦ χαιρετισμοῦ δὲν ὑπάρχει. Μόνον μία σχέσις δύναται νὰ ἐξευρεθῆ, ἡ ἐξῆς. Καθὼς εἰς τὸν χαιρετισμὸν γίνεται ἀντίθεσις τῶν ἐννοιῶν *ὕψος* καὶ *βάθος*, εἶναι δὲ τῷ ὄντι καταφανὴς αὕτη, οὕτω καὶ εἰς τὴν φράσιν ἐννοεῖται ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς ἀποτυχίας. Οὕτω λοιπὸν ἡ παρανόησις τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς, ὅτι εἶναι ἀδιάφορον εἴτε περὶ ὕψους πρόκειται εἴτε περὶ βάθους, ἐδημιούργησε τὴν ἐννοιαν τῆς ἀδιαφορίας τὴν δηλουμένην διὰ τῆς φράσεως. Εἰς αὐτὴν ἡ μὲν ἐπιτυχία φυσικὰ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ *ὕψος*, ἡ δὲ ἀποτυχία εἰς τὸ *βάθος*, τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ.

θὰ γυρίση τὸ φύλλο.

Ἡ φράσις σημαίνει θὰ μεταβληθοῦν τὰ πράγματα εἰς τὸ καλύτερον καὶ εἶναι συνώνυμος τῆς φράσεως *θὰ γυρίση ὁ τροχός*¹. Ἡ ἀρχὴ τῆς εἶναι ἀπὸ τὴν σχολικὴν ζωὴν. Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ἐλέγετο *κλώθω τὸ φύλλον* = μεταβάλλω τρόπον συμπεριφορᾶς ἐπὶ τὸ ἀυστηρότερον. Περὶ τῆς φράσεως αὐτῆς ἐγράψαμεν ἄλλοτε τὰ ἐξῆς. «Ἡ ἀρχὴ τῆς παροιμίας ἐκ τοῦ μαθητικοῦ βίου τῶν προγενεστέρων χρόνων, καθ' οὓς ἡ σχολικὴ μόρφωσις συνίστατο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μηχανικὴν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἀπταιστον ἀνάγνωσιν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ἐπειδὴ δὲ οὐχὶ σπανίως συνέβαινε νὰ μείνῃ μαθητῆς εἰς τὴν ἰδίαν σελίδα πολλὰς ἡμέρας, διὰ τοῦτο, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν ἐπομένην, ἦτοι *ἐκλωθεν τὸ φύλλον*, ἐθεωρεῖτο τοῦτο ὡς σπουδαῖον κατόρθωμα. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις κατὰ μικρὸν περιέπεσεν εἰς παροιμιώδη χρῆσιν»². Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι καὶ αἱ φράσεις τῆς κοινῆς *γύρισε τὸ φύλλο* καὶ *θὰ γυρίση τὸ φύλλο* ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀρχήν.

θαλασσόλυκος.

Ἡ φραστικὴ αὐτὴ λέξις δηλοῖ μεταφορικὰ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον, ὅστις διάγει τὴν ζωὴν του ὅλο εἰς τὴν θάλασσαν ἀψηφῶν τρικυμίας καὶ κινδύνους καταποντισμοῦ. Εἶναι κατὰ μετάφρασιν ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν *loup de mer*.

θὰ παραδώσης ψυχὴ!

Ἡ φράσις ἀπευθύνεται πρὸς ἀνθρώπον κακόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπομιμνήσκει

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 19.

² Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 2 (1929) 92.

ται ὅτι θὰ πεθάνῃ κάποτε καὶ θὰ παραδώσῃ τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Θεόν Ὁφείλει ἐπομένως νὰ ἀναλογισθῇ ἀπὸ τῶρα καλὰ τὰ μετὰ θάνατον ἐπακόλουθα τῆς κακίας του καὶ νὰ γίνῃ καλός.

Θαῦμα θαυμάτων.

* Ἀπὸ ἑνα ἐκκλησιαστικὸν τροπάριον τῆς τάξεως τῶν λεγομένων θεοτοκίων, εἰς τὸ ὁποῖον λέγεται «θαῦμα θαυμάτων κεχαριτωμένη, ἐν σοὶ θεωροῦσα ἡ κτίσις ἀγάλλεται, συνέλαβες γὰρ ἀσπύτως καὶ ἔτεκες ἀφράστως, δὴν ταξιαρχίαι ἀγγέλων ὄρα ἂν οὐ δεδύνηται»¹, ἀπεσπάρθη ἡ ἔκφρασις *θαῦμα θαυμάτων*, ἡ ὁποία ἀπέτελεσε φράσιν. Αὕτη λέγεται διὰ γεγονός, ὅπερ ἐκπλήττει ὡς ἀπροσδόκητον, ἢ διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον προξενεῖ θαυμασμόν διὰ τὴν ὠραιότητά του.

*Θεέ μου, φύλαγέ με ἀπ' τοὺς φίλους μου
κ' ἐγὼ φυλάγομαι ἀπ' τοὺς ἐχθρούς μου!*

Διὰ τοὺς φανεροὺς ἐχθροὺς λαμβάνει κανεὶς προφυλάξεις δι' ὧν κρίνει δυνατῶν μέσων, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ὑπόουλους καὶ δολίους φίλους καρδοκοῦντας τὴν κατάλληλην περίστασιν νὰ μᾶς βλάψουν μόνον ὁ Θεὸς δύναται νὰ μᾶς προφυλάξῃ.

*Θεέ, πῶς βαστᾷς τὰ κεραμίδια ξεκάρφωτα!
ἢ πῶς βαστάει ὁ Θεὸς τὰ κεραμίδια ξεκάρφωτα!*

Εἰρωνικὸν σκῶμμα δι' ἄνθρωπον ἀνοηταίνοντα, τοῦ ὁποίου αἱ σκέψεις καὶ οἱ λόγοι εἶναι τόσον παράλογοι, ὡς ἐὰν ἤθελεν ὁ ἴδιος ἐκφράσει τὴν ἀπορίαν πῶς συγκρατοῦνται εἰς στέγας τὰ κεραμίδια χωρὶς νὰ εἶναι καρφωμένα. Ἡ ἀρχὴ τῆς εἰρωνείας εἶναι ὅτι εἰς τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον δύναται πᾶς τις ν' ἀπευθύνῃ τὴν τοιαύτην ἐρώτησιν καὶ οὗτος νὰ σκεφθῇ τῷ ὄντι σοβαρῶς πῶς συμβαίνει τὸ τοιοῦτον θαῦμα.

θέλοντας καὶ μὴ.

Εἶναι βραχυλογία ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας* καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἀρχαίαν φράσιν «ἐκὼν ἄκων», οἷον *θέλοντας καὶ μὴ πῆγε ἐκεῖ πού τοῦ πα, θέλοντας καὶ μὴ τό καμε* κττ.

¹ Παρακλητική, ἔκδ. Βενετίας 1895 σελ. 371.

*θέλοντας ὁ Βλάχος καὶ μὴ θέλοντας ὁ ζωγράφος ἔβαλε
ὁ Χριστὸς τσαρούχια.*

Ἡ φράσις λέγεται διὰ πρᾶξιν τινα ἀφύσικην ἀναγκαστικῶς γινομένην. Εἰς αὐτὴν ὑπόκειται ἀνέκδοτον ζωγράφου, ὅστις ἐζωγράφησε τὸν Χριστὸν μὲ Βλάχικα τσαρούχια ἀναγκασθεὶς νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἰδιοτροπίαν τοῦ Βλάχου, ὅστις θὰ τὸν ἐπλήρωνεν ἀδρά. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἐπέγραψεν εἰς τὴν εἰκόνα «θέλοντας ὁ Βλάχος καὶ μὴ θέλοντας ὁ ζωγράφος, Χριστέ μου, φόρεσε τσαρούχια». Τὴν ἐπιγραφὴν ἔκρινεν ἀναγκαίαν ὁ ζωγράφος πρὸς δικαιολογίαν τῆς γελοίας τεχνοτροπίας.

Θεὸς καὶ γείτονας δὲ λαθεύουν.

Ὁ Θεὸς «ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς» γνωρίζει καὶ τὰ πλέον μύχια μυστικὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλὰ καὶ ὁ γείτονας, ὅστις κίθε ἡμέραν καὶ ὥραν καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ, παρακολουθεῖ τὰς κινήσεις τοῦ γείτονά του, δὲν λαθεύει εἰς τὰς ὑπονοίας του περὶ τῶν ὑπόπτων πράξεων καὶ σχέσεων αὐτοῦ.

θεοχάρακτα γράμματα.

Ἀπὸ τὴν εὐχὴν τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων «ὁ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν πλάκας χειρίσας τὰ θεοχάρακτα γράμματα τῷ θεράποντί σου Μωσεῖ» ἡ φράσις *θεοχάρακτα γράμματα* εἰσηλθὲν εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν εἰς δὴλωσιν γραφῆς κακῆς καὶ δυσαναγνώστου.

θερίζει ἐκεῖ πού δὲ σπέρνει.

Ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον «πονηρὸ δοῦλε καὶ ὀκνηρὸ, ἦδεις ὅτι θερίζω ὄπου οὐκ ἔσπειρα καὶ συνάγω ὄθεν οὐ διεσκόρπισα, ἔδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ»¹ προῆλθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις δι' ἀνθρώπον πλεονέκτην, ὅστις ἐπιδιώκει νὰ πορίζεται ὀφέλη καὶ ἀπόπου δὲν δικαιούται. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ὄθεν *κὶ σπέρ^ρ θερίζ^ρ* (ὄπου δὲ σπέρνει θερίζει)².

θέτω τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν.

Φράσις τῶν λογίων μὲ τὴν σημασίαν τοῦ πείθομαι ὀριστικῶς, μοῦ φεύγει κάθε ἀμφιβολία κατόπιν ἀποδείξεων μὴ ἐπιδεχομένων ἀμφισβήτησιν, ἀποδείξεων

¹ Ματθ. 25, 26—27. Πβ. καὶ Λουκ. 19, 22.

² Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 10.

χειροπιαστῶν. Εἶναι ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ εὐαγγελίου περὶ τῆς ἀπιστίας τοῦ Θωμᾶ «ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων... οὐ μὴ πιστεύσω»¹. Πβ. *Ἄπιστος Θωμᾶς*.

θρηνεῖ ἢ κλαίει καὶ ὀδύρεται.

Ἐπὶ τοῦ ταλανίζοντος ἑαυτὸν καὶ ὀδυρομένου διὰ τὴν συμφορὰν του. Ἐπὶ τὸ τροπάριον τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας «θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον».

ἴδον ἢ Ρόδος, ἴδον καὶ τὸ πῆδημα.

Ἄρχαία παροιμιώδης φράσις εἰληρηστοτάτη εἰς τὴν λογίαν παράδοσιν. Λέγεται εἰς ἄνθρωπον, ὅστις ἰσχυρίζεται κομπορρημονῶν ὅτι κατώρθωσε μέγα τι κατορθῶμα ἀλλαχοῦ ἢ ἄλλοτε καὶ ἐνῶ εἶναι δυνατὸν διὰ προχείρου ἀποδείξεως νὰ πιστοποιήσῃ νὰ λεγόμενα, δὲν τὸ κάμνει αὐτό. Ἀναφέρεται αὕτη εἰς ἀφήγησιν τοῦ Αἰσώπου² περὶ ἀθλητοῦ, ὅστις ἐπανακάμψας εἰς τὴν πατρίδα ἐκ Ρόδου διηγεῖτο μὲ οἴησιν τὰ κατορθώματά του εἰς τοὺς ἀθλητικὸς ἀγῶνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον ἦτο πῆδημα πολλῶν μέτρων. τὸ ὁποῖον κανεῖς δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. Ἐλεγε δὲ ὅτι ἔχει καὶ μάρτυρας τοὺς ἐκεῖ παρόντας. Καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς τοῦ λέγει «ᾧ οὗτος, εἰ ἀληθὲς τοῦτε³ ἔστιν, οὐδὲν δεῖ σοι μαρτύρων, ἴδον ἢ Ρόδος, ἴδον καὶ τὸ πῆδημα». Ὁ μῦθος ὅτι ἐπὶ προχείρου ἀποδείξεως πᾶς λόγος περιττός.

ἱερογλυφικά.

Τὰ *ἱερογλυφικά* εἶναι ἡ ἰδιογραφικὴ ἱερὰ γραφὴ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Ἡ γραφὴ αὕτη ἦτο ἀδιάγνωστη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε κατορθώθη ἡ ἀνάγνωσις τῆς χάρις εἰς τὰς προσλαθείας τοῦ Γάλλου ἀρχαιολόγου Champollion, ὅστις εὗρε τὴν κλεῖδα τῆς ἀναγνώσεως. Σήμερον εἰς τὴν λογίαν χρῆσιν ὀνομάζονται οὕτω γράμματα κακογραμμένα καὶ δυσανάγνωστα.

ἰλαρὸν δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός.

Εἶναι ρῆσις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου⁴ πιθανῶς κατὰ μετάφρασιν γνωμικοῦ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης. Ὡς λογία φράσις σημαίνει ὅτι ἡ χάρις ἢ ἡ ἐλεημοσύνη

¹ Ἰωάνν. 20, 25.

² Ἐκδ. C. Halmiti ἀριθμ. 203. Πβ. καὶ *Παροιμιογράφ.* 1, 357.

³ Πρὸς Κορινθ. Β, 9, 7.

πρέπει να γίνεται με πρόσωπον γελαστόν και εὐπροσήγορον. Τότε ὁ εὐεργετούμενος χαίρει περισσότερο βλέπων τὴν ἀγαθὴν καὶ πρόθυμην διάθεσιν τοῦ εὐεργέτου. Ἄλλως γεννᾶται ἡ ἐντύπωσις τῆς καταναγκαστικῆς εὐεργεσίας, ὅτε μειοῦται ἡ ἠθικὴ ἀξία της.

ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον γένηται.

Εἶναι ἀπὸ εὐχὴν τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας καὶ διὰ τοῦτο ἀκούεται συχνότατα. Οἱ λόγοι τὴν μεταχειρίζονται ὡς φράσιν θέλοντες νὰ δηλώσουν δι' αὐτῆς ὅτι διὰ ν' ἀποφύγη ἡ νὰ προλάβῃ τις τὴν διαιώνισιν καταστάσεως δυσαρέστου πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ οὕτως ἢ ἄλλως, νὰ κάμῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο.

Ἰούδας Ἰσκαριώτης.

Τὸ ὄνομα τοῦ διὰ φιλήματος παραδώσαντος τὸν Ἰησοῦν εἰς τοὺς ἐχρούς του κατήντησε παροιμιῶδες εἰς δήλωσιν ἀνθρώπου ἀπίστου εἰς τὴν φιλίαν καὶ προδότου παντὸς ἱεροῦ καὶ ὁσίου.

ἴσα ἴσα εἴμαστε!

Εἰρωνικὴ φράσις λεγομένη δι' ἐκεῖνον, ὅστις ἔχει τὴν ἀφελῆ ἀξίωσιν νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ οἰασδήποτε ἀπόψεως ἴσον μὲ ἡμᾶς.

ισόβια, ισοβίτης.

Ἐνδιαφέρουσα γλωσσικῶς εἶναι ἡ ἱστορία τῶν δύο τούτων λέξεων. Ἐχουν μὲν λογίαν τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπέβησαν δημῶδεις, εὐχρηστοὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς κοινωνικῆς ὑποστάθμης. Ἀπὸ τὴν καταδίκην εἰς *ισόβια* δεσμὰ τοῦ διαπράττοντος φονικὸν ἔγκλημα διὰ μαχαίρας αὐτὸς μὲν φηνομάσθη *ισοβίτης*, ἡ δὲ μάχαιρα, ὡσεὶ καὶ αὐτὴ καταδικασμένη, *ισόβια*. "Ὅθεν λέγεται *ἔβγαλε τὴν ισοβία, τοῦ ἀνοιξε κουμπότρουπες μὲ τὴν ισοβία* κττ. *Κουμπότρουπα* ἐνταῦθα σημαίνει μεταφορικῶς τὴν διανοιγομένην πληγήν.

ισχνὲς ἀγελάδες, παχειὲς ἀγελάδες.

Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπάρχει ἀφήγησις περὶ τῶν μαντικῶν ὀνείρων τοῦ Φαραώ. Οὗτος εἶδεν ὅτι ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸν ποταμὸν Νεῖλον ἑπτὰ ὠραῖαι καὶ παχειαὶ ἀγελάδες, εὐθύς δὲ ἀμέσως ἐβγῆκαν ἄλλαι ἑπτὰ κάτισχνες καὶ δυσειδεῖς, αἱ ὁποῖαι ἐν στιγμῇ κατέφαγαν τὰς πρώτας¹. Εἰς αὐτὴν τὴν Βιβλικὴν ἀφή-

¹ Γένεσ. 41, 1—36.

γησιν στηρίζονται αἱ λόγια φράσεις *ἐποχή τῶν παχειῶν ἀγελάδων* καὶ *ἐποχή τῶν ἰσχνῶν ἀγελάδων*. Καὶ ἡ μὲν πρώτη σημαίνει ἐποχὴν γεωργικῆς εὐετηρίας, εὐθηνίαν καὶ πλησμονὴν βιοτικῶν ἀγαθῶν, ἡ δὲ δευτέρα ἀφορίαν, αὐχμὸν καὶ λιμόν. Ἡ ἐρμηνεία εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἐξήγησιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Ἰωσήφ εἰς τὸ ἐνύπνιον τοῦ Φαραώ, ὅτι θὰ γίνῃ ἐπταετῆς εὐφορία τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν θ' ἀκολουθήσῃ ἐπταετῆς ἀφορία.

Ἰώβ ὑπομονὴ ἢ Ἰώβειος ὑπομονή.

Ἀπὸ τὴν Βιβλικὴν ἀφήγησιν περὶ τῶν συμφορῶν καὶ τῆς καρτερίας τοῦ Ἰώβ, ὅστις καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα δὲν ἄφησε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ στόμα του κανένα παράπονον καὶ ἔλεγε εἰς τὴν γυναῖκα του «εἰ τὰ ἀγαθὰ ἔδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;»¹ ἐπεκράτησαν αἱ ἀνωτέρω φράσεις, πρὸ πάντων ἡ δευτέρα, πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐσχάτου ὁρίου τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐγκατεργήσεως.² Εἰς τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν συνετέλεσε καὶ ἡ συνέχεια τῆς Βιβλικῆς ἀφηγήσεως «ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ οὐδὲν ἤμαρτεν Ἰώβ τοῖς χεῖλεσιν ἐναντίον Θεοῦ».

καθαρὰ ἀλήθεια.

Ἡ ἀλήθεια λεγομένη ἀπροκαλύπτως, ἄνευ περιστροφῶν, ἄνευ οἰασδήποτε προσπαθείας πρὸς συγκάλυψιν ἢ μετριασμόν τῆς ἐξ αὐτῆς προξενουμένης ἐντυπώσεως, παρομοιάζεται προσφυῶς πρὸς πρᾶγμα αὐτούσιον ἀπηλλαγμένον πάσης ξένης οὐσίας, ὅπως τὰ σιτηρὰ ἀπηλλαγμένα παντὸς σκυβάλου. Πλ. καὶ *μαύρη ἀλήθεια*.

κάθε κλειδωνιά καὶ τὸ κλειδί της.

Ὅτι κάθε οἰκογένεια ἔχει τὰ ἰδικά της ἐνδιαφέροντα ἄσχετα ἢ ἀσύμφωνα πρὸς τὰ ξένα, ὅπως ἀκριβῶς κάθε κλειδωνιά ἔχει καὶ τὸ ἰδικό της κλειδί ποὺ δὲν ταιριάζει εἰς ἄλλην.

κάθε πρᾶμα ᾗ τὸν καιρὸ του καὶ ὁ κολιὸς τὸν Αὐγουστο.

Ὁ καταλληλότερος χρόνος τῆς ἀλειείας τῶν κολιῶν εἶναι ὁ Αὐγουστος. Τότε πρὸ παντὸς τὸ ψάρι αὐτὸ εἶναι παχὺ καὶ εὐγευστον. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις,

¹ Παλ. Διαθ. Ἰώβ 2, 10.

² Πβ. καὶ Σπῦρ. Γεωργακόπουλον, περιοδικὸν «Ἀκτῖνες» τευχ. Φεβρουαρίου 1951 σελ. 74.

ὅτι κάθε ἔργον πρέπει νὰ συντελεσθῇ εἰς τὸν προσήκοντα χρόνον καὶ κάθε πρᾶγμα ἔχει τὸν ἰδικόν του κατάλληλον καιρόν.

κάθομαι ᾽ς τ᾽ ἄβγά μου.

Μεταφορὰ ἀπὸ τὴν ἐπιδύουσαν ὄρνιθα, ἣ ὁποία κάθεται εἰς τὰ ἄβγά της ἥσυχη καὶ ἀκίνητη. Ὅθεν *κάθομαι ᾽ς τ᾽ ἄβγά μου* = ἀφίνω τὰς πολυασχόλους φροντίδας τὰς ἄνευ ἐνδιαφέροντος ἢ συμφέροντος πραγματικοῦ καὶ μένω εἰς τὴν ἥσυχίαν μου.

κάθομαι ἢ πατῶ ᾽ς τ᾽ ἀναμμένα κάρβουνα.

Πιθανὸν εἶναι ὅτι ἡ φράσις προῆλθεν ἀπὸ παλαιὸν περιστατικόν, καθ' ὃ ἐπεβλήθη εἰς κατάδικον ἢ ποινὴ νὰ καθίσῃ ἢ νὰ βαδίσῃ εἰς ἀναμμένα κάρβουνα κατὰ τὸ δόγμα τῆς θεοδικίας. Σήμερον λέγεται κοινῶς μὲ τὴν σημασίαν τοῦ συνέχομαι ὑπὸ ἀγωνίας διὰ κακὸν μέλλον νὰ συμβῇ ἢ ὑπερ φοβοῦμαι μήπως συμβῇ. Συνώνυμος φράσις *κάθομαι ᾽ς τὰ καρφιά*.

κάθομαι ᾽ς τὰ καρφιά.

Ἐπάνω σὲ καρφιά, ἐννοεῖται καθέτως καρφωμένα, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθίσῃ τις, ἐκτὸς ἂν ἀναγκάζεται νὰ τὸ κάμῃ διὰ τιμωρίαν, ὅτε βέβαια αἰσθάνεται ὀδύνην καὶ ἀγωνίαν. Μὲ τὴν παραπλησίαν ἔννοιαν τῆς στενοχωρίας διὰ κακὸν μελλούμενον λέγεται ἡ φράσις *κάθομαι ᾽ς τὰ καρφιά*. Αὕτη προῆλθεν ἢ ἀπὸ περιστατικὸν ποινῆς ἐπιβληθείσης εἰς ἄνθρωπον καταδικασθέντα ἢ ἀπὸ εἰκονικὰς παραστάσεις φακιρῶν τῶν Ἰνδιῶν. Οὗτοι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἰδιοτροπιῶν τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς ἐπιβάλλον εἰς ἑαυτοὺς καὶ αὐτὴν τὴν σκληραγωγίαν, νὰ κάθηνται ὀκλαδὸν ἐπάνω εἰς δεκάδας σειρῶν μυτερῶν καρφιῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι καρφωμένα καθέτως εἰς πλατεῖαν καὶ χονδρὴν σανίδα. Τοιαύτην εἰκονικὴν παράστασιν ἀπὸ ὕλην πλαστικὴν βλέπει τις εἰς τὸ ἐθνολογικὸν μουσεῖον τῆς Ρώμης. Συνώνυμος φράσις *κάθομαι ᾽ς τ᾽ ἀναμμένα κάρβουνα*. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ἀπάν' ᾽ς σ' ἀχάντια κάθομαι* (ἀπάνω ᾽ς τ᾽ ἀγκάθια κάθιομαι).

Ὅλαι αὐταὶ αἱ φράσεις, *κάθομαι ᾽ς τὰ καρφιά*, *κάθομαι ᾽ς τ᾽ ἀγκάθια*, *κάθομαι ἢ πατῶ ᾽ς τ᾽ ἀναμμένα κάρβουνα*, καὶ ἂν ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι παρόμοιαι, εἶναι ἀναμφιβόλως ἀναμνηστικαὶ ἐποχῶν, καθ' ὅς ἐπεβάλλοντο ὄντως τοιαῦται ποινὰ εἴτε εἰς τοὺς καταδικαζομένους εἴτε εἰς τοὺς ἀνακρινομένους μάρτυρας διὰ ν' ἀναγκασθοῦν νὰ ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν.

καθὼς ἀκούω κρίνω καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν.

Εἶναι ρῆσις τοῦ εὐαγγελίου¹. Ὡς φράσιν τὴν λέγει ὁ θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ κρίσις του, ἡ γνώμη του δηλαδή, εἶναι ὀρθὴ καὶ δικαία, διότι κατέληξεν εἰς αὐτὴν ἐξ ὧσων ἔχει ἀκούσει. Τὸ ἀπώτερον νόημα αὐτῆς εἶναι ὅτι, ἂν τυχὸν εἶναι ἡ γνώμη λανθασμένη, εἶναι ἐντελῶς ἀμέτοχος τοῦ λάθους ὁ ἐκφέρων αὐτήν.

καὶ δούλεμα ἀποπάνω.

Ἐγράψαμεν ἄλλοτε διὰ τὴν φράσιν τὸν δουλεύω περὶ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον κατεργαζόμεθα καθὼς τὴν ζύμην εἴτε ἐμπαίζοντες εἴτε ἀπατώντες εἴτε ἄλλως πως². Ἀπὸ αὐτὴν ἐγεννήθη ἄλλη φράσις καὶ δούλεμα ἀποπάνω, ἡ ὁποία, ὡς δηλοῖ τὸ καὶ, ἀκολουθεῖ πάντοτε λέξιν ἢ λέξεις, ποὺ ἐκφράζον τὸ εἶδος τῆς κακῆς μεταχειρίσεως ἢ κακῆς συμπεριφορᾶς πρὸς πρόσωπον, οἷον *ειρωνεῖα καὶ δούλεμα ἀποπάνω, κοροῦδία καὶ δούλεμα ἀποπάνω* κττ. Καθὼς συνάγεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτά, τὸ καὶ δούλεμα ἀποπάνω σημαίνει φρουστικῶς τὴν παρατεινομένην καὶ αὐξανομένην εἰς ἀνώτερον βαθμὸν κακομεταχείρισιν, ὅπως τὸ παρατεινόμενον ζύμωμα ζύμης.

καὶ κόρχορος ἐν λαχάνοις.

Φράσις διδασκαλικὴ ἐπὶ ἀνθρώπου ἀνεπισήμου ὅλως καὶ ἀνευσδεμιᾶς ἀξίας, καταλέγοντος ὅμως ἑαυτὸν μεταξὺ τῶν ἀξίων λόγου. Εἶναι τῆς ἀρχαίας γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφέρετο καὶ ὁ τύπος *καὶ κόρχορος ἐν λαχάνοις*³. Ὁ κόρχορος ἢ κόρχορος ἦτο εὐτελές τι λάχανον.

καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου.

Βιβλικὴ φράσις ἐκ τοῦ χωρίου «τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου» λεγομένη συνήθως εἰς χαριτολογίας μεταξὺ συμποτῶν εὐθυμούντων. Λέγεται καὶ μᾶλλον λογοπαικτικῶς *καὶ οἶνος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου* κατὰ σύμφυρσιν πρὸς τὴν συνέχειαν τῆς ἀγιογραφικῆς ρήσεως «τοῦ ἰλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει»⁴.

¹ Ἰωάνν. 5, 30.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 6 (1953) 48.

³ *Παροιμιογράφ.* ἐνθ' ἄνωτ. 1, 100 καὶ 257.

⁴ Ψαλμ. 103, 16—17.

καὶ ὁ σκύλλος χορτᾶτος καὶ ἡ πίτα γερή.

Εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τῆς ἀρνητικῆς ἐκφράσεως δὲ γίνεται. Ἄλλη παραλλαγή δὲ *μπορεῖ νὰ ᾿ναι καὶ ἡ πίτα σωστή καὶ ὁ σκύλλος χορτᾶτος.* Ἐτέρα κατ' αἰτιατικὴν καὶ τὸ σκύλλο χορτᾶτο καὶ τὴν πίτα γερή ἐννοεῖται θέλει. Λέγεται δι' ἐκεῖνον, ὅστις τὰ θέλει ὅλα δικὰ του, ἐπιδιώκει κέρδος χωρὶς τὴν ἀναπόφευκτὴν ζημίαν, καθὼς ὁ ἐπιθυμῶν νὰ μὴ πεινᾷ ὁ σκύλλος του, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ κόψῃ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ μέρος τῆς πίτας, ποῦ τὴν θέλει ὀλάκερη δική του. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ὑπόκειται εἰς τὴν φράσιν ἀνέκδοτόν τι.

καὶ τὸ καλό του.

Θέλων τις ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ κάτι δυσάρεστον, ἢ πρόσωπον ἢ πράγμα, εὐχαρίστως ἀποποιεῖται καὶ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ προκύψῃ ἐξ αὐτοῦ καλόν, οἷον ἄς πάῃ αὐτὸς καὶ τὸ καλό του, ἄς πάῃ τὸ παλιάμπελο καὶ τὸ καλό του κττ.

καὶ τοῦ σκύλλον μας ὁ σκύλλος | σύντεκνος εἶναι κ' ἐκεῖνος.

Ἐἱρωνικῶς διὰ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται μὲν ὡς συγγενικόν, ἀλλὰ δὲν ἔχει καμμίαν συγγένειαν ἢ ἔχει ἀπωτάτην.

καὶ τὸ Χριστὸ γιὰ τὸ χρήμα τὸν παραδώσανε.

Ἐπὶ τῆς δελεαστικῆς παντοδυναμίας τοῦ χρήματος, χάριν τοῦ ὁποῖου δύνανται τις νὰ κάμῃ καὶ τὸ μεγαλύτερον κακούργημα ὡς ὁ Ἰούδας παραδώσας τὸν διδάσκαλόν του διὰ τριάκοντα ἀργύρια.

κακὴ θέλησις, καλὴ θέλησις.

Λόγια φράσεις δηλοῦσαι τὴν δυσμενῆ ἢ εὐμενῆ διάθεσιν τὴν ἐκδηλουμένην πρὸς τινα, αἱ ὁποῖαι χωρὶς ἀμφιβολίαν προέρχονται ἀπὸ τὰς Γαλλικὰς **mauvaise volonté, bonne volonté.**

καλὰ γεράματα.

Εὐχὴ ἀπευθυνομένη εἰς ἄνθρωπον προχωρημένης ἡλικίας νὰ ἔχῃ εὐγηρίαν καὶ ἀνώδυνα τὰ τέλη τῆς ζωῆς.

**καλά ᾽ν᾽ τὰ φαρδομάνικα, μὰ τὰ ᾽χουν ἢ τὰ φορᾶν οἱ δεσποτᾶδες
ἢ εἶναι γιὰ τοὺς δεσποτᾶδες.**

Τὰ φαρδομάνικα ράσα δεικνύουν ὄγκον καὶ μεγαλοπρέπειάν τινα, ἀλλὰ δικαίωμα νὰ τὰ φορᾶν ἔχουν μόνον ὅσοι κέκτηνται καὶ τὸ ἀρμόζον ἀξίωμα, καθὼς οἱ δεσποτᾶδες. Λέγεται πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἐπιθυμεῖ κάτι καλὸν καὶ μεγαλειῶδες, ἀλλ᾽ ἀνέφικτον δι᾽ αὐτόν.

καλή του ὥρα ἢ καλή του ἡ ὥρα.

Εὐφημητικὴ φράσις λεγομένη διὰ πρόσωπον πολὺ γνωστὸν ἢ οἰκεῖον ἢ προσφιλέ, ἀπὸν ὅμως καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἀναφέρομεν τ᾽ ὄνομά του. Εἶναι βραχυλογία ἀπὸ τὴν πλήρη εὐχαιτικὴν ἔκφρασιν **καλή νὰ τοῦ εἶναι αὐτὴ ἡ ὥρα, πού ἀναφέρομε τ᾽ ὄνομά του**. Λέγεται καὶ ἀπλῶς εὐφημητικῶς **καλή ὥρα**, οἷον **καλή ὥρα πού σὲ εἶδα, καλή ὥρα πού τὰ λέμε τώρα** κττ.

καλή ψυχὴ !

Λέγεται δι᾽ ἄνθρωπον γέροντα, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπολείπεται τίποτε ἄλλο νὰ εὐχρηθῶμεν σχετικὸν μὲ τὴν ζωὴν καὶ τοῦ εὐχόμεθα εὐθανασίαν καὶ καλὴν τύχην τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον.

κάλλιο ἀργὰ παρὰ ποτέ.

Ἡ φράσις σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ μείνη τις ὀπωσδήποτε εὐχαριστημένος, ἔστω καὶ ἂν συνετελέσθη τι καλὸν ἢ ἐπέτυχεν ἀγαθόν τι μετὰ παρελεύσειν πολλοῦ χρόνου, παρὰ ἂν δὲν ἐπετύγγανε ποτέ.

καλὸς εἶναι τοῦτος !

Ἡ φράσις λέγεται κατ᾽ ἀντίφρασιν δι᾽ ἄνθρωπον, ὅστις μᾶς προξενεῖ ἀπορίαν ἢ κατάπληξιν διὰ τὰς ἄλλοκότους γνώμας του ἢ τὰς ἀνοήτους πράξεις. Εἶναι λοιπὸν ἐσχάτως εἰρωνικὴ. Λέγεται καὶ **καλὸς εἶναι καὶ τοῦτος !** δηλαδὴ κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα παραδόξα πού βλέπομεν ἔχομεν καὶ τούτου τὰς παραδοξότητας.

καλοῦ κακοῦ.

Ἡ φράσις λέγεται εἰς περιστάσεις, καθ᾽ ἃς ἀποπειρᾶται τις νὰ προβῆ εἰς ἐνέργειαν ἢ πράξιν χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιος ἐκ τῶν προτέρων περὶ τῆς καλῆς ἢ κακῆς ἐκβάσεως, οἷον **καλοῦ κακοῦ θὰ πάω νὰ δῶ τί γίνεται, καλοῦ κακοῦ**

θά τοῦ μιλήσω γιά τὸ ζήτημα, καλοῦ κακοῦ θά τοῦ τὸ πῶ κι ἄς βγῆ δ,τι θέλει κττ. Τὰ ἐπιρρήματα προῆλθαν κατὰ μεταπλασμὸν ἀπὸ τὸ καλὰ κακὰ ἢ καλῶς κακῶς κατ' ἀναλογίαν τῶν εἰς -οῦ ἐπιρρημάτων.

κάλτσα τοῦ διαβόλου.

Οὔτω καλεῖται μετωνυμικῶς ἄνθρωπος λίαν ἐξυπνος, ἀλλὰ καὶ πανοῦργος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ διάβολος οὔτε πλέκει οὔτε φορεῖ κάλτσες, ὑποθέτω ὅτι εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται παραμύθι ἄγνωστον εἰς ἐμέ. Ἐλέγετο ὁμοίως καὶ εἰς τὸν Πόντον ἄμρον διαβόλ' κάλτζαν (σὰν διαβόλου κάλτσα) ¹.

κᾶν, κᾶν καὶ κᾶν.

Ἄξια προσοχῆς εἶναι μία σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τοῦ μορίου κᾶν. Εἰς τὴν μεταγενεστέραν Ἑλληνικὴν παρατηρεῖται μία μεταβολὴ εἰς τὴν χρῆσιν, εἰς τὴν ὁποίαν τοῦτο φαίνεται ἰσοδύναμον μὲ τὸν ἐπιδοτικὸν σύνδεσμον καὶ. Οὔτω λέγει ὁ Θεόκριτος «κᾶν νεκρῶ χάρισαι τὰ σὰ χεῖλεα, μή με φοβαθῆς» ² (=καὶ νεκρῶ ὄντι), ὁ Λουκιανὸς «οἷς οὐδὲ κᾶν ὄνος ὑπῆρξε πώποτε» ³ (=οὐδὲ καὶ ὄνος) καὶ «ἀλλ' ἐκεῖναι μὲν σοι κᾶν ἐν γῆ μένουσι, τὸ δὲ Ἰδαῖον τοῦτο παιδίον ἀρπιάσας ἀνέπτῃς» ⁴.

Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ χωρία αὐτά, ἡ ἔννοια τοῦ ὑποθετικοῦ ἂν ἐν τῷ συνθέτῳ ἡμαυρώθῃ καὶ ἀπετριβῆ τελείως, τὸ δὲ κᾶν συντίσσεται μὲ ὀριστικὴν «κᾶν ἐν γῆ μένουσι» (=καὶ ἐν τῇ γῆ μένουν).

Ἐς μεταφέρωμεν τώρα τὸ κᾶν τοῦτο εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, διότι οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι διὰ τῶν αἰώνων ἔφθασεν εἰς αὐτήν, μὲ σχετικὰ παραδείγματα, οἷα εἶδαμε ἀνθρώπους κᾶν καλοὺς κᾶν κακοὺς = καὶ καλοὺς καὶ κακοὺς, παίρνει ὁ Χάρος κᾶν γέρους κᾶν νέους κᾶν πλούσιους κᾶν φτωχοὺς = καὶ γέρους καὶ νέους καὶ πλουσίους καὶ φτωχοὺς κττ. Λοιπὸν ἀπὸ τοιαύτας ἐκφράσεις, ὅπου τὸ κᾶν συνδέει κατὰ παράταξιν ὀνόματα πολλὰ, ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ὅτι τὸ κᾶν εἶναι δηλωτικὸν πλῆθους, περιελθούσης δὲ εἰς λήθην τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῶν συμπλεκόμενων προέκυψε βραχυλογικῶς τὸ εἶδαμε ἀνθρώπους κᾶν καὶ κᾶν = πολλοὺς καὶ διαφόρους κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἢ κατὰ τὴν κοινωνικὴν θέσιν κττ., ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς πολλοὺς, ὡς εἶδα σὰν κ' ἐσένα κᾶν καὶ κᾶν κττ.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 8 (1938) 126.

² Εἰδύλλ. 23, 41.

³ Τίμ. 20.

⁴ Θεῶν Διάλ. 5, 2.

Καὶ τῶρα μία καθαρῶς γλωσσική παρέκβασις. Νομίζω ὅτι ἀπὸ τοιαύτας παρατακτικὰς συνδέσεις δύο ἢ τριῶν ἢ καὶ περισσοτέρων ὀνομάτων προῆλθε καὶ ἡ ἄλλη χοῆσις τοῦ *κάν* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἰσοδυναμοῦντος πρὸς τὸ διαζευτικὸν *ἢ*. Πβ. παραδείγματα δημοτικῶν ᾄσμάτων

Μεγάρων :

«πολλὰ ντουφέκια πέφτουνε—ν—ἀπάνω *ς τὸ Ντερβένι,
«κάνε Ρωμιοὶ κάνουν Λαμπρὴ κάνε Τοῦρτσιοι μπαϊράμι
«κάνε τσαὶ γάμος γίνεται κάνε τσαὶ πανηγύρι»,

Μεγάρων :

«κάνε βουβάλια σφάζουνε κάνε θειρὰ μαλώνουν»,

Πελοποννήσου :

«κάνε οἱ κλέφτες θὰ χαθῶν κἂν οἱ καπεταναῖοι»,

Αἰτωλίας :

«ψιλὰ ντουφέκια πέφτουνι κὶ φουβιρὰ βρουντοῦνι,
«κάνι σὶ γάμου ρίχνουντι κἂνι σ' ἀγραβουνήσια»,

Σκύρου :

«κἂν πεθερός μ' ἀπέθανε κἂν πεθερά μου πάει
«κἂν ἀπ' τὰ γυναικαδέρφια μου κανένας ἐλαβώθη»

κττ. Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἀπὸ τοιαύτας συντακτικὰς συνδέσεις ἠδύνατο νὰ προκύψῃ ἡ χοῆσις αὕτη, διότι καὶ εἰς αὐτὰς γίνεται παρατακτικὴ σύνδεσις πολλῶν ὀνομάτων. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ὑπάρχει σημασιολογικὴ προβαθμὶς χρησιμεύσασα οἷονεὶ ὡς σταθμὸς μεταβατικὸς ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην σημασίαν, ἀλλὰ ὁ σταθμὸς αὐτὸς μᾶς εἶναι ἄγνωστος. Πάντως λέγεται καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον *κάνε πέντε ἦτανε κάνε ἕξι* κττ.

κάνει τὴ μπάζα του.

Λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις κατορθώνει ν' ἀποκτήσῃ χρήματα διὰ μέσων συνήθως ὑπόπτων καὶ ἀθεμίτων.

κάνει τὴν ὄσια Μαρία.

Ἡ φράσις λεγομένη καὶ μόνον *κάνει τὴν ὄσια* εἶναι ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς ὄσιας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἡ ὁποία μετεμελήθη διὰ τὴν ἁμαρτωλὴν τῆς ζωὴν καὶ μετνοήσασα ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ὡς ἀσκήτρια ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας. Εὐχρηστεῖ δὲ εἰς χαρακτηρισμὸν γυναικὸς ψευδευλαβοῦς καὶ τὴν ὄσιαν ὑποκρινομένης. Πβ. *κάνει τὸν ἄγιο ἢ τὸν ὄσιο Ὀνούφριο*.

κάνει τὸν ἅγιο ἢ τὸν ὄσιο Ὀνούφριο.

Ὁ ὄσιος Ὀνούφριος παριστάνεται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰκονογραφίαν ὡς ἀσκητῆς δλόγυμνος μὲ κατάλευκην γενειάδα πυκνὴν καὶ κατερχομένην μέχρι τῶν ποδῶν, οὕτω δὲ καλύπτουσιν ὅλον τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματος. Ὅθεν ἡ φράσις λεγομένη καὶ ἀπλῶς *κάνει τὸν ὄσιο* ἐπὶ τοῦ ὑποκρινομένου ἀσκητικῆν ἀγιότητα. Πβ. *κάνει τὴν δσία Μαρία*.

κάνει τὸν ἄνεμο κουβάρι.

Λέγεται δι' ἄνθρωπον ἀδέξιον καὶ ἀνίκανον, ὅστις προσπαθεῖ νὰ κατορθώσῃ τι καὶ δὲν ἐπιτυγχάνει, καθὼς δὲν θὰ ἐκατόρθωνε τίποτε ἐπιχειρῶν νὰ κουβαριάσῃ τὸν ἀσύλληπτον ἄνεμον.

κάνε μεταβολή.

Ἀπὸ τὴν γυμναστικὴν, σχολικὴν ἢ στρατιωτικὴν εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι σύνηθες τὸ παράγγελμα *μεταβολή* / ἐπεκράτησεν ἡ εἰρημένη φράσις μὲ τὴν σημασίαν φύγε γρήγορα. Καὶ *κάνω μεταβολή* = φεύγω, ἀπομακρύνομαι ἀπὸ κάποιον ἄπρακτος καὶ ἐντροπιασμένος διὰ τὴν ἀπόρριψιν αἰτήσεως.

κανένας φοῦρνος θὰ γκρέμισε ἢ θὰ χάλασε.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι κάποιον περιστατικόν, εἰς ἕμὲ τοῦλάχιστον, ἄγνωστον, ἔγινεν αἰτία νὰ προσέλθῃ ἡ φράσις αὕτη. Τὴν λέγομεν συνήθως δι' εὐχάριστον ἐπίσκεψιν προσώπου συγγενικοῦ ἢ φιλικοῦ, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπεριμέναμεν, ἢ διὰ γεγονός τι ἀνέλπιστον καὶ τοῦτο συνήθως εὐχάριστον.

κάνε παιδὶ νὰ δῆς καλὸ ἢ νὰ δῆς χαῖρι ἢ νὰ δῆς προκοπή.

Οἱ γονεῖς ἐλπίζουν νὰ ἴδουν καλὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τους. Ἄλλ' ἐνίοτε ἀντὶ καλοῦ βλέπουν ἀστοργίαν καὶ ἀδιαφορίαν ἢ καὶ κακό. Αὕτην τὴν κατ' ἀντίφρασιν ἔννοιαν ἔχει ἡ παροῦσα φράσις. Τὸ Τουρκικὸν *χαῖρι* σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ *καλό*.

Λέγεται καὶ συνωνύμως *κάνε παιδὶ νὰ δῆς προκοπή* μὲ τὴν σημασιολογικὴν ἀπόχρωσιν, ὅτι οἱ γονεῖς περιμένουν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰ παιδιὰ τους βοήθειαν, ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ προκόψουν. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ποῖσον παιδὶν κ' ἔλεπον καλὸν* (κάνε παιδὶ καὶ δὲς καλό)¹.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 32.

κάνε τὸ καλὸ καὶ ρίξ' το 'ς τὸ γιालό.

Γνωμικὸν ὅτι χρέος μας εἶναι νὰ κάμωμεν τὸ καλὸ καὶ ἂν ἔτι ὁ εὐεργετούμενος εἶναι ἄγνωμων. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς φράσεως **καὶ ρίξ' το 'ς τὸ γιालό**, φαινόμενον κάπως παράξενον, ἐξηγεῖται, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὴ εἶναι δάνειον ἐκ τῆς Τουρκικῆς καὶ ὅτι δὲν ἐλήφθη δλόκληρη, ἀλλὰ μόνον ἡ μισή. Ἡ πλήρης Τουρκικὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: **eyligi yap, denize at, balik bilmez ise, halik biliyor**, ἧτις κατὰ σειρὰν συντακτικῆς πλοκῆς λέξεων ἐρμηνεύεται ὧδε: τὸ καλὸ κάνε, 'ς τὴ θάλασσα ρίξε, τὸ ψάρι ἂν δὲν τὸ γνωρίζῃ, ὁ Δημιουργὸς τὸ γνωρίζει.

κάνω.

Τὸ ρῆμα τοῦτο ἔχει εὐρυτάτην χρῆσιν μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπαγγέλλομαι, οἷον **κάνω τὸ γιατρὸ - τὸ δάσκαλο - τὸ δικηγόρο - τὸν ἔμπορο - τὸν μπακάλη - τὸ μπαλωματῆ - τὸν τσαγκάρη** κττ. Ἀπότοκος αὐτῆς εἶναι ἡ ἐτέρα τοῦ θέλω νὰ φαίνομαι τοιοῦτος ἢ τοιοῦτος, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶμαι, ἄρα προσποιούμαι, ὑποκρίνομαι, καθὼς **κάνω τὸ θρησκο - τὸν κακομοίρη - τὸν καλὸ - τὸ νταῆ - τὸν παλληκαρᾶ - τὸν ψόφιο ἢ τὸν ψόφιο κοριδὸ** κττ.¹ Λέγεται μὲν καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν τὸ **faire** μὲ τὴν ἴδιαν σημασίαν, οἷον **faire le gèneveux**, ἀλλ' ἡ εὐρεία χρῆσις τῆς δημώδους Ἑλληνικῆς πείθει ὅτι δὲν πρόκειται περὶ Γαλλικῆς ἐπιδράσεως. Ἡδύνατο καὶ εἰς αὐτὴν διὰ σημασιολογικῆς ἐξελίξεως φυσικῆς τὸ **κάνω** νὰ φθάσῃ εἰς αὐτὴν τὴν σημασίαν.

κάνω ἐργολαβίες.

Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐργολάβου τοῦ ἐπιβάλλει νὰ ἐπισκέπτεται συχνὰ τὰ μέρη, ὅπου πρόκειται ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων. Ὅθεν μεταφορικῶς **κάνω ἐργολαβίες** = ἐπισκέπτομαι συχνὰ πρόσωπα ἢ πράγματα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐλπίζω νὰ καρπωθῶ κέρδος τι.

κάνω κόσκινο.

Τὸ **κόσκινο** λαμβάνεται πολλάκις εἰς χρῆσιν μεταφορικῶν φράσεων. Οἷον **τὸ κάνω κόσκινο** λέγεται διὰ κάθε πράγμα, τὸ ὁποῖον καθιστῶμεν διάτρητον διὰ μέσου οἴουδῆποτε, καθὼς ὁ **σκόρος ἔκαμε τὸ ροῦχο κόσκινο**, ὁμοίως **τὸν ἔκαμαν κόσκινο** δι' ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα διετρήθη πολλαχοῦ διὰ σφαιρῶν ὄπλου κττ.

¹ Πβ. καὶ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 107 - 108 καὶ 5, 18 καὶ 6, 63.

κάνω ποδαρικό.

Παλαισιότατη ἢ πρόληψις ὅτι ἡ συνάντησις ὄρισμένων προσώπων ἀποτελεῖ μάλιστα εἰς ὄρισμένας ὥρας οἰωνὸν ἀπαισίον. Εἰς τὸν Πόντιον δὲν ἐνομιζέτο καλὸν νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς οἰκίαν τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς καὶ μάλιστα τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου, ἀρχὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, πρὶν εἰσέλθῃ ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἀγιασμόν καὶ ἀγίαση ἢ κάμη ἐπὶ τόπου τὸν ἀγιασμόν. Ἄν δὲ ἦτο ἀναπόφευκτον τὸ ἀντίθετον, ἐφρόντιζαν νὰ ἐμβιάσουν εἰς τὴν οἰκίαν ἓνα οἰονδήποτε ἀγοράκι. Αὐτὸ ἔκαμνε τὸ πρῶτο ποδαρικό πού ἐνομιζέτο αἴσιον. Σήμερα εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν *κάνω ποδαρικό* ἢ *κάνω καλὸ ποδαρικό* λέγεται εἰς πολλὰς περιστάσεις καὶ μάλιστα, ὅταν εἰσέρχεται κανεὶς εἰς ἐμπορικὸν κατάστημα πρὸς ἀγορὰν πράγματός τινος. Ἡ πρώτη εἴσοδος νομιζέται αἰσία ἢ ἀπαισία κατὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ συμπαρομαρτοῦντα γεγονότα. Δηλαδή ἡ αἰτιολογικὴ κρίσις γίνεται πολλὰ κίς ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ὅσον διὰ τὸ οὐσιαστικὸν ποδαρικό, νομίζω ὅτι τοῦτο εἶναι οὐσιαστικοποιημένον ἐπίθετον. Θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς *ἄνθρωπος ποδαρικός* = ἄνθρωπος ἔχων καλὸ ποδάρι, ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος κάπου εἶναι αἰσία καὶ μὲ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν ἀπεσπάρθη καὶ ἔμεινεν αὐτοτελὲς τὸ ποδαρικό.

κάνω τ' ἀδύνατα δυνατά.

Ἡ φράσις προερχομένη ἀπὸ τὴν Ἀγιογραφικὴν ρῆσιν «τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώπους δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν»¹ δηλοῖ μετέρχομαι πᾶν μέσον διὰ νὰ ὑπερνικήσω κάθε ἐμπόδιον καὶ νὰ ἐπιτύχω τὸ ποθούμενον.

κάνω τεμενᾶ.

Ἡ Τουρκικὴ λέξις **temena** σημαίνει τὸν ἰδιάζοντα τρόπον χαιρετισμοῦ διὰ ἐδαφιαίας σχεδὸν ὑποκλίσεως καὶ εἰδικῆς κινήσεως τῆς δεξιᾶς χειρός. Ὅλαι δὲ αἱ κινήσεις μαρτυροῦν ἐσχάτην ταπεινώσιν. Κατὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν *κάνω τεμενᾶ* σημαίνει ἐκδηλώνω δουλοπρεπῶς τὰς εὐχαριστίας μου καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου.

κάνω τὴν καρδιά του περιβόλι.

Ἡ λέξις *περιβόλι* πολλάκις σημαίνει κῆπον ποικίλων ἀγαθῶν. Διὸ καὶ λέγεται δι' ἓνα κεφαλάκι βρασμένο ὅτι εἶναι περιβόλι, διότι ἐκτὸς τοῦ κυρίου περιε-

¹ Λουκ. 18, 26. Πβ. καὶ Ματθ. 19, 26. Μάρκ. 10, 27. Ἰδ. καὶ Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀδύνατος*.

χομένου, τοῦ μυελοῦ, περιέχει καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη φαγώσιμα, τὰ μάτια, τὴν γλῶσσαν, τὰ ψαχνὰ τῶν παραγναθίδων κτλ. Ἐπεδῶ ἔλκει τὴν ἀρχὴν ἢ εἰρημένη φράσις, ἢ ὁποῖα σημαίνει χαροποιῶ τινὰ δι' εὐχαρίστων λόγων καὶ ἀφηγημάτων οἰονεὶ πληρῶν τὴν καρδίαν του μὲ ὦραϊα καὶ εὐχάριστα πράγματα.

κάνω τοῦμπες.

Ἐκ τῶν κυβιστήματων ποὺ κάμνουν οἱ ὑπαίθριοι θεατρῖνοι, καμμιά φορὰ καὶ οἱ σκύλλοι καταλλήλως γυμναζόμενοι, διὰ νὰ εὐχαριστήσουν οἱ πρῶτοι τοὺς θεατὰς καὶ οἱ δευτέροι τοὺς κυρίους των, ἐγεννήθη ἡ φράσις *κάνω τοῦμπες* = φέρομαι δουλοπρεπῶς εἰς ἐκδήλωσιν εὐχαριστιῶν πρὸς εὐεργέτην. Π. χ. *δῶσ' του δέκα δραχμὲς γιὰ νὰ σοῦ κάνη ἑκατὸ τοῦμπες!*

κάποιος τρελλὸς παπᾶς τὸν βάφτισε.

Ὁ ἱερεὺς βαπτίζων μεταδίδει μαζί μὲ τὸ χριστιανικὸν ὄνομα καὶ τὴν θεϊὰν χάριν καὶ τρόπον τινὰ πνευματικὰ χαρίσματα, τὰ ὁποῖα κέκτηται καὶ ὁ ἴδιος. Ἄλλ' ἂν τυχὸν ἔχει ὑποστῆ διανοητικὴν τινὰ ἀνισορροπίαν, πρᾶγμα φυσικῶς ὄχι ἀδύνατον, εἶναι ἐνδεχόμενον ἢ πνευματικὴ του κατάστασις νὰ ἐπηρεάσῃ καὶ τὸν βαπτιζόμενον. Ὅθεν ἡ εἰρημένη φράσις δι' ἄνθρωπον ὄχι ἰσορροπημένον διανοητικῶς, ἀλλ' ἐκτρεπόμενον εἰς ἀνοήτους λόγους καὶ πράξεις. Ἴσως εἰς αὐτὴν νὰ ὑπόκειται καὶ κάποιον ἀνέκδοτον.

καταθέτω τὰ ὄπλα.

Εἰς τὴν στρατιωτικὴν γλῶσσαν λέγεται διὰ τὸν ἠττημένον καὶ παύοντα τὸν ἀγῶνα *κατέθεσε τὰ ὄπλα*, διότι οὗτος καταθέτει πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ νικητοῦ ἢ παραδίδει εἰς τὰς χεῖρας του τὰ ὄπλα. Οὕτω συνέβαινεν ἄλλοτε, συμβαίνει καὶ τώρα, ὅτε ὁ ἠττημένος στρατηγὸς παραδίδει τὸ ξίφος ἢ τὸ περιστροφον. Ἡ λογία αὕτη φράσις ἔλαβε γενικωτέραν σημασίαν καὶ εὐχρηστεῖ καὶ εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν πειθόμενός τις περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐπιτυχίας του εἰς τινὰ προσπάθειαν παύει πλέον πᾶσαν ἐνέργειαν.

κατὰ μάννα, κατὰ κόρη, κατὰ γιὸς καὶ θυγατέρα.

Ἡ γνωμικὴ αὕτη ἑμμετρὴ φράσις εἶναι συμπύλημα δύο φράσεων ἀνεξαρτήτων. Λέγεται *κατὰ μάννα καὶ θυγατέρα* ἢ *κατὰ μάννα καὶ κόρη* = ἡ κόρη εἶναι ὁμοία μὲ τὴν μητέρα. Ἐπίσης *κατὰ κόρη καὶ γιὸς* μὲ τὴν ἴδιαν ἔννοιαν. Ἐπειτα λαϊκὸς τις στιχουργὸς θελήσας νὰ προσδώσῃ ποιητικὴν μορφήν εἰς τὰς φράσεις ἐνόντων εἰς ἓνα στίχον μετέβαλε τὴν θέσιν τῶν λέξεων καὶ ἐπανέλαβε τὴν πρόθε-

σιν *κατά*, ἀντὶ νὰ εἶπη, ὡς ἀπαιτοῦσε ἡ λογικὴ ἔννοια, *κατὰ μάγνα καὶ θυγατέρα, κατὰ κύρη καὶ γιός*. Λέγεται καὶ σκωπτικῶς *κατὰ μάγνα, κατὰ κύρη*, | *ἔκαμε καὶ γιὸ ζαφείρι*. Πβ. καὶ φράσεις *γιὸς τῆς μάγνας του, τοῦ μπαμπᾶ του, κόρη τῆς μάγνας της, τοῦ μπαμπᾶ της*.

κατὰ μέρος αὐτό.

Βραχυλογικὴ φράσις ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *ἄφησέ το κατὰ μέρος αὐτὸ τὸ ζήτημα*, ἢτοι ἄφησέ το εἰς ἰδιαίτερον μέρος, μὴν τὸ παρουσιάσῃς ἐδῶ εἰς τὴν ὁμιλίαν ἢ τὴν συζήτησίν μας, μὴν κάμῃς λόγον περὶ αὐτοῦ.

κατάπικε μπαστούνι.

Ἐπὶ ἀνθρώπου εὐθυτενοῦς καὶ ἀλυγίστου, ὡσὰν νὰ ἔχει καταπίει ράβδον, ἢ ὁποῖα τὸν ἀναγκάζει νὰ τηρῇ τοιαύτην στάσιν καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ κλίνη πρὸς οὐδεμίαν κατεύθυνσιν.

κατὰ πῶς εἶπα.

Ἐπιρρηματικὴ φράσις σημαίνουσα καθῶς, ὅπως, οἷον *κατὰ πῶς εἶπα καὶ ἔγινε*. Προῆλθεν ἐκ συμφύρσεως τοῦ *κατὰ ποῦ εἶπα καὶ ὅπως εἶπα*. Εἰς τὸ *κατὰ ποῦ εἶπα* = *κατὰ ἐκεῖνο*, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο ποῦ εἶπα, ἢ πρόθεσις *κατὰ* σημαίνει συμφωνίαν.

κατὰ τὸ Μαστρογιάννη καὶ τὰ κωπέλλια του.

Ἐπὶ τέκνων ἐχόντων τὰ κακὰ ἑλαττώματα τοῦ πατρός. Λέγεται καὶ ἐπὶ μαθητευομένων εἰς τέχνην τινὰ ἄνευ ἐπιδόσεως τεχνικῆς, διότι καὶ ὁ μάστορῆς τους δὲν εἶναι καλός. Ἴσως προῆλθεν ἡ φράσις ἀπὸ πρόσωπον *Μαστρογιάννης* καλούμενον. Συνώνυμος φράσις *κατὰ τὸν ἀφέντη καὶ τὰ κωπέλλια του*¹.

κατὰ τὸν ἀγᾶ καὶ τὸ πεσκέσι.

Ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξίαν προσώπου τινὸς εἶναι καὶ τὸ προσφερόμενον εἰς αὐτὸ δῶρον. Τὸ *πεσκέσι* εἶναι Τουρκικόν, ὅπως τὸ *ἀγᾶς*, τίτλος τιμητικός.

κατεβάζω τὴν οὐρά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν σκύλλον, ὅστις, ὅταν εἶναι φοβισμένος, κατεβάζει τὴν ἀνυψωμένην οὐράν, λέγεται καὶ δι' ἀνθρώπον *κατέβασε τὴν οὐρά*, ὅταν

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀφέντης* 4.

ὑποχωρῆ με τὸ αἶσθημα κάποιας ἐντροπῆς ἢ καταισχύνῃς. Συνώνυμοι φράσεις *βάζω κάτω τὴν οὐρά, βάζω ᾽ς τὰ σκέλια τὴν οὐρά*¹.

κατέχω τὰ σκῆπτρα.

Ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν φράσιν *tenir le sceptre de quelqu'un* ἐλέχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν *κατέχω τὰ σκῆπτρα*, οἷον εἰς τὰ γράμματα, τὴν ἐπιστήμην, τὸ ἐμπόριον κττ., ἦτοι ὑπερέχω πάντων.

κάτι γιὰ τοὺς πεθαμένους.

Κατὰ παράλειψιν τοῦ λέγω ἢ εἶπα λέγεται με ἀστεειότητα ἢ φράσις εἰς ἀπάντησιν ἐρωτήσεως *τί εἶπες*; ὅταν ἀποφεύγῃ τις νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ λεχθὲν προφασιζόμενος ὅτι, ἐκεῖνο ποὺ εἶπε, ἦτο γιὰ τοὺς πεθαμένους καὶ ἐπομένως δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὸ ξαναπῆ.

κατόπιν ἐορτῆς.

Ἡ φράσις εἶναι τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος, ὅστις εἰς τινὰ διάλογον παρεισάγει τὸν Σωκράτη ἐρωτῶντα «ἀλλ' ἢ τὸ λεγόμενον κατόπιν ἐορτῆς ἤχομεν καὶ ὑστεροῦμεν;»². Ἐκεῖνο τὸ *λεγόμενον* δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίαν ὅτι ἐπρόκειτο καὶ τότε περὶ παροιμιώδους φράσεως. Σήμερον αὐτὴ εἶναι εἰς εὐρυτάτην χρῆσιν παρὰ τῶ λαῷ εἴτε διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως περιελθούσα μέχρις ἡμῶν εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν λογίων ἐπανεληθούσα εἰς τὴν ζωὴν καὶ λέγεται διὰ πᾶσαν σκέψιν ἢ πράξιν, εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνει τις κατόπιν ἄλλου γεγονότος συντελεσθέντος καὶ ἢ ὁποία κατ' ἀκολουθίαν εἰς οὐδὲν πλέον λυσιτελεῖ.

κ' ἐγὼ σκοτίστηκα!

Εἰρωνικὴ φράσις λεγομένη ὡς ἀπάντησις εἰς γινόμενα ὑπὸ ἄλλου παράπονα. Δι' αὐτῆς ὁ λέγων δηλώνει ὅτι δὲν αἰσθάνεται τὴν ἐλαχίστην στενοχωρίαν ἢ τὸν διανοητικὸν σκοτισμὸν καὶ ταραχὴν δι' αὐτά. Συνώνυμος φράσις *κ' ἐμένα μ' ἔπιασε σκορδοκαήλα*.

κ' ἐμένα μ' ἔπιασε σκορδοκαήλα!

Ἡ φράσις ἐκφέρεται ὡς συνέχεια παραπόνων ἢ διαμαρτυριῶν προσώπου, διὸ καὶ γίνεται σύνδεσις διὰ τοῦ *καί*. Δι' αὐτῆς ἐκφράζει τις τὴν τελείαν ἀδια-

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 97. Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *βάζω* 3.

² Γοργ. 447 Α.

φορίαν του διὰ τὰς γινομένας ὑπὸ ἄλλου παρατηρήσεις, ὡς δὲν θὰ τὸν ἔμελε καὶ πολὺ, ἂν αἰσθανόταν εἰς τὸ στόμα τὴν *καήλα* σκόρδου. Ἡ φράσις ἔσχάτως εἰρωνική. Συνώνυμος φράσις κ' *ἐγὼ σκοτίστηκα!*

κινῶ πάντα λίθον.

Εἶναι ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον γνωμικὸν παράγγελμα «πάντα λίθον κίνει»¹ καὶ σημαίνει εἰς τὴν λογίαν χρῆσιν μετέρχομαι πᾶν μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ.

κι ὁ πιὸ καθαρὸς οὐρανὸς ἔχει τὰ συννεφάκια του.

Ἵτι εἰς μίαν οἰκογένειαν, ὅσον καὶ ἂν ζῆ ἓν ὁμοιοῖα καὶ ἀγάπη εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ γεννηθοῦν κάπου κάπου καὶ μικροερίδες καὶ διχόνοια διαταράττουσαι προσκαίρως τὴν οἰκογενειακὴν ἁρμονίαν.

κλαίνε οἱ χῆρες, κλαίνε κ' οἱ παντρεμένες.

Αἱ χῆραι γυναῖκες κλαίουσι δικαιολογημένα διὰ τὴν χηρείαν των, ἀλλὰ τὸ κλάμα τῶν ὑπάνδρων δὲν δικαιολογεῖται κατὰ τὴν φράσιν. Λέγεται λοιπὸν αὕτη εἰς περιστάσεις ἀδικαιολογήτων μεψιμοιριῶν.

κλαίω τὴ μοῖρα μου, κλαίω τὴν τύχη μου.

Ἡ φράσις σημαίνει ἐλεεινολογῶ τὸν ἑαυτὸν μου διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν καὶ τὴν δυστυχίαν μου. Συντακτικῶς θὰ ἐπερίμενε κανεὶς νὰ λέγεται *κλαίω γιὰ τὴ μοῖρα μου*, ὅπου τὸ *γιὰ τὴ μοῖρα* θὰ ἀποτελοῦσε τὸ ἀναγκαστικὸν αἷτιον τοῦ *κλαίω*. Καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι οὕτως ἐλέχθη κατ' ἀρχάς, κατόπιν ὅμως κατὰ τὸ *κλαίω τὴ μάνα μου - τὸν πατέρα μου - τὸ παιδί μου* κττ. Ἐξελήφθη εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λαλούντων τὸ *μοῖρα* ὡς ἔχον σχέσιν ἀντικειμένου πρὸς τὸ ρῆμα, ὅθεν ἡ παράλειψις τοῦ *γιὰ*.

Τὰ ἴδια ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν συνώνυμον φράσιν *κλαίω γιὰ τὴν τύχη μου* ἢ *κλαίω τὴν τύχη μου*.

κλάψε τα, Χαράλαμπε!

Εἰς τὴν φράσιν ὑπονοεῖται συμπληρωματικῶς τὰ *χάλια*. Ἐλέγετο εἰς τὴν ἀρχὴν *κλάψε, Χαράλαμπε, γιὰ τὰ χάλια σου*, ἔπειτα βραχυλογικῶς *κλάψε τὰ χάλια σου*, καθὼς συνέβη καὶ εἰς τὸ *κλαίω τὴ μοῖρα μου, κλαίω τὴν τύχη μου*, καὶ τέλος προέκυψε ἡ τελευταία βραχυλογία τῆς φράσεως. Φαίνεται ὅτι προ-

¹ *Παροιμιογράφ.* ἐνθ' ἄνωτ. 1, 146. Πβ. καὶ 1, 293 καὶ 372.

ἦλθεν ἀπὸ τὸ πασίγνωστον τραγούδι τοῦ Χαράλαμπου «ἄιντε, βρὲ Χαράλαμπε, νὰ σὲ παντρέψουμε», τὸν ὁποῖον διαμαρτυρόμενον καὶ ὀδυρόμενον ἤθελεν νὰ παντρέψουν ἄθελά του, καὶ λέγεται ἐπὶ καταστάσεως φρικτῆς καὶ ἀνυποφύρου.

κλέβω, κλέβεις, κλέβει.

Κάποτε ἀντιπολιτευόμενος βουλευτῆς ἠθέλησε νὰ κατακρίνη ἐν τῇ Βουλῇ δημοσίαν ὑπηρεσίαν διὰ οικονομικὰς καταχρήσεις. Διὰ νὰ μετριάσῃ ὅμως τὴν δριμύτητα τῆς ἐκφράσεως συμπεριέλαβε καὶ τὸν ἑαυτὸν του εἰπὼν *ἐκεῖ μέσα εἶναι κλέβω, κλέβεις, κλέβει*. Ἐκτοτε τὰ τρία αὐτὰ ἐνικὰ πρόσωπα τοῦ *κλέβω* ἀπειτέλεσαν φράσιν ἱστορικὴν δηλοῦσαν τὰς οικονομικὰς ἀνωμαλίας καὶ καταχρήσεις οἰασδῆποτε ὑπηρεσίας.

κλείνω πόρτα.

Μὲ χρῆσιν μεταβατικὴν ἢ ἀμετάβατην τοῦ *κλείνω* ὑπάρχουν διάφοροι μορφαὶ μὲ διαφόρους σημασίας τῆς ἀνωτέρω φράσεως.

Λέγομεν τοῦ *ἔκλεισα τὴν πόρτα κατάμουτρα*—μόλις τὸν ἀντίκρυσσα εἰς τὴν ἀνοιχθεῖσαν πόρταν τοῦ τὴν ἔκλεισα κατὰ πρόσωπον, τὸν ἀπέπεμψα σκαιῶς. Καὶ τοῦ *ἔκλεισαν τὴν πόρτα*—ἔπαυσαν νὰ ἔχουν μαζί του σχέσεις κοινωνικὰς.

Λέγομεν ὁμοίως *κλείνω πόρτες*—ἀπεργάζομαι τὸν ὀλοκληρωτικὸν ἀφανισμόν οἰκογενειῶν, οἷον *ἡ χολέρα - ὁ Χάρως ἔκλεισε πολλὰς πόρτες*.

Λέγομεν ὡσαύτως *ἔκλεισε αὐτὴ ἡ πόρτα*—ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ ἐλπίς ὑποστηρίξεως καὶ βοηθείας ἐκ μέρους προσώπου τινός, τὸ ὁποῖον παύει ὀριστικῶς νὰ δέχεται κατ' οἶκον καὶ νὰ εἰσακούῃ παρακλήσεις.

κλείνω τὰ μάτια, κλείνω μάτι.

Τὰ κλειστὰ μάτια εἶναι ὀφθαλμοφανῶς τὸ κυριώτερον τεκμήριον τοῦ θανάτου. Ὅθεν *κλείνω τὰ μάτια*—ἀποθνήσκω.

Ἄλλὰ *κλείνω μάτι*—μὲ καταλαμβάνει ὁ ὕπνος, ἀποκοιμῶμαι, οἷον *δὲ μπόρεσα δὴ νύχτα ἀπὸ τὸν πόνο νὰ κλείσω μάτι*. Ἄσχετη ἡ φράσις πρὸς τὴν Γαλλικὴν *fermer les yeux*—κλείνω τὰ μάτια μου, προσποιοῦμαι πὼς δὲν βλέπω.

κόβω μονέδα.

Σημαίνει ἡ φράσις κερδίζω ἀφθονα χρήματα ἀπὸ ἐπιχειρήσεων, συνήθως ἀκόπως, ὡσὰν νὰ ἔχω ἴδιον νομισματοκοπεῖον.

κόκκαλα ἔχει.

Συνήθως εἰρωνικῶς ἐπὶ οἰουδήποτε φαγητοῦ ἢ ἐδέσματος, τοῦ ὁποῖου ἢ παρασκευὴ ἀργεῖ ἀδικαιολογήτως, ὥσάν νὰ πρόκειται περὶ ὀστεώδους κρέατος.

κολλάει ἔς τὸν τοῖχο.

Δι' ἄνθρωπον ἀδύνατον καὶ λιπόσαρκον, ὅστις καὶ εἰς τὸν τοῖχον δύναται νὰ προσαιφθῇ ἔνεκα τῆς ἰσχνότητός του χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ἐξοχήν.

κολλυβογράμματα, κολλυβογράμματος.

Αἱ ἐλάχισται γνώσεις ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς καλοῦνται **κολλυβογράμματα** καὶ ὁ κάτοχος αὐτῶν λέγεται πολλαχοῦ **κολλυβογράμματος**. Αἱ λέξεις φαίνεται ὅτι ἔχουν τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ἱερεῖς μετρίας μορφώσεως, οἱ ὁποῖοι τρόπον τινὰ γνωρίζουν μόνον τὰ γράμματα ποὺ τοὺς χρειάζονται διὰ νὰ διαβάσουν τὴν εὐχὴν τῶν κολλύβων ἢ ἀσκέτως πρὸς τὴν μόρφωσιν αὐτῶν αὐτὴ ἢ σύντομη εὐχὴ ἢ ἀναγνωσκομένη εἰς τὰ κόλλυβα ἐχρησίμευσεν ὡς μέτρον καθορισμοῦ τοῦ βαθμοῦ τῆς παιδείας.

κομμένο κεφάλι.

Λέγεται ἢ φράσις εἰς δήλωσιν τῆς τελείας ὁμοιότητος χαρακτηριστικῶν τῶν κεφαλῶν δυὸ προσώπων. Δηλαδή ὥσάν νὰ ἔχει κόψει κανεὶς τὸ κεφάλι τοῦ ἑνὸς καὶ βάλῃ εἰς τὸν κορμὸν τοῦ ἄλλου. Συνήθως ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος τέκνου πρὸς πατέρα.

κομμένος ὁ γιακᾶς, κομμένο τὸ γελέκι, κόβω γιακᾶ.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς ραπτικῆς εἶναι ἡ κοπὴ τοῦ ὑφάσματος. Εἰς αὐτὴν φαίνεται ἡ καλαισθησία καὶ ἡ δεξιοτεχνία τοῦ ράπτου. Τὸ ράψιμον εἶναι ἐντελῶς δευτερεύουσα δουλειά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοπὴν ὠρισμένα μέρη τοῦ ἐνδύματος ἐπιβάλλουν μεγαλυτέραν προσοχὴν διὰ τὴν ἁρμονικὴν καὶ τελείαν προσαρμογὴν πρὸς τὸ σύνολον. Ὅτι δὲ εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, πρὸ παντὸς τὴν ἀνδρικήν, ὁ **γιακᾶς** εἶναι τὸ μέρος ποὺ ἀπαιτεῖ τὴν μεγαλυτέραν σκέψιν καὶ προσοχὴν καὶ ἐκεῖ φαίνεται ἡ καλλιτεχνικὴ ἱκανότης τοῦ τεχνίτου, αὐτὸ εἶναι γεγονός. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ πολλαχοῦ λεγομένη φράσις **κομμένος εἶναι ὁ γιακᾶς** δι' ἀπόφασιν ὀριστικῶς πλέον ληφθεῖσαν καὶ ἐκτελεσθεῖσαν, ὥσάν νὰ ἐπρόκειτο διὰ **γιακᾶν**, ὅστις ἐκόπη πλέον ὕστερα ἀπὸ πολλὴν σκέψιν καὶ προσεκτικὴν καταμέτρησιν τῶν διαστάσεων.

Παιγνιωδῶς καὶ εἰρωνικῶς ἐλέχθη καὶ ἡ συνώνυμος φράσις *κομμένο εἶναι τὸ γελέκι*, τοῦ ὁποίου ἡ κοπή εἶναι ἡ εὐκολωτέρα.

Ἐκ τῶν *κομμένος ὁ γιακᾶς* προῆλθε τὸ *κόβω γιακᾶ* διὰ ράπτην, ὅστις πληρώνεται ἀκριβᾶ. Κατ' ἀρχὰς βέβαια τὸ *κόβει γιακᾶ* ἐσήμαινεν ὅτι ὁ ράπτης ἐκτελεῖ τὸ σπουδαιότερον καὶ δυσκολώτερον μέρος τῆς κοπῆς τοῦ ὑφάσματος. Ἄλλ' ἡ δύσκολη ἐργασία συνεπάγεται καὶ μεγάλην ἀμοιβήν, διὸ καὶ οἱ λαλοῦντες *προέβησαν εἰς τὴν ἀλματικήν σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν καὶ γενίκευσιν τῆς ἐννοίας*. Ὅθεν τὸ *κόβει γιακᾶ* ἐπεκράτησε νὰ λέγεται ἐν γένει διὰ ράπτην λαμβάνοντα πολλὰ ραπτικά.

Τὸ *γιακᾶς* καὶ *γελέκι* εἶναι λέξεις Τουρκικαί.

κουκκιὰ τρώει, κουκκιὰ μαρτυράει.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον διανοητικῶς καθυστερημένον. Οὗτος ὅ,τι τρώγει, ἐκεῖνο μαρτυράει, δὲν τοῦ ἐπέρχεται κατὰ νοῦν νὰ εἴπῃ ψέματα λέγων ἄλλο παρ' ὅ,τι ἔφαγε. Δὲν διανοεῖται δηλονότι νὰ ἐπαίρεται ψευδόμενος ὅτι ἔφαγε κάτι τὸ ἐκλεκτόν. Καὶ τὸ ψεύδεσθαι μαρτυρεῖ βαθμὸν τινα διανοητικῆς εὐστροφίας καὶ ἱκανότητος. Ἡ ὀνομασία ὠρισμένου εἴδους φαγητοῦ δὲν ἀποκλείει καὶ τὸ ἐνδεχόμενον ὅτι προῆλθεν ἀπὸ κάποιον ἀνέκδοτον τοιοῦτου ἀνθρώπου.

κουκουλώνω, κουκουλώνομαι.

Ἡ *κουκούλα* εἶναι καλύπτρα τῆς κεφαλῆς. Πρὸς αὐτὴν παραβάλλεται καὶ ἡ νυμφικὴ καλύπτρα καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι πυκνὴ καὶ σκοτεινὴ, ὅπου συνηθίζεται τοιαύτη. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις *τὴν κουκούλωσαν* = τῆς ἔβαλαν τὴν κουκούλαν, τὴν ὑπάντρεψαν.

Περαιτέρω προέκυψε νέα φράσις *τὴν κουκουλώθηκε* ἐπὶ ἀνδρὸς λαβόντος συνήθως ἀναξίαν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὲ ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα εἴτε δὲν παρατήρησε, διότι τρόπον τινὰ τοῦ ἔβαλαν αὐτὴν ὡς καλύπτραν τῶν ὀφθαλμῶν, εἴτε δὲν ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ. Ἀντιστρόφως λέγεται καὶ *τὸν κουκουλώθηκε*.

κούνια ποὺ σὲ κούναγε!

Λικνίζοντες τὸ βρέφος καὶ συγχρόνως βαυκαλίζοντες τὸ καθησυχάζομεν, τὸ ὁποῖον οὕτω καταλαμβάνεται ἀπὸ ὕπνον ἤσυχον καὶ εὐτυχῆ. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις *κούνια ποὺ σὲ κούναγε!* εἰς τὴν ὁποίαν ὑπνοεῖται *καὶ κοιμόσουν ἤσυχά*, λεγομένη εἰς ἄνθρωπον, ὅστις αὐταπατάται μὴ βλέπων τὸ πέριξ συμβαίνοντα δυσάρεστα δι' αὐτὸν καὶ φανταζόμενος ἑαυτὸν καθ' ὅλα εὐτυχῆ.

κουνούπι δὲν πατάει.

Εἰς τὰ Ἑλληνικὰ κλίματα τὰ κουνούπια εἶναι ἀπὸ τὰ πολυπληθέστερα ἔντομα σμηνηδὸν εἰσορμῶντα παντοῦ. Καὶ ὅταν ἓνας ἔμπορος ἔχη τὴν ἀτυχίαν νὰ στερεῖται πελατεῖαν, λέγομεν εἰρωνικῶς *ὄχι πελάτης, μὰ μήτε κουνούπι δὲν πατάει* ὡς τὸ *μαγαζί του*

κρασοκατάνυξι.

Κατάνυξι λέγεται εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν ἢ μεταρσίωσις τῆς σκέψεως ἀπὸ τὰ ἐπίγεια καὶ ὕλικά πράγματα εἰς τὰ οὐράνια καὶ θεῖα. Κατὰ παιγνιώδη, ἀλλὰ προσφουεστάτην μεταφορὰν πρὸς αὐτὴν παρομοιάζεται καὶ ἡ *κατάνυξι* τοῦ μεθυσμένου. Ἡ μεταρσίωσις ὅμως τούτου, λησμονοῦντος τὰ πάντα, γίνεται ὄχι πρὸς τὰ οὐράνια καὶ τὰ θεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν εὐφροσύνην τοῦ *κρασιοῦ*. Σχετικαὶ φράσεις ὡς τὸ *δεῖνα μέρος γίνεται κρασοκατάνυξι, ὁ δεῖνα εἶναι σὲ κρασοκατάνυξι* κττ..

κρατάω τὴν κοιλιά μου ἀπ' τὰ γέλια, ξεράθηκα ἀπ' τὰ γέλια.

Ἡ φράσις σημαίνει ἐκρηγνύομαι εἰς ἀκράτητον γέλωτα, καθ' ὃν ὡς γνωστὸν αἰσθάνεται τις οἶονεὶ κατάπτωσιν τῶν σπλάγχων, κυρίως πόνον. Διὸ καὶ πράγματι ἀναγκάζεται νὰ συγκρατῇ τὴν κοιλίαν του.

Καὶ ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην κατάστασιν δὲ μπορεῖ κανεὶς καὶ νὰ μιλήσῃ, λέγεται καὶ ἡ φράσις *ξεράθηκα ἀπ' τὰ γέλια* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἔγινα ξερός, σύξυλος, ἤτοι ἄφωνος.

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ χεῖλη του.

Διὰ τὸν προσέχοντα πολὺ εἰς ἄλλον ὁμιλοῦντα λέγεται ὅτι *κρεμάστηκε ἀπ' τὰ χεῖλη του*. Δηλαδή διὰ νὰ μὴ τοῦ διαφύγῃ οὐδεμία λέξις τοῦ ὁμιλοῦντος πλησιάζει εἰς αὐτὸν πολὺ καὶ τρόπον τινὰ κρέμεται ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ἐντείνει εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν προσοχὴν πλησίον τῶν λαλούντων χειλέων.

κρυόμπλαστρο.

Τὸ θεραπευτικὸν ἔμπλαστρον τὸ ἐπιτιθέμενον εἰς πάσχον μέρος τοῦ σώματος πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν πιὸ θερμὸν διὰ νὰ ἔχη ἐπίδρασιν θεραπευτικὴν. Τὸ *κρυόμπλαστρο* δὲν ὠφελεῖ. Ἐντεῦθεν μεταφορικὰ μὲ τὴν λέξιν χαρακτηρίζομεν πρόσωπον ἄχαρι καὶ ἀποκρουστικόν, ὅπερ δὲν μᾶς ἐλκύει καθόλου.

κύκνειον ᾄσμα.

Φράσις τῶν λογίων δηλοῦσα τὴν τελευταίαν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν ἀνθρώπου. Εἶναι ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν φράσιν *chant du cygne*, ἢ ὁποία σημαίνει τὸ

τελευταῖον πνευματικὸν ἔργον μεγαλοφμοῦς ἀνθρώπου ἐγγίζοντος εἰς τὸν θάνατον. Ἄν δὲ ὄντως ὁ κύκνος προαισθανόμενος τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἄδη, αὐτὸ τὸ γνωρίζουν οἱ ζωολόγοι.

κύλησε ὁ τέντζερης καὶ βρῆκε τὸ καπάκι του.

Ἐπὶ συναντήσεως ἢ συμβιώσεως δύο προσώπων, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα κακὸν ἐννοεῖται. Ἡ συνάντησις καὶ ἡ προσωπικὴ γνωριμία νοοῦνται καὶ τυχαῖαι, ὡς τυχαίως ὁ τέντζερης ποὺ κατακυλᾷ εἰς ἀπόστασιν εὗρίσκει καπάκι τελείως ἐφαρμοστὸν σὰν νὰ ἦτο ἴδικόν του.

κυνικὰ καύματα.

Εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων συνήθως *κυνικὰ καύματα* καλοῦνται αἱ πολὺ θερμαὶ ἡμέραι τοῦ ἔτους. Ἡ φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν *chaleurs caniculaires* καὶ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὸ Ἑλληνικὸν *κύων*. Τὸ Γαλλικὸν *caniculaire* εἶναι ἀπὸ *canicule*, ὅπερ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *canis*=κύων, ὄνομα τοῦ ἀστρου Σειρίου εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ κυνός, τὸ ὁποῖον ἀπὸ 22 Ἰουλίου μέχρι 23 Αὐγούστου ἀνατέλλει καὶ δύει συγχρόνως μὲ τὸν ἥλιον. Αὕτῃ συνήθως εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας.

κυρία τῆς τιμῆς.

Κοινόχρηστη φράσις τῆς ἀνακτορικῆς ἐθιμοτυπίας κατὰ μετάφρασιν τῆς Γαλλικῆς *dame d'honneur* δηλοῦσα κυρίαν προσκεκολλημένην εἰς τὴν συνοδείαν καὶ τὸ περιβάλλον τῆς βασιλίσσης. Λέγεται καὶ *κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν*, καθὼς καὶ *δεσποινὶς ἐπὶ τῶν τιμῶν*.

λάδι ᾽ς τὴ φωτιά.

Ἡ φωτιά σβήνεται μὲ νερὸ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ τὴν σβήσῃ μὲ λάδι, εὐφλεκτον ὑγρόν, συντελεῖ ὄχι εἰς τὸ σβήσιμον, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀναζωπύρωσίν της. Ὅθεν *ρίχνω λάδι ᾽ς τὴ φωτιά* σημαίνει μεταφορικὰ διὰ δολοπλοκιῶν καὶ ραδιουργιῶν ἢ καὶ ἐνεργειῶν ἐκδήλων συντελῶ εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν τῶν ἐχθρικῶν σχέσεων ἄλλων. Ἡ φράσις δὲν φαίνεται ὅλως ἄσχετη πρὸς τὴν ἀρχαίαν «ἐλαίῳ πῦρ σβεννύειν»¹.

Συνήθης εἶναι καὶ εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν ἡ συνώνυμος φράσις *ρίπτω ἢ ρίχνω ἔλαιον εἰς τὴν πυράν*. Αὕτῃ ὁμοῦ δὲν μοῦ φαίνεται νὰ εἶναι λογιота-

¹ *Παροιμιολογία*. ἐνθ' ἄνωτ. 1, 345.

τισμός κατά γλωσσικήν αποκατάστασιν τῆς δημώδους. Εἶναι μᾶλλον μετάφρασις τοῦ Γαλλικοῦ *jeter de l'huile sur le feu*.

λαδώνω τὸ τροχό, λάδωμα ἢ λάδι θέλει ὁ τροχός.

Ὁ τροχός μηχανήματος διὰ νὰ κινῆται εὐχερῶς καὶ ἄνευ προστριβῆς κωλυούσης τὴν κανονικὴν λειτουργίαν χρειάζεται ἀπὸ καιρὸν σὲ καιρὸν νὰ τὸν λαδώσωμεν. Πρὸς τοιοῦτον λάδωμα παρομοιάζεται προσφυῶς καὶ τὸ διατιθέμενον δι' ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος μέσον καὶ κυρίως ἢ δωροδοκία προσώπου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία.

λαμβάνει σάρκα καὶ ὀστέα.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν τῆς γαμηλίου εὐχῆς «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν, καὶ λαβὼν μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ἔπλασας γυναῖκα, ἣν ἰδὼν Ἄδὰμ εἶπε, τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ νῦν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη», ἔπλασαν οἱ λόγιοι τὴν φράσιν *λαμβάνει σάρκα καὶ ὀστέα* διὰ πρᾶγμα πρὶν μὲν ἀνύπαρκτον, νῦν δὲ λαμβάνον ὑπαρξιν, νῦν πραγματοποιούμενον.

λαμβάνει τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν *ἐπίχειρον* ἐκαλεῖτο ἡ ἀμοιβὴ ἐργασίας, ὅθεν ἐλέγετο *λαμβάνω τὰ ἐπίχειρα τοῦ ἔργου μου*. Ἀπεδῶ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἢ ἀνωτέρω λογία φράσις λεγομένη εἰρωνικῶς δι' ἄνθρωπον τιμωρούμενον ἀνταξίως τῆς κακίας του.

λαμβάνω τὰ μέτρα μου.

Φράσις λογία κατὰ μετάφρασιν τῆς Γαλλικῆς *prendre des mesures*. Σημαίνει προνοῶ περὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα θὰ μὲ προφυλάξουν ἀπὸ ἐνδεχομένην ἀποτυχίαν ἢ πιθανὸν ἀτύχημα.

λάμπει διὰ τῆς ἀπουσίας του.

Ἡ παρουσία ἐξέχοντος προσώπου εἰς κοσμικὴν συγκέντρωσιν ἀποτελεῖ οἶονεὶ λάμπιν εἰς αὐτήν. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν λάμποντα ἥλιον εἰς τὸ στερέωμα. Καὶ κατ' ἀντιστροφὴν εἰρωνικῶς *λάμπει διὰ τῆς ἀπουσίας του* λέγεται διὰ πρόσωπον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀπουσία εἶναι αἰσθητή. Συνήθως ἡ φράσις λέγεται, ὅταν ἡ ἀπουσία δὲν εἶναι δικαιολογημένη.

λάξ πύξ.

Τὰ δύο αὐτὰ ἐπιρρήματα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰς ἐκφράσεις τῆς νέας μὲ κλοτσιᾶς μὲ γροθιᾶς χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν, οἷον τὸν *ἐβγαλε ἔξω λάξ πύξ, τὸν πέταξε ἔξω λάξ πύξ, τὸν ἔδιωξε λάξ πύξ* κτ. Ἐν δὲ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ «Θησαυρῷ» ἐν λέξει *πύξ* πληροφοροῖαν τοῦ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου λέγοντος «παίων πύξ καὶ λάξ ἐναλλόμενος», ὅτι πρόκειται περὶ κοινῆς καὶ δημώδους χρήσεως, δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς παλαιὰν φράσιν τὸ «παίω πύξ καὶ λάξ ἐνάλλομαι». Ὅπως δὲ φαίνεται ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἤτο κοινόχρηστη φράσις *λάξ πύξ* ἢ *λάξ* καὶ *πύξ* εἴτε *πύξ λάξ* ἢ *πύξ καὶ λάξ* καὶ ὅτι οὐδέποτε ἐξέλιπεν εἰς τὴν λογίαν παράδοσιν ἢ χρήσιν αὐτῆς. Ἄρα δὲν ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λογίων φράσεων ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν.

λέει!

Διὰ τοῦ φραστικοῦ τούτου ῥήματος λεγομένου εἰς ἀπάντησιν ἐρωτήσεως ἐκδηλοῦται ἡ ἔννοια τῆς ἐρωτηματικῆς λέξεως ἐξηραμένη εἰς ὑπέρτατον βαθμόν. Π. χ. *εἶναι καλὸς ὁ δεῖνα;*—*καλὸς λέει!*—εἶναι ὑπέρκαλος, ὑπέρολαμπρος! *τρῶει ὁ δεῖνα;*—*τρῶει λέει!*—καταβροχθίζει, τρώει τὸν περιδρομο! *θὰ πάς ἐκεῖ;*—*ἂν θὰ πάω λέει!*—βεβαιοτάτα θὰ πάω, δὲν χρειάζεται ἐρώτησις κτ.

λέω ἢ εἶπα τὴν τελευταία λέξι.

Τὴν φράσιν λέγει ὁ θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι θέτει κατακλείδα τοῦ λόγου, χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ προσθέσῃ τίποτε ἄλλο, ὑπονοῶν ταυτοχρόνως ὅτι αὐτὰ ποῦ εἶπε τὰ θεωρεῖ σωστὰ καὶ ἀνεπίδεκτα ἀμφισβητήσεως.

λέω μὲ τὸ μυαλό μου.

Φράσις δηλοῦσα σκέψιν ἐχέφρονα, διότι πολλάκις σκεπτόμενος κανεὶς καθ' ἑαυτὸν εὐρίσκει τὸ ὀρθὸν καὶ ἀληθές, παρὰ ἂν ἤθελε συμβουλευθῆ τὸ μυαλὸ τῶν ἄλλων.

λέω τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴ σκάφη σκάφη.

Ἔχει ἀρχαίαν τὴν καταγωγὴν ἡ λογία αὕτη φράσις ἢ σημαίνουσα λέγω τὴν ἀλήθειαν ἀπεριφράστως διαστελλὼν τὰ πράγματα καὶ παρουσιάζων ἕκαστον μὲ τὴν πραγματικὴν του μορφήν. Τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς μαρτυρεῖ ὁ Λουκιανὸς λέγων «ἐλεύθερος, παρρησίας καὶ ἀληθείας φίλος, ὡς ὁ κωμικὸς φησί, τὰ σῦκα

σῦκα, τὴν σκάφην δὲ σκάφην ὀνομάζων»¹. Ὁ ἄγνωστος δηλονότι κωμικὸς δὲν ἔκαμνε σύγχυσιν τῶν λέξεων *σῦκα* καὶ *σκάφη* διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι ἀμφοτέραι ἤρχιζαν ἀπὸ τὸ γράμμα σ, ἀλλὰ διέστελλεν αὐτάς.

λίγο τό 'χεις;

Ἐκφρασις ἐν πρώτοις καθαρῶς ἐρωτηματικὴ διὰ ποσότητα πράγματος θεωρουμένην ὀλίγην καὶ ἀνεπαρκῆ. Ἐπειτα ὡς φράσις ἀπορηματικὴ λέγεται εἰς πᾶσαν περίστασιν γεγονότος ἀπροσδοκήτου, οἷον *λίγο τό 'χεις νὰ 'χῃς τὴ φιλία καὶ προστασία τέτοιου μεγάλου ἀνθρώπου; λίγο τό 'χεις νὰ σοῦ ζητήσῃ δανεικὰ καὶ νὰ μὴν ἔχῃς νὰ τοῦ δώσῃς;* κττ.

λόγος.

Μὲ τὴν λέξιν αὐτὴν πολλαὶ φράσεις λέγονται εἰς τὴν γλῶσσαν μας πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν λογίων, τῶν ὁποίων αἱ περισσότεραι ἔχουν τὰς ἀντιστοιχοὺς τῶν εἰς τὴν Γαλλικὴν. Ἐξ αὐτῆς παρελήφθησαν, ἀλλὰ διὰ τῆς συχνῆς καθημερινῆς χρήσεως προσέλαβαν πλέον χαρακτῆρα Ἑλληνικὸν καὶ δὲν ἤμποροῦν νὰ ὑπόκεινται πλέον εἰς τὸν νόμον τῆς ξενηλασίας. Οὕτω λέγεται :

ἀπευθύνω τὸ λόγο σὲ κάποιον ἐκ τοῦ **adresser la parole à quelqu'un**, ὁμιλῶ εἰς τινά.

δὲν ἔχει λόγο, δὲν τηρεῖ τὸν δοθέντα λόγον, τὴν ὑπόσχεσίν του.

δίνω τὸ λόγο μου ἐκ τοῦ **donner sa parole**, ὑπόσχομαι.

ἔχω τὸ λόγο ἐκ τοῦ **avoir la parole**, εἶναι ἡ σειρά μου νὰ ὁμιλήσω ἢ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλήσω.

ἔχω τὸ λόγο μου ἢ τοὺς λόγους μου, εἶμαι ὑποχρεωμένος ἢ ἠναγκασμένος ἢ ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ ὁμιλήσω ἢ νὰ ἐνεργήσω οὕτως ἢ ἄλλως δι' αἰτίαν, τὴν ὁποίαν μόνον ἐγὼ γνωρίζω.

ζητῶ τὸ λόγο ἐκ τοῦ **demandeur la parole**, ζητῶ νὰ ὁμιλήσω. Περὶ τῆς φράσεως ὁμιλήσαμεν καὶ ἀνωτέρω.

λαμβάνω τὸ λόγο ἐκ τοῦ **prendre la parole**, ἀρχίζω νὰ ὁμιλῶ.

λόγος τιμῆς ἐκ τοῦ **parole d'honneur**, ὑπόσχεσις παρεχομένη μὲ τὴν βεβαίωσιν ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις της εἶναι τιμὴ διὰ τὸν ὑποσχόμενον, ἄρα ἡ παράβασίς της ἀποτελεῖ ἀτιμίαν καὶ ἐπομένως δὲν ἤμπορεῖ παρὰ νὰ τὴν ἐκτελέσῃ.

τοῦ δίδεται ὁ λόγος, παρέχεται εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλήσῃ.

χάρισμα τοῦ λόγου ἐκ τοῦ **le don de la parole**, ἡ εὐχέρεια εἰς τὸ ὁμιλεῖν, εὐγλωττία.

¹ Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 41.

λύθηκε ἡ γλῶσσα του.

Ἐάν τις σιωπηλὸς προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ὁμιλεῖ, διότι ἔχει δεμένην τρόπον τινὰ τὴν γλῶσσαν του. Διὸ καὶ ὅταν ἀρχίζῃ νὰ ὁμιλῇ, εἶναι ὡσὸν νὰ ἔχει ἀπαλλαγῇ ἡ γλῶσσα ἀπὸ τὸν δεσμόν της. Πβ. *ἀνοίγω τὸ στόμα.*

μάγκας τοῦ ρολογιοῦ.

Ἡ φράσις προέρχεται ἀπὸ παλαιότεραν ἐποχὴν, ὅτε οἱ ἀλητόπαιδες τῶν Ἀθηναίων ἐσύχναζαν συνήθως εἰς δημοσίαν πλατεῖαν, ὅπου ὑψώνετο τὸ ὄρολογοστάσιον. Ἐπεκράτησε δὲ ἔκτοτε νὰ χαρακτηρίζεται δι' αὐτῆς παιδί κακοανατεθραμμένον, ὃ ἀγυιόπαις.

μαζεύεται τὸ κουβάρι μας ἢ τὸ σκοινί μας.

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς δηλοῦται διὰ τῆς εἰρημένης φράσεως, ὁμοιάζει μὲ νῆμα ἢ σκοινὶ ἀπλωμένον. Τοῦτο, ἐφόσον περνεῖ ἡ ζωὴ, τυλίγεται, συμμαζεύεται εἰς κουβάρι. Καὶ ὅταν φθάσῃ ἡ ἄκρᾳ του, τελειώνει καὶ ἡ ζωὴ. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ φράσις ἔχει ἀπωτάτην σχέσιν μὲ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς δοξασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐγενεθᾶν καὶ ἔκοπταν αἱ Μοῖραι.

μαζεύω γλυκάδες.

Ἀκούω ἓνα τραγουδιστὴν μὲ μεγάλην προσοχὴν, ὡσὸν ν' ἀποταμιεύω εἰς τὴν μνήμην μου τὰς γλυκείας μελωδίας του.

μαζί του μήτε ἔς τὴν κόλασι.

Ἐάν τις εὐρισκόμενος μέσα εἰς τὰ φρικτὰ βάσανα τῆς κολάσεως ὑποτίθεται ὅτι ἀδιαφορεῖ καὶ δὲν προσέχει καθόλου ποῖος εἶναι ὁ διπλανὸς κολασμένος. Ἄλλ' ὅταν πρόκειται διὰ πρόσωπον λίαν μισητὸν καὶ ἀπεχθές, ὄχι μόνον εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν δὲν θέλομεν νὰ τὸ ἀντικρούσωμεν, ἀλλὰ μήτε εἰς τὴν κόλασιν δὲν ἀνεχόμεθα νὰ εὐρεθῶμεν μαζί του.

μαλλιά κουβάρια.

Ἐάν τις τὸ τολυπευμένον, τὸ κουβαριασμένον μάλλινο νῆμα ξετυλιχθῇ καὶ περιπλακῇ εἰς βαθμὸν ποῦ παρὰ τὰς πολλὰς προσπαθείας εἶναι ἀδύνατον νὰ ξεδιαλυθῇ, εἶναι σὰν νὰ ἔχει μεταβληθῇ εἰς μαλλὶ ἄκλωστον τὸ διαλελυμένον κουβάρι. Λοιπὸν ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς *μαλλιά ἐγιναν τὰ κουβάρια* καὶ ἔπειτα κατὰ παράλειψιν τοῦ ἄρθρου καὶ ἀντιμετάθεσιν τῶν λέξεων *ἐγιναν μαλλιά κουβάρια* λέγεται διὰ πράγματα ἐν πλήρει ἀταξίᾳ, φύρδην μίγδην. Κατὰ μεταφορὰν καὶ δι' ἀνθρώπους,

τῶν ὁποίων διαταράχθησαν αἱ ὁμαλαὶ σχέσεις, οἱ ὁποῖοι μαλώνουν καὶ διαπληκτίζονται.

μ' ἀνοιχτὲς ἀγκάλες.

Ἡ ἔκτασις τῶν βραχιόνων κατὰ τὴν ὑποδοχὴν προσώπου, γίνῃ δὲν γίνῃ πραγματικὸς ἐναγκαλισμὸς, εἶναι ἔνδειξις μεγάλης ἐγκαρδιότητος καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὴν ὑποδοχὴν. Λέγεται λοιπὸν κοινῶς τὸν δέχομαι ἢ ὑποδέχομαι *μ' ἀνοιχτὲς ἀγκάλες* = μετὰ χαρᾶς μεγάλης καὶ ἀνυποκρίτου, φιλοφρόνως, ἐγκαρδίως.

Μᾶρκος.

Τὸ *Μᾶρκος* πολλαχοῦ δίδεται ὡς ὄνομα ὄνου, ἡμιόνου, βοός. Εἰς τὰ ζῶα συνήθως δίδονται ὀνόματα πλαστὰ ἢ ἔχοντα σχέσιν πρὸς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ σώματος ἢ ἄλλην τινὰ ἰδιότητα. Π.χ. εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον αἱ ἀγέλαδες ὠνομάζοντο *Βαῖτα, Γαῖτανία, Γαλαφόρα, Ἐλαφία, Θάλασσα, Καρπούζα, Κερασία, Λευκούρα, Μεταξία, Περιστέρα, Πλεθύνα, Σταυρούλλα, Στεφάνα, Τρυγὸνα, Χελιδόνα, Χελώνα* κτλ.¹ Ὑπῆρχε καὶ ὄνομα *Μαρκούλλα*, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ *Μᾶρκος*. Διατί τὸ *Μᾶρκος* ἐπεκράτησε νὰ δίδεται ὡς ὄνομα καὶ εἰς τὰ ζῶα, κατὰ συνήθειαν δὲ εἰς τὴν χορεύτριαν ἀρκούδαν, δὲν δύναμαι νὰ εἶπω τι τὸ ἀσφαλές. Εἰκάζω ὅμως ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἔγινε παρασχετισμὸς τις τοῦ *Μᾶρκος* καὶ *ἄρκος*. Τὴν εἰκασίαν αὐτὴν στηρίζω εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, εἰς τὴν ὁποῖαν τὸ *ἄρκος* ἐχρησιμοποιεῖτο ὕβριστικῶς ὡς χαρακτηρισμὸς ἀνθρώπου ἀγροίκου καὶ χονδροειδοῦς. Καὶ πρὸς μετριάσμον τῆς ἐκφράσεως ἐλέγετο καὶ παιγνιδῶς εἰς τὸν ἐρχόμενον *καλῶς τὸν ἄρκον τοῦ Θεοῦ!* Πάντως βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπὸ τὰ ζῶα προῆλθεν ἡ μεταφορικὴ σημασία ἢ ἐπικρατήσασα εἰς τὴν κοινὴν, ὅπου ἡ κλητικὴ προσφώνησις *Μᾶρκο!* ἀπευθύνεται σαρκαστικῶς πρὸς ἄνθρωπον ἡλίθιον.

Μάρτης ὁ πεντάγνωμος.

Μεταφορικῶς καλεῖται ὁ Μάρτιος *πεντάγνωμος* = ὁ ἔχων πέντε γνώμας, ἤτοι πολλὰς, ἔνεκα τῆς ἀσταθείας καὶ τοῦ εὐμεταβλήτου τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως, καθ' ἣν παρατηρεῖται πότε ψῦχος, πότε ζέστη, πότε βροχὴ ἢ χιόνι, πότε λιακάδα.

ματαιότης ματαιότητων.

Λέγεται καὶ πληρεστέρα ἢ φράσις *ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα μα-*

¹ Πβ. περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 13 (1946) 228.

ταιότητας, ὡς φέρεται εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ¹. Ἄλλ' εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν εἰσηγήθη μᾶλλον ἀπὸ τὸν περιώνυμον λόγον τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς Εὐτρόπιον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ εἶναι «ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ νῦν, εὐκαιρον εἰπεῖν, ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης». Ὡς γνωστὸν εἰς τὰς παλαιότερας γενεὰς ὁ λόγος οὗτος ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὰ προγράμματα τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Δηλοῖ δὲ ἡ φράσις τὴν ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ οὐράνια καὶ θεῖα.

μάτια ποὺ δὲ θωροῦνται | γρήγορα λησμονοῦνται.

Ἡ οἰκειότης καὶ φιλία προσώπων διατηρεῖται ζωηρά, ἐφόσον ταῦτα βλέπονται συχνά. Ἄν ὅμως δι' οἰονδήποτε λόγον γίνῃ χωρισμὸς καὶ ἀπομάκρυνσις ἀπ' ἀλλήλων, σιγὰ σιγὰ ἐλαττοῦται, ἐξασθενεῖ καὶ κάποτε ἐντελῶς ἐκλείπει. Λέγεται καὶ εἰς Γαλλικὴν *loin des yeux, loin du coeur*.

μαύρη ἀλήθεια.

Εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν τὸ *μαύρη* προσπίπτει εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα κάπως ἀδιανόητον. Τί ἔχει γὰρ κάμνη ἢ ἀλήθεια μὲ τὸ μαῦρον χρῶμα; Ἐπειδὴ ὅμως λέγεται καὶ *καθαρὰ ἀλήθεια* καὶ ἕτεραί τις φράσις *ἡ ἀλήθεια εἶναι μαλῶτρα*, ὅτι δηλαδὴ λεγομένη ἀπροκαλύπτως γεννᾷ ἀντεγκλήσεις καὶ ἔριδας, νομίζω ὅτι τὸ *μαύρη ἀλήθεια* ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ἀλήθειαν τὴν γεννώσαν οἰονεὶ μαῦρες σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, διότι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἄλλα χρώματα τὸ μαῦρον δὲν γεννᾷ εὐάρεστον αἴσθημα. Ὅθεν μαύρη ἀλήθεια καταντᾷ γὰρ σημαίνει *καθαρὰ ἀλήθεια*, ὃ πβ.

μαῦρος σκύλλος, ἄπρος σκύλλος, σκύλλος εἶναι.

Ἐπὶ ἀνθρώπων ὁμοίων κατὰ τὸν κακὸν καὶ διεστραμμένον χαρακτήρα, ἔστω καὶ ἂν φαινομενικῶς παρουσιάζουν διαφοράς.

μαῦρο φίδι ποὺ σ' ἔφαγε!

Φράσις διὰ τῆς ὁποίας προλέγεται εἰς τινα ὡς γεγονὸς πλέον τετελεσμένον, καθὰ δηλοῖ ἡ χρῆσις τοῦ ἀορίστου, ὅτι τοῦ ἐπίκειται μέγας κίνδυνος, ὥσει πρόκειται γὰρ τὸν καταβροχθίσῃ φίδι καὶ δὴ μαῦρο θεωρούμενον ὡς πλέον ἀπαίσιον καὶ ἀποκρουστικόν.

¹ Ἐκκλησιαστ. 1, 2. Πβ. καὶ Σπῦρ. Γεωργακόπουλον, περιοδικὸν «Ἀκτίνες» τεύχος Φεβρουαρίου 1951 σελ. 74.

μ' αὐτὸ τὸ πλευρὸ νὰ κοιμᾶσαι.

Ὅταν κοιμᾶται κανεὶς, γέρνει συνήθως εἰς τὸ πλευρὸν ἐκεῖνο, ἀριστερὸν ἢ δεξιόν, τὸ ὁποῖον παρέχει εἰς αὐτὸν μεγαλυτέραν ἄνεσιν καὶ εὐχαρίστησιν. Πρὸς αὐτὴν παραβάλλεται καὶ ἡ αὐταπάτη καὶ ψευδῆς πεποίθησις ἀνθρώπου, ὅστις μένει ἡσυχος βανακαλιζόμενος ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς εὐδωσέως καὶ ἐπιτυχίας ἔργου ἢ σκοποῦ τινος. Κοιμᾶται τρόπον τινὰ ἀμέριμνα καὶ ἡσυχᾶ. Διὸ καὶ λέγομεν εἰς αὐτὸν εἰρωνικῶς *μ' αὐτὸ τὸ πλευρὸ νὰ κοιμᾶσαι* = μὴν ἀπατᾶσαι, μὴ γελιέσαι, μὴ βανακαλιζεσαι μὲ γενὰς ἐλπίδας, διότι δὲν θὰ συμβῇ αὐτὸ ποὺ ἐλπίζεις καὶ ποθεῖς. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ἐκεῖ 'ς σ' ὦμιν ἀπάν' πέσκα* (ἐπάνω εἰς ἐκεῖνον τὸν ὦμον πλάγιασε).

μάχαιραν ἔδωσες, μάχαιραν θὰ λάβῃς.

Εἶναι γνωμικὴ φράσις τῆς λογίας χρήσεως, ὅτι οἱ κάμνοντες χοῆσιν μαχαίρας ὡς ὄργανου φονικοῦ θὰ ἀποθάνουν καὶ οἱ ἴδιοι μὲ τὸ ἴδιον ὄργανον. Τὴν ἀρχὴν τῆς ἔχει ἀπὸ τὰς εὐαγγελικὰς ρῆσεις «οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθаноῦνται»¹ καὶ «εἴ τις ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτενεῖ, δεῖ αὐτὸν ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτανθῆναι»². Καὶ αἱ ἐκφράσεις αὐταὶ φαίνεται ὅτι παλαιὰ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ρῆσεις γνωμικαὶ ἐν τῷ λόγῳ.

μέ.

Μὲ τὴν πρόθεσιν *μέ* καὶ χρονικὰ ὀνόματα σχηματίζονται φράσεις ἐπιρρηματικά, οἷον *μέρα μέ τὴν ἡμέρα, ὦρα μέ τὴν ὦρα, μῆνα μέ τὸ μῆνα, χρόνο μέ τὸ χρόνο* κτλ. Καὶ ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος ὑποθέτει ὅτι εἰς τὰς φράσεις αὐτάς τὸ *μέ* ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ὕστερ' ἀπὸ, μετά³. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται ἡ σημασία τοῦ μαζί, τοῦ ὁμοῦ. Π.χ. *μέρα μέ τὴν ἡμέρα τὸν περιμένουμε* σημαίνει κυριολεκτικὰ τὸν περιμένομεν αὐτὴν τὴν ἡμέραν μαζί μὲ τὴν ἄλλην, *χρόνο μέ τὸ χρόνο τὸ παιδί μεγαλώνει* δηλοῖ ὅτι προσθέτοντες εἰς αὐτὸν τὸν χρόνον καὶ τὸν ἄλλον βλέπομεν ὅτι τὸ παιδί μεγαλώνει. Καὶ οὕτω καθεξῆς. Λοιπὸν ἀπὸ τοιοῦτον συνειρμὸν χρονικῶν ἐννοιῶν ἐξηγεῖται κατ' ἐμὲ καλύτερα ἢ χρονικὴ ἀλληλουχία *μέρα μέ τὴν ἡμέρα* = ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν.

μεγάλη πόρτα.

Εἴθισται εἰς τὴν κοινὴν τὸ μέρος, ὅπου ἐδρεύει ἐξουσία τις, νὰ λέγεται

¹ Ματθ. 26, 52.

² Ἀποκάλ. 13, 10.

³ Νεοελλην. Σύνταξ. ἐνθ' ἄνωτ. 205.

μεγάλη πόρτα. Ἡ ὀνομασία ἐξηγεῖται ὡς ἐξῆς. Εἴτε διότι τὰ μέρη αὐτά, ὑπουργεῖα, παλάτια κττ., τυχαίνει πράγματι νὰ ἔχουν μεγάλας θύρας καὶ ἐντεῦθεν ἡ πρώτη ἀρχὴ εἶτε διότι ἀσχέτως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς εἰσόδου μεγάλα εἶναι αἱ εἰς αὐτὰ ἐδρεύουσαι ἐξουσίαι. Διὸ καὶ λέγεται κοινῶς *χτυπάει μεγάλες πόρτες*¹ δι' ἄνθρωπον, ὅστις προσέρχεται εἰς ἐξουσιαστὰς ἢ ἀνθρώπους ὑψηλῆς κοινωνικῆς τάξεως πρὸς ἐπιτυχίαν ὑποθέσεως. Καὶ *πάει 'ς τὴν μεγάλην πόρταν* δι' ἄνθρωπον πνέοντα τὰ λοιπὰ ἢ καὶ ἀποθανόντα, ὅστις μέλλει νὰ παρουσιασθῇ πρὸ τοῦ κριτηρίου τοῦ Θεοῦ.

Γνωστὴ καὶ ἡ *Ὑψηλὴ Πύλη* ἢ *Ὑψηλὴ Πόρτα*, ἡ ἄλλοτε ἐπικρατοῦσα ὀνομασία τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς Σουλτανικῆς μοναρχίας.

μὲ δίχως, μὲ χωρίς.

Μὲ τὴν πρόθεσιν *μὲ* συνάπτονται πολλάκις δύο ἔννοιαι φυσικὰ ἀχώριστες ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Λέγοντες π.χ. *μὲ μαγιά ἀνεβαίνει τὸ ζυμάρι* ἐννοοῦμεν τὴν μαγιάν ὡς στοιχεῖον ἀναπόσπαστον ἀπὸ τὴν ζύμωσιν, τὸ ἀνέβασμα τῆς ζύμης. Καὶ ἐκφέροντες τὴν ἔννοιαν ἀρνητικῶς λέγομεν *μὲ δίχως* ἢ *μὲ χωρίς μαγιά δὲν ἀνεβαίνει τὸ ζυμάρι*. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν σκοτίζεται τελείως, χάνεται ἡ ἔννοια τοῦ *μὲ* καὶ κυριαρχεῖ μόνον τοῦ *δίχως* ἢ *χωρίς*. Ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος λέγει ὅτι «οἱ προθέσεις αὐτὲς ἐκφέρονται (κατὰ σύμφυρσι) μὲ τὴν ἀντίθετήν τους πρόθεσιν *μὲ* μπροστά τους», δὲν ἐρμηνεύει ὅμως πῶς συνετελέσθη ἡ σύμφυρσις. Κατ' ἐμὲ σύμφωνα μὲ τὸν ψυχολογικὸν συνειρμὸν τῶν ἔννοιῶν τοῦ *μὲ* καὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λέξεως ἐδημιουργήθη δλοκληρωτικὴ θετικὴ ἔννοια, ἣτις ἀρνητικῶς ἐκφέρεται μὲ τὸ *δίχως* ἢ *χωρίς* ἀγνωσμένης τελείως τῆς ἐννοίας τοῦ *μὲ*. Οὕτω λέγεται κοινότατα κατ' ἐπέκτασιν εἰς περιπτώσεις ὁμοίας πρὸς τὴν εἰρημένην παραδειγματικὴν *πίνω τὸ γάλα - τὸν καφέ - τὸ τσάι μὲ ζάχαρι καὶ μὲ δίχως ζάχαρι, βγαίνω ἐξω πότε μ' ἀπανωφόρι καὶ πότε μὲ χωρίς ἀπανωφόρι* κττ.

μὲ κλειστὰ μάτια ἢ μὲ κλειστὰ τὰ μάτια.

Ἡ φράσις λέγεται εἰς δήλωσιν ἄκρας ἐπιπολαιότητος καὶ ἀπροσεξίας κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν πράξεως. Προβαίνει τις εἰς αὐτὴν μὲ κλειστοὺς ὀφθαλμοὺς χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ καὶ πεισθῇ ὀφθαλμοφανῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενον ἀπάτης καὶ τὸ ἀποτέλεσμα φυσικὰ τυχαίνει νὰ εἶναι πολλάκις δυσάρεστον, οἷον *ψώνισε μὲ κλειστὰ μάτια* = ἠγόρασε πρᾶγμα πρόστυχον, *τὴν πῆρε τὴ γυναῖκα μὲ κλειστὰ τὰ μάτια* = ἔχουσαν πολλὰ ἑλαττώματα ἠθικὰ ἢ σωματικά. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντί-

¹ Πβ. καὶ Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 51.

² Νεολλην. Σύνταξ. ἐνθ' ἄνωτ. 217.

θετον συμβαίνει κάποτε. Κάμνει τις κάτι *μὲ κλειστά τὰ μάτια*, όταν είναι βεβαιότατος ἀπὸ πρὶν ὅτι δὲν πρόκειται ν' ἀπατηθῆ, νὰ βγῆ ζημιωμένος.

μὲ μιᾶς.

Ἐδῶ ἀσφαλῶς ἔχομεν ἓνα λείψανον παλαιᾶς χρήσεως τῆς προθέσεως *μετὰ* ἐν συνθέσει μὲ γενικὴν οὐσιαστικοῦ τινος δηλωτικοῦ ὀργάνου. Πβ. φρ. *μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων*. Ὅπως ἐλέγετο *διὰ μιᾶς* καὶ νῦν *γιὰ μιᾶς* = εὐθύς, ἀμέσως, θὰ ἐλέγετο καὶ *μετὰ μιᾶς* καὶ νῦν *μὲ μιᾶς*. Εἰκάζω δὲ ὅτι εἰς τὸ *μετὰ μιᾶς* ἐννοητέον τὸ ὄνομα *φορᾶς*. Ὡστε *μετὰ μιᾶς φορᾶς* ἐσήμαινε διὰ μιᾶς ὠθησεως ἢ ἐπιθέσεως καὶ ἀκολουθοῦσε κατόπιν ἢ πρότασις ἢ ἐκφράζουσα τὸ ἀκαριαῖον, τὸ ἄμεσον ἀποτελεσμα τῆς ἐνεργείας. Καὶ ἀπεδῶ ἡ ἐννοια τοῦ ἀμέσως, εὐθύς.

μ' ἓνα σμπάρο δυὸ τρυγόνια.

Ἡ φράσις λέγεται, ὅταν διὰ μιᾶς ἐνεργείας ἐπιτυχάνῃ τις δύο καλὰ καὶ εὐχάριστα ἀποτελέσματα, ὡσάν νὰ κατορθώνῃ μ' ἓνα βόλι νὰ σκοτώσῃ δύο τρυγόνια. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν *bir das ile iki kus vurmak* = μὲ μιὰ πέτρα χτυπῶ δύο πουλλιά.

μένω μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα ἢ μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό.

Ἀπὸ τὸ αἴσθημα φυσικῆς καταπλήξεως ἀνοίγει κανεὶς τὸ στόμα ἀσυναίσθητως ἢ καὶ ἀπλῶς διαστέλλει τὰ χεῖλη. Διὸ καὶ λέγομεν κοινῶς *χάσκει καὶ ἀκούει* ἢ *χάσκει καὶ κοιτάζει* δι' ἄνθρωπον ἀκούοντα ἢ βλέποντά τι κατὰ τρόπον δηλοῦντα ἀπορίαν. Ἡ εἰρημένη φράσις ἐπεκράτησε νὰ λέγεται γενικῶς ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐκπλήττομαι καὶ μένω ἄφωνος. Δὲν νομίζω νὰ ἔχει σχέσιν γενετικὴν μὲ τὴν συνώνυμον Γαλλικὴν *rester bouche bée*. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ἐπέμ' νεν μὲ τὸ στόμαν ἀχαστὸν* = ἔμεινε μὲ τὸ στόμα χάσκον, ἀνοιχτόν.

μένω 'ς τοὺς πέντε δρόμους.

Εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν δηλοῦσαν μένω ἄστεγος ἐντελῶς μὴ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι τὸ *πέντε* ἔχει ἰδιόζουσαν δύναμιν νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ἐννοίαν τῆς δεινώσεως, καθὸς συμβαίνει καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους ἀριθμούς.

μένω σύξυλος.

Τὸ *σύξυλος* σημαῖνον κατὰ λέξιν ὁ ὕλος ξύλον καὶ ἔπειτα ἀκίνητος ὡς ξύλον

¹ *Mehmet Halit*, Istanbul argosu ve halk tabirleri, Istanbul 1934, σελ. 34. Αἱ λέξεις *das* καὶ *kus* προφέρονται *dache kouche*.

ἔχει καὶ τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν ἔκπληκτος, ἀκίνητος. Ὡστε ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνει μένω κατάπληκτος, ἀκίνητος, ἄφωνος, ἐνεὸς ἔξ ἀπροσδοκίτου καταπλήξεως. Λέγεται καὶ τὸν ἀφίνω σύξυλο. Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ὑπῆρχε ὁμοία φράσις *ἐέντον σύξυλος ἀσ' σὸν φόβον ἀτ'* (ἔγινε σύξυλος ἀπὸ τὸν φόβον του)¹. Ἡ ἔννοια τῆς προθέσεως *σὸν* εἶναι ἐπιτατικὴ ὡς ἐν συνθέσει εὐρισκομένη. Περὶ τοῦ φαινομένου ἔπραγματεύθημεν ἐν ἄλλῃ μελέτῃ ἀλλαχοῦ².

μὲ οἰκονομία.

Προτροπὴ εἰρωνικῶς πάντοτε γινομένη πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις κάμνει ὑπερβολικὴν χρῆσιν, κατάχρησιν εἰς πρᾶγμα τι ἢ ἐνέργειάν τινα, οἷον *μὲ οἰκονομία τὰ λόγια - οἱ κουβέντες* = πάψτε νὰ μακρολογῆτε, νὰ φλυαρῆτε, *μὲ οἰκονομία οἱ κουταμάρες* = πάψτε νὰ λές κουταμάρες. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν ὑλικὴν οἰκονομίαν.

μὲ παίρνει ὁ ὕπνος.

Εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν τὸ *παίρνει* σημαίνει καταλαμβάνει, κυριεύει, ὅπως κοινόχρηστον εἶναι τὸ ρῆμα εἰς τὴν στρατιωτικὴν γλῶσσαν, οἷον *πήραμε τὰ Γιάννενα, τὴ Θεσσαλονίκη* κττ. Ὅθεν ἡ σημασία αὐτῆς καταλαμβάνομαι ὑπὸ τοῦ ὕπνου, ἀποκοιμῶμαι.

μὲ πατέντα, μὲ περικεφαλαία, μὲ λοφίο.

Ἡ πρώτη φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν ναυτικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν *πατέντα* ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν *patente* σημαίνει πιστοποιητικὸν ὑγεινομικὸν λιμενικῆς ἀρχῆς, διὰ τοῦ ὁποίου παρέχεται ἄδεια ἀπόπλου πλοίου ἀπὸ λιμένα. Ἄρα *βλᾶκας - κουτὸς - χαζὸς μὲ πατέντα* κττ. σημαίνει ἐκφραστικώτατα ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἡ βλακεία δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῆ, διότι εἶναι μαρτυρημένη οἶονεὶ διὰ πιστοποιητικοῦ ἐπισήμου ἀρχῆς.

Ἡ δευτέρα φράσις εἶναι κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, στρατηγοῦ κυρίως, μαζὶ μὲ περικεφαλαίαν, ἡ ὁποία προσδίδει κάποιαν ἐξοχότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν εἰς τὸν φέροντα αὐτήν. Π. χ. ὁ γνωστὸς ἐν Ἀθήναις ἔφιππος ἀνδριάς τοῦ Κολοκοτρώνη μὲ τὴν περικεφαλαίαν παρουσιάζει περισσοτέραν μεγαλοπρέπειαν ἀπὸ οἷονδήποτε ἄλλον ἀνδριάντα χωρὶς αὐτήν. Ἄρα *βλᾶκας - κουτὸς - χαζὸς μὲ περικεφαλαία* = ἡλίθιος μὲ ἐξέχουσαν φυσιογνωμίαν. Εἰρωνικὴ ἔκφρασις ἐξόχως χαρακτηριστικὴ.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» τόμ. 16 (1951) σελ. 58.

² ἔνθ' ἀνωτ. 57 κέξ

Ἡ τρίτη φράσις *μὲ λοφίο* εἶναι ὁμοίως κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸν πηλήκιον τοῦ προσφάτου παρελθόντος, ὅπερ ἔφερε λοφίον προσδίδον πραγματικὴν μεγαλοπρέπειαν εἰς τοὺς φέροντας αὐτὸ ἀξιωματικούς. Ἄρα ἡ σημασία αὐτῆς εἶναι ὁποία καὶ τῆς δευτέρας φράσεως.

Ἐλέγεται καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ἐπὶ τοῦ ἀναισχύντου *φερμανλῆς ἔν'* = εἶναι μὲ φερμάνι, δηλαδὴ ἡ ἀναισχυντία του εἶναι ἐπισήμως ἐπικυρωμένη διὰ Σουλτανικοῦ διατάγματος.

μεροδούλι μεροφάει.

Ἡ ἡμερησία ἐργασία ἐργάτου καὶ ἡ ἀντιμισθία τῆς εἰς χρῆμα καλεῖται *μεροδούλι*, ἡ δὲ δαπάνη τῆς ἡμερησίας τροφῆς του εἴτε ἡ ποσότης αὐτῆς *μεροφάει*. Δι' ἐργάτην λοιπόν, τοῦ ὁποίου τὰ μεροκάματα μόλις ἀρκοῦν εἰς τὴν ἡμερησίαν διατροφὴν χωρὶς ν' ἀφίνουν περίσσευμα, λέγεται ἡ φράσις *μεροδούλι μεροφάει*, ἥτοι τὸ μεροδούλι εἶναι ἴσον μὲ τὸ μεροφάει.

μὲ τὸ συμπάθειο.

Τὸ *συμπαθῶ* πλὴν τοῦ αἰσθάνομαι συμπάθειαν, στοργὴν, ἀγάπην, σημαίνει καὶ ἔνεκα τῆς ἀγάπης αὐτῆς κρίνω τινὰ ἐπιεικῶς, ὅταν σφάλῃ, τὸν συγχωρῶ διὰ τὰ σφάλματά του. Ὅθεν καὶ ἡ κοινὴ φράσις *μὲ συμπαθαῖτε* = *μὲ συχωρεῖτε*. Ἀπὸ τὸ *συμπάθεια* παρήχθη τὸ *συμπάθειο*, ὅπως καὶ *ἀλήθεια* - *ἀλήθειο*, *συνήθεια* - *συνήθειο* κτ. Τὸ *συμπάθειο* κατέστη πάγχρηστον εἰς τὴν φράσιν *μὲ τὸ συμπάθειο*, τὴν ὁποίαν λέγομεν οἰονεὶ εὐφημητικῶς διὰ νὰ μειριάσωμεν τὴν ὄχι εὐχάριστον ἐντύπωσιν ἀπὸ προλεχθεῖσαν κακέμφατον λέξιν ἢ φράσιν.

μὲ τὰ μάτια μου.

Λέγεται κοινῶς *τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου*. Βεβαίως βλέπομεν μὲ τὰ μάτια, ἀλλ' ἐδῶ θέλομεν νὰ δηλώσωμεν ἄμεσον προσωπικὴν ἀντίληψιν διὰ τῶν ἰδίων αἰσθήσεων, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ ἀπολύτως καμμία παρεξήγησις ἢ ἀμφιβολία. Καὶ μάλιστα πρὸς ἔξαρσιν τῆς ἐννοίας τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως προσθέτομεν καὶ τὰ *ἴδια*, ὡσὺν νὰ θέλωμεν ν' ἀποκλείσωμεν κάθε ὑπόνοιαν μήπως ἡ ὄρασις ἐπετεύχθη μὲ ξένην αἰσθησιν. Διὸ καὶ λέγεται *τὸ εἶδα μὲ τὰ ἴδια τὰ μάτια μου*. Ὅμοια εἶναι καὶ ἡ φράσις *τ' ἄκουσα μὲ τ' ἀφτιά μου* ἢ *τὰ ἴδια τ' ἀφτιά μου*¹.

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀφτι* 1 β.

μετὰ τῆ βροχῆ ἢ καλοκαιριά.

Λέγεται ἡ φράσις, ὅταν παύσῃ ἡ φιλονικία προσώπων καὶ ἐπικρατήσῃ γαλήνη καὶ ἡσυχία μεταξύ των.

μετὰ φόβου Θεοῦ.

Ἐκ τῆν ἐκκλησιαστικῆν ἐκφώνησιν «μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε» τὸ **μετὰ φόβου Θεοῦ** περιῆλθεν εἰς χρῆσιν φράσεως δηλούσης μεγάλης προσοχῆν.

μὲ τὴν ὥρα.

Λέγομεν **μὲ τὴν ὥρα του ἤρθε-ἔφαγε-ἔφυγε** κττ. καὶ ἐννοοῦμεν κυριολεκτικὰ μὲν ὅτι ἡ πρᾶξις συνέβη συγχρόνως μὲ τὴν ὥραν, ποῦ ἔπρεπε νὰ λάβῃ χώραν, δηλαδὴ ἤλθε τὴν στιγμήν ποῦ τὸν περιμέναμεν, ἔφαγε ἢ ἔφυγε τὴν ὠρισμένην ὥραν, μεταφορικὰ δὲ σημαίνει εἰς τὴν προσήκουσαν ὥραν, ἐγκαίρως.

μὲ τὸ ἀζημίωτο.

Κοινοτάτη εἰς τὸν καθημερινὸν λόγον ἡ φράσις **μὲ τὸ ἀζημίωτο** συμπληρουμένη κατὰ τὰς περιστάσεις μὲ τὰς προσωπικὰς ἀντωνυμίας, **μὲ τὸ ἀζημίωτό μου-σου-του** κττ. Λέγεται αὕτη πρὸς δήλωσιν ὅτι ἀπὸ τὴν ἀνάληψιν ὑποχρέωσης ἢ τὴν ἐκτέλεσιν πράξεώς τινος δὲν πρόκειται νὰ προκύψῃ ζημία, ἀπεναντίας πρόκειται νὰ προέλθῃ κέρδος, οἷον **νὰ τὴν κάμης αὐτὴ τῆ δουλειὰ μὲ τὸ ἀζημίωτό σου** κττ.¹ Τὸ **ἀζημίωτο** λαμβάνεται ἐδῶ ὡς οὐσιαστικόν. Τοιαύτη οὐσιαστικοποίησις οὐδετέρων ἐπιθέτων εἶναι κοινὴ εἰς τὴν γλῶσσαν. Πβ. **τὸ ἀδίκιο** = ἡ ἀδικία, **τὸ βέβαιο** = ἡ βεβαιότης, **τὸ δίκαιο** = ἡ δικαιοσύνη, **τὸ κακὸ** = ἡ κακία, **τὸ καλὸ** = ἡ καλωσύνη, **τὸ ὀρθὸ** = ἡ ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια, **τὸ παράξενο** = ἡ παραξενιά, **τὸ παρήγορο** = ἡ παρηγορία, **τὸ περιέργο** = περιέργεια ἢ τὸ περιεργείας ἄξιον, **τὸ πρακτικὸ** = ἡ πρᾶξις, **τὸ σωστὸ** = ἡ ἀλήθεια κττ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν γραμματικὴν μορφήν, ἐκεῖνο τὸ **μὲ** μᾶς παραξενεύει ὀλίγον, ἀλλὰ δὲν φαίνεται καὶ ἀνεξήγητον. Ἐφοῦ τὸ **ἀζημίωτο** εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα προσέπιπτεν ὡς συνώνυμον τοῦ **κέρδος**, οἱ λαλοῦντες, καθὼς ἔλεγον **ἕκαμα τῆ δουλειὰ μὲ κέρδος**, εἶπαν καὶ **ἕκαμα τῆ δουλειὰ μὲ τὸ ἀζημίωτό μου**.

μὲ τοῖς κόττες πλαγιάζει.

Ἐπὶ ἀνθρώπου κατακλινομένου ἀφ' ἐσπέρας λίαν ἐνωρὶς συγχρόνως μὲ τὴν

¹ Πβ. καὶ Λεξικόν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. **ἀζημίωτος**.

δύσιν τοῦ ἡλίου καθὼς καὶ αἱ ὄρνιθες. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *μὲ τὰ κοσσάρας κείται κά.*

μὲ τὸ μέτωπο ψηλά.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις συναισθανόμενος ὅτι δὲν τὸν ἐπιβαρύνει κανένα παράπτωμα δὲν χαμηλώνει τὰ βλέμματα ἔξ αἰσχύνης, ἀλλὰ βλέπει κατὰ μέτωπον καὶ ὁμιλεῖ θαρραλέως, οἷον *κοιτάζει-μιλάει μὲ τὸ μέτωπο ψηλά.* Λέγεται καὶ *ἔχει τὸ μέτωπο ψηλά.* Εἰς τὴν Γαλλικὴν ὁμοίως ὑπάρχει ἡ φράσις *marcher le front haut*, τὴν ὁποίαν μεταφράζοντες οἱ λόγοιό μας λέγουν *βαδίζει μὲ τὸ μέτωπο ψηλά.*

μὲ τὸν ἰδρωῖτα τοῦ προσώπου.

Ἡ φράσις συμπληρώνεται ἀναλόγως, καθὼς *βγίζω-κερδίζω τὸ ψωμί μου μὲ τὸν ἰδρωῖτα τοῦ προσώπου μου, ζῶ μὲ τὸν ἰδρωῖτα τοῦ προσώπου μου* κττ. καὶ σημαίνει ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ κερδίζω τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. Εἶναι ἀπὸ τὴν Βιβλικὴν ρῆσιν «ἐν ἰδρωῖτι τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου»¹.

μὲ τὸ σεῖς καὶ μὲ τὸ σᾶς.

Ὅμιλοῦντες εἰς πρόσωπον οἰκειὸν ἢ πολὺ φιλικὸν μεταχειριζόμεθα τὸ *ἐσύ, σέ.* Ἀποφεύγομεν τὸ *σεῖς* καὶ *σᾶς*, διότι εἰς τὸ αἰσθημά μας ὁ πληθυντικὸς ὡσὰν ν' ἀποτελῇ ἀπάρνησιν τῆς ὀφειλομένης οἰκειότητος. Ἄλλ' ὅταν τις θεωρῇ τὸν ἐνικὸν ὡς προσβολήν, λέγομεν εἰρωνικῶς περὶ αὐτοῦ *θέλει νὰ τοῦ μιᾶμε μὲ τὸ σεῖς καὶ μὲ τὸ σᾶς.*

μὲ τὸ σταγονόμετρο.

Ἡ φράσις μὲ ρήματα σημαίνοντα τὸ δίδειν, οἷον *δίνω, παρέχω*, λέγεται εἰς δῆλωσιν παροχῆς πράγματος εἰς ἐλαχίστην καὶ ἀνεπαρκῆ ποσότητα, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ φαρμάκου. Ἐνέχει καὶ ἔννοϊαν εἰρωνικὴν.

μὲ τρώει τὸ χέρι.

Ἡ φραγούρα ποὺ αἰσθανόμεθα εἰς τὴν παλάμην εἶναι προμήνυμα γεγονότος. Λέγοντες *μὲ τρώει τὸ χέρι τὸ δεξιὸν* ἐννοοῦμεν ὅτι θὰ λάβωμεν χρήματα. Ἡ πρόληψις εἶναι γέννημα τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀφῆς, ὅταν δέχεται τις χρήματα εἰς μέ-

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 2 (1929) 132.

² Γένεσ. 3, 19.

ταλλον. Ἐπειδὴ δὲ μὲ τὸ δεξιὸν χεῖρ λαμβάνομεν, κατ' ἀντίθεσιν ἐγενήθη πρόληψις ὅτι ἡ φαγούρα τῆς ἀριστερᾶς παλάμης εἶναι προμήνυμα, ὅτι θὰ δώσωμεν χρήματα, ὅθεν καὶ ἡ ἀνάλογη φράσις *μέ τρώει τ' ἀριστερὸν χεῖρ, χρήματα θὰ δώσω.*

μέχρι ἢ ὡς τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀκαθορίστου ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ καὶ ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ οὐδέποτε. Συνήθως εἰρωνική.

μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε.

Εἶναι τὸ γνωστὸν ἀρχαῖον γνομικὸν τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Σόλωνος πρὸς τὸν Κροῖσον κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἡροδότου περιελθὸν μέχρις ἡμῶν διὰ τῆς λογίας παραδόσεως. Ὅτι τὸ μέλλον εἶναι ἄδηλον καὶ αἱ μεταλλαγῆαι τῆς τύχης τόσον συχναί, ὥστε δὲν δύναται τις νὰ γνωρίζῃ ἂν θὰ εἶναι εὐτυχῆς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.

μη δώσης, Θεέ, τοῦ παιδιοῦ τὰ βάζει ὁ νοῦς τῆς μάνας.

Ἡ μάνα ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς στοργῆς ὄλο καὶ τρέμει μήπως συμβῆ κανένα κακὸν εἰς τὸ παιδί της. Καὶ ὄλο κακὰ βάζει εἰς τὸν νοῦν της. Δικαιολογεῖται λοιπὸν ἡ εἰρημένη εὐχὴ νὰ μὴ πραγματοποιηθοῦν ὅσα αὐτὴ σκέπτεται μήπως συμβοῦν. Τὸ τὰ σημαίνει ὅσα.

μη κίνει τὰ κακῶς κείμενα.

Φράσις τῶν λογίων, ὅτι δὲν συμφέρει ν' ἀνακινήσῃ τις ἓνα κακὸν καθεστῶς δῆθεν πρὸς διόρθωσιν, ὅταν τοῦτο ἀνακινούμενον ὡς ὕδωρ τελματώδες καὶ βρωμερὸν μέλλῃ νὰ γίνῃ μεγαλυτέρου κακοῦ πρόξενον. Στηρίζεται εἰς τὸ γνομικὸν τῶν ἀρχαίων «μη κινεῖν κακὸν εὖ κείμενον»¹.

μήτε ὁ Θεὸς μήτε ὁ διάβολος.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἢ πράγματος λίαν ἀπεχθοῦς καὶ μισητοῦ. Τὸν μέγαν βαθμὸν τῆς ἀχρειότητος, ἀθλιότητος καὶ εὐτελείας μαρτυρεῖ ἡ ἀποστροφὴ καὶ τοῦ διαβόλου, ὅστις ὡς βουλευόμενος πάντοτε ἀντίθετα πρὸς τὸν Θεὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀντίθετην γνώμην. Καὶ ὁμοῦ συμφωνεῖ καὶ αὐτός. Ἐπὶ τοῦ *μήτε* λέγεται καὶ *οὔτε*. Ὡς ῥῆμα τῆς φράσεως ἐννοεῖται συνήθως τὸ *θέλει*.

¹ *Παροιμιογράφ.* ἐνθ' ἀνωτ. 1, 277 καὶ 359.

μισή μερίδα.

“Όσοι τρώγουν εις τὰ κοινὰ ἐστιπτόρια συνηθίζουσι νὰ ζητήσουν ἐνίοτε ὄχι δλόκληρη, ἀλλὰ **μισή μερίδα** φαγητοῦ. “Όθεν ἐπεκράτησεν ἡ ἔκφρασις νὰ λέγεται ὡς φράσις σκωπτικὴ πρὸς χαρακτηρισμὸν προσώπου μικροκαμωμένου καὶ ἰσχυροῦ.

μοναχὸς σου χορεύε κι ὅσο θέλεις πήδα.

“Ο χορεύων μαζί μὲ ἄλλους εἶναι ἠναγκασμένος νὰ συγχρονίζῃ τοὺς βηματισμοὺς καὶ τὰ ἄλλα σύμφωνα μὲ τὰς κινήσεις τῶν συγχορευτῶν διὰ νὰ ὑπάρχῃ χορευτικὴ ἁρμονία. “Άλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν χορεύῃ κανεὶς μόνος του. Εἶναι ἀδέσμευτος καὶ ἐλεύθερος καὶ κανονίζει τὰς κινήσεις καὶ τὰ ἄλλα ὅπως τοῦ ἀρέσει καὶ ἀναλόγως τῶν στιγμιαίων ἐμπνεύσεων καὶ τοῦ χορευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. “Άπεδῶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἢ ἀνωτέρω φράσις δηλοῦσα μεταφορικῶς ὅτι ἡ μοναξιά ἔχει καὶ τὰ καλὰ της, τὴν πλήρη ἐλευθερίαν εἰς ἀπασχολήσεις οἰασδῆποτε φύσεως χωρὶς τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον οὔδενός.

μόνος μου κοιτάζω τὴ δουλειά μου.

Τὴν φράσιν λέγει ἐκεῖνος, ὅστις θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν βανκαλίζεται μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἄλλος τις, ξένος ἰδίως, φροντίζει ἢ θὰ φροντίσῃ διὰ τὰ ἰδικὰ του συμφέροντα. “Ενδιαφέρεται ὁ ἴδιος ἀμέσως καὶ φροντίζει δι’ αὐτὰ καὶ οὕτω κατορθώνει νὰ ἐξασφαλίσῃ ὁ ἴδιος ἐκεῖνο πού ἐπιδιώκει. “Ἡ φράσις λέγεται καὶ εἰς μίαν ὠραίαν καὶ λίαν χαρακτηριστικὴν παροιμίαν τὴν ἑξῆς: «ρώτησαν τὸ λύκο γιατί ὁ σβέρκος σου εἶναι παχὺς; κ’ ἐκεῖνος εἶπε, μόνος μου κοιτάζω τὴ δουλειά μου».

μ’ ὅποιον δάσκαλον καθίσῃς, τέτοια γράμματα θὰ μάθῃς.

“Ότι κατὰ τὸν διδάσκαλον θὰ εἶναι καὶ ὁ μαθητής. Συνήθως ἐπὶ κακοῦ. Καὶ γενικώτερον, ὅτι ὁ συναναστροφόμενος ἄνθρωπον μὲ ἐλαττώματα, θὰ ἀποβῇ ὅμοιός του.

μοῦ γίνεται ταγάρι.

“Ἡ ὀδοιπορικὴ πήρα, τὸ λεγόμενον κοινῶς **ταγάρι**, εἶναι πολλάκις φόρτωμα ὀχληρόν, πρὸ πάντων ὅταν εἶναι γεμάτον ἀπὸ ἐφόδια ἀπαραίτητα. “Όθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις **μοῦ γίνεται ταγάρι**, ἢ ὁποία σημαίνει μοῦ γίνεται ἀχώριστος συνοδὸς ἀκολουθῶν ὅπου πηγαίνω ἐγὼ καὶ συγχρόνως ὀχληρός.

μοῦ ἔμεινε ἔς τὸ μάτι.

Διὰ τὴν φράσιν αὐτὴν γίνεται λόγος εἰς τὴν συνώνυμον τὸ **ἔβαλα ἔς τὸ μάτι.**

μοῦ ἔρχεται γάντι ἢ σὰ γάντι.

Ἐκ μεταφορᾶς γαντιοῦ, τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζεται τελείως εἰς τὸ χέρι, λέγεται ἢ εἰρημένη φράσις κυριολεκτικώτερον μὲν ἐπὶ ἐνδύματος τελείως ἐφαρμοζομένου εἰς τὸ σῶμα, ἔτι δὲ μεταφορικώτερον ἐπὶ πράγματος τῆς ἀπολύτου ἀρεσκείας μας, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ὄνειρευόμεθα καὶ ἐπιθυμοῦμεν νὰ τὸ ἀποκτήσωμεν.

μπαίνω ἔς τὴ μέση.

Τὸ **μπαίνω ἔς τὴ μέση** σημαίνει κυρίως παρεμβαίω μεταξύ προσώπων φιλονικούντων καὶ προσφέρω τὴν μεσολάβησίν μου πρὸς συμφωνίαν ἢ συμφιλίωσιν. Γενικώτερα δὲ καὶ μὲ ἔννοιαν μεταφορικὴν δηλοῖ ἀναμειγνύομαι ἀπροσκήτως εἰς ξένας ἐντελῶς ὑποθέσεις, πού δὲν μὲ ἐνδιαφέρουν καθόλου.

μπαίνω ἔς τὸ μάγγανο ἢ ἔς τὸ μαγγανοπήγαδο.

Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα στρέφουν τὰ μηχανικὰ ἀντλητήρια τῶν φρεάτων. Σημαίνει δὲ ἡ φράσις ἀρχίζω τὴν ἐργασίαν συνήθως ἐννοουμένην ἀγχαρείαν, κοπιώδη καὶ ὄχι πολὺ ἐπιθυμητὴν. Πβ. **ἀρχίζει τὸ μάγγανο ἢ μαγγανοπήγαδο**¹ καὶ **τὸν ζεύω ἔς τὸ μάγγανο.**

μπαμπακόσπορος.

Ἡ λέξις αὕτη μεταφορικῶς σημαίνει ἀφθονον χρῆμα, οἷον **αὐτὸς τὸν ἔχει τὸ μπαμπακόσπορο** = εἶναι πλούσιος. Ἄλλοτε, ὅταν δὲν ἐκαλλιεργεῖτο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ βάμβαξ, πλουσιώτεροι Ἕλληνες ἔμποροι ἐθεωροῦντο οἱ βαμβακέμποροι τῆς Αἰγύπτου, ὅπως καὶ ὄντως ἦσαν τοιοῦτοι, καὶ ὄχι μόνον οἱ ἐμπορευόμενοι τὸ προϊόν, ἀλλὰ καὶ τὸν σπόρον τοῦ βάμβακος, διότι καὶ αὐτὸς ἀπέφερε κέρδη. Ἀπὸ τότε ἐπεκράτησεν ἡ λέξις μὲ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ κόκκοι τοῦ σπόρου παραλληλίζονται πρὸς τὰ μεταλλικὰ νομίσματα.

μπουκάλα.

Ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τινὰς φράσεις, οἷον **τὸν ἀφησα μπουκάλα, ἔμεινε μπουκάλα, ἐκεῖνος μπουκάλα** κτ., αἱ ὁποῖαι λέγονται δι' ἀνθρώπον, πού ἀφίεται νὰ περιμένῃ προσέλευσιν προσώπου, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν προσέρχεται καὶ

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 96.

ἔτσι ἐκεῖνος περιμένει ματαίως, καὶ εἰς παρομοίας περιστάσεις, ποῦ δὲν πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπιθυμῆ ἢ καὶ ἀπλῶς περιμένει τις. Ἡ ἀρχὴ τῆς φράσεως εἶναι ἀπὸ τὴν γνωστὴν παιδιὰν τῆς *μπουνκάλας*.

μυαλὸ τετραγωνικὸ.

Οὕτω καλεῖται εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν ὁ καλῶς διανοούμενος νοῦς, ὁ μὴ ἀπατώμενος, ὁ μὴ σφαλλόμενος, οἷον *ὁ δεῖνα ἔχει μυαλὸ τετραγωνικὸ* ἢ *εἶναι μυαλὸ τετραγωνικὸ* = ἐμβριθῆς, ἐξυπνος, νουνεχῆς. Ἐπειδὴ ὁ ἐγκέφαλος δὲν καταμετρεῖται γεωμετρικῶς καὶ ἂν ἐπεχειρεῖτο τὸ τοιοῦτον, θὰ παρουσίαζε σχῆμα μᾶλλον σφαιροειδές, νομίζω ὅτι ἡ φράσις ἐπλάσθη κατ' ἀρχὰς μὲ ἀστεϊάν χροιάν, ἀπὸ τὴν φράσιν *ὁ δεῖνα ἔχει τὰ μυαλὰ τετρακόσια* ἢ ἀπλῶς *ὁ δεῖνα τὰ ἔχει τετρακόσια*, περὶ τῆς ὁποίας ἐπραγματεύθημεν ἀλλαχοῦ¹. Πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ ψυχολογικός τις λόγος θὰ συνετέλεσεν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐπιθέτου μὲ τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν, ὅτι τὸ τετράγωνον ὡς σχῆμα γεωμετρικὸν φαίνεται πληρέστερον καὶ τελειότερον τοῦ τριγώνου. Ἄρα τὸ *τετραγωνικὸ μυαλὸ* ἔλκει πλεον τοῦ *τριγωνικοῦ*. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *tête carrée*, ἀλλὰ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ πείσμονος ἀνθρώπου.

μυρίζω τὰ νύχια μου.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν ἰχνηλατοῦντα σκύλλον, ὅστις ἔχει τὴν ἰκανότητα ὁσφραϊνόμενος τὸν ἀέρα ἢ τὸ ἔδαφος νὰ κατευθύνεται ἀσφαλῶς ἐκεῖ ποῦ πρέπει, λέγεται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου *μυρίζω τὰ νύχια μου* = αἰσιθάνομαι, ἐννοῶ τὸ μέλλον νὰ συμβῆ. Ἡ φράσις εὐχρηστεῖ κυρίως ἀρνητικῶς, οἷον *ὁ δὲ μύρισα τὰ νύχια μου γιὰ νὰ ξέρω πῶς θὰ ἐρχόσονται*, *πῶς θὰ γινόνταν ἔτσι* κτ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ νύχια καίτοι προχειρότατα εἰς τὰ ὄργανα τῆς ὁσφρήσεως δὲν ἀποπνέουν καμμίαν ὁσμήν, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ ἀνθρώπος ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς κυνικῆς ὁσφρήσεως, ἡ φράσις ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικὴν εἰς δὲν ἀπευθύνεται.

μυρμήγκι δὲν πειράζει.

Ἡ φράσις δι' ἀνθρώπον, ὅστις δὲν προξενεῖ τὴν ἐλαχίστην βλάβην ὅχι εἰς τοὺς ὁμοίους του, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μυρμήγκια ἀποφεύγων νὰ τὰ πατάῃ.

μωραίνει Κύριος ἢ ὁ Θεὸς δὲν βούλεται ἀπολέσαι.

Ἡ φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν καὶ δηλοῖ ὅτι ἡ θεία

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 119.

δικαιοσύνη καθιστᾶ τὸν ἁμαρτωλὸν μωρόν, ὥστε νὰ προβῆ εἰς ἀνοήτους πράξεις προκαλοῦσας τὴν ἀπώλειάν του.

νὰ ζήσης σὰν τὰ ψηλὰ βουνά!

Τὰ βουνὰ δὲν πεθαίνουν καὶ μάλιστα, ὅταν εἶναι καὶ ὑψηλά, προσπίπτουν εἰς τὴν αἴσθησίν μας οἶονεὶ περισσότερον ἰσχυρὰ καὶ αἰωνόβια. Οὕτω εὐχόμεθα εἰς τινα μακροβιότητα.

νὰ καὶ τούτη, νὰ κ' ἐκείνη!

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς δεικτικὰς ἀντωνυμίας ἐννοεῖται ὡς προσδιοριζόμενον ὄνομα τὸ *ξυλιά*. Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἄλλεπαλλήλων κτυπημάτων καταφερομένων κατὰ τινος, ὑποτίθεται δὲ ὅτι τὴν λέγει ὁ δέρονων εἰς τὸν δεχόμενον τοὺς δαρμούς.

νὰ κουρεύεσαι!

Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια νὰ διαπομπεύεται ἡ μοιχαλὶς κατόπιν κουρᾶς. Κατάλοιπα τῆς διαπομπεύσεως ἔμειναν εἰς τὸν κοινὸν λόγον αἱ φράσεις *νὰ κουρεύεσαι! αἶτε νὰ κουρεύεσαι! ἄς πάη νὰ κουρεύεται! ποὺ νὰ κουρεύεται!* Ὅλαι αὐταὶ καὶ αἱ παρόμοιαι δηλοῦν ἐσχάτην ἀποστροφὴν καὶ περιφρόνησιν προσώπου ἀναξίου ὑπολήψεως.

Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ἐλέγετο ἡ μετοχὴ *κουρεμένος* λείψανον καὶ αὐτὴ τοῦ ἐθίμου, ἀλλὰ μὲ σημασίαν ἀπομακρυνθεῖσαν πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν. Ἡ λέξις δὲν εἶχε κακὴν ἐννοίαν. Ἐσήμαινεν ἀπλῶς ἄτυχος, δυστυχῆς, ἀναξιοπαθῆς, ὅ,τι καὶ τὸ κοινὸν *καημένος*.

νὰ ... μάλαμα!

Διὰ τῆς φράσεως δηλοῦται ἡ ἐσχάτη ἀθλιότης προσώπου καὶ συμπληρώνεται ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως, οἶον *νὰ γιὸς νὰ μάλαμα! νὰ γαμπρός νὰ μάλαμα!* κτλ. Φαίνεται ὅτι γίνεται σύγκρισις τοῦ περὶ οὗ πρόκειται προσώπου πρὸς μέταλλον κίβδηλον ἔχον ὅμως τὴν ὄψιν χρυσοῦ. Ἡ κατὰ παράταξιν συνεκφορὰ τοῦ κίβδηλου χρυσοῦ ἐκφράζει εἰρωνικῶς καὶ τὸν κίβδηλον ἢ κακὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου.

νὰ μᾶς γράφης.

Εἰρωνικὴ φράσις ἀπευθυνομένη εἰς πρόσωπον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀποχωρισμὸς καὶ ἡ μακρὰν ἡμῶν ἀναχώρησις δὲν μᾶς στενοχωροῦν καθόλου, ἀπεναντίας

μας προξενούν εὐχαρίστησιν παρὰ τὴν ἀντίθετην πιθανῶς πεποιθήσιν τοῦ ἀποχωροῦντος.

να μένη τὸ βύσσινο.

Εἰς τὰ κοινὰ κέντρα, καφενεῖα, ζαχαροπλαστεῖα κττ., συμβαίνει πολλάκις ὁ πελάτης νὰ παραγγείλῃ κάτι, ἀλλ' ἔπειτα μετανοῶν λέγει *να μένη* καὶ παραγγέλλει ἄλλο τι. Ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐγεννήθη ἀπὸ τιοαύτας περιπτώσεις καὶ συνηθίζεται διὰ πρᾶγμα ὄχι εὐπρόσδεκτον, διότι ὁ ἀνακαλῶν παραγγελίαν βυσσίνου ἢ ἄλλου τινὸς προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ἀρέσκειται εἰς τοῦτο. Ἴσως ἀπὸ τυχαίαν σύμπτωσιν ἐπανελημμένης ἀνακλήσεως βυσσίνου εἰς τὸ αὐτὸ κέντρον ἔγινεν αἰτία νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν φράσιν τὸ βύσσινον καὶ ὄχι ἄλλο τι ἔδεσμα.

να μὴ κρυβόμαστε.

Κρύβεται κανεὶς, ὅταν τὸ θεωρῆ ἔντροπὴν τοῦ νὰ παρουσιασθῆ δημοσίᾳ ἢ ὀπωσδήποτε δὲν θέλῃ διὰ λόγους διαφόρους νὰ ἐμφανισθῆ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἀπεδῶ ξεκίνησεν ἡ ἀνωτέρω φράσις δηλοῦσα ὅτι πρέπει νὰ λέγομεν τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων γυμνὴν χωρὶς νὰ θελήσωμεν σκοπίμως νὰ συσκοτίσωμεν αὐτήν.

να μὴ σώσης ἢ μὴ σώσης! να μὴ σώσω ἢ μὴ σώσω!

Κατὰ λέξιν ἡ ἀρατικὴ φράσις *να μὴ σώσης ἢ μὴ σώσης!* σημαίνει νὰ μὴ προφθάσῃς! Χρησιμοποιοῦμεν δὲ αὐτὴν κατ' ἐκείνου, ὅστις ἀρνεῖται νὰ ἐκτελέσῃ τι. Ἐν τῇ σφοδρᾷ ἀγανακτήσει μας εὐχόμεθα νὰ πεθάνῃ πρὶν ἔστω καὶ μενανοήσας θελήσῃ νὰ τὸ κάμῃ, οἷον *θα πάς ἐκεῖ; —ὄχι! —μὴ σώσης!* = νὰ μὴ προφθάσῃς νὰ πάς!

Ἀπὸ τὰ ἄλλα πρόσωπα μετεφέρθη αὐτὴ καὶ εἰς τὸ πρῶτον, διὸ καὶ λέγεται *να μὴ σώσω ἢ μὴ σώσω!* Ἀλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἔννοιά της ἀπετρίβη καὶ ἀπέβη φράσις ἐντόνου ὄρκου, οἷον *μὴ σώσω, ἂν δὲν τὸ κάνω* = ὀρκίζομαι ὅτι *θα* τὸ κάμω, *μὴ σώσω, ἂν λέω ψέματα* = ὀρκίζομαι ὅτι δὲν ψεύδομαι κττ.

να σοῦ πετύχη!

Τὸ ὑποκείμενον τῆς φράσεως παραλλάσσει κατὰ τὰς περιστάσεις, καθὼς *ἀναίδεια-ἀναποδιά-κακὸ να σοῦ πετύχη!* κττ., λέγεται δὲ αὕτη ἐπὶ κακῆς καταστάσεως πραγμάτων ἀπροσδοκῆτων. Ἐλέγετο ἐξάπαντος κατ' ἀρχὰς *να σὲ πετύχη ἀναποδιά*, ὅπως καὶ *θα* λέγεται ἔτι καὶ νῦν, ἔπειτα ἔγινεν ἀντιστροφή πρὸς ἕξαρ-

σιν τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου *ἀναποδιά νὰ σὲ πετύχη!* Ἐπειδὴ τὸ ἀπλοῦν ῥῆμα *τυχαίνω* συντάσσεται μὲ γενικὴν χαριστικὴν, καθὼς *μοῦ ἔτυχε ἀναποδιά*, κατὰ τοῦτο συνετάχθη καὶ τὸ *πετυχαίνω* καὶ ἐλέχθη *ἀναποδιά νὰ σοῦ πετύχη!* ἀντὶ *νὰ σὲ πετύχη*.

νὰ τὰ λέμε καὶ νὰ μὴ ξεροκοκκινίζουμε.

Τὸ *ξεροκοκκινίζω* κυριολεκτεῖται ἐπὶ ἐδεσμάτων, τὰ ὁποῖα ξεροψήνονται καὶ ἀποκτοῦν χροιάν κοκκινωπὴν, οἷον τὸ ψητὸ τῆς σούβλας, μεταφορικῶς δὲ σημαίνει μὲ καταλαμβάνει ἐρύθημα τοῦ προσώπου, κοκκινίζω ἀπὸ ἐντροπὴν. Ἡ δὲ περὶ τῆς ὁ λόγος φράσις εὐχρηστεῖ εἰς περιστάσεις, καθ' ὧς ὁ εἰλικρινῶς ὁμιλῶν ἢ ὁ θέλων νὰ φαίνεται ὅτι ὁμιλεῖ εἰλικρινῶς ἐπιθυμεῖ νὰ εἴπῃ αὐτὸς ἢ ν' ἀκούσῃ παρ' ἄλλων τὴν ἀλήθειαν χωρὶς συστολὴν ἢ περιφράσεις, ἔστω καὶ ἂν αὕτη εἶναι πικρά.

νὰ τὸ δῶ καὶ νὰ μὴ πιστέψω.

Φράσις εὐχρητική. Δι' αὐτῆς εὐχόμεθα μὲν νὰ ἴδωμεν πραγματοποιούμενον κάτι, πὺν ἐπιθυμοῦμεν εἰς μέγιστον βαθμὸν, ἀλλὰ δυσπιστοῦμεν λίαν εἰς τὴν δυνατότητα τῆς πραγματοποιήσεως. Καὶ ἂν ἔτι πραγματοποιηθῇ, ἡμεῖς θὰ τρίβωμεν, κατὰ τὸ λεγόμενον, τὰ μάτια μας διὰ νὰ πεισθῶμεν περὶ τῆς ἀληθείας.

νὰ χαρῆς ὅ,τι ἀγαπᾶς! νὰ χαρῆς τὰ μάτια σου!

Τὸ *χαίρομαι* σημαίνει καὶ αἰσθάνομαι χαρὰν ἐξαιρετικὴν ἐν τῇ ἀπολαύσει πράγματός τινος, οἷον *χαίρομαι νὰ τὸν βλέπω, χαίρομαι νὰ τὸν ἀκούω νὰ μιλάῃ* κτ. Ὅθεν ἡ ἐξορκιστικὴ φράσις *νὰ χαρῆς ὅ,τι ἀγαπᾶς!* διὰ τῆς ὁποίας ἐκλιπαροῦμεν τινὰ νὰ μᾶς κάμῃ μίαν χάριν καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν τοῦ εὐχόμεθα ν' ἀπολαύσῃ ὅ,τι ἐπιθυμεῖ.

Τῆς δευτέρας φράσεως *νὰ χαρῆς τὰ μάτια σου!* ἡ ἔννοια εἶναι ἡ ἴδια, ἀλλὰ μὲ συγκεκριμένον ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης. Δὲν ὑπάρχει δὲ πρᾶγμα πολυτιμότερον καὶ ποθεινότερον ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν.

νοιώθει ἔς τὸ λάρυγγα καλαπόδια.

Λέγεται ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον, ὅστις κομπιάζει εἰς τοὺς λόγους του ἢ δὲν θέλει νὰ εἴπῃ τίποτε παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του. Δηλαδὴ σὰν νὰ εἶναι ὁ λάρυγξ του φραγμένος μὲ καλαπόδια, τὰ γνωστὰ ξύλινα ὄργανα τῶν ὑποδηματοποιῶν, διὰ τῶν ὁποίων οὗτοι δίδουν εἰς τὰ ὑποδήματα τὸ ἀρμόζον σχῆμα εἰσάγοντες αὐτὰ ἀκροστεγῶς.

Ξίδι!

Εἰς τὴν φραστικὴν αὐτὴν λέξιν ἐννοεῖται καὶ πολλακίς λέγεται καὶ τὸ ῥῆμα *ὡς πιῆ ἢ νὰ πιῆ*. Λέγεται δὲ ἡ βραχυλογία αὐτὴ δι' ἄνθρωπον ὀργιζόμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν ὀργὴν τοῦ ὁποίου ἡμεῖς ἀδιαφοροῦμεν τελείως καὶ τὸν παραπέμπομεν νὰ πιῆ ξίδι διὰ νὰ τοῦ παρέλθῃ ὁ θυμὸς. Πρόκειται προδήλως περὶ παρετυμολογίας τοῦ ῥήματος *ξεθυμῶνω* (μοῦ περνάει ὁ θυμὸς) πρὸς τὸ *ξίδι* γιὰ νὰ ξεθυμώσῃ.

Ξινίζω τὰ μοῦτρα, μοῦ ξίνισε, τὰ ξίνισαν.

Ὁ ἰδιάζων μορφασμὸς, τὸν ὁποῖον κάμνει τις κατ' ἀνάγκην φυσικὴν, ὅταν γεύεται ἔδεσμα πολὺ ξινόν, ἔδωσε τὴν γένεσιν τῆς μεταφορικῆς φράσεως *ξινίζω τὰ μοῦτρα μου* καὶ ἀπλῶς *τὰ ξινίζω*—ἐκφράζω τὴν δυσαρέσκειαν ἢ ἀπαρέσκειάν μου. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Κορινθίαν ἡ παροιμία *οἱ μικροὶ τρώνε τὰ δαμάσκηνα κ' οἱ τρανοὶ τὰ ξινίζουνε*, ὅταν οἱ γονεῖς ὑφίστανται τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα τῶν σφαλμάτων τῶν τέκνων.

Ἡ φράσις *μοῦ ξίνισε* κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ φαγητὸν ποὺ ξινίζει καὶ δὲν εἶναι πλέον εὐχάριστον εἰς τὴν γεῦσιν λέγεται ὁμοίως διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον μᾶς προξενεῖ δυσαρέσκειαν.

Εἰς τὸν πληθυντικὸν *τὰ ξίνισαν οἱ δεῖνα* κατὰ βραχυλογίαν ἀπὸ τὴν πλήρη ἐκφρασίαν *τὰ ξίνισαν τὰ μοῦτρα ὁ ἕνας ᾗς τὸν ἄλλον* σημαίνει ἔδειξαν πρὸς ἀλλήλους δυσαρέσκειαν καὶ ἐχθρότητα. Συνωνύμως λέγεται ἐν Ἡλείῳ κατὰ μέσην διάθεσιν *ξινίστικαν*. Συνώνυμοι φράσεις *τὰ τσούγκρισαν, τὰ χάλασαν*.

Λέγεται καὶ ὁ καιρὸς *τα ξίνισε* ἐννοεῖται πάλιν τὰ μοῦτρα του—*χάλασε*, γύρισε ᾗς τὴν κακοκαιρίαν. Συνώνυμος φράσις *τὰ χάλασε*.

Ξίφει τελειοῦται.

Εἰς τὰ μαρτυρολόγια τῆς ἐκκλησίας εἶναι κοινοτάτη ἡ ἐκφρασις *ξίφει τελειοῦται* προκειμένου περὶ τῆς θανατώσεως μάρτυρος. Αὕτη εἰσηλθεν ὡς φράσις εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν καὶ λέγεται διὰ τὸν ὑφιστάμενον ἀνεπανόρθωτον κοινωνικὴν καταδίκην ἢ ἔξευτελισμόν. Τὸ *τελειοῦται* εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν σημαίνει φθάνει εἰς τὸ τέρας τῆς ζωῆς τέλειος ἀπὸ ἀπόψεως ἀρετῆς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ ἀγιολόγια τῆς ἐκκλησίας λέγεται κατὰ κανόνα «ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται» διὰ τοὺς ἀποθνήσκοντας ἁγίους ὄχι ξίφει, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ.

Ξορκίζω με τὸν ἀπήγανο.

Ἡ φράσις στηρίζεται εἰς τὴν ἀρχαίαν δοξασίαν τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι οἱ δαίμονες ἀποστρέφονται τὰς βαρείας ὀσμᾶς. Κατὰ ταῦτα *ξορκίζω με τὸν ἀπήγανο* τινὰ σημαίνει ὅτι διὰ τοῦ ἀπηγάνου, ἔχοντος βαρεῖαν ὀσμὴν, τὸν τρέπω τρόπον τινὰ εἰς φυγὴν καὶ οὕτω ἀπαλλάσσομαι τῆς παρουσίας του. Τὸ *ξορκίζω* ἐκ τοῦ *ἐξορκίζω* σημαίνει κυρίως ἀναγκάζω τινὰ νὰ ὀρκισθῆ συνήθως εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅτι θὰ εἴπη τὴν ἀλήθειαν, ὅτι θὰ κάμη ὅπως ἐγὼ θέλω καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ σημασία αὐτὴ φαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ χωρίου «ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹. Ἄρα ἐκεῖνος, ποῦ δὲν θέλει νὰ εἴπη τὴν ἀλήθειαν ἢ νὰ κάμη τὰ προστεταγμένα, τρέπεται ἀναγκαστικὰ εἰς φυγὴν, ὡς ἐὰν ἠθέλαμεν προσκομίση εἰς τὴν ὄσφρησίν του ἀπήγανον, φεύγει δηλαδὴ ὅπως θὰ ἔφευγεν ἓνας δαίμων αἰσθανόμενος τὸν ἀπεχθῆ εἰς τὴν ὄσφρησιν ἀπήγανον. Πβ. φράσεις *σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι*² καὶ κατωτέρω *σκόρδα ἔς τὰ μάτια σου*.

Ξύνομαι με τὰ χέρια μου, με τὰ νύχια μου.

Ὅποιος ξύνεται με τὰ ἰδικά του τὰ χέρια αἰσθάνεται μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν παρὰ ἂν τὸν ξύνῃ ἄλλος, διότι ξύνεται ἀκριβῶς ἐκεῖ, ὅπου αἰσθάνεται τὴν φαγούραν, ἐνῶ ὁ ἄλλος εὐρίσκει τὸ μέρος κατόπιν ὑποδείξεων ἐνίοτε παρατεταμένων. Ὅθεν μεταφορικῶς ἢ ἀνωτέρω φράσις σημαίνει κοιτάζω μόνος μου τὴ δουλειά μου καὶ ἐπιτυχάνω, ἐνῶ ἂν περιμένω ἀπὸ τὴν ξένην συνδρομὴν, ἢμπορεῖ νὰ συναντήσω δυσχερείας καὶ ἀναβολὰς μέχρις οὗ ἐπιτύχω τὸ ποθούμενον ἢ καὶ ν' ἀποτύχω.

Ἡ δευτέρα φράσις δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν πρώτην εἴτε ὡς πρὸς τὴν κυριολεκτικὴν ἔννοιαν εἴτε ὡς πρὸς τὴν μεταφορικὴν. Δηλαδὴ δηλοῖ ὅτι ὁ αἰσθανόμενος κνησιμὸν εἰς μέρος τοῦ σώματος προσιτὸν εἰς τὰ χέρια του προτιμότερον νὰ ξύνεται με τὰ δικά του νύχια, διότι γνωρίζει ποῦ ἀμέσως θὰ ἐνεργήσῃ, παρὰ με ξένα. Ὁ ξένος θὰ εὔρη τὸ μέρος ἐρευνῶν καὶ ψηλαφῶν.

Ξύνει τὰ νύχια του γιὰ καβγά.

Πιθανότατα ὑπόκειται εἰς τὴν φράσιν ἀνέκδοτον ἀνθρώπου, ὅστις ἔξυνε τὰ νύχια του ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐρώτησιν περιέργου τινὸς διὰ τὴν περιέργον προᾶξιν καὶ λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν, κρινομένην ἀπρεπῆ,

¹ Ματθ. 26, 63.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 5,35. Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀπήγανος* 2.

ν' ἀρχίση τὴν φιλονικίαν. Σήμερον ἡ φράσις λέγεται ἐν γένει δι' ἄνθρωπον φίλε-
ριν, ὅστις ἐπιδιώκει τὴν ἐλαχίστην ἀφορμὴν, ἔστω καὶ μηδαμινήν, διὰ ν' ἀρχίση
τὴν φιλονικίαν.

ἔύνω τὴν πέτρα μετὰ τὰ νύχια μου γιὰ νὰ ζήσω.

Ἐκτὸς ἄλλων πράγματα ξεόμενα μετὰ τὰ νύχια, δηλαδή μετὰ μεγάλην δυσκολίαν,
δύναται ἴσως ν' ἀποσπάση κανεὶς κάτι πού νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ὡς τροφή, ὅχι
ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν πέτραν. Διὰ τοῦτο ἡ φράσις δηλοῖ τὰς μεγάλας δυσκολίας πού
συναντιᾷ κανεὶς διὰ νὰ προσπορισθῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. Ἴσως νὰ ἔδωσεν
ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς καὶ βάνουσός τις ἐργασία τοιοῦτου ξυσίματος πρὸς
πορισμὸν ἀξιοκαταφρονήτου ἡμερομισθίου.

ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω.

Εἶναι ρῆσις εὐαγγελική, τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς κατηγοροῦν-
τῆς ἁμαρτωλῆς γυναικὸς γραμματεῖς καὶ φαρισαίους, ὅταν οὗτοι τὴν παρουσίασαν
εἰς αὐτὸν καὶ ἐζήτησαν ὑποκριτικὰ τὴν γνώμην του ἂν ἔπρεπε νὰ τὴν λιθοβολή-
σουν σύμφωνα μετὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, διότι κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ ὡς μοι-
χαλὶς. Καὶ οὗτος τοὺς ἀπεκρίθη «ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος βαλέτω λίθον
ἐπ' αὐτῇ»¹. Ἡ φράσις ἔχουσα ἔννοιαν συνηγορίας ὑπὲρ τοῦ κατηγορουμένου λέ-
γεται εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, καθ' ἣν πρόκειται περὶ σφαλμάτων ὀφειλομένων εἰς
τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ διὰ τὰ ὁποῖα ζητεῖται ἐπιβολὴ αὐστηρᾶς τιμω-
ρίας ὑπὸ κατηγορῶν ἀδυσωπήτων.

ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος.

Εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν Ἰζαζζὲλ ἦτο ἡ ὀνομασία τράγου, τὸν ὁποῖον
οἱ Ἑβραῖοι τὴν ἑορτὴν τοῦ ἐξιλασμοῦ ἀπέπεμπαν εἰς τὴν ἔρημον πρὸς ὄλεθρον
καὶ ἀφανισμόν, ἀφοῦ πρότερον ὁ ἀρχιερεὺς δι' ἰδίας ἀρατικῆς τελετῆς ἐπεφόρι-
ζεν αὐτὸν μετὰ ὅλας τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. Τὸ Ἰζαζζὲλ μετέφρασαν οἱ Γάλλοι εἰς
τὴν γλῶσσαν των *bouc émissaire* (ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *emissus* τοῦ *emittere*),
τοῦτο δὲ μετεφράσθη εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος=
ὁ ἄνθρωπος ὁ χρησιμοποιοῦμενος, ἔστω καὶ ὄλως ἀθῶος, ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα
τῶν ἄλλοτριῶν σφαλμάτων. Ὅσον διὰ τὸ ἀποδιοπομπαῖος, τοῦτο εἶναι δημιούρ-
γημα τῶν ἡμετέρων λογίων, οἵτινες ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἀρχαῖον
ῥῆμα ἀποδιοπομπέομαι (ἀπό, Διός, πομπή)=δι' ἀρῶν ἀποδιώκω, ἀποτρέπω,

¹ Ἰωάνν. 8, 7.

ἔξορχίζω, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ὁμοίως ἀρχαῖον ἐπίθετον *πομπαῖος*, ὅπερ ὁμως εἶχεν σημασίαν ἐνεργητικὴν συνώνυμον τοῦ *πομπεύς* (πβ. οὖρος πομπαῖος, Ἑρμῆς πομπαῖος), ἔπλασαν αὐτὸ ἐπιτυχῶς ἀντὶ τοῦ *ἀποδιοπομπητέος*, ὅπερ ἀποδοκιμάζεται ὑπὸ τῶν φιλολόγων.

ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἢ θεὸς ἀπὸ μηχανῆς.

Ἡ λογία αὐτὴ φράσις λέγεται, ὅταν παρουσιάζεται ἀνέλπιστον ὅλως μέσον σωστικὸν ἢ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος. Ἔχει τὴν γένεσιν ἀπὸ τὴν σκηνοθεσίαν ἐνίων τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, καθὼς τῆς Μηδείας, ὅστις διὰ νὰ ἐξεύρη μίαν λύσιν εἰς τὴν πλοκὴν δράματος παρουσίαζεν ἐν τῇ σκηνῇ θεὸν τινα δι' εἰδικοῦ σκηνικοῦ μηχανήματος. Καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἦτο ἐν χρήσει ἡ φράσις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συλλογῶν παροιμιῶν: «Ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἀναφανείς, ἐπὶ τῶν φαινομένων ἀπροσδοκῆτως εἰς σωτηρίαν»¹.

ὁ ἀρπάξας τοῦ ἀρπάξαντος καὶ ὁ κλέψας τοῦ κλέψαντος.

Θὰ ἐλέγοντο εἰς τὴν ἀρχὴν μόναι αἱ γενικαὶ ὡς κτητικαὶ δηλοῦσαι ὅτι πρᾶγμα τι ἀρπαχθὲν ἢ κλαπὲν ἀποτελεῖ πλέον κτῆμα τοῦ ἀρπαγος ἢ τοῦ κλέπτου. Κατόπιν δὲ προσετέθησαν καὶ αἱ ὀνομαστικαὶ διὰ νὰ προσλάβῃ ἡ γραμματικὴ ἔκφορὰ κωμικὸν χαρακτῆρα.

ὁ Βενιαμὴν τῆς οἰκογενείας.

Οὕτω καλεῖται κατὰ παρομοίωσιν πρὸς τὸν *Βενιαμὴν* τῆς Βιβλικῆς ἀφηγήσεως τὸ τελευταῖον παιδί τῆς οἰκογενείας, τὸ *στερνοπαῖδι*, τὸ ὁποῖον συνήθως εἶναι καὶ περισσότερον ἀγαπητόν.

ὁ γέγραφα γέγραφα.

Φράσις λογία δηλοῦσα ἀπόφασιν μὴ δυναμένην νὰ μεταβληθῇ ἢ νὰ τροποποιηθῇ. Εἶναι ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ εὐαγγελίου, εἰς τὴν ὁποίαν φέρεται ὁ Πιλάτος ἀρνούμενος εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ κάμῃ τὴν αἵτησίν των τροποποιῶν τὴν ἐπὶ τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ ἐπιγραφὴν «Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν τῶν Ἰουδαίων»².

¹ Παροιμιογράφ. ἐνθ' ἄνωτ. 2, 12.

² Ἰωάνν. 19, 22.

ὁ διάβολος νὰ σκάση!

Ἐπὶ ἐντόνου καὶ ρητῆς ἀποφάσεως πρὸς ἐνέργειάν τινα λέγομεν *θὰ τὸ κάνω, ὁ διάβολος νὰ σκάση!* *θὰ γίνῃ ἐκεῖνο ποὺ θέλω, ὁ διάβολος νὰ σκάση!* κττ. Ἄλλ' ὡς γνωστὸν ὁ διάβολος σκάει ἀπὸ τὸ κακό του, ὅταν γίνεται κάτι παρὰ τὴν θέλησίν του. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ἀρχικῶς ἐλέγετο *γιὰ νὰ σκάση ὁ διάβολος*, ἤτοι πρὸς πείσμα τοῦ διαβόλου, κατόπιν δὲ μετεβλήθη ἡ λεκτικὴ μορφή παραλειφθέντος καὶ τοῦ *γιὰ*. Πρόκειται λοιπὸν περὶ βραχυλογίας.

Ἄοδύσσεια.

Δι' ἄνθρωπον ὑφιστάμενον πολλὰς περιπετείας τῆς ζωῆς καὶ σφόδρα ταλαιπωρούμενον, συνήθως ἀναξιοπαθῆ, λέγεται *ἡ ζωὴ του εἶναι Ἄοδύσσεια, περνάει Ἄοδύσσεια* κττ. Ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ὀμήρου ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα τῶν δεκαετῶν περιπετειῶν τοῦ ἥρωος τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεῶς.

ὁ Ἐβραῖος, ὅταν μουφλουξεύῃ, τὰ παλιὰ ντεφτέρια ἀνακατεύει.

Ἀκούεται καὶ μόνον τὸ δεύτερον μέρος τῆς γνωμικῆς φράσεως *τὰ παλιὰ ντεφτέρια ἀνακατεύει* δι' ἄνθρωπον, ὅστις πτωχέυσας ἢ περιελθὼν εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν ἀναδιφεῖ τὰ παλαιὰ λογιστικά του βιβλία μὲ τὴν ἐλπίδα ἴσως ἀνακαλύψῃ κανένα λησμονημένον παλαιὸν χρεώστην διὰ νὰ πάῃ νὰ τοῦ ζητήσῃ τὰ ὀφειλόμενα. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν *eski defterleri karistirmak*¹ = τὰ παλαιὰ ντεφτέρια ἀνακατεύω μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν καὶ φαίνεται πὺς πρόκειται περὶ φράσεως δανείας.

ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανεῖζει Θεῶ.

Ὅστις δίδει ἐλεημοσύνην εἰς ἓνα πτωχὸν ποὺ δὲν θὰ τὴν ἀνταποδώσῃ, εἶναι ὡσὰν νὰ δανεῖζῃ εἰς τὸν Θεόν. Αὐτὸς θὰ ἐπιστρέψῃ τὸ δάνειον ἀμείβων τὸν ἐλεοῦντα. Ἡ φράσις ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην φέρεται ἡ φράσις «δανεῖζει Θεῶ ὁ ἐλεῶν πτωχόν»². Ἡ ἀντιστροφή τοῦ ὑποκειμένου «ὁ ἐλεῶν πτωχόν» ὀφείλεται εἰς λόγον ψυχολογικόν. Ἐπρεπε νὰ ἐξαρθῇ ἀμέσως ἡ ἔννοια τοῦ ἐλεοῦντος πτωχόν.

ὁ ἐξαποδῶ ἢ ὁ ἐξαποδῶς.

Ἀπὸ τὴν ἀρατικὴν ἔκφρασιν *ἔξω ἀποδῶ!* λεγομένην ὡς ἀποτροπαίαν κακοῦ εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος ὁ διάβολος ἐλέχθη κατ' εὐφημισμὸν μονολεκτικῶς

¹ Mehmet Halit, ἐνθ' ἄνωτ. 79. Τὸ *karistirmak* προφέρεται *karichtirmak*.

² Παροιμ. 19, 17.

ὁ ἐξαποδῶ. Ἐπειδὴ δὲ συνεκφέρεται μὲ τὸ ἀρσενικὸν ἄρθρον *ὁ*, ἐνομίσθη ἀναγκαιὰ ἢ προσθήκη τοῦ *ς* εἰς τὴν κατάληξιν ὡς κατ' ἐξοχὴν δηλωτικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ γένους, ὅθεν ὁ τύπος *ὁ ἐξαποδῶς*.

ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω.

Εἶναι ἔκφρασις τῶν εὐαγγελιστῶν στερεοτύπως ἀπαντῶσα πολλάκις¹. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ ἦτο φράσις τοῦ κοινοῦ λόγου μὲ τὴν σημασίαν τῆς συνωνύμου φράσεως «ὁ νοῶν νοεῖτω». Ἐλέγετο καὶ «εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω»². Λέγεται καὶ σήμερα εἰς τὸν κοινὸν λόγον *ὅποιος ἔχει ἀφτιά, ἄς τ' ἀκούση* = ὅποιος ἐννοεῖ ἀπὸ λόγια, ἄς τ' ἀκούση. Γνωμικὸν παράγγελμα.

ὁ ἥλιος λάμπει καὶ γιὰ τοὺς τρελλοὺς καὶ γιὰ τοὺς φρόνιμους.

Συνηθίζεται ἡ γνωμικὴ φράσις, ὅταν δὲν δύναται νὰ γίνῃ διάκρισις προσώπων. Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἔδωσεν ἀφορμὴν ἡ εὐαγγελικὴ ρῆσις «ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς»³.

ὁ θάνατός σου ζωὴ μου ἐστὶ.

Φράσις λογία λεγομένη ἐνίοτε καὶ πληρέστερον *ὁ γὰρ θάνατός σου ζωὴ μου ἐστὶ*. Τὸ *γὰρ* μαρτυρεῖ τὴν ἀρχαίαν καταγωγὴν τῆς. Δι' αὐτῆς δηλοῦται ὅτι ὁ θάνατος προσώπου τινὸς γίνεται αἰτία νὰ ὠφεληθῇ ἄλλος, ὅστις καταλαμβάνει ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὴν θέσιν ἐκείνου. Τοῦτο συμβαίνει πρὸ πάντων εἰς τὰς ὑπαλληλικὰς θέσεις. Ὅταν ἀποθάνῃ ἓνας ὑπάλληλος, τὴν θέσιν του καταλαμβάνει ἄλλος ἢ ἔξωθεν ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς ὑπηρεσίας καὶ μάλιστα διὰ προαγωγῆς. Αὕτη ἀκριβῶς ἡ προαγωγή χαρακτηρίζεται κυρίως ὡς *ζωή*.

οἷα ἡ μορφὴ, τοιάδε καὶ ἡ ψυχὴ.

Λέγεται ὑπὸ τῶν λογίων ὡς γνωμικὸν παλαιόν, ὅτι ἡ ὠραία μορφὴ ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ καὶ καλὴν ψυχὴν καὶ τἀνάπαλιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τοῦτο κατὰ κανόνα δὲν ἀληθεύει, εἰμὴ μόνον κατὰ σύμπτωσιν.

¹ Ματθ. 11, 15 καὶ 13, 9 καὶ 43. Μάρκ. 4, 9. Λουκ. 14, 35.

² Μάρκ. 4, 22.

³ Ματθ. 5, 45.

οἱ μικροὶ δουλεύουνε, οἱ μεγάλοι πεινᾶνε.

Ὅταν αἱ ἐργασίαι τῶν παιδιῶν γίνονται χωρὶς σκέψιν, προξενοῦν κάποτε ζημίας τοιαύτας, ὥστε νὰ προκαλοῦν οἰκονομικὰς στερήσεις καὶ πείναν εἰς τοὺς μεγάλους.

οἱ πολλοὶ θέλουν πολλὰ καὶ ὁ ἕνας θέλει ἀπ' ὅλα.

Ἡ γνωμικὴ αὐτὴ φράσις δηλοῖ ὅτι εἴτε πολλοὶ κατοικοῦν εἰς μίαν οἰκογένειαν εἴτε ἕνας ἀποτελεῖ αὐτήν, τὰ ἔξοδα ὡς πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὴν ζωὴν πραγμάτων, οἷον ἐπίπλων, σκευῶν κττ., εἶναι ἀπαραίτητα ἀσχετῶς πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην ποσότητα τῶν δαπανωμένων χρημάτων διὰ τινὰ εἶδη πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς.

οἱ πρῶτοι ἔσχατοι καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.

Φράσις τοῦ εὐαγγελίου¹ εἰσελθοῦσα καὶ εἰς τὴν λογίαν χρῆσιν. Λέγεται εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν οἱ νομιζόμενοι ὡς ἔσχατοι ὑπὸ ἔποψιν ἱκανότητος καὶ ἠθικῆς ἀξίας ἀναδεικνύονται ἀνώτεροι ἄλλων θεωρουμένων πρώτων ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτούς.

ὁ καβγαῖς γιὰ τὸ πάπλωμα.

Εἶναι παγκοίνως γνωστὴ ἡ παράδοσις περὶ τοῦ παπλώματος τοῦ Ναστραντίν Χότζα. Ἀκούσας αὐτὸς τὴν νύκτα φιλονικίαν ἔξω τῆς οἰκίας του ἐσηκώθη ἀπὸ περιέργειαν νὰ ἴδῃ περὶ τίνος πρόκειται. Ἐπειδὴ δὲ ἔκαμνε πολὺ ψῦχος, περιετυλίχθη ὅπως ἦτο ἀπὸ τὸ κρεββάτι μὲ τὸ πάπλωμα καὶ ἐβγήκε. Τότε οἱ φιλονικοῦντες ἄγνωστοι ἄρπαξαν τὸ πάπλωμα καὶ ἔγιναν ἄφαντοι. Ὁ Χότζας ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ κρεββάτι. Ἐκεῖ τὸν ἐρώτησεν ἡ γυναῖκα του τί συμβαίνει καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη ἀπαυθῶς «ὁ καβγαῖς ἦταν γιὰ τὸ πάπλωμα». Ἐντεῦθεν ἡ κοινὴ φράσις διὰ τοὺς φιλονικοῦντας ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ προσωπικὸν συμφέρον. Εἰς αὐτὴν ὡς ρῆμα ἐννοεῖται κατὰ τὰς περιστάσεις τὸ *ἦταν ἢ ἔγινε ἢ γίνεται*.

ὁ κόσμος ἔγινε ἄνω κάτω, ὁ κόσμος γύρισε ἀνάποδα.

Καὶ αἱ δύο φράσεις δηλοῦν τὴν μεγάλην ἀναταραχὴν καὶ σύγχυσιν, ὡσὰν νὰ ἔχει ἀναποδογυρισθῇ ἡ σφαιρα τῆς γῆς. Συνώνυμος φράσις *ὁ κόσμος ἔγινεν ἀνάστατος*².

¹ Ματ. 19, 30 καὶ 20, 16. Μάρκ. 10, 31.

² Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἀνάστατος 1.

ὄλα γίνονται, μόνο τοῦ σπανοῦ τὰ γένεια δὲ φυτρώνουν.

Ἡ φράσις ἐνέχει πάντοτε ἔννοιαν ἀστειότητος καὶ λέγεται διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συμβῇ ἢ δὲν μπορεῖ νὰ συμβῇ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῶν φυσικῶν νόμων. Ἐλέγετο καὶ ἐν Πόντῳ *ὄλα γίν'τανε, τῆ κιοσὲ τὰ γένεια μοναχὸν κὶ φυτρῶν'νε*¹.

ὄλα τὰ δάχτυλα δὲν εἶναι ἴσα.

Γνωμικὴ φράσις διὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνισότητα τῶν δακτύλων γίνεται μεταφορὰ πρὸς δήλωσιν τῆς διαφορᾶς τῶν χαρακτήρων. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ὄλα τὰ δάχτυλα ἔναν κ' εἶν'* (δὲν εἶναι ἕνα)². Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν *bes barmak bir degil*³—τὰ πέντε δάχτυλα δὲν εἶναι ἕνα. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Τουρκικῆς διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Ποντικῆς εἶναι φανερά.

ὄλα τὰ θέλει δικὰ του ἢ τὰ θέλει ὄλα δικὰ του.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἀξιοῦντος ὑπὲρ ἑαυτοῦ πᾶσαν ὠφέλειαν ὑλικὴν ἢ ἠθικὴν, ἔστω καὶ ἐπὶ προφανεῖ ζημίᾳ ἄλλων ἢ καὶ ἂν ἀκόμα ἢ ἐπιθυμία του εἶναι ἢ πλέον παράλογη. Εἰς τὸ *ὄλα* ὑπονοεῖται τὰ πράγματα.

ὄλα τελείωσαν μεταξὺ μας.

Ἡ φράσις λέγεται πρὸς δήλωσιν κατηγορηματικὴν καὶ ἀνέκκλητον ἐπὶ ὀριστικῆς διακοπῆς σχέσεων προσώπων, τὰ ὁποῖα πρότερον συνεδέοντο διὰ φιλικωτάτων αἰσθημάτων. Αὐτὰ τὰ φιλικὰ αἰσθήματα δηλοῦνται διὰ τοῦ *ὄλα*.

ὁ λεγόμενος.

Ἡ ὀνοματοποιημένη αὕτη ἀναφορικὴ μετοχὴ λέγεται, ὅταν ἀποφεύγη τις ν' ἀναφέρῃ ἀνομαστικῶς πρόσωπον καὶ σημαίνει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος. Κατὰ τὴν γνώμην μου προῆλθεν ἀπὸ ἐκφράσεις, ὁποῖαι *ὁ λεγόμενος ἔξυπνος καὶ ὅμως ποὺ κάνει κουταμάρες, ὁ λεγόμενος ἅγιος, ὅμως ποὺ εἶναι κακὸς* κτ. Πρόκειται λοιπὸν περὶ βραχυλογίας μὲ ἔννοιαν εὐφημητικὴν, διὸ καὶ ἀποσιωπᾶται τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου, ὅπερ ἐννοεῖται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα τῆς συζητήσεως. Τὸ *λεγόμενος* ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὸ δημωδέστερον *λεγάμενος* διὸ νὰ καταστῇ ἢ ἐν-

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 15.

² ἔνθ' ἄνωτ.

³ Mehmet Halit, ἔνθ' ἄνωτ. 30. Τὸ *bes* προφέρεται *beche*.

νοια παιγνιώδης. Καὶ γενικῶς μὲν λέγεται τὸ *ὁ λεγόμενος* περὶ παντὸς προσώπου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀποσιωπᾶται περιφρονητικῶς, εἰδικώτερον δὲ *ὁ λεγόμενος*, ἢ *λεγάμενη*, διὰ πρόσωπα φιλικῶς διακείμενα.

ὁ λόγος σου μὲ χόρτασε καὶ τὸ ψωμί σου φά το.

Ἐμμετρος φράσις λεγομένη εἰς ἄνθρωπον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον μένομεν εὐχαριστημένοι, διότι μᾶς λέγει λόγια καλὰ καὶ φιλικῶς εὐπρόσδεκτα, μᾶς εἶναι δὲ ἔντελῶς ἀδιάφορον ἂν αἱ εὐμενεῖς διαθέσεις του δὲν συνεπάγονται δι' ἡμᾶς καὶ συμφέρον ὑλικόν. Πολλάκις ἔχει καὶ σημασίαν εἰρωνικὴν. Λέγεται δηλονότι κατ' ἀντίφρασιν πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις μᾶς προσφέρει κάτι, ἀλλὰ κατὰ τρόπον προσβλητικόν, τοῦ ὁποίου ἀπορρίπτομεν τὴν προσφορὰν ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον.

*ὁ λύκος κι ἂν ἐγέρασε κι ἄλλαξε τὸ μαλλί του,
μήτε τὴ γνώμη ἄλλαξε μήτε τὴν κεφαλή του.*

Εἶναι φραστικὸν δίστιχον γνωμικὸν δι' ἄνθρωπον, ὅστις δὲν ἀλλάζει κακὴν γνώμην, ὅσον καὶ ἂν προχωρῇ ἢ ἡλικία. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ὁ λύκον τὸ μαλλὶν αὐτ' ἀλλάξ' καὶ τὸ χούιν αὐτ' ἢ κι ἀλλάξ'* (χούιν=κακὸς τρόπος, κακὴ ἔξις)¹.

ὁ μῆνας ἔχει ἐννια.

Πολλάκις οἱ τακτικοὶ προμηθευταὶ τροφίμων πληρώνονται εἰς τὸ τέλος τοῦ μηνὸς ὅλας τὰς κατ' αὐτὸν γενομένας πιστώσεις. Ἐπομένως ὅσον πλησιάζει τὸ τέλος, τόσον ἀρχίζουν νὰ ἀδημονοῦν οἱ ὀφειλέται, ὅταν μάλιστα στενοχωροῦνται οἰκονομικῶς. Οὕτω ἢ ἀνωτέρα φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον τελείως ξεννοιαστον, ὅστις δὲν σκέπτεται τίποτε ἄλλο παρὰ τὰς διασκεδάσεις καὶ τὴν καλοπέρασιν, ὡσὰν πάντοτε ὁ μῆνας νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐνάτην ἡμέραν καὶ νὰ μὴ πρόκειται ποτὲ νὰ τελειώσῃ διὰ νὰ ἐνθυμηθῇ τὰς ὑποχρεώσεις του. Λέγεται λοιπὸν *γι' αὐτὸν ὁ μῆνας ἔχει ἐννια.*

ὁ νοῶν νοεῖτω.

Λογία φράσις διὰ τῆς ὁποίας ὁ λέγων ἐπαφίεται εἰς τὴν ἰκανότητα τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀκροατοῦ ἢ τοῦ ἀναγνώστου νὰ ἐνοήσῃ περὶ τίνος πρόκειται. Ἡ μορφὴ αὐτῆς ἐλέγχει καταγωγὴν ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν, δὲν κατώρθωσα ὅμως νὰ ἐξακριβώσω ἂν ἀπαντᾷ που οὕτως αὐτολεξεί. Ἐὰν τοῦτο δὲν συμβαίνει, θὰ πρό-

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 18.

κειται περί τροποποιήσεως τῆς εὐαγγελικῆς ρήσεως *ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω*. Αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὸ χωρίον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου «ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ρηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἔστις ἐν τόπῳ ἁγίῳ— ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω — τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη»¹. Ἐπειδὴ τότε ἡ Ἰουδαία εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ρωμαίων, ὁ Ματθαῖος διὰ λόγον πολιτικὸν δὲν ἠθέλησε νὰ ἐξηγήσῃ τί ἐννοοῦσε μὲ τὴν ἔκφρασιν «βδέλυγμα ἐρημώσεως» καὶ ἄφησε τὸν σύγχρονόν του ἀναγνώστην νὰ τὸ ἐννοήσῃ μόνος του.

ὁ παπᾶς πρῶτα τὰ γένεια του βλογάει.

Περίπτωσης κυριολεκτικῆς ἐννοίας τῆς φράσεως δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ νοηθῇ τοιαύτη. Ὑποθέτω δὲ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς εἶναι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν συνήθειαν νὰ εὐλογῆται ἡ τραπέζα τοῦ φαγητοῦ παρόντος ἱερέως διὰ τῆς εὐχῆς «Χριστέ ὁ Θεός, εὐλόγησον τὴν βρῶσιν καὶ τὴν πόσιν τῶν δούλων σου, ὅτι ἅγιος εἶ πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν θεωρεῖται αὐτὸς ὡς ἀρχηγὸς τῆς τραπέζης, ἄρα πρέπει τυπικῶς τοῦλάχιστον αὐτὸς πρῶτος ν' ἀρχίζῃ τὸ φαεῖ. Ἐπειδὴ δὲ τυγχάνει νὰ εἶναι καὶ ὁ μόνος πωγωνοφόρος συνδαιτυμών, τὸ ἀστεῖον Ἑλληνικὸν πνεῦμα μετεβίβασε τὴν εὐλογίαν τῆς τραπέζης καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς τροφῆς εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν διακριτικὸν τοῦ σώματος γνώρισμα, τὰ γένεια.

Ἐπιπλέον κατὰ τὴν κρίσιν μου δὲν σφάλλομαι εἰς τὴν τοιαύτην ἐξήγησιν, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ὁμοίως σημασίας φράσις *κι ὁ Χριστὸς πρῶτα τὰ γένεια του βλόγησε*. Εἰς αὐτὴν ἀναμφιβόλως ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἀφήγησις τοῦ ἐν Κανᾷ γάμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκλήθησαν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταί του. Ἡ μητέρα τοῦ Ἰησοῦ ἦτο ἀπὸ πρὶν ἐκεῖ, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ γάμος ἦτο συγγενικῆς οἰκογενείας². Εἰς τὸν γάμον τοῦτον ὁ Ἰησοῦς συνέφαγε καὶ συνέπινε μὲ τοὺς λοιποὺς καλεσμένους.

Ἀμφότεραι αἱ φράσεις λέγονται ὅχι μόνον δι' ἐκεῖνον, ὅστις χωρὶς νὰ περιμένῃ ἀρχίζει νὰ τρώγῃ πρῶτος δικαιολογούμενος κατὰ τὴν ἐννοίαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον διὰ τὸν ἐπιδιώκοντα πρὸ παντὸς τὸ ἴδιον ὄφελος.

ὅποιον τ' ἀρέσει.

Φράσις διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦται πλήρης ἀδιαφορία, ἂν πρᾶξις ἢ λόγος τις δὲν φανῇ ἀρεστὸς εἰς οἶονδὴποτε.

¹ κεφ. 24, 15-16. Καὶ Μάρκ. 13, 14.

² Ἰωάνν. 2, 1.

ὅποια πέτρα σηκώσης, τὸν βρίσκεις ἀποκάτω.

Ἄνασηκῶνων τις πέτραν εὕρισκει πολλάκις ὑποκάτω ἔρπετὰ διάφορα, ὡς σκώληκας, σαραντιαποδαροῦσες ἢ καὶ φίδια κάποτε. Ἄπεδῶ ἢ μεταφορὰ δι' ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ὁ δάκτυλος καὶ ἡ παρουσία σὲ κάθε ὑποπτη δουλειὰ εἶναι φανεραί. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ὄπου πέτρα κι ἀτὸς ἀφκὰ* (ἀποκάτω) ἢ *ὄποιον λιθάρ' σ' κώντζ ἄν'*, *ἀτὸς ἀφκὰ εὕριεται*² (ὅποιο λιθάρι σηκώνεις ἀπάνω, αὐτὸς ἀποκάτω βρίσκεται).

ὄποιος βιάζεται σκοντάβει.

Δι' ἄνθρωπον ὅστις ἐν τῇ βίᾳ καὶ σπουδῇ τῆς ἐνεργείας του διαπράττει σφάλματα ἐπιζήμια εἰς αὐτόν³. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν τρέχοντα δρομαίως χωρὶς νὰ προσέχη καλὰ τὸν δρόμον ἂν εἶναι ὁμαλὸς ἢ ἀνώμαλος, ὄπου εἶναι ἐνδεχόμενον ἀπὸ ἀπροσεξίαν νὰ σκοντάβῃ εἰς ἐμπόδιον καὶ νὰ καταπέσῃ. Συγγενεῦει πῶς ἡ φράσις κατ' ἐννοιαν πρὸς τὸ ἀρχαῖον «σπεῦδε βραδέως».

ὄποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.

Δι' ἄνθρωπον ὅστις σκοπίμως οἶονεὶ ἐθελοκακῶν ἀργεῖ νὰ κάμῃ ἔργον τι, ὕπερ θὰ ἠδύνατο νὰ συντελεσθῇ ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ὁμοιάζει οὗτος μὲ ἄνθρωπον πὺν παρατείνει ἐπὶ πολὺ τὸ κοσκίνισμα τοῦ ἀλεύρου διὰ νὰ μὴ εὐρεθῇ ὑποχρεωμένος μετὰ τὴν συντέλεσίν του νὰ ζυμώσῃ. Ἡ φράσις εἰρωνική.

ὄποιος δὲν ἔχει κεφάλι ἔχει ποδάρια.

Ὁ στερούμενος κεφαλῆς, ἢτοι νοῦ καὶ σκέψεως ὠρίμου, ἀντὶ νὰ πάῃ μίαν φορὰν εἰς ἓνα μέρος πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργου ἢ ἄλλως πῶς νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο χωρὶς νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸν κόπον τῆς μεταβάσεως αὐτοπροσώπως, ὑποβάλλεται εἰς τὸν κόπον δευτέρας ἴσως καὶ τρίτης μεταβάσεως πρὸς συντέλεσίν του.

ὄποιος δὲν πάντρεψε καὶ δὲν ἔχτισε σπίτι τὸν κόσμον δὲν κατάλαβε.

Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἔχει πείραν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐκεῖνος, ὅστις δὲν πάντρεψε κόρην διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυσκολίας τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῆς ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς προίκας ἢ τὰς ἰδιοτροπίας καὶ δυστροπίας τοῦ γαμβροῦ. Ὁμοίως ὅστις δὲν ἔχτισε σπίτι δικό του διὰ νὰ ἐννοήσῃ τὴν κακὴν πίστιν καὶ τὴν

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 23.

² ἔνθ' ἀνωτέρ. 9 (1939) 83.

³ Πβ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. βιάζω 1 β.

δολιότητα τῶν πάσης ειδικότητος τεχνιτῶν, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς μὲ τὸν συνήθη σαρκασμὸν του ἀποκαλεῖ συλλήβδην *μαστοράντζαν*. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ὄσπιτ' ποὺ 'κ' ἔχτισεν καὶ χαρὰν ποὺ 'κ' ἐποῖκεν δὲν 'κι ξέρ' ἄς σὸν κόσμον*¹.

ὄποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ 'ς τὰ λάχανα.

Ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐγνώρισαν διὰ πρώτην φορὰν τὸ πιπέρι, τὸ Ἀσιατικὸν τοῦτο μπαχαρικόν, ἔμειναν ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὸ ὄμοιον ἄρωμα καὶ τὴν ἰδιάζουσαν γεῦσιν ποὺ προσέδιδεν εἰς ὠρισμένα εἶδη φαγητῶν. Ἦτο εἰς τὴν ἀρχὴν πανάκριβον καὶ ἐχρησιμοποιοεῖτο μόνον εἰς τραπέζια βασιλέων καὶ μεγιστάνων. Ἀπὸ τότε ἐγεννήθη ἡ φράσις *ὄποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ 'ς τὰ λάχανα*, τὰ κοινότατα ἐδώδιμα χόρτα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις δὲν πάει τὸ πιπέρι. Λέγεται δὲ αὕτη πρὸς δῆλωσιν παραλόγου σπατάλης πολυτίμου ἐδωδίμου οὐσίας.

Ἐλέγετο καὶ εἰς Ποντικὴν διάλεκτον *πολλὰ πιπέρ' ὄπ' ἔχ' 'ς σὴ σουρβά πα βάλλ'* (ὄποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ 'ς τὴ σούπα) *καὶ πολλὰ βούτορον π' ἔχ' βάλλ' καὶ 'ς σὰ λάχανα* (ὄποιος ἔχει πολὺ βούτυρο βάζει καὶ εἰς τὰ λάχανα)².

ὄποιος ἔχει τὰ γένεια ἔχει καὶ τὰ χτένια.

Ὅπως ὁ τρέφων γενειάδα πρέπει νὰ ἔχη καὶ χτένι διὰ τὸ χτένισμά της, οὕτω καὶ ὁ ἐπιχειρῶν πρᾶξιν τινὰ πρέπει νὰ κέκτηται καὶ τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα ἢ μέσα τῆς ἐκτελέσεως. Ἐλέγετο καὶ τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ὄποιος ἔχει γένεια, ἄς ἔχη καὶ τὰ χτένια καὶ γένεια π' ἔχ' χτέν' πα φυλάττ'* (ποὺ ἔχει γένεια φυλάγει καὶ χτένι)³.

ὄποιος ἔχει τὴ μυῖγα μυιγιάζεται.

Ὅποιος ἔχει ἐπάνω εἰς τὸ σῶμα του μυῖγα, αἰσθάνεται τὰς ἐνοχλήσεις της. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορὰ δι' ἄνθρωπον, ὅστις συναισθανόμενος τὴν ἐνοχὴν του νομίζει τὰ βλέμματα τῶν ἄλλων καὶ τοὺς λόγους ὡς ὑπανιγμούς δι' αὐτὸν καὶ ἀνησυχεῖ.

ὄποιος μάθῃ γδυτὸς ντρέπεται ντυμένος.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἐξοικειωμένου εἰς εὐτελεῖ περιβολὴν καὶ ἀθλίαν ἐν γένει ζωὴν, ὥστε νὰ μὴ ἐπιθυμῇ βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς του καταστάσεως.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 26.

² Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 33.

³ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 2 (1929) 81 καὶ 3 (1931) 22.

ὅποιος μικρομάθη δὲ γερονταφίνει.

Ὅτι δύσκολα ἀφίνει κανεὶς εἰς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν τὰς συνηθείας καὶ ἕξεις τῆς νεανικῆς. Χαρακτηριστικὴ ἡ φράσις καὶ διὰ τὴν γλωσσικὴν ἁρμονίαν καὶ καλλιπέειαν τῶν συνθέτων ρημάτων *μικρομαθαίνω* καὶ *γερονταφίνω*.

ὅποιος πεινᾷ καρβέλια βλέπει ᾗς τὸν ὕπνο του.

Εἰρωνικῶς ἐπὶ ἀνθρώπου λιμώττοντος καὶ πάντοτε ἔχοντος τὸν νοῦν ἐστραμμένον πρὸς τοὺς ἐπιθυμητοὺς ἄρτους. Συνώνυμος φράσις ἡ *ἀλεποῦ ᾗς τὸν ὕπνο της κοττόπουλλα* *ὄνειρεύεται*.

Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ὁ πεινασμένος φοῦρνοι θωρεῖ ᾗς τὸν ὕπνο του* *κι ὁ διψασμένος βρύσες* καὶ *ὁ πεινασμένον ᾗς σ' ὄνερον* *ἀτ' κοτέρια λέπει* (*κοτέρια*=κομματάρης *νωμιού*)¹.

ὅποιος φυλάει τὰ ροῦχα του ἔχει τὰ μισά.

Σοφὸν γνωμικὸν ὅτι προσέχων τις τὰ ροῦχα του ἀποφεύγει τὴν ταχεῖαν φθορὰν καὶ τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ σὰν νὰ ἔχει κερδίσει τὰ μισὰ λεπτά, τὰ ὅποια ἐπλήρωσε διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ ὑφάσματος καὶ τὰ ραπτικά.

ὅποιου τοῦ μέλλει νὰ πνιγῆ ποτέ του δὲν πεθαίνει.

Ὅταν εἶναι πεπρωμένον νὰ πεθάνῃ κανεὶς ἀπὸ πνιγμονὴν ἐν θαλάσῃ, δὲν διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ πεθάνῃ ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν.

ὁ ποντικὸς σπάει τὴ μύτη του ἐκεῖ.

Διὰ νὰ δηλώσωμεν τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τροφίμων εἰς μέρος τι λέγομεν *ὁ ποντικὸς σπάει τὴ μύτη του ᾗς τὸ κελάρι τους - σ' τὸ σπῖτι τους* κττ. Δηλαδὴ ψάχνοντας διὰ τῆς ὀσφρήσεως νὰ εὔρη τι φαγώσιμον κτυπᾷ ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὴν μύτη του εἰς δοχεῖα ἄδεια χωρὶς νὰ εὔρη τίποτε. Ἐπιτυχὴς μεταφορά.

ὅπου ἀκούς πολλὰ κεράσια, βάστα μικρὸ καλάθι.

Ἡ φράσις ἐπὶ ὑποσχέσεων ἀφιδόνως καὶ δαισιλῶς παρεχομένων, ἀλλ' ἀπατηλῶν ἢ μὴ δυναμένων νὰ πραγματοποιηθοῦν. Εἰς αὐτὴν θὰ ὑπόκειται ἀνέκδοτον ἐμπόρου, ὅστις ἀκούσας νὰ γίνεται λόγος περὶ ὑπερπαραγωγῆς εἰς τόπον τινὰ τοῦ προϊόντος τούτου μετέβη ἐκεῖ μὲ μεγάλα καλάθια, ἐπέστρεψεν ὅμως κομίζων

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» τόμ. 3 (1931) σελ. 21.

αὐτὰ ἀδειανά. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὸν Πόντον *οὐμπαν ἀκούς πολλα κεράσια εἶν'*, *μικρὸν καλάθ' ἔπαρ' ἢ ἄμε* (ὅπου ἀκούς πῶς εἶναι πολλα κεράσια, πᾶρε μικρὸ καλάθι καὶ πήγαινε)¹.

ὅπου δὲν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος.

Λογία φράσις προελθοῦσα ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν. Ἡ σημασία της εἶναι, ὅτι, *ὅταν δὲν παίρνη κανεὶς ἀπὸ λόγια, ἦτοι συμβουλὰς καὶ παραινέσεις, ἀναγκάζεται τις νὰ κάμη χρῆσιν τῆς ράβδου, ἢ ὁποία μόνη κατορθώνει νὰ σωφρονίσῃ τὸν ἀτακτοῦντα*. Πβ. καὶ φρ. *τὸ ξύλο βγήκε ἀπ' τὸν παράδεισο*.

ὅπου λαλοῦν πολλοὶ κοκόροι ἢ πετεινοί, ἐκεῖ ἀργεῖ νὰ ξημερώσῃ.

Ἡ πολυαρχία βλάπτει. Εἰς τὴν βούλησιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ ἐνὸς διατάττοντος, ὅστις δύναται ταχέως νὰ ἴφρη εἰς πέρας ὑπόθεσιν τινά, ἀντιτίθενται αἱ σκέψεις καὶ θελήσεις ἄλλων καὶ οὕτω βραδύνει ἢ διεκπεραιώσις αὐτῆς μέχρις οὗτο ἐπιτευχθῆ συμφωνία τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων. Εἶπε καὶ ὁ Ὅμηρος Β 204 «οὐκ ἄγαθὸν πολυκοιρανίη, εἰς κοίρανος ἔστω, | εἰς βασιλεύς». Ἐπειδὴ δὲ τὰ φωνήματα τῶν πετεινῶν εἰς τακτὰς σχεδὸν ὥρας τῆς νυκτὸς ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ ἐνέργειαν προαγγέλλουσαν τὴν ἔλευσιν τῆς ἡμέρας, ἐλέχθη κατὰ κωμικὴν μεταφορὰν *ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοί, ἀργεῖ νὰ ξημερώσῃ*, ὅπως θὰ ἐλέγετο, φυσικὸν δὲ εἶναι καὶ νὰ λέγεται, *ὅπου προστάζουσι πολλοί, ἐκεῖ ἀργεῖ νὰ τελειώσῃ ἡ δουλειά*. Κατ' ἀντιστροφὴν δέ, ψυχολογικῶς εὐεξήγητον, ἐνομίσθη ὅτι πρώτη ἢ φράσις τῶν πετεινῶν ἐλέχθη, ὃ δὲ εἰπὼν αὐτὴν τὴν εἶπε παιγνιωδῶς, ἐντεῦθεν δὲ ἡ νέα ἀντίστροφη μεταφορὰ ἐπὶ τῆς πολυκοιρανίης καὶ τῶν δυσαρέστων ἀποτελεσμάτων της.

ὅπως ὁ σκύλλος μὲ τὴ γάτα.

Ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἔχθραν μεταξὺ τοῦ σκύλλου καὶ τῆς γάτας, ποὺ δὲν ἠμποροῦν νὰ συζοῦν εἰρηνικά, ἢ μεταφορὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς διαρκῶς διαπληκτιζομένους καὶ οὐδέποτε ὁμονοοῦντας. Εἶναι βραχυλογία ἀπὸ τὴν πλήρη φράσιν *τρώγονται ὅπως ὁ σκύλλος μὲ τὴ γάτα*. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *vivre comme chien et chat*, ἀλλ' αἱ φράσεις εἰς τὰς δύο γλώσσας ἐγεννήθησαν ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων.

ὅπως σὲ βλέπω καὶ μὲ βλέπεις.

Ἡ φράσις ἑλλειπτικῶς λεγομένη συμπληρώνεται κατ' ἐννοίαν ἀναλόγως τοῦ

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» β (1931) 27.

θέματος, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται συζήτησις. Δι' αὐτῆς ὁ λέγων θέλει νὰ βεβαιώσῃ τὸν συνομιλητὴν του ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγει θὰ συμβῆ ἑξάπαντος. Καὶ ὑπάρχει τόση περὶ τούτου βεβαιότης, ὅσον βέβαιον εἶναι ὅτι τὴν στιγμὴν ποὺ ὁμιλοῦν ὁ ἕνας βλέπει τὸν ἄλλον.

ὅπως στρώνει κανεῖς, ἔτσι καὶ κοιμᾶται.

Ὁ καλὸς καὶ ἀναπαυτικὸς ὕπνος ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν καλὴν ποιότητα καὶ τὸ καλὸ φτειάξιμο τῶν στρωμάτων καὶ κλινοσκεπασμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν πρόσφορον τρόπον τῆς στρώσεώς των. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις διὰ τὸν αἰσθανόμενον τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα ἀποτελέσματα τῶν καλῶν ἢ κακῶν πράξεών του. Συνηθέστερον λέγεται ἐπὶ τοῦ δοκιμάζοντος τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα ἀστόχων ἐνεργειῶν.

ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε.

Ἀπὸ τὴν ρῆσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης «ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις καταλύετε»¹ ἐπεκράτησεν ἡ ἀνωτέρω λογία φράσις. Ἡ σημασία αὐτῆς εἶναι ὅτι καὶ ἐν τῇ ὀργῇ του κανεῖς, καὶ τῇ δικαίᾳ ἄκρομῃ, ὀφείλει νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ μὴ παρεκτραπῆ εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ κάμῃ κακόν.

ὄσα ὄσα.

Κοινολεκτεῖται ἡ φράσις πρὸς δήλωσιν ὅτι προσφέρεται πρῶγμα τι διὰ πώλησιν εἰς οἰανδήποτε ἀξίαν πάντοτε κατωτέραν τῆς πραγματικῆς, οἷον *τὸ πουλῶ ὄσα ὄσα* = ὄσα καὶ ἂν προσφέρῃ ὁ ἄγοραστὴς, ὑποτιμημένα, πᾶμφθινα. Τὸ *ὄσα* λέγεται κατ' ἔλλειψιν τοῦ *λεπτὰ ἢ χρήματα*. Ἐπομένως ἡ φράσις εἶναι βραχυλογία τῆς πλήρους ἐκφράσεως *τὸ πουλῶ ὄσα λεπτὰ καὶ ἂν μοῦ δώσῃ κανεῖς*.

ὄσα ξέρει ὁ νοικοκύρης, δὲν τὰ ξέρει ὁ μουσεφίρης ἢ ὁ κόσμος ὅλος.

Ἐνας νοικοκύρης γνωρίζει τὰ μυστικὰ τῆς οἰκογενείας του καλύτερα ἀπὸ τὸν φιλοξενούμενον καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλον ξένον ἄνθρωπον. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ὁ νοικοκύρης ντ' ἐξέρε*, *ὁ μουσεφίρης κ' ἐξέρε* (ἐκεῖνο ποὺ ξέρει ὁ νοικοκύρης, δὲν τὸ ξέρει ὁ μουσεφίρης)².

¹ Ψαλμ. 4, 4.

² Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 19.

ὅσα πάνε κι ὅσα ἔρθουν.

Κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ *χρήματα*. Λέγεται δι' ἀσώτους, οἱ ὅποιοι σπαταλοῦν χωρὶς νὰ ὑπολογίζουσι πόσα εἰσέρχονται εἰς τὸ ταμεῖον τῶν καὶ πόσα ἐξέρχονται ἀσκόπως δαπανώμενα. Λογικώτερον θὰ ἦτο νὰ λέγεται ἀντιστρόφως *ὅσα ἔρθουν κι ὅσα πάνε*. Καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι οὕτως ἐλέγετο κατ' ἀρχάς, κατόπιν δὲ ἔγινεν ἡ ἀντιστροφή τῶν προτάσεων.

ὅσα φέρνει ἡ ὥρα, δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.

Γνωμικὴ μᾶλλον φράσις δηλοῦσα ὅτι εἶναι δυνατὸν μία ὥρα νὰ παρουσιάσῃ πράγματα λίαν δυσάρεστα, δυστυχήματα τρομακτικά, ὅσα δὲν συμβαίνουν εἰς ἓνα ὀλόκληρον ἔτος. Γίνεται προσωποποίηση τοῦ *ὥρα* καὶ *χρόνος*.

ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα.

Εἶναι γνωμικὸν μᾶλλον σοφιστικὸν ὡς ἀντικείμενον εἰς τὴν ἠθικὴν. Δι' αὐτοῦ δικαιολογεῖται ἡ χρῆσις μέσων παρανόμων πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ δήθεν ἀγαθοῦ.

ὁ σκύλλος ἐκεῖ πὺν τρώει γαβγίζει.

Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ὑπερασπιζοντος τὸν προστάτην του. Ἐν δικαίως ἢ ἀδί-
κως, τοῦτο δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ἐλέγετο καὶ ἐν Πόντῳ ὁ *σκύλλον ὄπου τρώει, ἐκεῖ ὑλάζ'*¹.

ὁ σκύλλος τὸ σκύλλο δὲν τρώει.

Ἡ φράσις κυριολεκτικὰ σημαίνει ὅτι ὁ σκύλλος δὲν τρώει τὸ κρέας σκύλλου, μεταφορικὰ δὲ ὅτι οἱ ἐκ χαρακτῆρος κακοὶ καὶ ἐγκληματαῖοι, ὅταν γνωρίζονται προσωπικῶς, δὲν ἐπιδιώκουν νὰ βλάψῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν ὁ *σκύλλον τὸν σκύλλον 'κι τρώει*². Συνωνυμεῖ καὶ ἡ Γαλλικὴ *les loups ne se mangent pas entre eux*.

ὄσο γι' αὐτό.

Φράσις κολοβωμένη καὶ ἀτελής αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἡ ὁποία συμπληρώνεται ὑπὸ τοῦ λέγοντος ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων γινομένης συζητήσεως, οἷον *ὄσο γι' αὐτό, μὴν ἀμφιβάλλης, ὄσο γι' αὐτό, δὲν λέω ὄχι, ὄσο γι' αὐτό, δὲ θὰ μὲ βρῆς σύμφωνο* κττ.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 25.

² Ἐνθ' ἄνωτ.

ὅσο παίρνει, ἴσαμ' ἐκεῖ ποὺ δὲν παίρνει.

Εἰς δήλωσιν τοῦ ὑπεριάτου βαθμοῦ ιδιότητος προσώπου λέγεται λ.χ. *ὁ δεῖνα εἶναι κακὸς ἢ καλὸς ὅσο παίρνει, ἄσκημος ἢ ὄμορφος ὅσο παίρνει* κττ. Προφανῶς ἢ μεταφορὰ εἶναι ἀπὸ δοχεῖον χωρητικότητος. Ὅπως τοῦτο πληρούμενον μέχρι τοῦ τελευταίου ὄριου, μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν χειλέων, δὲν δέχεται περαιτέρω ἄλλην ποσότητα, οὕτω καὶ αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἢ ιδιότης τοῦ προσώπου φθάνει τὸ τελευταῖον ὄριον, τρόπον τινὰ τὸ ὄριον τοῦ ἐκχειλισμοῦ, καὶ δὲν νοεῖται ἀνώτερος αὐτῆς βαθμὸς. Λέγεται καὶ ἀρνητικῶς *ἴσαμ' ἐκεῖ ποὺ δὲν παίρνει* πιά μὲ τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς ἔννοιαν.

ὅσο φτάνει τὸ πάπλωμα, νὰ ξαπλώσης τὰ πόδια.

Ἄν ἀπλώσῃ τις τὰ πόδια περισσότερο τοῦ μήκους τοῦ παπλώματος, κατ' ἀνάγκην θὰ ξεσκεπασθοῦν. Ἐντεῦθεν μεταφορικῶς ἢ φράσις πρὸς τὸν δαπανῶντα δυσανάλογα μὲ τὴν περιουσίαν του. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ῥε σὸ γεργάνι σ' κιορὲν ἀπλωσον τὰ ποδάρια σ'* (κατὰ τὸ πάπλωμά σου ἀπλωσε τὰ πόδια σου)¹. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν *ayagini yorganina göre uzatmak*² = ν' ἀπλώνῃ κανεῖς τὰ πόδια του κατὰ τὸ πάπλωμα.

ὅταν δὲ θέλω νὰ σὲ φιλήσω, ρωτῶ ποῦ ἔναι τὸ μάγουλό σου;

Δι' ἄνθρωπον ὅστις ὑποκρίνεται ἄγνοιαν πραγμάτων καταφανῶν. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *δνταν ῥκι θέλω νὰ φιλῶ σε, ἐρωτῶ σε τὸ μάγ'λο σ' ποῦκαικα ἔν';*³.

ὅταν δὲν ἔρθῃ τὸ βουνὸ σ' ἐμᾶς, πάμ' ἐμεῖς σ' ἐκεῖνο.

Ὅταν τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι ὑποχωροῦμεν εὐσχήμως εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἐνέργειάν μας. Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται μῦθος περὶ τοῦ προφήτου Μωάμεθ, ὅστις θελήσας νὰ ἐπιδειξῇ θαῦμα εἰς τοὺς ὄπαδούς του ἐκάλεσεν ἓνα βουνὸ νὰ ἔλθῃ κοντά του. Ἐπειδὴ ὁμως ἐκεῖνο δὲν μετεκινήθη, εἶπεν «ἀφοῦ δὲν ἔρχεσαι ἐσὺ σ' ἐμένα, ἔρχομαι ἐγὼ σ' ἐσένα» καὶ ἐπροχώρησεν ὁ ἴδιος εἰς αὐτό.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 40.

² *Mehmet Halit*, ἐνθ' ἀνωτ. 21.

³ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» τόμ. 3 (1931) 20.

*ὅταν ἤμουν νύφη, δὲν εἶχα καλὴ πεθερά,
καὶ τώρα ποὺ εἶμαι πεθερά, δὲν ἔχω καλὴ νύφη.*

Γνωμικὴ φράσις περὶ τῆς αἰωνίας ἀσυμφωνίας καὶ διαμάχης μεταξὺ νύφης καὶ πεθερᾶς.

ὅταν λείπη ἡ γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.

Ἡ ἀπουσία τῶν ἀνωτέρων καὶ διοικούντων προσώπων ἀποθρασύνει τοὺς ὑφισταμένους, οἱ ὁποῖοι καὶ παρεκτρέπονται. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *οἱ κάτες ἐξενίτεπαν κ' οἱ πεντικοὶ χορεύ' νε*¹.

ὄ,τι γράφει δὲν ξεγράφει.

Εἰς τὴν γνωμικὴν φράσιν ὑπονοεῖται ὡς ὑποκείμενον τῶν ρημάτων τὸ ὄνομα *ἡ μοῖρα*. Ἡ λαϊκὴ πεποίθισις ὅτι *οἱ Μοῖρες μοιρώνουν τὸ παιδί* μόλις γεννηθῆ, δηλαδὴ καταγράφουν τὴν τύχην του, εἶναι παμπάλαια. Καὶ ὄ,τι εἶναι γραμμένον ὑπ' αὐτῶν νὰ γίνῃ, τοῦτο θὰ γίνῃ. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς τρόπος νὰ τὸ καταστήσῃ τις ἀνεκτέλεστον. Τὰ γραφτὰ τῆς μοίρας δὲν ξεγράφονται.

ὁ τύπος τρώει τὴν οὐσίαν.

Λίαν προσφυῆς ἢ λογία αὐτὴ φράσις λεγομένη εἰς διαφόρους περιστάσεις, ὅταν χάριν τύπων ὠρισμένων ἢ διατυπώσεων κρινομένων ἀναγκαίων παραγνωρίζεται ἡ πραγματικότης καὶ ἡ προσήλωσις εἰς τοὺς τύπους προξενῆ ζημίαν ἀντὶ νὰ φέρῃ ὄφελος. Π.χ. ὅταν ἓνας διάσημος ἐπιστήμιων δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν θέσιν πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης, διότι δὲν ἔχει, φέρ' εἰπεῖν, τὸν τίτλον διδάκτορος πανεπιστημίου διὰ νὰ διορισθῆ εἰς πανεπιστημιακὴν ἔδραν.

οὐαὶ κι ἀλλοίμονο!

Φράσις σχετλιασμοῦ διὰ κατάστασιν κατ' ἐξοχὴν δεινὴν. Καὶ τὸ μὲν *οὐαὶ* εἶναι ἡ ἀρχαία σχετλιαστικὴ λέξις πολλάκις ἀκουομένη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, καθὼς «οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί»² καὶ «οὐαὶ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ θηλαζούσαις»³ καὶ «οὐαὶ σοι, Χοραζίν,

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 12.

² Ματ. 23, 13 καὶ 23 καὶ 27 καὶ 29.

³ Μάρκ. 13, 17.

οὔαι σοι, Βηθσαϊδά»¹. Τὸ δὲ συνώνυμον *ἄλλοίμονο*² τῆς νέας Ἑλληνικῆς λεγόμενον οἶονεὶ ὡς ἐρμῆνευμα κατὰ συντακτικὴν παράταξιν χρησιμεύει εἰς τὴν ἔξαρσιν καὶ δεινῶσιν τῆς ἐννοίας τοῦ σχετλιασμοῦ.

οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι.

Εἶναι ἀπὸ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα νὰ συγχωρήσῃ τοὺς σταυρωτάς του, «πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι»³, καὶ λέγεται μὲ κάποιον οἶκτον περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ὑποτίθεται ὅτι σφάλλουν ἀπὸ ἄγνοιαν. Ἡ φράσις εἶναι λογία καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκφέρεται καὶ κατ' ἀριθμὸν ἐνικὸν *ἄφες αὐτῶ, οὐ γὰρ οἶδε τί ποιεῖ*.

οὐδεὶς ἀναμάρτητος.

Λέγεται καὶ πληρεστέρα ἢ λογία φράσις *οὐδεὶς ἀναμάρτητος, εἰμὴ εἷς, ὁ Θεός*, πρὸς δικαιολογίαν ἀμαρτήματος, διότι μόνος ἀναμάρτητος εἶναι ὁ Θεός, ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀμαρτήσῃ. Προῆλθεν ἀπὸ σύμφυρσιν τῆς εὐαγγελικῆς ρήσεως «οὐδεὶς ἀγαθός, εἰμὴ εἷς, ὁ Θεός»⁴ καὶ τῆς ρήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιμνημοσύνου δεήσεως «οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος, εἰμὴ σὺ ὁ δυνάμενος καὶ τῶ μεταστάντι δοῦναι τὴν ἀνάπαυσιν».

οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν.

Εἶναι γνωμικὸν εὐχρηστον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων. Προέρχεται ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ λέγεται «οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσῃ καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσῃ ἢ ἐνὸς ἀντιέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσῃ»⁵. Φαίνεται ὅτι καὶ τότε ἐλέγετο τοῦτο ὁμοίως ὑπὸ τύπον γνωμικοῦ. Λέγεται καὶ δημωδέστερον *δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ δουλεύῃ δυὸ κυρίους ἢ νὰ ἔχη δυὸ ἀφεντιᾶδες* συνήθως ἀντιθέτων βουλήσεων καὶ ἐπιθυμιῶν, ὅπως ὁ Θεός καὶ ὁ *Μαμωνᾶς*⁶ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἔκφρασιν.

οὐδεὶς προφήτης δεκτὸς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.

Λογία φράσις ἐλημμένη ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον⁷ καὶ λεγομένη δι' ἄνθρωπον ἐπί-

¹ Λουκ. 10, 13.

² Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἄλλοίμονο*.

³ Λουκ. 23, 34.

⁴ Ματθ. 19, 17.

⁵ Ματθ. 6, 24. Λουκ. 16, 13.

⁶ ἄνωτ.

⁷ Λουκ. 4, 24. Πβ. καὶ Ματθ. 14, 57. Μάρκ. 6, 4. Ἰωάνν. 4, 44.

σημον μὲν καὶ τιμώμενον ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ περιφρονούμενον ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Τοῦτο ἐνίοτε ἐξηγεῖται ψυχολογικῶς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι συμβαίνει ν' ἀνυψωθῇ εἰς τὰ ἀνώτατα κοινωνικά καὶ πολιτικά ἀξιώματα ἄνθρωπος εὐτελοῦς καὶ ταπεινῆς καταγωγῆς εἴτε οἰκογενειακῆς εἴτε κοινωνικῆς. Πβ. καὶ φράσιν ἐκ *Ναζαρέτ δύ-
ναται τι ἀγαθὸν εἶναι*; Ταύτην ἀκριβῶς γνωρίζοντες οἱ πατριῶται του δὲν ἤμ-
ποροῦν νὰ μὴ ἐκδηλώσουν τὴν περιφρόνησίν των.

οὐδὲν κακὸν ἀμεικτον καλοῦ.

* Ἀρχαία γνωμικὴ φράσις ἐν τῇ λογίᾳ παραδόσει. Δηλοῦται δι' αὐτῆς ὅτι καὶ εἰς τὰς πλέον ἀντιθέτους καὶ δυσμενεῖς περιστάσεις ἢ τὰ πλέον κακὰ γεγονότα ἐνυ-
πάρχει τι τὸ καλόν, ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελίξεως τῆς καταστάσεως.

οὐδὲν καινὸν ἢ οὐδὲν τὸ καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον.

* Ὅταν οἱ λόγοί μας θέλουν νὰ δηλώσουν ὅτι μία γνώμη ἢ θεωρία εἰς ἐπι-
στημονικὸν ζήτημα δὲν εἶναι νέα, ἀλλὰ παλαιὰ λεχθεῖσα ἤδη ὑπὸ ἄλλων, συνηθί-
ζουν νὰ λέγουν τὴν εἰρημένην γνωμικὴν φράσιν. Λέγεται ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Γαλ-
λικὴν *rien de nouveau sous le soleil*, ταύτης δὲ μετάφρασις εἶναι ἡ Ἑλ-
ληνικὴ. Ἡ χρῆσις τοῦ *καινὸν* ἀντὶ τοῦ *νέον* εἶναι ἀπὸ ζῆλον καθαρευουσιάνικον.

οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.

Εἶναι ἔκφρασις ἀπὸ τοὺς Νεκρικοὺς Διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ¹. Ὁ πορ-
θμεὺς τοῦ Ἄδου Χάρων ζητεῖ ἀπὸ τὸν πτωχὸν Μένιππον ἓνα ὄβολόν, τὸ καθιερω-
μένον πορθμεῖον πρὸς διαπεραίωσιν τῆς Ἀχερουσίας λίμνης. Ἄλλ' ὁ ἄτυχος Μέ-
νιππος δὲν εἶχε, διότι, ὅταν τὸν ἔθιασαν, κανεὶς δὲν ἐσκέφθη νὰ θέσῃ κατὰ τὴν συν-
θήθειαν ἓνα ὄβολόν εἰς τὸ στόμα του. Ὅταν δὲ ὁ Χάρων ἐκφράζῃ μὲ ἀγανάκτη-
σιν τὴν ἀπορίαν του καὶ ζητῇ ἐπιμόνως τὸ πορθμεῖον, ὁ Μένιππος ἀποκρίνεται
ἀπαθῶς ὡς ἀνωτέρω. Ἡ ἔκφρασις κατέστη φράσις εἰς τὴν λογίαν χρῆσιν εἰς δή-
λωσιν ἐσχάτης πενίας.

οὐς ὁ Θεὸς συνέξευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

* Ἐκφρασις ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ στεφανώματος καὶ ἐπομένως συχνὰ ἀκουο-
μένη εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἔκφρασις περιελθοῦσα εἰς χρῆσιν φράσεως εἰς τὴν λο-
γίαν γλῶσσαν εἶναι ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέξευξεν, ἄνθρω-
πος μὴ χωριζέτω»² καὶ ἐκεῖ μὲν λέγεται διὰ τὸ ἀδιαχώριστον τῆς συζυγικῆς ἐνώ-

¹ ἀριθμ. 22.

² Ματθ. 19, 6. Μάρκ. 10, 9.

σεως, ἀλλ' ἐν τῇ σημερινῇ χρήσει προσέλαβε καὶ χροιάν τινα ἀστειότητος, ὅτι δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ συντελέσῃ τις εἰς τὴν διάζευξιν συζύγων, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὁ Θεὸς ἤνωσεν.

οὐ σὺ με λοιδορεῖς, ἀλλ' ὁ τόπος.

Εἶναι φράσις τῶν λογίων ἀπὸ τὸν γνωστὸν μῦθον «ἔριφος καὶ λύκος» τοῦ Αἰσώπου¹. Λέγεται εἰς τὸν κάμνοντα κατάχρησιν τῆς οἰασδήποτε ὑπεροχῆς του καὶ φερόμενον ὑβριστικῶς πρὸς ἄλλον, ὅστις δι' οἰονδήποτε λόγον δὲν δύναται ν' ἀνταποδώσῃ τὰ ἴσα.

οὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα.

Ἡ λογία φράσις χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ὑποστηριζόντων ὅτι δὲν βλέπουν ἠθικῶς τὰ ἐν ἡμέρᾳ νηστείας εἰσερχόμενα εἰς τὸν στόμαχον μὴ νηστήσιμα βρώματα, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς ψυχῆς ἐκδηλούμενα πάθη, ἧτοι τὰ ἁμαρτήματα. Οὗτοι πρὸς στήριξιν τῆς γνώμης των ἐπικαλοῦνται τὰ ἐξῆς εὐαγγελικὰ χωρία «οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον»². Καὶ «πάν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται, τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται κακείνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι, ταῦτά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον»³. Καὶ «οὐδὲν ἐστὶν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενον εἰς αὐτόν, ὃ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον· ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι, κλοπαί, πλεονεξίαι, πονηρίαι, δόλος, ἀσέλγεια, ὀφθαλμὸς πονηρός, βλασφημία, ὑπερηφάνεια, ἀφροσύνη, πάντα ταῦτα τὰ πονηρὰ ἔσωθεν ἐκπορεύεται καὶ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον»⁴.

**οὔτε τὸ διάβολο ν' ἀπαντήσης ἢ νὰ δῆς μπροστά σου
οὔτε τὸ σταυρό σου νὰ κάμης.**

Ἐντὶ τοῦ οὔτε λέγεται ἐξίσου καὶ τὸ μήτε. Ὅταν βλέπῃ κανεὶς τὸν διάβο-

¹ Ἐκδ. Halmii, 66.

² Ματθ. 15, 11.

³ Ματθ. 15, 17-18.

⁴ Μάρκ. 7, 15-23.

λον ἢ κανένα ἄλλο φάντασμα ἐμπρός του, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ δαίμων ἐξαφανίζεται. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν οὕτως ἀπαλλάσσεται τις ἀπὸ τὸ κακὸ συναπάντημα, ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι εὐχάριστον νὰ εὐρεθῇ εἰς τοιαύτην ἀνάγκην. Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω εὐχαιτικὴ φράσις.

οὐτοπία.

Λέξις γνωμικὴ κοινοτάτη εἰς τὴν καθαρεύουσαν δηλοῦσα σύστημα ἢ θεωρίαν, πού ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν φαντασίαν καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη εἰς τὴν πραγματικότητα, οἷον *αὐτὸ πού λές εἶναι οὐτοπία*. Εἶναι ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν *utopie*, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων *οὐ τόπος*, τὸ σημαῖνον τόπον τινὰ φανταστικόν, ὅπου βασιλεύει διαρκῶς ἡ εἰρήνη καὶ εὐδαιμονία.

ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται.

Ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται»¹ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν νὰ λέγεται ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐν εἴδει γνωμικοῦ δι' ἄνθρωπον ἐπηρμένον καὶ ἀγέρωχον, ἀλλὰ συνήθως ἄνευ ἠθικῆς ἀξίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ οἴησις γίνεται αἰτία ταπεινώσεως καὶ ἐξευτελισμοῦ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ρῆσις εἶναι ἀπὸ τὴν παραβολὴν τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου, λέγεται ὁμως καὶ ἄλλαχοῦ τοῦ εὐαγγελίου «ὅστις ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται»². Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ φράσις ὡς γνωμικὴ ἦτο καὶ τότε τοῦ κοινοῦ λόγου.

ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα.

Ζῶα βόσκοντα μόνα των ἄνευ ἐπιτηρήσεως ἀνθρώπων ἢ ἐν γένει πράγματα ἐκτεθειμένα ἄνευ οὐδεμιᾶς προφυλάξεως καὶ προσοχῆς δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸν κίνδυνον τῆς κλοπῆς, ὅταν ὑπάρχη ὁπωσδήποτε ὁ φόβος μελλούσης ἀποκαλύψεως καὶ τιμωρίας τοῦ κλέπτου.

ὄχι δά!

Διὰ τοῦ ἀρνητικοῦ τούτου μορίου ἐπιτεινομένου διὰ τοῦ *δὰ* δηλοῦμεν κατηγορηματικὴν ἀρνησιν εἰς γινομένην ἐρώτησιν, οἷον *τὸ εἶπες αὐτό;—ὄχι δά!* κττ. Ἀπὸ τὰς τοιαύτας χρήσεις τὸ *ὄχι δά!* κατήντησεν ἄπλῃ φράσις λεγομένη πρὸς διήλωσιν μεγάλης ἐκπλήξεως εἰς τὸ ἄκουσμα καὶ μόνον παραδόξου ἢ ἀπροσδοκίτου λόγου καὶ γεγονότος.

¹ Λουκ. 18, 14. Πβ. καὶ 14, 11.

² Ματθ. 23, 12.

ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὴν εὐρυθμίαν χοροῦ λέγεται ἡ φράσις πρὸς δήλωσιν καλῆς εὐοδώσεως τῶν πραγμάτων. Συνώνυμος φράσις *ὁ χορὸς πάει γαῖτάνι, ἡ δουλειὰ πάει γαῖτάνι*¹.

*ὁ ψεύτης κι ὁ κλέφτης τὸν πρῶτο χρόνο χαιρεταί,
τὸ δεύτερο παντρεύεται.*

Ὅτι ὁ ψεύτης καὶ ὁ κλέπτης δὲν ἀπολαμβάνουν τὴν χαρὰν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κλοπῆς ἐπ' ἄπειρον, ἀλλὰ θ' ἀποκαλυφθοῦν ἐπὶ τέλους καὶ θὰ τιμωρηθοῦν φυλακίζομενοι. Οὕτω θὰ τιμωρηθοῦν διὰ τῆς σκλαβιάς τῆς φυλακῆς, ὅποια εἶναι ἡ σκλαβιά τῆς παντρείας.

πάει μακριὰ ἢ βαλίτσα.

Ἡ ἔννοια τῆς φράσεως εἶναι ἡ ἐξῆς. Ἀπεμακρύνθημεν πολὺ ἀπὸ τὸ καθ' ἑαυτὸ θέμα τῆς ὁμιλίας, περὶ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐπρόκειτο, καὶ παρεξέτράπημεν εἰς ἄλλα ζητήματα ἀλλότρια τῆς κυρίας ὑποθέσεως. Ἡ φράσις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ ἔργον τῶν ἀχαιοφύρων νὰ μετακομίζουσιν βαλίτσας ταξιδιωτικὰς, οἳ ὅποιοι καὶ ἐρωτοῦν *θὰ πάη μακριὰ ἢ βαλίτσα*; ἵνα κανονίσουν ἀναλόγως καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῆς μεταφορᾶς. Καὶ τὸ *θὰ πάη μακριὰ ἢ βαλίτσα*; λέγεται ὁμοίως φραστικῶς μὲ τὴν εἰρωνικὴν ἔννοιαν θὰ ἐξακολουθήσῃ παρατεινομένη ἢ συζήτησις; Καὶ *ἡ βαλίτσα θὰ πάη μακριὰ*—θὰ παραταθῇ ἢ δυσάρεστη συζήτησις καὶ ἡ ὀχληρὰ κατάστασις. Καὶ *δὲν πάει παραπέρα ἡ βαλίτσα*—δὲν προχωρεῖ πλέον ἢ ὑπόθεσις.

πάει, πέταξε τὸ πουλλί.

Λέγεται ἡ φράσις ὡς ἀνωτέρω ἢ καὶ μόνον *πάει τὸ πουλλί* ἢ *πέταξε τὸ πουλλί* ἐπὶ εὐθέτου στιγμῆς, τῆς ὁποίας δὲν ἠδυνήθη τις νὰ ἐπωφεληθῇ, ἢ γενικώτερον ἐπὶ εὐκαιρίας ἀπολεσθείσης. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ πτηγὸν ἐξ ἐλευθέρου χώρου ἀφιπτάμενον, τοῦ ὁποίου οὕτω χάνει ὁ κυνηγὸς τὸν στόχον, ἢ φεῦγον ἀπὸ κλουβί, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἐπανέλθῃ.

πάει πολὺ.

Ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ διανυομένου πολλοῦ διαστήματος, οἷον *πῆγε πολὺ διάστημα*, τὸ *πάει πολὺ* μετέστη εἰς τὴν δήλωσιν χρονικοῦ διαστήματος, οἷον *πάει πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε, πάει πολλὴ ὥρα πὸν ἔφυγε*. Ἐπειτα μεταφορι-

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 122,

κῶς ἐδήλωσε τὴν πολλὴν ποσότητα οἴουδήποτε πράγματος, καθὼς *πάει πολὺ γάλα - κρασί - νερό - ψωμί, πάει πολλή ζάχαρη, πάει πολλὸς κοφὸς* κττ. Καὶ ἔτι μεταφορικώτερον τὸ *πάει πολὺ* προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπερβολῆς εἰς πράξεις ἢ λόγους, ὡς *πάει πολὺ νὰ ξοδέψη κανεὶς τόσα λεπτά, πάει πολὺ νὰ τὸν πῆς κλέφτη - φιλάργυρο - σοφὸ* κττ.

πάει τὸν τοῖχο τοῖχο.

Εἶναι εἶδος βραχυλογίας λεγομένης συνήθως διὰ τοὺς μεθυσμένους, οἱ ὅποιοι βαδίζουν ἢ ἀκουμβῶντες διαδοχικὰ εἰς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν ἢ ἀπτόμενοι αὐτῶν διὰ τῶν χειρῶν διὰ νὰ στηριχθῶν εἰς τὰ πόδια των.

παίζει ἐν οὐ παικτοῖς.

Ἡ φράσις εἶναι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων καὶ πολύχρηστη εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς λογίους, σημαίνει δὲ ἀστειεύομαι ἀνοήτως εἰς πράγματα σοβαρά. Εἰς τὸ ἐπίθετον *παικτοῖς* ἐννοεῖται τὸ *πράγμασι*. Παραδείγματα τῆς μεσαιωνικῆς γραμματείας δύναται νὰ ἴδῃ ὁ βουλόμενος ἐν τῷ «Θησαυρῷ» εἰς τὸ λῆμμα *παικτός*.

παῖξε γέλασε.

Προστακτικαὶ χρησιμοποιούμεναι φραστικῶς ὡς κατηγορηματὸν πράγματος ἀξίου ἐμπαιγμοῦ καὶ χλευαστικοῦ γέλωτος, οἷον *ἐδῶ δὲν εἶναι παῖξε γέλασε, αὐτὸ δὲν εἶναι παῖξε γέλασε* κττ. Ἡ φράσις ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἰδιορρυθμιῶν τῆς Ἑλληνικῆς συντάξεως. Φυσικώτερον θὰ ἦτο νὰ λέγεται *ἐδῶ δὲν εἶναι νὰ παῖξης καὶ νὰ γελάσης*, ὅπως ὄντως εὐχρηστεῖ καὶ αὐτὴ ἡ ἔκφρασις, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται προστακτικῆ ἐπὶ τὸ παραστατικώτερον καὶ ἔκφρασις κττ.¹

παίρνω τὴν κρυάδα.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὴν αἰφνιδίαν μεταβολὴν τοῦ καιροῦ ἐπὶ τὸ ψυχρότερον, ὅτε εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν αἰσθάνεται τις ρίγη ὄχι εὐχάριστα, κατόπιν ὅμως ἔξοικειώνεται. Ὅθεν *παίρνω τὴν κρυάδα* = δοκιμάζω αἰφνιδίαν ἀπογοήτευσιν ἀπὸ τὴν διάψευσιν ἐλπίδος καὶ προσδοκίας καλῆς, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ τὸ *παίρνω ἀπόφασι*.

παίρνω τὸν κακὸ δρόμο.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν λοξοδρομοῦντα ἢ κακῶς ὁδεύοντα ἢ ἀνώμαλον δρόμον *προτιμῶντα* λέγεται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς παρεκτροπῆς *παίρνω τὸν κακὸ*

¹ Πβ. καὶ Ἄχιλλ. Τζάρτζανον, ἐνθ' ἄνωτ. 298.

δρομο ἢ **παίρνω κακὸ δρόμο**. Ἡ ἀντίθετη ἔννοια τῆς ἠθικῆς προαγωγῆς καὶ προκοπῆς ἐκφράζεται διὰ τοῦ **παίρνω τὸν καλὸ δρόμο** ἢ **παίρνω καλὸ δρόμο**.

παίρνω φόρα.

Ἡ φράσις δηλοῖ παρασύρομαι ὑπὸ δρμῆς εἰς διαφόρους κινήσεις σωματικὰς ἢ ἐκδηλώσεις πνευματικὰς, οἷον **πῆρε φόρα καὶ δὲν τὸν σταματάει κανεῖς**, ἐπὶ τοῦ ἡμιλοῦντος ἀκαθέκτως.

παίρνω φωτιά.

Ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τὴν πυρκαϊάν, ἡ ὁποία ἐκρηγνύεται συνήθως ἐξαίφνης, τὸ **παίρνω φωτιά** σημαίνει καταλαμβάνομαι ξαφνικὰ ἀπὸ ἑξαλλοῦ ὄργῆν. Ἐλέγετο συνωνύμως καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον **ἐπέρεν ἄψιμον**—πῆρε φωτιά.

παίρνω φωτιά ἀπ' τὴν πρώτη σκάλα.

Εἰς τὰ παλαιοῦ συστήματος πυροβόλα ὄπλα τὸ πῦρ μετεδίδοτο εἰς τὴν πυρίτιδα διὰ τοῦ ἐναύσματος, ὅπερ ἦτο κόνις πυρίτιδος εἰς κοιλότητα συγκοινωνοῦσαν δι' ὀπῆς μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὄπλου. Ἡ κόνις λεγομένη **ἀγιζότη** ἢ **ἀγιζότι** ἀνεφλέγετο διὰ πυρολίθου. Ἡ συσκευὴ τούτου εἶχε δύο **σκάλες**. Ἡ πρώτη ἦτο τῆς ἀσφαλείας, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ κανόνα δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ ἐκπυρσοκρότησις, ἡ δευτέρα ἦτο κυρίως ἡ σκάλα, εἰς τὴν κροῦσιν τῆς ὁποίας ἔπαιρνε φωτιά τὸ ἔναυσμα. Συνέβαινε ὅμως κάποτε ἀπροσδοκῆτως καὶ τὸ ἀντίθετον καὶ ἡ ἐκπυρσοκρότησις συνέβαινε εἰς τὴν κροῦσιν τῆς πρώτης σκάλας. Ὅθεν μεταφορικῶς ἢ φράσις **παίρνω φωτιά ἀπ' τὴν πρώτη σκάλα**—ἐκρηγνύομαι εἰς ὄργῆν ἀπὸ πρώτην ἀφορμῆν. Πβ. **εἶμαι 'ς τὸν πρώτο λύκο**.

παντοῦ τὰ ἴδια, παντοῦ τὰ πάντα.

Βραχυλογικαὶ φράσεις ταυτόσημοι κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόματος **πράγματα** καὶ τοῦ ρήματος **γίνονται** ἢ **συμβαίνουν**. Ἡ ἔννοιά των εἶναι ὅτι πανταχοῦ εἶναι ἡ ἴδια κατάστασις πραγμάτων καὶ προσώπων. Εἰδικώτερον διὰ τὴν δευτέραν παρατηροῦμεν ὅτι τὸ πληρέστερον νόημά της, ὡς συνάγεται ἀπὸ τὴν γραμματικὴν μορφήν, εἶναι τοῦτο, ὅτι παντοῦ συμβαίνουν πάντα τὰ πράγματα, ὅσα συμβαίνουν καὶ ἐδῶ.

παπαῖ παιδὶ διαβόλου ἐγγόνι.

Διατὶ τοῦ παπαῖ τὸ παιδὶ νομίζεται ζωηρὸν καὶ ἄτακτον δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ἀκριβῶς. Ἴσως ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς φράσεως νὰ εἶναι ὄντως ἀπὸ ἑνα τοιοῦτον παιδὶ κάποιου ἱερέως. Πάντως ἡ λαϊκὴ φιλοσοφία διὰ ν' ἀπομακρύνῃ ἔνδε-

χομένην προσβολήν διὰ τὸν τοιοῦτον χαρακτηρισμὸν υἱοῦ ἱερέως τὸν ἀπεμάκρυνε πάρα πολὺ καὶ τὸν ἐχαρακτήρισεν οὔτε ὡς παιδί, ἀλλ' ὡς ἐγγόνι τοῦ διαβόλου. Πάντως τὸ *διάβολος* ἐνταῦθα σημαίνει ὄν ἐξυπνον, τετραπέρατον.

παπούτσι ἀπ' τὸν τόπο σου κι ἄς εἶν' καὶ μπαλωμένο.

Φράσις γνωμική, ὅτι πρέπει νὰ προτιμῶμεν ὡς σύζυγον γυναῖκα ἀπὸ τὸν τόπον μας ἔστω καὶ ἄσχημη, διότι τὴν γνωρίζομεν καλά. Ἀπεναντίας γυναῖκα ἀπὸ ξένον τόπον ἡμπορεῖ νὰ μᾶς φαίνεται ἐλκυστικώτερα, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν τὴν προτέραν διαγωγὴν της. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὸν Πόντον *παλαιτσάρ'χον κι ἀσ' σὸ χωριό σ'* (παλιοτσάρουχο κι ἀπ' τὸ χωριό σου).

παραδαρμένη.

Τὸ *παραδέρνω* ἢ *παραδέρομαι* σημαίνει πολλαχοῦ ταλαιπωροῦμαι καθ' ὑπερβολήν, μοχθῶ, ὑποφέρω. Κατὰ ταῦτα *κοιλιά παραδαρμένη* = *κοιλιά* ὑποφέρουσα ὑπερβολικῶς ἰδίως ἀπὸ πείναν (κατὰ τὸ σχῆμα κατ' ἐξοχήν), στόμαχος νῆστις, ἄδειος. Καὶ κατὰ παράλειψιν τοῦ *κοιλιά* τὸ *παραδαρμένη* ὡς οὐσιαστικὸν πλέον ἐξηκολούθησε αὐτὸ νὰ σημαίη τὸν στόμαχον, ἀλλ' ἐννοεῖται πάντοτε τὸν κενόν, τὸν πειναλέον. Ἡ λέξις λέγεται πάντοτε μὲ ἔννοιαν σκωπτικὴν, οἷον *γέμισε τὴν παραδαρμένη του* = ἐχώρτασε ὁ πειναλέος.

παραιτοῦμαι ἀπ' τὸ ψώνιο.

Περὶ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας τοῦ *ψωνίζω* εἰς τὰς φράσεις *τὴν ψώνισε τὴν ἀρρώστια - τὴν τρέλλα* κττ. ἔχομεν γράψει¹. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ παράγωγον *ψώνιο* ἔχει τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ἀποκτήματος. Καὶ φράσις *παραιτοῦμαι ἀπ' τὸ ψώνιο* = παύω νὰ ἐνδιαφέρωμαι ἢ διὰ πρᾶγμα ἢ δι' ὑπόθεσιν τινα.

παρᾶς μὲ οὐρά.

Ἡ *οὐρά* ζώου, μάλιστα ἢ μακρὰ καὶ θυσανωτή, φαίνεται ὅτι προσδίδει εἰς τὰ σῶμα πρόσθετην ἔκτασιν καὶ μέγεθος μεγαλύτερον κατὰ μῆκος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ σῶμα ἄλλου ζώου ἔχοντος βραχεῖαν οὐρὰν ἢ στερουμένου αὐτῆς παντελῶς. Ἀπεδῶ προῆλθεν ἡ φράσις *παρᾶς μὲ οὐρά*, χρῆμα ἀφθονον, πολὺ, καθὼς ὁ *δεῖνα ἔκαμε - ἔχει - κέρδισε παρᾶ μὲ οὐρά*.

παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.

Εἶναι ἀπὸ τὴν προσευχὴν τοῦ Ἰησοῦ² ἐν τῷ κήφῳ τῆς Γεθσημανῆ ὀλίγον πρὸ

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6 (1953) 72.

² Ματθ. 26, 39. Πβ. καὶ Λουκ. 22, 42.

τῆς συλλήψεώς του καὶ δηλοῖ εὐχὴν πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἢ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ὀχληρᾶν τινὰ κατάστασιν ἢ ἀπὸ καθήκων ἢ ὑποχρέωσιν ὀχληρᾶν. Λέγεται καὶ συντομώτερα *παρελθέτω τὸ ποτήριον*.

παρηγοριὰ ᾿ς τὸν ἄρρωστο ὡσπου νὰ ᾿βγη ἡ ψυχὴ του.

Λέγεται δι᾿ ἄρρωστον, διὰ τὸν ὁποῖον πᾶσα παρηγορία εἶναι περιττὴ καὶ ἀνωφελὴς, διότι δὲν ὑπάρχει καμμία ἐλπίς ν᾿ ἀποσοβῆθῇ ὁ λίαν προσεχὴς θάνατος.

πᾶσα γῆ πατρίς.

Ἄρχαιον γνωμικὸν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κοσμοπολίτης¹. Τὴν κοσμοπολιτικὴν θεωρίαν ἐκφράζει σαφέστερον ἢ γνώμη τοῦ ποιητοῦ Ἀριστοφάνους ὅτι «πατρίς ἐστὶ πᾶσ' ἴν' ἂν πράττη τις εὖ»².

πατεῖς με, πατῶ σε.

Ἐπιρρηματικὴ φράσις χρησιμοποιουμένη ἐν τῷ λόγῳ ἀνευ κανονικῆς συντακτικῆς πλοκῆς, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς δήλωσιν πλήθους συνωστιζομένου μέχρι βαθμοῦ πού ὁ ἓνας νὰ πατάῃ τὸν ἄλλον. Οὕτω λέγεται ἦτανε ᾿ς τὴν ἐκκλησία κόσμος *πατεῖς με πατῶ σε, ἤρθαμε μὲ τὸ λεωφορεῖο πατεῖς με πατῶ σε* = κοσμοβριθὲς μέχρι τοῦ ἀδιαχωρήτου, *ἐκεῖ εἶναι πατεῖς με πατῶ σε* = ἄπειρος κόσμος καὶ συνωστισμός. Πρόκειται κάποια βραχυλογία ἐνταῦθα. Θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς ἀναλυτικώτερον *εἴμαστε τόσο πολλοί, πού ἐσὺ πατεῖς ἐμένα κ' ἐγὼ πατῶ ἐσένα*, ἔπειτα δὲ συντομώτερα *εἴμαστε πατεῖς με πατῶ σε*.

πάτησε ᾿ς τὴν πεπονόφλουδα ἢ τὴν πάτησε τὴν πεπονόφλουδα.

Ὁ τυχαίως πατῶν εἰς φλούδαν πεπονιοῦ κινδυνεύει νὰ καταπέση ἐξ ὀλισθίματος. Μεταφορικῶς δὲ ἡ φράσις *πάτησε ᾿ς τὴν πεπονόφλουδα* = εἶχε τὴν ἀτυχῆ σκέψιν νὰ ζητήσῃ τι παρὰ τινος, ἀλλ' ἡ αἴτησίς του δὲν ἔγινεν ἀποδεκτὴ, ἢ ἀπέτυχεν εἰς τὴν προτίμησιν καὶ ἐκλογὴν, οἷον ὁ σύζυγος εἰς τὴν ἐκλογὴν συζύγου. Τὴν δευτέραν χρῆσιν ἔχει μᾶλλον ἢ δευτέρα *τὴν πάτησε τὴν πεπονόφλουδα*.

πάτησες τὴν πίτα ἢ τὴν πάτησες τὴν πίτα.

Λέγεται εἰρωνικῶς πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις νομίζει ὅτι ἐπέτυχέ τι. Ἄγνοῶ πόθεν προῆλθεν ἡ φράσις.

πατῶ σὲ γερὸ ἢ σάπιο σανίδι.

Ἡ πρώτη φράσις σημαίνει ἐπιχειρῶν τι ἔχω βάσιν ἀσφαλῆ, δηλαδὴ τὰ

¹ *Παροιμιογράφ.* ἐνθ' ἄνωτ. 2. 1, 295.

² Πλοῦτ. στίχ. 1151.

ἀναγκαῖα ὕλικά ἢ ἠθικά μέσα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ φθάσω εἰς τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα, ἢ λέγων τι κέκτημαι ἀναμφισβήτητα ἐπιχειρήματα καὶ πειστικὰς ἀποδείξεις, ὥστε οὐδεὶς νὰ δυνηθῆ νὰ μὲ διαψεύσῃ εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς γνώμας μου. Ἡ δευτέρα φράσις ἔχει ἀκριβῶς τὴν ἀντίθετην ἔννοιαν. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τοὺς οἰκοδόμους, οἱ ὅποιοι διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς ἀπὸ καταπτώσεις στήνουν ἰκριώματα στερεά.

πάω τὸν ἴσιο δρόμο.

Ἡ λοξοδρομία κρίνεται πάντοτε ὡς πορεία ἀφύσικη, ἐφόσον ὑπάρχει εὐθεία ὁδός. Λοιπὸν *πάω τὸν ἴσιο δρόμο* λέγεται μὲ τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν τοῦ βαδίζω τὸν δρόμο τῆς εὐθύτητος, τῆς τιμιότητος καὶ ἀρετῆς, δὲν παρεκτρέπομαι εἰς ἔργα ἀπρεπῆ καὶ ἀνόσια. Μὲ κάποιαν μεταφορικὴν ἔννοιαν λέγεται καὶ ἡ λογία φράσις *βαδίζω τὴν βασιλικὴν ὁδόν*.

πέθανε νὰ σ' ἀγαπῶ καὶ ζῆσε νὰ μὴ σὲ θέλω.

Διὰ πρόσωπον εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιδεικνύομεν δῆθεν ἀγάπην καὶ συμπάθειαν, ἀφοῦ ἔχει πεθάνει, ἐνῶ τὸ μισοῦσαμεν, ὅταν ἦτο ἐν τῇ ζωῇ. Ἡ φράσις εἰρωνικὴ.

πεντάρα τσακιστή.

Λέγεται κοινῶς δὲν ἔχει *πεντάρα τσακιστή* εἰς δήλωσιν παντελοῦς στερήσεως χρημάτων. Ἡ *πεντάρα* εἶναι ἡ τελευταία νομισματικὴ ὑποδιαίρεσις καὶ ἡ φράσις ἔχει χροιάν εἰρωνείας, τὴν ὁποίαν ἐπιτείνει ὁ προσδιορισμὸς *τσακιστή* = σπασμένη ἢ διεστραμμένη εἰς τὸ σχῆμα.

πέντε μπρὸς καὶ δέκα πίσω, τοῦ ἔδωσε δέκα.

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀνωτέρω φράσεις λέγεται ἢ ἐννοεῖται ἡ λέξις *φάσκελα* ἢ *μοῦντζες*, τὸ γνωστὸν ὑβριστικὸν σχῆμα τῆς χειρός.

Εἰς τὴν πρώτην ἐννοεῖται ὅτι τοῦ ἔδωσε πέντε φάσκελα κατὰ πρόσωπον καί, ὅταν ἐκεῖνος ἐγύρισε τὴν πλάτην, τοῦ ἔδωσε ἄλλα δέκα. Πῶς ὅμως πρέπει νὰ νοήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν ἀριθμῶν; Νομίζω ὅτι δὲν πρόκειται περὶ πενταπλῆς ἢ δεκαπλῆς ἐπαναλήψεως τοῦ *φασκελώματος*, ἀλλὰ περὶ ἀνοίγματος τῆς μιᾶς παλάμης ἢ ἀμφοτέρων, ὅτε εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν προβάλλουν πέντε δάκτυλα καὶ εἰς τὴν δευτέραν δέκα.

Κατὰ ταῦτα ἡ πρώτη φράσις σημαίνει ὅτι κατὰ πρόσωπον τὸν ἐμούντζωσε μὲ τὸ ἓνα χέρι καὶ ἀπὸ πίσω μὲ τὰ δύο, ἢ δὲ δευτέρα ὅτι τὸν ἐμούντζωσε μὲ τὰ δύο.

περασμένα μεγαλεῖα | καὶ διηγῶντας τα νὰ κλαίς.

Εἶναι οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τῆς πέμπτης στροφῆς τοῦ Ὑμνου εἰς τὴν ἑλευθερίαν τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ λαὸς λέγει αὐτὴν ὡς φράσιν παραλείπων συνήθως τὸ καὶ διὰ νὰ δηλώσῃ ὅ,τι καὶ ὁ ποιητής, δηλαδὴ δόξαν παρελθοῦσαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀνάμνησις προκαλεῖ θρήνους καὶ δάκρυα.

περὶ ὄνου σκιᾶς.

Ἄρχαία παροιμιώδης φράσις ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ γνωστὸν ἐπεισόδιον τοῦ μισθωθέντος ὄνου ἐξ Ἀθηνῶν διὰ Μέγαρα. Λέγεται δι' ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι διαφιλονικοῦν τὴν κυριότητα πράγματος γελοίου ἢ γενικώτερα συζητοῦν σοβαρὰ διὰ πρᾶγμα μηδαμινόν. Εἰς τὴν ἀρχαίαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν παλαιῶν ἐλέγετο «ὑπὲρ ὄνου σκιᾶς, μέμνηται ταύτης καὶ Μένανδρος»¹.

περιστερᾶς ἀθώοτερος.

Ἡ περιστερὰ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ παρίσταται ὡς σύμβολον ἀγνότητος καὶ ἀκεραίου χαρακτήρος. «Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκεραῖοι ὡς αἱ περιστεραὶ» λέγει ὁ Ἰησοῦς². Διὸ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὑπὸ μορφήν περιστερᾶς ἐμφανίζεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀφήγησιν³. Ἡ ἀνωτέρω λογία φράσις λέγεται πάντοτε εἰρωνικῶς δι' ἀνθρωπον διεστραμμένου χαρακτήρος.

περνάει ἀπ' τὸ χέρι μου.

Ἡ φράσις φαίνεται νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν **elden kecmek**=περνᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, δύναμαι νὰ τὸ κάμω. Λέγεται εἰς αὐτὴν συνωνύμως καὶ **elden gelmek**=ἔρχεται, περνᾷ ἀπὸ τὸ χέρι.

περνάει ἡ μπογιά του.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὰς ἐπιμυθιωμένας γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι κατορθώνουν νὰ συγκαλύψουν τὰς ρυτίδας καὶ τὰ πραγματικά τους χρόνια μὲ τεχνητὰ μέσα, λέγεται ἡ ἀνωτέρω φράσις διὰ πρόσωπον πὸν ἐπιβάλλεται διὰ τῶν ἐπιφανειακῶν προσόντων καὶ ἰκανοτήτων, ἐνῶ πραγματικὴν ἀξίαν δὲν ἔχει.

πές μου ποιὸν ἔχεις φίλο νὰ σοῦ πῶ τί εἶσαι.

Ἡ ἔννοια τῆς γνωμικῆς φράσεως εἶναι ὅτι ἡ συναναστροφή μὲ χρηστοὺς ἢ

¹ Παροιμιογράφ. ἐνθ' ἄνωτ. 1,169.

² Ματθ. 10, 16.

³ Ματθ. 3, 16. Μάρκ. 1, 10. Λουκ. 3, 22.

ἀνηθίκους φίλους ἔχει ἀναγκαίως ἀνάλογην ἐπίδρασιν εἰς τὰ ἥθη καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ συναναστρεφομένου.

πετάει ἀπ' τῆ χαρά του.

Ἡ ὑπερβολικὴ χαρὰ ἐκδηλώνεται πολλάκις καὶ διὰ κινήσεων τοῦ σώματος καὶ μάλιστα διὰ χορικῶν ἀλμάτων. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν παρομοιάζεται ὁ χαίρων πρὸς πτηνὸν πτερυγίζον ἢ πετῶν καὶ ὄχι ὡς πατῶν εἰς τὸ ἔδαφος.

πέταξε τὸ πουλλί!

Περὶ τῆς φράσεως ἰδὲ *πάει, πέταξε τὸ πουλλί.*

πιάστηκε 'ς τὰ δίχτυα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὰ ἀλιευόμενα διὰ δικτύων ψάρια λέγεται ἡ εἰρημένη φράσις δι' ἄνθρωπον, ὅστις παγιδεύεται καὶ ἐξαπατᾶται ὑπὸ ἄλλου.

πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα.

Ἡ φράσις φαίνεται ἀντιφάσκουσα εἰς τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἰησοῦ «ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν»¹, ἐν τῇ ἀληθείᾳ ὅμως ὄχι. Τὸ «ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς» ἀφορᾷ εἰς τὴν πιστοποίησιν τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἰησοῦ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐνῶ τὸ *πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα* τῆς λογίας χρήσεως ἀναφέρεται εἰς ζητήματα δογματικὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συζητηθοῦν κατὰ τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς καὶ τῆς κοινῆς λογικῆς, ζητήματα δηλονότι ὑπερφυσικά, ὅπως τὸ δόγμα τῆς Ἀγίας Τριάδος, τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Ἰησοῦ, τῆς διπλῆς αὐτοῦ φύσεως, θείας καὶ ἀνθρωπίνης, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τῆς ἀνυλήψεως κτ.

πλερώνω τοὺς κούκους γιὰ μπεκάτσες.

Τῆς μπεκάτσας τὸ κρέας τρώγεται, ἐνῶ τοῦ κούκου ὄχι. Ἐπομένως ὁ ἀγοράζων φονευμένους ἐν κυνηγίῳ κούκους γιὰ μπεκάτσες, δηλαδή προσφέρων ἀξίαν διὰ τοὺς ἀχρήστους κούκους, ὅσην θὰ προσέφερε διὰ μπεκάτσες, ἀπατᾶται. Κατὰ ταῦτα ἡ εἰρημένη φράσις σημαίνει προσφέρω ἀξίαν πράγματος πρὸς ἀγορὰν πολὺ ἀνωτέραν τῆς πραγματικῆς του ἀξίας.

¹ Ἰωάνν. 5, 39.

πληγή τοῦ Φαραώ.

Οὕτω χαρακτηρίζεται ἄνθρωπος ἀδυσώπητος, ἄτεγκτος, σκληρός, κακῶν καὶ δυστυχιῶν πρόξενος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν γνωστὴν ἀφήγησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ τῶν δέκα τρομακτικῶν συμφορῶν, τὰς ὁποίας ἔπεμψεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Φαραώ, διότι ἠρνεῖτο ἐπανειλημμένως νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον¹.

πνεῦμα ἀντιλογίας.

Οὕτω καλεῖται χαρακτηριστικῶς ὁ ἔχων τὴν συνήθειαν ν' ἀντιλέγῃ πάντοτε εἰς ὅ,τι λέγουν οἱ ἄλλοι, ὀρθὸν ἢ μὴ, ἀδιάφορον. Ὅταν δὲ ἡ ἀντιλογία ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀντιστρεφομένων τῶν διαριλονιζουμένων πραγμάτων, τότε βέβαια καταντᾷ κωμικὴ καὶ γελοία, π. χ. εἶναι ἡμέρα τώρα—ὄχι, εἶναι νύχτα, εἶναι νύχτα τώρα—ὄχι, εἶναι ἡμέρα. Ἡ δημιουργία τῆς φράσεως φαίνεται ὅτι ὠρμήθη καὶ ἀπὸ τὴν δοξασίαν τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας ἢ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, τ. ἔ. τοῦ διαβόλου, ὅστις ἀντιδρᾷ πάντοτε εἰς τὸ ἀγαθόν.

πνίγεται ἢ χάνεται σὲ ρηχὰ νερά.

Δι' ἄνθρωπον ὅστις φοβεῖται μήπως πάθῃ ἢ καὶ τὴν παθαίνει πράγματι δι' αἰτίαν μηδαμινήν, ὡσὰν ἐκείνον ποὺ πνίγεται εἰς ὕδατα ἀβαθῆ, ὅπου δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ πνιγῇ τις. Πβ. καὶ φράσιν πνίγεται σ' ἓνα κουτάλι νερό².

ποιὸς ζῆ, ποιὸς πεθαίνει!

Συμπληρώνεται πολλάκις ἡ φράσις διὰ τοῦ προτισσομένου ἕως τότε. Δι' αὐτῆς δηλοῦται ἀδιαφορία περὶ τῶν μελλόντων γεγονότων τῆς ζωῆς, διότι δὲν γνωρίζει κανεὶς πόσον χρόνον θὰ ζήσει καὶ πότε θὰ πεθάνῃ. Ἐπομένως τί νὰ ἐνδιαφερῆθῃ διὰ ἐνδεχόμενον γεγονός, εὐχάριστον ἢ καὶ δυσάρεστον, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ὅλως εἶναι βέβαιον ἂν θὰ ζήσει νὰ τὸ ἴδῃ.

ποιὸς σοῦ βγαλε τὸ μάτι;—ὁ ἀδερφός μου.

—γι' αὐτὸ τό βγαλε βαθιά!

Λίαν χαρακτηριστικὴ ἡ φράσις, διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦται ὅτι κάποτε εἶναι σκληρότεροι αἱ ἐκδικήσεις τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν συγγενῶν ἐν γένει καίτοι συνδεομένων διὰ κοινοῦ αἵματος παρὰ τῶν ξένων.

¹ Ἐξοδ. κεφ. 7, 11. Πβ. καὶ Σπῦρ. Γεωργακόπουλον, περιοδικὸν <Ἀκτίνες> τεύχ. Φεβρουαρίου 1951 σελ. 74.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 69.

ποιὸς τοῦ μιλάει!

Ἡ φράσις εἶναι μᾶλλον βραχυλογία ἀντὶ τοῦ *ποιὸς τολμάει νὰ τοῦ μιλάη*, λέγεται δὲ εἰρωνικῶς διὰ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον δῆθεν δὲν τολμῶμεν νὰ πλησιάσωμεν καὶ νὰ τοῦ μιλήσωμεν ἕνεκα τῆς ὑψηλῆς κοινωνικῆς του θέσεως.

πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Φράσις τοῦ εὐαγγελίου¹ εὐχρησθη ὡς γνωμικὸν εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν. Ἡ ἔννοια αὐτῆς εἶναι σαφής. Οἱ ἐκλεκτοὶ ἄνθρωποι οἱ πραγματικὴν ἔχοντες ἀξίαν εἶναι ὀλίγοι σχετικὰ μὲ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν κεκλημένων ἢ ὠρισμένων διὰ τινα ἀποστολήν.

πόρτες ἀνοιχτές, πόρτες κλειστές.

Εἰς δήλωσιν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς, ὅταν παρουσιασθῇ τις κάπου, λέγομεν *βρίσκει τοὺς πόρτες ἀνοιχτές, ὅλες οἱ πόρτες τοῦ εἶναι ἀνοιχτές, τὸν ὑποδέχονται μὲ πόρτες ἀνοιχτές* κτ. Ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ἐννοίας λέγεται *βρίσκει τοὺς πόρτες κλειστές, ὅλες οἱ πόρτες τοῦ εἶναι κλειστές* κτ.

Λέγεται καὶ *θὰ βρῆ τὴν πόρτα μου ἀνοιχτή* = θὰ τὸν ὑποδεχθῶ εὐχαρίστως καὶ *θὰ βρῆ τὴν πόρτα μου κλειστή* = δὲν θὰ τὸν δεχθῶ.

ποὺ ἦταν ὄλος δικός του κτλ.

Λέγομεν εἰς τὸν καθ' ἡμέραν λόγον φράσεις, καθὼς *τοῦ 'πε ἕνα κακὸ λόγο ποὺ 'ταν ὄλος δικός του, ἄκουσε μιὰ βρῆσιὰ - μιὰ προσβολὴ ποὺ 'ταν ὅλη δική του, ἄκουσε βρῆσιολοί - ἔφαγε ξύλο ποὺ 'ταν ὄλο δικό του* κτ. Τὸ γένος τοῦ ὄλος καὶ δικός τῆς ἀναφορικῆς προτάσεως ἔξαριτᾶται ἀπὸ τὸ γένος τοῦ προσδιοριζομένου ὀνόματος. Διὰ τῶν τοιούτων φράσεων θέλομεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πάθημα ἦτο ἀποκλειστικῶς ἰδικόν του, ὅτι κανεὶς ἄλλος δὲν ἐτίχθη κατ' ἐλάχιστον ἀπὸ αὐτό, ὅπερ οὕτω ἐστράφη ὑλόκληρον ἐναντίον αὐτοῦ καὶ μόνου. Ἀποτελοῦν λοιπὸν αὗται εἶδος ἐξίφρασης ἢ δεινώσεως τῆς ἐννοίας τοῦ οὐσιαστικοῦ, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ ἀναφορικὴ πρότασις.

ποὺ νὰ πάρη καὶ νὰ τὸν σηκώση!

Ἄρατικὴ φράσις ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὸ *ποὺ νὰ τὸν πάρη ὁ διάβολος καὶ νὰ τὸν σηκώση!* δηλαδὴ νὰ τὸν βγάλῃ ἀπὸ τὴν μέση σηκώνοντας ὑψηλὰ καὶ ἐξαφανίζοντας εἰς τὸ κενόν. Ὅμοίως ἀρατικῶς λέγεται *ποὺ νὰ πάη 'ς τὸ διάβολο!* Πβ. καὶ *τὸν πῆραν οἱ διαβόλοι*².

¹ Ματθ. 20, 16 καὶ 22, 14.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 50.

ποῦ σὲ πονεῖ, ποῦ σὲ σφάζει!

Τὸ ῥῆμα *σφάζει* πλὴν τῆς κυρίας σημασίας ἔχει καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ *πονεῖ* = προξενεῖ πόνον ὀδυνηρὸν καὶ ἀνυπόφορον. Ὅθεν καὶ *σφάχτης* = πόνος ἰσχυρὸς τῆς κοιλίας. Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ *σφάζει* εἶναι πολὺ ἐντονωτέρα τοῦ *πονεῖ*. Τὴν εἰρημένην ἐρωτηματικὴν φράσιν ὑποτίθεται ὅτι λέγει ὁ δέρονων ἀλύπητα ἰδίως εἰς τὰ εὐπαθέστερα καὶ εὐαισθητότερα μέρη τοῦ σώματος. Ὑποτίθεται δηλαδὴ ὅτι ἐρωτᾷ ὁ δέρονων *ποῦ σὲ πονεῖ*; καὶ ἀποκρίνεται ὁ δερνόμενος *ἐδῶ*. Εἰς τὸ μέρος δὲ ἐκεῖνο ἀκριβῶς καταφέρει τὸ πλήγμα διὰ τὴν γίνῃ ὁ πόνος ὀδυνηρότερος. Ἡ ἰδία ἐρωταπόκρισις ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸ *σφάζει* καὶ ὁ *σφάχτης* ἀποβαίνει τρομερός. Κατόπιν δὲ ἐγενικεύθη ἡ ἔννοια καὶ λέγεται καὶ *ποῦ μὲ πονεῖ καὶ ποῦ μὲ σφάζει, ποῦ τὸν πονεῖ καὶ ποῦ τὸν σφάζει* καὶ γενικῶς εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἐπὶ βαρέων αἰκισμῶν ἢ ὑπερβολικῶν σωματικῶν ἀλγηδόνων ἢ ὑπερμέτρου κοπώσεως κττ.

ποῦ τὸ πάμε;

Ἀπορηματικὴ φράσις βραχυλογικὴ κατὰ παράλειψιν τοῦ ἀντικειμένου *τὸ πράμα*. Δηλοῖ αὕτη ἀπορίαν τοῦ λέγοντος, ὅταν πηρατείνεται μία κατάστασις ἀνιαρὰ καὶ ἐγκυμονοῦσα κινδύνους διὰ τῆς ἐπ' ἀόριστον παρατάσεως. Ὡστε κυριολεκτικὰ *ποῦ τὸ πάμε τὸ πράμα* = ἕως ποῦ παρατείνομεν ἢ θὰ παρατείνωμεν τὴν κατάστασιν;

πρὶν ἀλέκτωρ φωνήση.

Φράσις τῆς λογίας χρήσεως λεγομένη δι' ἄνθρωπον ἐπιπόλαιον καὶ ἀσταθοῦς χαρακτῆρος, ὅστις παρὰ τοὺς πομπώδεις λόγους καὶ τὰς κατηγορηματικὰς ὑποσχέσεις ἀπαρνεῖται εἰς πρώτην παρουσιαζομένην δυσχερῆ περίστασιν τὸν φίλον του. Εἶναι ἀπὸ τὸ γνωστὸν ἐπισόδιον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὅστις πρὶν ἀλέκτωρ φωνήση τρεῖς ἡρνήθη τὸν Χριστόν, καθὼς ἀκριβῶς τοῦ τὸ προσεῖπεν ὁ ἴδιος¹.

προσανατολίζομαι πρὸς κάτι.

Μία τῶν προσφιλεστάτων χρήσεων τῶν λογίων μας μὲ τὴν σημασίαν τοῦ μελετᾷ καλῶς ὑπόθεσιν τινά, ἐξετάζω προσεκτικὰ καὶ ἐννοῶ ὅλας τὰς ἀπόψεις τῆς καὶ ἔπειτα λαμβάνω ὀρισμένην καὶ ἀσφαλῆ πλέον κατεύθυνσιν τῶν ἐνεργειῶν μου. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ *προσανατολίζομαι* σημαίνει στρέφομαι πρὸς ἀνατολὰς, ἀλλ' ἐν τῇ Γαλλικῇ, ἐξ ἧς καὶ παρελήφθη, τὸ *s' orienter* ἔχει ὄντως τὴν ἔννοιαν αὐτήν.

¹ Ματθ. 26, 75. Λουκ. 22, 61. Ἰωάνν. 13, 38.

πρὸς κέντρα λακτίζω.

Παλαιὰ φράσις εἰσελθοῦσα εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν φέρεται «σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν»¹. Σημαίνει δὲ ἀφρόνως ἐναντιοῦμαι πρὸς ἰσχυρότερον καὶ μέλλω ἀναποφεύκτως νὰ ζημιωθῶ ἐγώ. Ὅτι ἡ φράσις εἶναι ἀρχαία μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν παλαιῶν «πρὸς κέντρα λακτίζειν, παροιμία ἧς μέμνηται Εὐριπίδης»². Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ὅς σὸν Θεὸν κιάν' λάχτας κρούει (χτυπᾷ κλοτσιῆς ἄνω κατὰ τὸν Θεόν)³.

προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται.

Ὁ ἐκουσίως ὑποτασσόμενος εἰς τὸν ἀντίπαλον νικητὴν ἐν ὄρα μάχης δὲν ὑπάρχει κίνδυνος ν' ἀποκεφαλίσθῃ. Μεταφορικῶς δὲ λέγομεν οὕτω καὶ δι' ἄνθρωπον, ὅστις ἂν εἰλικρινῶς μετανοήσῃ καὶ ζητήσῃ συγγνώμην διὰ σφάλμα του, τυγχάνει ἐπιεικοῦς κρίσεως ἢ καὶ συγγνώμης. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὸν Πόντον *προσκυνημένο κιφάλι ἀκονισμένο σπαθὶ κὲ κόφτειν το* (δὲν τὸ κόβει)⁴.

προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις.

Ἀπὸ τὴν Βιβλικὴν ρῆσιν «μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις»⁵ τὸ *προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις* ἢ καὶ ἀπλῶς *προφάσεις* κατήντησε φράσις λεγομένη δι' ἄνθρωπον, ὅστις προσπαθεῖ νὰ εὕρῃ προφάσεις διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὰς κακὰς καὶ ἀνόμους πράξεις του.

πῦρ, γυνὴ καὶ θάλασσα, κακὰ τρία.

Γνωμικὴ φράσις τῆς λογίας χρήσεως, κληρονομία ἀρχαία. Εἶναι δηκτικὸν σκῶμμα κατὰ τῆς γυναικός. Χαρακτηρίζεται αὐτὴ ὡς τὸ τρίτον μέγα κακὸν τῆς φύσεως μετὰ τὸ παμφάγον πῦρ τῆς καταστρεπτικῆς πυρκαϊᾶς καὶ τὴν τρικυμίαν τῆς μαινομένης θαλάσσης.

πῦρ καὶ μανία.

Τὸ πῦρ λαμβάνεται μεταφορικῶς εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ζέσεως καὶ ζωηρότητος εἰς τὰς ψυχικὰς καταστάσεις. Ἡ μεταφορὰ εἶναι πάντως ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν πυρκαϊᾶς, ὅπου εἶναι καταφανὴς ἢ καταστρεπτικὴ δύναμις τοῦ πυρός. Διὸ καὶ λέγε-

¹ Πράξ. Ἀποστόλ. 26, 14.

² *Παροιμιογράφ.* ἐνθ' ἄνωτ. 1, 148 καὶ 371.

³ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόττου» 3 (1931) 41.

⁴ ἐνθ' ἄνωτ. 35.

⁵ Ψαλμ. 110, 4.

ται κοινῶς ἢ φράσεις *πῆρε φωτιά* καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ἐπέρεν ἀψιμον* ἐπὶ ἀνθρώπου καταλαμβανομένου ὑπὸ σφοδρῶς ὀργῆς καὶ δὴ ἑξαίφνης Ὁμοίως *ἄναψε ὁ καβγᾶς - τὸ μάλωμα - ὁ πόλεμος - ἡ μάχη* κττ. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον καταλαμβάνει ἑξαλλος ὀργή, εἶναι ὅμοιος πρὸς μαινόμενον. Λοιπὸν προσφυῶς λέγονται παραλλήλως ὡς συνώνυμα τὸ *πῦρ* καὶ *μανία*, οἷον *εἶναι πῦρ καὶ μανία, ἔγινε πῦρ καὶ μανία* κττ. εἰς δὴλώσιν ὑπερβολικῆς ὀργῆς.

πῶς;

Τὸ ἐρωτηματικὸν τοῦτο μῶριον ἔχει εἰς τὸν διάλογον καὶ ἔννοιαν ἀπορηματικήν. Ἐρωτώμενός τις ἂν ἔπραξεν ἢ εἶπε τι ἀποκρίνεται ἐπαναλαμβάνων τὸ ρῆμα καὶ ἐπιφέρων τὸ *πῶς;* καθὼς *ἔφαγες;* — *ἔφαγα, πῶς;* — *πῆγες ἐκεῖ;* *πῆγα, πῶς;* *τὸν εἶδες;* — *τὸν εἶδα, πῶς;* καὶ καθεξῆς. Κατ' ἀρχὰς εἶχε τὴν ἔννοιαν ἀπορίας διὰ τὴν ἐρώτησιν νομιζομένην περιττήν, ἔπειτα δὲ ἀπέβη ἀπλῶς μῶριον βεβαιωτικὸν τῶν λεγομένων. Κάποτε παραλείπεται τὸ ρῆμα καὶ ἡ ἀπόκρισις γίνεται μόνον μὲ τὸ *πῶς;* οἷον *ἔφαγες;* — *πῶς;* (=βεβαίως ἔφαγα).

πῶς;

Ὁ εἰδικὸς οὗτος σύνδεσμος προσλαμβάνει ἰδιάζουσας χρῆσιν εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν θέλει τις νὰ δείξῃ τὴν πλήρη ἀδιαφορίαν του διὰ τὰ ἀναγγελόμενα. Διατιποῦται τότε εἶδος ἀποκρίσεως ἀπορηματικῆς, ἢ ὁποία εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὰ ὑπὸ ἄλλου λεγόμενα, πρὸς τὰ ὁποῖα καὶ γίνεται σύνδεσις διὰ τοῦ *καί*, π.χ. *ἦρθε ὁ δεῖνα—καὶ πῶς ἦρθε;* *θὰ φύγω—καὶ πῶς θὰ φύγης;* κττ. Αὐταὶ αἱ ἀπορηματικαὶ προτάσεις ἀποτελοῦν φράσεις βραχυλογικὰς, δηλαδὴ *καὶ τί μὲ μέλει πῶς ἦρθε ὁ δεῖνα;* *καὶ τί μὲ ἐνδιαφέρει πῶς θὰ φύγης;*

ράβδος ἐν γωνία, ἄρα βρέχει.

Ἡ φράσις εἶναι ἀρχαία καὶ εἴχρηστη μόνον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων. Ἡ ἔννοιά της εἶναι εἰρωνική καὶ λέγεται εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς γεγονός τι νομίζεται ἀναγκάως συνεπαγόμενον ὡς αἷτιον καὶ ὁρισμένον αἰτιατὸν κατὰ τὴν αὐστηρὰν λογικὴν, ἐνῶ εἶναι δυνατόν νὰ μὴ συμβαίῃ τοῦτο πάντοτε. Καθὼς ἡ παρουσία τῆς ράβδου εἰς γωνίαν τῆς οἰκίας δὲν ἀποτελεῖ ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν ὅτι ὁ κάτοχός της μένει κατ' οἶκον ἀναγκαστικῶς, ἄρα ἔξω βρέχει καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ.

ράβε ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.

Λέγεται δι' ἐργασίαν ἐπαναλαμβανομένην ἄνευ ἀνάγκης καὶ χωρὶς σκοπιμότητος, παρατεινομένην χωρὶς λόγον, διότι θὰ ἠδύνατο νὰ συντελεσθῇ συντόμως,

ἂν ἐσχεδιάζετο προσεκτικά. Εἶναι ἡ φράσις ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα τῶν ραπτῶν καὶ ἔχει ἔννοιαν μᾶλλον εἰρωνικὴν.

ρίχνω πετραδάκια, ρίχνω πετριές.

Πολλάκις συνηθίζομεν νὰ ρίχνωμεν πετραδάκια εἰς πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον χωρὶς νὰ τοῦ προφέρωμεν λέξιν θέλομεν νὰ δώσωμεν τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐννοήσῃ τι. Ἐπεδῶ ἡ φράσις *ρίχνω πετραδάκια* = τὰ λέω ἀπέξω ἀπέξω.

Αὐταὶ αἱ συνθηματικαὶ *πετριές* ἔγιναν αἰτία νὰ γεννηθῇ καὶ ἡ φράσις *ρίχνω πετριές* σημαίνουσα ὑπαινίσσομαι ἐμμέσως διὰ λέξεων συγκεκαλυμμένων κάτι ποῦ μὲ ἐνδιαφέρει προσωπικῶς. Τὸ *πετριὰ* δηλοῖ ὅχι τὴν ριπτομένην πέτραν, ἀλλὰ τὴν βολὴν τῆς πέτρας. Ἐνταῦθα ἡ μεταβολὴ ἔγινε κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐκφράσεων *μοῦ ῥθε μιὰ πετριὰ, ἔφαγα μιὰ πετριὰ* κττ.

ρίχνω τὰ φτερά.

Τὰ κατοικίδια πτηνά, ὅταν ἔχουν τὰ πτερά ἀνοικτὰ καὶ ἀναπεπταμένα, ἰδίως ὁ γάλλος καὶ τὸ παγῶνι, παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὑπερηφανείας καὶ ἀγερωχίας, ὅταν δὲ τὰ συμμαζεύουν, τὴν ἐντύπωσιν ταπεινώσεως. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορὰ εἰς ἄνθρωπον ὑφιστάμενον κατὰπτωσιν τοῦ ἀγερώχου ἠφρονήματος. Συνώνυμοι φράσεις *κατεβάζω τ' ἀφτιά¹ ρίχνω τὸ κεφάλι κάτω²*.

ρόδα εἶναι καὶ γυρίζει.

Ἐποκείμενον τῆς φράσεως ἐννοεῖται ὁ *κόσμος*. Ἡ ρευστότης καὶ ἀστάθεια τῶν πραγμάτων τῆς κοινωνίας, ὅπου ἀπὸ εὐτυχίαν μεταπίπτει τις εἰς δυστυχίαν καὶ ἀπὸ δυστυχίης δι' εὐνοϊκῶν περιστάσεων γίνεται εὐτυχίης, παραβάλλεται πρὸς *ρόδαν*, ἡ ὁποία γυρίζει καὶ τὰ ἄνω πάνε κάτω καὶ τὰ κάτω ἀπάνω. Πβ. *θὰ γυρίσῃ ὁ τροχός³*.

σὰν ἡ νύφη μὲ τὴν πεθερά.

Ἡ φράσις ἐπὶ γυναικῶν αἱ ὁποῖαι δὲν ὁμονοοῦν καὶ διαρκῶς γρινιάζουν, ὅπως τοῦτο συμβαίνει κατὰ κανόνα μετὰξὺ νύφης καὶ πεθερᾶς.

σανὶς σωτηρίας.

Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν ναυτιλίαν, ὅταν οἱ ναυαγοὶ προσπαιθοῦν νὰ ἐπιτύχουν *σανίδα* ποῦ νὰ τοὺς κρατήσῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Λέγεται δὲ ἡ

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 19.

² ἔνθ' ἄνωτ. 5, 7.

³ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 19.

φράσις εἰς περίπτωσιν ἀπέλπιδος καταστάσεως, ὅταν ζητῆται δραστηρίως μέσον σωστικόν.

σὰν τὰ κακὰ προγόγια.

Τέκνα ἐκ τοῦ πρώτου γάμου ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐλιθόντων εἰς δεῦτερον γάμον, ὅσον καὶ ἂν θεωροῦνται ἀδέσφια θετά, δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ ἔχουν καὶ νὰ αἰσθάνωνται φίλτρον ὁμαίμων ἀδελφῶν. Λοιπὸν ἢ ἀνωτέρω φράσις λέγεται δι' ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι διάκεινται δυσμενῶς πρὸς ἀλλήλους καὶ διαρκῶς γοινιαῖζον.

σὰν τῆς τρελλῆς τὰ μαλλιά.

Πρὸς τὰ ἀκτένιστα καὶ ἀτημέλητα μαλλιά τῆς τρελλῆς παρομοιάζεται κάθε πρᾶγμα ποῦ εὐρίσκεται εἰς ἀταξίαν.

σὰ φουσκωμένο ἄσκι.

Ἡ φράσις δι' ἀνθρώπον ὀλοστρόγγυλον, κοντὸν καὶ παχύσαρκον. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ κληρονομίας τῆς ἀρχαίας «ἄσκιος πεφουσκωμένος». Λέγεται συνωνύμως καὶ *σὰν τόπι*.

σὲ καλό μου - σου - του! κλπ.

Εὐχαιτική φράσις λεγόμενη εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν. Εἶναι βραχυλογία ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *νὰ βγῆ σὲ καλό μου* κτλ., ὅταν πρόκειται διὰ γεγονός, τοῦ ὁποίου ἀγνοοῦμεν πρὸς στιγμὴν τὴν ἔκβασιν ἂν θὰ εἶναι καλὴ ἢ δυσάρεστη. Καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ εὐχόμεθα τὸ πρῶτον. Ἐπειτα δὲ προσέλαβεν ἢ ἐννοιά τῆς ἀοριστίας καὶ λέγεται εἰς πᾶσαν περίστασιν, καθ' ἣν ἐκφράζομεν τὴν ἀπορίαν μας διὰ κάτι, τὸ ὁποῖον μᾶς φαίνεται παράξενον. Λέγεται καὶ ἐπὶ τὸ ἔμφραντικώτερον *μπᾶ, σὲ καλό μου!* κτλ.

σὲ μιὰ σκούφια δυὸ κεφάλια δὲν χωρᾶν.

Ὅπως δύο ἀνθρώπων κεφαλαὶ εἶναι ἀφύσικον πρᾶγμα νὰ χωμέσουν εἰς μίαν σκούφιαν, οὕτω καὶ εἰς μίαν οἰκογένειαν ἢ οἰανδήποτε οἰκία ἀνθρώπων, ἢ ὁποία ἔχει ἀνάγκην κυβερνήσεως, δὲν δύνανται νὰ ἔξουσιάζουν τυπτοχρόνως δύο ἀρχηγοί. Μοιραίως θὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τὴν διάφορον σκέψιν ἑκατέρου καὶ τὰς ἀντιγνωμίας των ἀνωμαλίαι πρὸς τὸ κακὸν τῶν διοικουμένων.

σὲ παρακαλῶ ἐγὼ κ' ἢ σκούφια μου.

Ἀπὸ τὴν συνήθειαν τοῦ χαιρετισμοῦ δι' ἀφαιρέσεως τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς ἐγεννήθη ἢ ἀνωτέρω φράσις. Λέγεται ἀστείως καὶ δηλοῖ φιλικὴν τινα πα-

ράκλῃσιν, ἢ ὁποῖα φαίνεται τόσον θερμότερα, ὅσον χαμηλότερα καταβιβάζει τὸ κάλυμμα ὁ παρακαλῶν νὰ τοῦ γίνῃ ἢ χάρις.

σέρνω τὰ πόδια.

Ὅταν βαδίζουν οἱ ἀσταθεῖς εἰς τὸ βῆμα γέροντες, προξενοῦν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι δὲν τοὺς φέρουν, δὲν τοὺς ὀδηγοῦν τὰ πόδια τους, ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ τὰ φέρουν καὶ δὴ ὡς ἀδύνατοι νὰ ὀρθοποδήσουν τὰ σέρνουν κατὰ γῆς. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν αὐτολεξεὶ **ayak sürmek** ¹.

σηκώνομαι ἀπάνω.

Πολλάκις τὸ **σηκώνομαι ἀπάνω** χρησιμοποιεῖται εἰς φράσεις ἀπειλητικᾶς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀπειλὴ δηλοῦται διὰ τοῦ ἐπομένου ρήματος μετὰ τοῦ **καὶ** συνεχφερομένου, οἷον **σηκώνομαι ἀπάνω καὶ σὲ διορθώνω - σὲ καταχερίζω - σοῦ βγάξω τὰ μάτια - σοῦ σπάω τὸ κεφάλι** κττ. Εἰς αὐτὰς ἡ ἔκφρασις δὲν χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικῶς, διότι πολλάκις ἐκτοξεύει τις τὴν ἀπειλὴν καὶ ὀρθῶς ἰστάμενος, ἀλλὰ μᾶλλον μεταφορικῶς μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ταχείας κινήσεως καὶ δράσεως.

σημεῖα καὶ τέρατα.

Καθ' οὗς χρόνους συνεγράφησαν τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἦτο κοινόχρηστη ἡ φράσις **σημεῖα καὶ τέρατα** ἢ **τέρατα καὶ σημεῖα** ² λεγομένη θαυμαστικῶς εἰς δήλωσιν σημείων συνήθως φυσικῶν ἐχόντων χαρακτηριστὰ τερατώδη, δηλαδή θαυμάτων. Ἡ φράσις ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν κοινήν λογιάν μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν.

σιγὰ τὸν πολυέλεο!

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου ὅστις θέλει ν' ἀπουύγη καίτι δυσάρεστον ἢ θίγεται ἀπὸ ἐλάχιστον ὑπαινιγμὸν δι' ἐλάττωμα ἠθικόν, ὅπερ ὅμως τὸ κατέχει εἰς μέγαν βαθμόν. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν πολυέλεον τῆς ἐκκλησίας μὲ κανδήλας, ὅπως ἦσαν ἄλλοτε οἱ πολυέλεοι, ἢ βιαία κινήσεις τοῦ ὁποίου δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐκροὴν τοῦ ἐλαίου τῶν πλήρων κανδηλῶν. Ἡ φράσις ἐσχάτως εἰρωνική.

Ἐπιπροσθέτως σημειώνομεν καὶ ἐνταῦθα, ὅτι, καθὼς ἐγρόψαμεν ἄλλοτε εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας «Ἀθηνᾶ» ³, ἡ λέξις

¹ Mehmet Halil, ἐνθ' ἀνωτ. 19.

² Ματθ. 24, 24. Μάρκ. 13, 22. Λουκ. 21, 11. Ἰωάνν. 4, 48. Πράξ. Ἀποστ. 2, 22 καὶ 2, 43 καὶ 1, 30 καὶ 5, 12 καὶ 6, 8 καὶ 7, 36.

³ τόμ. 40 (1928) σελ. 83.

γραπτεία οὐχὶ διὰ διφθόγγου *αι*, ἀλλὰ διὰ τοῦ *ε*, διότι κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικούς αἰῶνας τὰ πολύφωτα τῆς κρημαστῆς εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ λυχνίας ἠνάπτοντο, ὅταν ἐψάλλετο ὁ καλούμενος *πολυέλεος ὕμνος* ὁ συνιστάμενος ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς 134 καὶ 135. Τούτων ὁ δεύτερος ἀποτελεῖται ἀπὸ 26 στίχους, οἱ ὅποιοι καταλήγουν πάντες εἰς τὴν φράσιν «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ».

σκάει ὁ αὐγερινός, ἡ πούλια κτλ.

Διὰ τὴν ἀνατολὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων εὐχρηστεῖ συνήθως τὸ ρῆμα *βγαίνω*, οἷον *βγῆκε ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι κτλ.* Λέγεται ὅμως καὶ *ἔσκασε ὁ αὐγερινός, ἡ πούλια κτλ.* Ἡ μεταφορικὴ ἔννοια τοῦ *σκάω* = ἀνατέλλω εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς προέρχεται ἀπὸ τὴν κοινὴν φράσιν *σκάει τὸ μπουμπούκι*¹, ἡ ὁποία λέγεται καὶ αὐτὴ μεταφορικῶς διὰ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ φυτοῦ, τὸ *μπουμπούκι*, ὅστις διανοιγόμενος ἐπιτρέπει νὰ προβάλλῃ τὸ ἄνθος καθὼς ὁ ἥλιος ἢ ἡ σελήνη προβάλλουν σιγὰ σιγὰ ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα. Ἐνταῦθα ἡ ἔννοια τοῦ σκασίματος εἶναι περισσότερον αἰσθητὴ καὶ καταφανής.

Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ *σκάει τὸ χοῆμα μύτη*, ὅταν κάπου φανῇ χοῆμα συνήθως ἀπροσδοκῆτως καὶ ἐντεῦθεν γεννᾶται ἐπιθυμία ἀποκτήσεως. Ἡ ἐμψύχισις τοῦ χοῆματος παρομοιάζεται μὲ τὸ μπουμπούκι, τὸ ὅποιον, ὅταν σκάσῃ, προβάλλει ἡ μύτη τοῦ ἄνθους.

σκάει σὰν μπαλόνη.

Ὁ αἰφνίδιος κρότος τοῦ διαρρηγνυομένου μπαλονιοῦ ἔδωσε τὴν ἀρρομὴν τῆς γενέσεως τῆς ἀνωτέρω μεταφορικῆς φράσεως. Λέγεται αὕτη δι' ἄνθρωπον, ὅστις καταλαμβάνεται ὑπὸ σφοδρῆς ἀγανακτήσεως θορυβωδῶς ἐκδηλουμένης.

σκόρδα ᾿ς τὰ μάτια σου ἢ ᾿ς τὰ μάτια τῆς πεθερᾶς σου.

Τὸ σκόρδον νομίζεται ὡς προβασκάνιον ἀποτελεσματικώτατον. Ὁ λόγος τῆς ἰδιότητός του αὐτῆς σήμερον εἶναι λησιμονημένος, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρχαιότητα θ' ἀπεδίετο εἰς αὐτὸ ἡ δύναμις νὰ τρέπῃ εἰς φυγὴν τὰ κακοποιὰ πνεύματα ἕνεκα τῆς βιβερίας καὶ ἀνυποφόρου ὀσμῆς του². Θὰ ἐνομιζέτο λοιπὸν ὡς μοναδικὸν ἀλεξιτήριον κατὰ τοῦ δαίμονος τῆς βασκανίας. Κυρίως δὲ ἐπιζητεῖται ὡς προβασκάνιον τὸ *μονόδοστο σκόρδο* ἢ *σκορδάκι*, διότι πιστεύεται, κατὰ τὴν γνώμην μου,

¹ Ἰδ. Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 39.

² Περὶ τῶν ὀσμηρῶν ἐν γένει οὐσιῶν ὡς μέσων τροπῆς εἰς φυγὴν τῶν δαιμόνων ἰδὲ ἡμετέραν μελέτην «Ἐξορκισμοὶ καὶ ἐξορκισταὶ» εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐπετηρὶς τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν» τόμ. 3 (1926) σελ. 225—234.

ὅτι αὐτὸ ὡς ὀλόκληρον ἔχει ὅλην τὴν μαγικὴν δύναμιν, ἐνῶ ἡ σκελὶς ὡς μέρος τοῦ ὅλου ὑπολείπεται κατὰ τοῦτο. Διὸ καὶ λέγεται μετὰ χαριτολογίας **νὰ κρεμάσης μονόδοντο σκορδάκι** διὰ ν' ἀποφυγῆς ἀσφαλῶς τὸν κίνδυνον τῆς βασκανίας διὰ τὴν ὠραιότητα καὶ ἐν γένει τὰ πολλὰ ἐπίζηλα χαρίσματά σου. Πολλοὶ δὲ συνηθίζουν νὰ κρεμάσουν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς κατοικίας των ἓνα κεφάλι σκόρδον ἢ μία ὀλόκληρη πλεξάνα ἀπὸ σκόρδα διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεστέρα καὶ ἀποτελεσματικώτερα ἢ μαγικὴ ἀντίδρασις.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκόρδον ἔχει καὶ καυστικὴν ἰδιότητα, ἡ ὁποία θὰ εἶναι πολὺ δυσάρεστη εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, διὰ τῆς ἀρατικῆς φράσεως **σκόρδο 'ς τὰ μάτια σου** ὁ λέγων αὐτὴν θέλει τρόπον τινὰ ν' ἀποτυφλώσῃ διὰ τοῦ σκόρδου τὸν βασκανον, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ οὗτος καὶ νὰ βασκάνῃ. Λέγεται δὲ καὶ εἰς τὸν ἔκφραζοντα τὸν θαυμασμόν του διὰ πρῶγμα ὠραῖον. Παραπλησίαν ἔννοιαν ἔχει καὶ τὸ κρέμασμα σκόρδου εἰς τὴν εἴσοδον οἰκίας, ὥστε ὁ εἰσερχόμενος ἢ παρερχόμενος βιάσκανος ν' ἀποτυφλωθῇ θεωρητικῶς ἀντικρύζων αὐτὸ καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ βασκάνῃ βλέπων τι εἰς τὴν οἰκίαν θαυμασμοῦ ἄξιον. Καθὼς βλέπομεν, ἢ πεποίθησις περὶ τῆς ἀντιβασκανικῆς δυνάμεως τοῦ σκόρδου ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς βασκανίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφεώρα κατ' ἀρχάς, μετέστη καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ αὐτὸς μὲ τὸ **κακὸ μάτι** του δύναται νὰ προσξενήσῃ τὸ ἴδιον κακόν. Καὶ ὁ μὲν δαίμων ἀπεκρούετο διὰ τῆς βαρείας καὶ ἀποκρουστικῆς ὀσμῆς, ὁ δὲ ἄνθρωπος παύει νὰ ἔχῃ **κακὸ μάτι** ἀποτυφλούμενος διὰ τῆς καυστικῆς δυνάμεως τοῦ σκόρδου.

Πολλάκις λέγεται ἀπλῶς μόνον ἢ ἀποτροπαία λέξις **σκόρδα!** ἐννοεῖται **'ς τὰ μάτια σου** καὶ ἐνίοτε παιδιᾶς χάριν διὰ νὰ μὴ προσβάλωμεν τὸν πρὸς ὃν ἀπεινόμεθα λέγομεν **σκόρδα 'ς τὰ μάτια τῆς πεθερᾶς σου!** Ἡ πεθερὰ καὶ ἂν πάθῃ τι, δὲν πρόκειται νὰ δυσάρεστηθῇ ὁ γαμβρός.

Ἡ χρῆσις τοῦ πληθυντικοῦ **σκόρδα** εἶναι ἀπλῶς πρὸς συμφωνίαν μὲ τὸν πληθυντικὸν **μάτια**.

σκορδόπιστος.

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο γραμματικῶς μὲν σημαίνει τὸν πιστεύοντα εἰς τὸ σκόρδον, λαογραφικῶς δέ, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὸν ἔχοντα πεποίθησιν εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν τοῦ σκόρδου ν' ἀποτρέπῃ τὴν βασκανίαν (ιδ. προηγουμένην φράσιν). Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐννοίας εἶναι ἄξια προσοχῆς καὶ ἐρεῦνης πρὸς ἐριτηνεῖαν. Ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ προσώπου ὠραίου, λέγομεν τὴν ἀποτροπαίαν φράσιν **μάτι νὰ μὴ τὸν πιάσῃ!** ἦτοι νὰ μὴ βασκαθῇ ἀπὸ κανένα βιάσκανο μάτι. Ἀλλὰ διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο, πρέπει τὸ πρόσωπον νὰ εἶναι ἐφωδιασμένον μὲ τὸ ὄπλον κατὰ τῆς βασκανίας, τὸ **σκόρδο**. Ὁ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, νὰ ἔχῃ πεποίθησιν, νὰ **πιστεύῃ** εἰς

τὴν δύναμιν τοῦ σκόρδου ὡς μέσου ἀποτελεσματικοῦ κατὰ τῆς βασκανίας. Διὰ τὴν φοβᾶται ὅμως τὴν βασκανίαν, πρέπει τρόπον τινὰ νὰ εἶναι ἄξιος τῆς βασκανίας, ἤτοι νὰ ἐλκύη τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν ἄλλων διὰ τὴν ὄραιότητά του. Λοιπὸν τὸ *σκορδόπιστος* δι' ἐνὸς γλωσσικοῦ ἄλλματος μετέπεσεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ *δμορφονιός* καὶ μάλιστα κατὰ περιορισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαπομένου προσώπου. Εἰρωνικὰ λέγεται καὶ μὲ σημασίαν πλέον περιορισμένην.

σκύλλος ποὺ γαβγίζει δὲ δαγκώνει.

Φράσις γνωμικὴ δηλοῦσα τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν φωνασκούτων, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν προξενοῦν κακόν, καὶ τῶν ὑπούλων, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ δὲν ὀμιλοῦν, εἶναι πλέον ἐπικίνδυνοι. Συγγενῆς πῶς κατ' ἔννοιαν εἶναι καὶ ἡ Γαλλικὴ *tous les chiens qui aboient ne mordent pas*.

σὸι πάει τὸ βασίλειο.

Ἡ φράσις λέγεται εἰς δήλωσιν ὅτι αἱ ἴδιαι ιδιότητες, αἱ κακαὶ συνήθως, διαφαίνονται εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα μιᾶς οἰκογενείας, οἷον εἰς κληρονομικῶς μεταδιδόμενα ἀπὸ τοὺς προγόνους εἰς τοὺς ἀπογόνους. Κατ' ἀρχὴς βέβαια θὰ ἐσήμαινεν αὕτη ὅτι τὸ βασίλειον, τοῦτέστιν ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, πάει σὸι, δὲν φεύγει ἀπὸ τὸ σὸι, τὴν γενεάν, καθὼς συνήθως συμβαίνει εἰς τὰς κληρονομικὰς βασιλικὰς δυναστείας, ἔπειτα δὲ γενικευθεῖσα προσέλαβε τὴν νέαν σημασίαν¹.

σοῦ ἀφίνω εὐχὴ καὶ κατάρα.

Φράσις λεγομένη ὑπὸ τύπον διαθήκης εἰς πρόσωπον οἰκεῖον, ὅθεν καὶ τὸ *ἀφίνω* κατὰ τὴν φρασεολογίαν τῶν διαθηκῶν. Εἰς τοῦτο κληρονομοῦμεν τὴν εὐχὴν μας, ἂν ἐκτελέσῃ τὴν θέλησίν μας μετὰ θάνατον, ἢ τὴν κατάραν, ἂν πράξῃ τὸ ἀντίθετον ἀπ' ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν.

σπαγγοδεμένος, σπαγγορραμένος, σπάγγος.

Τὸ *σπαγγοδεμένος* καὶ *σπαγγορραμένος* θὰ ἐσήμαιναν κατ' ἀρχὴς ἄνθρωπον περιδένοντα καὶ συγκρατοῦντα τὰ ῥάκη τῶν ἐνδυμάτων του διὰ σπάγγων ἕνεκα ἐσχάτης ἐνδείας. Ὑποθέτω δὲ ὅτι ὑπόκειται καὶ περιστατικὸν ἀνθρώπου ὅστις παρουσίαζε τοιαύτην ἐλεεινὴν ἐμφάνισιν, ἐνῶ ἠδύνατο νὰ εἶναι εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένος ὡς μὴ πάσχων ἀπὸ οἰκονομικὴν καχεξίαν δικαιολογοῦσαν τὴν οἰκτρὰν κατάστασίν του. Ἐντεῦθεν αἱ λέξεις μετέπεσαν εἰς χοῆσιν μεταφορικὴν λεγόμεναι

¹ Ἰδ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *βασίλειο*.

ἐπὶ ἀνθρώπου λίαν φιλαργύρου. Βραχυλογικῶς λέγεται μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν καὶ μόνον τὸ *σπάγγος*, οἷον *σοῦ εἶναι αὐτὸς ἕνας σπάγγος!*

σπάει ἡ χολή μου.

Ἡ πελιδνότης τοῦ προσώπου αἰφνιδίως παρουσιαζομένη νομίζεται ὡς φυσική τις ἐνέργεια τοῦ ὄργανισμοῦ, διὰ τῆς ὁποίας χύνεται ἡ χολή εἰς τὸ αἷμα. Λοιπὸν *σπάει ἡ χολή μου*—μὲ καταλαμβάνει τρόμος.

σπάζω κέφι.

Λέγομεν τὴν φράσιν, ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι διασκεδάζομεν, περνᾶμεν τὴν ὥραν μας εὐχάριστα βλέποντές τι ἀστεῖον ἢ γελοῖον ἢ ἡμεῖς δημιουργοῦντες ἀφορμὰς πρὸς τοῦτο. Ἡ μεταφορὰ φαίνεται ἀπὸ τὴν λεγομένην *κρασοκατάνυξι*, ὅπου ἐρχόμενος κανεὶς ἔς τὸ *κέφι* σπάζει ποτήρια καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤθελεν εὐρεθῆ ἔμπροστά του ἀπλῶς διὰ νὰ εὐχαριστηθῆ κάμνοντας ὅ,τι τοῦ ἐπέλθῃ εἰς τὸν σκοτισμένον ἐγκέφαλον.

σπάζω τὸ κεφάλι μου.

Ἡ σκέψις παρίσταται ὡς δύναμις τις ἐσωτερικὴ τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ ὁποία τρόπον τινὰ τείνει νὰ εὖρη διέξοδον διὰ τῆς λύσεως τοῦ ἀπασχολοῦντος αὐτὴν ζητήματος. Ἄλλ' ὅταν τὸ ζήτημα δὲν λύεται καὶ ἡ ἀπορία αὐξάνεται, εἶναι ὡσὰν ἡ ηὔξημένη σκέψις νὰ θέλῃ νὰ ἐξέλθῃ διὰ τῆς διαρρηξέως τοῦ κρανίου. Ὅθεν ἡ φράσις *σπάω τὸ κεφάλι μου* = ἀγωνίζομαι νὰ εὖρω λύσιν τῆς ἀπορίας μου.

σπανὸς ἀκάθαρτος.

Ὁ σπανὸς κατὰ γενικὴν πρόληψιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ θεωρεῖται ὡς *σημαδιακός*, διότι παρὰ τὸν φυσικὸν νόμον στερεῖται γενείου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ τυχαία συνάντησις του νομίζεται *κακὸ συναπάντημα*. Κατ' ἀντίφρασιν δὲ χαρακτηρίζεται ὡς ἀκάθαρτος, ὕπερ δύναται καὶ ἐπὶ τὸ μεταφορικώτερον νὰ σημαίνει καὶ τὸν ἀκάθαρτον τὴν ψυχὴν, ἥτοι τὸν δόλιον καὶ πανοῦργον. Ὅθεν καὶ ἡ ὑβριστικὴ φράσις *ἄιτε βρὲ σπανὲ ἀκάθαρε!*¹

σπουδαῖα τὰ πράματα ἢ τὰ λάχανα.

Ἡ εἰρωνικὴ φράσις *σπουδαῖα τὰ πράματα* εἰς ἔκφρασιν μεγαλυτέρας καὶ δητικῆς εἰρωνείας προσέλαβε παιγνιωδῶς τὴν μορφὴν *σπουδαῖα τὰ λάχανα*,

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἀκάθατος B 1.

διότι τὰ λάχανα δὲν ἐκτιμῶνται ὡς τροφή. Λέγεται δὲ εἰς δήλωσιν πραγμάτων μηδαμινῶν καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίων.

᾽ς τὰ μάγουλά του σπᾶν καρύδια.

Συνηθεστάτη φράσις διὰ παιδί ὑγιέστατον καὶ εὐτραφές, τοῦ ὁποίου ἡ εὐεξία φαίνεται ἀπὸ τὰ σφικτὰ μάγουλα. Ταῦτα προσπίπτουν εἰς τὴν ἀφήν τόσον σκληρά, ὥστε θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσουν ὡς λίθιναι πλάκες διὰ σπάσιμον καρυδιῶν ἐπάνω εἰς αὐτά. Πβ. φρ. **τὰ μάγουλά του αἷμα στάζουν.**

στέκεται κλαρίνο.

Τὸ **κλαρίνο** εἶναι ἐπίμηκες ἐμπνευστὸν μουσικὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον παιζόμενον μένει ἀκίνητον. Ἀπεδῶ ἡ φράσις **στέκεται κλαρίνο**, ἣτις λέγεται συνήθως μὲν ἐπὶ τοῦ εἰς στάσιν προσοχῆς ἐνώπιον ἀνωτέρου ἰσταμένου ἀκινήτου στρατιώτου, γενικώτερον δὲ ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου ὀρθίου ἰσταμένου καὶ ἀκινήτου μένοντος.

στήλη ἄλατος.

Λέγεται συνήθως μὲ τὸ ρῆμα **γίνομαι** ἡ φράσις **στήλη ἄλατος ἔγινε** ἢ **ἔγινε στήλη ἄλατος** δι' ἀνθρωπον μένοντα καθηλωμένον καὶ ἀκίνητον εἰς στάσιν ὀρθίαν. Ἡ ἀρχὴ τῆς εἶναι ἀπὸ τὴν Ἀγιογραφικὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς σιζύγου τοῦ Λώτ, διὰ τὴν ὁποίαν λέγεται «καὶ ἐπέβλειπεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἐγένετο στήλη ἄλός»¹. Ἡ φράσις εἰσήχθη εἰς τὴν κοινὴν ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν.

᾽ς τὸ ἄνθος τῆς νεότητος.

Ἡ φράσις ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν **être à la fleur de sa jeunesse** σημαίνει εἰς τὴν πρώτην ἀνθησιν, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος.

᾽ς τ' ὄνειρό του ἢ ᾽ς τὸν ὕπνο του τὸ εἶδε.

Εἰρωνευόμενοι τινά, ὅστις διατείνεται ὅτι ἐδοκίμασε πράγμα τι σπάνιον, οἷον ἐδώδιμον, ὅπερ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν ἀληθεύει, ἢ ὅτι γνωρίζει τι θετικόν, ὅπερ ὁμοίως δὲν εἶναι πιστευτόν, λέγομεν ὅτι **᾽ς τ' ὄνειρό του ἢ ᾽ς τὸν ὕπνο του τὸ εἶδε**. Πβ. **ὁποῖος πεινᾷ καρβέλια βλέπει ᾽ς τὸν ὕπνο του, ἢ ἀλεποῦ ᾽ς τὸν ὕπνο τῆς κοιτόπουλλα ὄνειρεύεται.**

¹ Γένεσ. 19, 26.

᾽ς τὸ διάβολο! ᾽ς τὸν κόρακα!

Φράσεις ἀμφοτέραι ἀρατικάι, διὰ τῶν ὁποίων ὑποπέμπομεν τινὰ εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν.

Ἡ πρώτη νοεῖται εὐκόλα, διότι ὁ ἀποστελλόμενος εἰς τὸν διάβολον δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀφανισθῆ. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γυρίσῃ πίσω.

Ἡ δευτέρα ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν τῆς πρώτης, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ὁ κόρακας, τὸ ἀθῶον τοῦτο πτηνόν, ἔχει τὴν ἀτυχίαν νὰ εἶναι κατάμαυρον, ὅπως ὁ διάβολος εἶναι ὀλόκορμος μέλας, ἢ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν *ἐς κόρακας!*

᾽ς τὸ περιθώριο.

Ἀπὸ τὴν συνήθειαν νὰ γράφονται εἰς τὸ περιθώριον βιβλίου σημειώσεις σχετικαὶ μὲν πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλάκις σημασίας δευτερευούσης, ἐπεκράτησαν αἱ μεταφορικαὶ φράσεις *βρίσκεται ᾽ς τὸ περιθώριο, τὸν ἔχουν ᾽ς τὸ περιθώριο* κττ. λεγόμεναι δι' ἄνθρωπον περιφρονούμενον, τὸν ὁποῖον πολὺ πολὺ δὲν λογαριάζουν. Λέγεται καὶ *βρίσκεται ᾽ς τὸ περιθώριο τῆς ζωῆς* δι' ἄνθρωπον, ὅστις ζῆ ἄγνωστος ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὅλαι αἱ φράσεις αὐταὶ μὲ τὸ *περιθώριο* εἶναι τῆς λογίας χρήσεως.

᾽ς τὸ σπίτι του δὲ βάζει ἄνθρωπο γεννημένο.

Ἡ φράσις ἐσχάτως εἰρωνικὴ περὶ ἄνθρωπον, ὅστις εἶναι τελείως ἀκοινωνήτος καὶ ἀφιλόξενος. Τὸ *γεννημένο* ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν τῆς εἰρωνείας, διότι κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν ἔπεται ὅτι βάζει εἰς τὸ σπίτι του ἄνθρωπον *ἀγέννητο!*

᾽ς τὸ τετράγωνο, ᾽ς τὸν κύβο.

Αἱ φράσεις αὐταὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν. Εἰς αὐτὴν ἀριθμὸς τις λέγεται *εἰς τὸ τετράγωνον*, ὅταν πολλαπλασιάζεται ἐφ' ἑαυτόν, ἢ *εἰς τὸν κύβον*, ὅταν τὸ τετράγωνον πολλαπλασιάζεται ἐφ' ἑαυτό. Λέγονται δὲ πάντοτε σκωπτικῶς εἰς δήλωσιν κακῆς ιδιότητος εἰς βαθμὸν ἀνώτερον τοῦ συνήθους ἢ ἀνώτατον, οἷον *βλᾶκας - κουτὸς - λογαῶς - χαζὸς ᾽ς τὸ τετράγωνο ἢ ᾽ς τὸν κύβο* κττ.

᾽ς τὸ χέρι του εἶναι;

Ἀστειευόμενοι λέγομεν *᾽ς τὸ χέρι του εἶναι;* δι' ἔργον, τὸ ὁποῖον ἄλλοι νομίζουν δύσκολον ἢ καὶ ἀκατόρθωτον, ἡμεῖς ὅμως τὸ κρίνομεν μὲ αὐτοπεποιθήσιν ἐνέχουσιν καὶ κάποιαν αὐταρέσκειαν ὅχι ἀνώτερον τῆς ἱκανότητός μας, ἄρα δυνατὸν νὰ γίνῃ.

στραβόξυλο.

Ξύλον ἐκ φύσεως ὄχι εὐθύτενές, ἀλλ' ἔχον ἀνώμαλον τὴν φυήν, *ξύλο στραβό*, δὲν δύναται κατ' οὐδένα τεχνικὸν τρόπον ν' ἀποκτήσῃ εὐθύτητα. Ὅθεν μεταφορικῶς ἢ λέξις *στραβόξυλο* λέγεται δι' ἄνθρωπον διεστραμμένου χαρακτῆρος καὶ σκληρὸν μὴ συνετιζόμενον παρ' ὕλας τὰς συμβουλὰς καὶ παραινέσεις ἢ καὶ τοὺς δαρμοὺς καὶ τὰς ἄλλας τιμωρίας.

Στωικὴ ἀπάθεια.

Ὁρμηθεῖσα ἀπὸ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τῶν λεγομένων Στωικῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, τῶν ὁποίων ἀρχηγέτης ὑπῆρξεν ὁ Ζήτων, διεσώθη μέχρις ἡμῶν διὰ τῆς λογίας παραδόσεως ἢ φράσις *Στωικὴ ἀπάθεια*. Σημαίνει δὲ οὕτη τὴν ἔλλειψιν καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ δυστυχίᾳ συγκινήσεως καὶ ταραχῆς, τὴν τελείαν ψυχικὴν ἠρεμίαν, ὡσὰν νὰ μὴ συμβαίνει τίποτε τὸ κακόν, οἷον *ἄκουσε τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ του μὲ Στωικὴ ἀπάθεια, δείχνει ᾗς τῇ δυστυχίᾳ του Στωικὴ ἀπάθεια* κττ.

σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει.

Εἶναι ἡ πολύχρηστη ἀρχαία φράσις¹ λεγομένη συχνότατα καὶ εἰς τὴν νέαν λογίαν γλῶσσαν καὶ σημαίνουσα ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ζητήσῃ τις τὴν θεῖαν ἢ ἀνθρωπίνην ἀρωγὴν, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ προσπαθήσῃ καὶ ὁ ἴδιος διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων νὰ εὐδοώσῃ τὴν ὑπόθεσίν του.

Λέγεται συνωνύμως πολλαχοῦ καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν *Ἀη-Γιώργη, βόθηθαι με!—Χέρια πόδια σάλευε!*

σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις.

Κατὰ τὴν λεγομένην μεγάλην εἴσοδον τῆς λειτουργίας ὁ ἱερεὺς μνημονεύων εἰς ἐπήκοον τῶν ἐκκλησιαζομένων ὀνόματα ζώντων προσώπων ἐπιφέρει πολλαίκις εἰς αὐτὸ τὸ *σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις*. Ἡ ἔκφρασις ἐπεκράτησεν ὡς φράσις εἰς τὸν κοινὸν λόγον σημαίνουσα πανοικεῖ.

σύρω τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου.

Ἐνίοτε παρίσταται ἀνάγκη εἰς τὰς ἐν κινήσει εὐρισκομένας ἀμαξοστοιχίας νὰ σύρῃ τις τὸ σύρμα τοῦ κώδωνος τοῦ κινδύνου διὰ νὰ εἰδοποιηθῇ ὁ ὀδηγὸς καὶ νὰ σταματήσῃ τὴν ἀμαξοστοιχίαν. Ἐντεῦθεν ἢ ἀνωτέρω φράσις προσέλαβεν εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν γενικωτέραν χρῆσιν εἰς δῆλωσιν ἐπικειμένου κινδύνου.

¹ *Παροιμιολογία*. ἐνθ' ἀνωτ. 1, 306 καὶ 372.

σχωρῶ τὰ πεθαμένα.

Κοινοτάτη ἢ εὐχετική φράσις *νὰ σχωρεθοῦν τὰ πεθαμένα σου!* ἢ ὁ Θεὸς *νὰ σχωρέσῃ τὰ πεθαμένα σου!* Διὰ τοῦ τὰ πεθαμένα ἐννοοῦνται βέβαια οἱ πεθαμένοι, πῶς ὅμως ἐπεκράτησε τὸ οὐδέτερον ἀντὶ τοῦ ἀρσενικοῦ; Φαίνεται πῶς ἐλέγετο κατ' ἀρχῆς *τὰ πεθαμένα ὀνόματα* καὶ τοῦτο κατὰ τὸ συντακτικὸν σχῆμα τοῦ νοουμένου ἀντὶ τοῦ *τὰ ὀνόματα τῶν πεθαμένων*, ὅπερ πάλιν κατὰ πλεονασμὸν ἀντὶ τοῦ *πεθαμένοι*. Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ πλεονασμοῦ αὐθαιρέτου καὶ ἀηυχολογήτου. Εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν εἶναι συνηθεστάτη ἢ ἔκφρασις *τὰ ὀνόματα τῶν πεθαμένων*, ὅταν πρόκειται περὶ τοῦ συνήθους μνημοσύνου αὐτῶν, οἷον *γράφω ἢ μνημονεύω τὰ ὀνόματα τῶν πεθαμένων*. Λοιπὸν χάριν συντομίας εἶπαν οἱ λαλοῦντες *γράφω ἢ μνημονεύω τὰ πεθαμένα*. Καὶ ἐντεῦθεν αἱ ἀνωτέρω φράσεις μὲ τὸ *σχωρῶ*.

σώζω τὴν κατάστασι.

Ἐκ τῆς πλήρης ἔκφρασις σώζω κάποιον ἀπὸ δύσκολην ἢ ἐπικίνδυνην κατάστασιν προέκυψε κατὰ βραχυλογικὴν συνεκδρομὴν τὸ *σώζω τὴν κατάστασι* = διευθετῶ ἐπιδεξίως κατάστασιν πραγμάτων, ὥστε νὰ εὐοδωθοῦν ταῦτα ἀπροσκόπτως καὶ ν' ἀποφευχθοῦν αἱ δυσχέρειαι, ἐνδεχομένως δὲ καὶ κίνδυνοι.

σώζω ἢ τηρῶ τὰ προσχήματα.

Ἐκ τῆς Γαλλικῆς φράσις *sauver les apparences* = ἐνεργῶ ἢ ὁμιλῶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιτύχω μὲν τὸ ἐπιδιωκόμενον, ἀλλὰ νὰ μὴ φανῶ καὶ ὅτι προσβάλλω κατὰ οἷονδῆποτε τρόπον κανένα.

σώθηκαν τὰ καρβέλια τοῦ ἢ τὰ ψωμιά τοῦ, σώθηκε τὸ καντήλι τοῦ.

Ἡ πρώτη φράσις στηρίζεται εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι αἱ Μοῖραι ὀρίζουν τὰ ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἄρα καὶ πόσα καρβέλια ἢ ψωμιά θὰ φάγῃ οὗτος κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς. Ἐπομένως ὅταν σωθῇ ὁ ἀριθμὸς των, κατ' ἀνάγκην μοιραίαν θὰ πεθάνῃ οὗτος. Συνώνυμος φράσις *ἔφαγε τὸ ψωμί τοῦ!*

Ἡ δευτέρα φράσις καὶ αὕτη φαίνεται πῶς ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἰδίαν δοξασίαν. Ὑποτίθεται δηλαδὴ ὅτι τὸ καντήλι τῆς ζωῆς ἀνάβει συνεχῶς καὶ ὅταν σωθῇ τὸ λάδι, τοῦ ὁποίου τὴν ποσότητα ὀρίζουν ὁμοίως αἱ Μοῖραι, ἐπέρχεται ὁ θάνατος. Λέγεται μὲ τὴν ἰδίαν μεταφορικὴν ἔννοιαν καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *il n'y a plus de l'huile dan la lampe*, ἀλλ' ἢ γένεσις τῆς Ἑλληνικῆς φράσεως φαίνεται ἄσχετη.

τὰ βάζω κάτω ἢ τὰ βάζω ὅλα κάτω.

Ἐκ τῆς συνηθείας τῶν χαρτοπαικτῶν νὰ διακυβεύσουν διὰ μιᾶς ὅλα τὰ εἰς χεῖρας των χρήματα. Συνώνυμος φράσις *τὰ παίζω ὅλα γιὰ ὅλα*.

τάβλα μπρὸς καὶ τάβλα πίσω.

Ἄνθρωπος μὲ σῶμα ἰσχνὸν καὶ σκελετῶδες μὴ παρουσιάζον οὐδεμίαν στρουγγυλότητα καὶ καμπυλότητα, ἢ ὁποία προσδίδει χάριν, παρομοιάζεται προσφυνῶς πρὸς σανίδα εὐθυτενῇ καὶ ἴσιαν.

τὰ βλέπει σκοτεινὰ καὶ μαῦρα ἢ μαῦρα καὶ σκοτεινὰ.

Βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ *τὰ πράματα*, ὅταν κανεὶς θέλῃ νὰ δηλώσῃ τὴν ἀπαισιοδοξίαν του ἐξετάζων τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἢ ἐξέλιξις τῶν ὁποίων δὲν παρέχει ἐλπίδας εὐοδώσεως.

τὰ ἐμὰ σὰ καὶ τὰ σὰ ἐμὰ.

Ἡ φράσις εἶναι ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον «τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστί»¹ δηλοῦσα τὴν κοινότητα κτήσεως πράγματος μεταξὺ δύο προσώπων. Λέγεται ὁμως ἐπὶ τὸ κωμικώτερον *τὰ ἐμὰ ἐμὰ καὶ τὰ σὰ ἐμὰ*, ὅταν τὰ θέλῃ κανεὶς ὅλα δικά του.

τὰ ἐξ ἀμάξης.

Λέγεται ἡ φράσις πληρέστερον *τοῦ ἴπε* ἢ *τοῦ ἴψαλε τὰ ἐξ ἀμάξης* μὲ τὴν σημασίαν τὸν ἐπέπληξεν αὐστηρῶς, τὸν ἔσκωψε, τὸν ὕβρισε κττ. Ἡ φράσις εἶναι ἀρχαία ἐπικρατήσασα ἀπὸ τὴν συνήθειαν εἰς φορτὰς τινὰς οἱ φορτασταὶ καθήμενοι ἐφ' ἀμαξῶν νὰ σκώπτουν ἀνενοχλήτως τοὺς διαβάτας. Ὅθεν καὶ *τὰ ἀμαξιαῖα ρήματα* ὁμοία φράσις².

τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα παραλείπονται.

Ἡ φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν καὶ λέγεται, ὅταν ἀποφεύγῃ κανεὶς νὰ εἴπῃ τι τὸ κακέμφατον ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐννοούμενον.

τὰ ἔφτειασαν.

Περὶ τῆς γενέσεως τῆς φράσεως, ἢ ὁποία σημαίνει ἔπαυσαν νὰ εἶναι δυσαρστημένοι ἀναμεταξύ τους, συνεφιλιώθησαν, ἰδὲ τὴν ἀντίθετον *τὰ χάλασαν*.

¹ Λουκ. 15, 31.

² *Παροιμιογράφ.* ἐνθ' ἄνωτ. 1, 356 καὶ 1, 430 καὶ 454.

τάζει τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα.

Εἰρωνικῶς ἐπὶ ὑποσχέσεων πολλῶν καὶ μεγάλων, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιηθοῦν. Συνώνυμοι φράσεις *τάζει λαγούς μὲ κουδούνια, τάζει λαγούς μὲ πετραχήλια*¹.

τὰ ζῶα μου ἀργά.

Συνήθως οἱ ἀροτῆρες βόες χαρακτηρίζονται ὡς ἀργοκίνητοι ἔνεκα τοῦ εἴδους τῆς ἐργασίας. Τὸ δὲ *ἀργός* σημαίνει μεταφορικῶς καὶ τὸν διανοητικῶς νωθρόν, τὸν μὴ ἐννοοῦντα ἢ ἀργοῦντα νὰ ἐννοήσῃ τι². Ἡ ἀνωτέρω φράσις λεγομένη στερεοτύπως ἐπὶ παντὸς γένους καὶ ἀριθμοῦ *αὐτὸς-αὐτῆ-αὐτοὶ εἶναι τὰ ζῶα μου ἀργά* εἰς δήλωσιν διανοητικῆς νωθρότητος παρέχει δυσκολίαν τινὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν συντακτικὴν μορφήν της. Ὑποθίτω δὲ ὅτι ἢ πρόκειται περὶ βραχυλογίας ἐκ πληρεστέρας τινὸς ἐκφράσεως, ἢ ὁποῖα μοῦ εἶναι ἄγνωστη, ἢ ὑπόκειται εἰς αὐτὴν ἀνέκδοτον ἀνθρώπου ἐπαναλαμβάνοντος διαρκῶς *τὰ ζῶα μου εἶναι ἀργά* ἐννοῶν τὰ βόδια του, ἢ δὲ ἐκφρασις αὐτῆ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ *ἀργός*=χαλός κατήντησε εἰς τὴν εἰρημένην φραστικὴν χρῆσιν. Τὸ δεύτερον μοῦ φαίνεται πιθανώτερον.

τὰ θέλει ὅλα δικά του.

Συνηθίζεται ἡ φράσις δι' ἀνθρώπον πλεονέκτην, ὅστις ἀξιοῖ τὰ πάντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ ὅστις ἀπαιτεῖ νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν οἱ πάντες εἰς πᾶσαν του ἐπιθυμίαν χωρὶς ν' ἀναγνωρίζῃ εἰς κανένα δικαίωμα τι. Λέγεται καὶ ἐπὶ τὸ εἰρωνικώτερον *μὴν τὰ θέλουμε ὅλα δικά μας!*

τὰ κάνω γυαλιὰ καρφιά.

Λέγεται ἡ φράσις μὲ τὴν ἐννοίαν τοῦ εἰσέρχομαι εἰς οἰκοδόμημα καὶ μεταβάλλω τὰ ἐν αὐτῷ πράγματα εἰς συντριμματα, οἷον *μπῆκε 'ς τὸ δωμάτιο - 'ς τὸ σπίτι καὶ τὰ 'καμε γυαλιὰ καρφιά*=κατέθραυσε τὰ πάντα. Φαίνεται ὅτι εἶναι προῖον βραχυλογίας τινὸς καὶ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς περιορισμένα εἰς θραῦσιν γυαλιῶν, οἷον *τὰ 'σπασε τὰ γυαλιὰ καὶ τὰ 'καμε καρφιά*, ἥτοι ὡσὰν μυτερὰ καρφιά ἔτοιμα νὰ καρφωθοῦν εἰς τὰ πόδια. Ὅπως καὶ τῷ ὄντι τοιαῦτα *γυάλινα καρφιά* καρφώνονται εἰς τὰ σαμάρια τῶν μανδροτοίχων διὰ νὰ καταστῇ ἀδύνατη ἡ ὑπερπήδησις των. Ἐπειτα ὅμως ἐγενικεύθη εἰς δήλωσιν συντριβῆς παντὸς πράγματος.

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 37.

² Πβ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀργός* A 2.

τ' ἀκούω βερεσέ.

Λέγεται ἐπὶ λόγων ἢ πράξεων, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἀποδίδομεν καμμίαν σημασίαν¹. Ἡ μεταφορὰ ἐκ τῶν ἐπὶ πιστώσει, *βερεσέ*, πωλουμένων πραγμάτων. Ὅπως καμμιά φορὰ αὐτὰ τὰ θεωρεῖ κανεὶς χαμένα καὶ παύει νὰ ἐνδιαφέρεται, ἀλλ' οὔτε καὶ θέλει νὰ γίνεταί λόγος περὶ αὐτῶν διὰ νὰ μὴ ταράττεται, οὔτω συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἄνευ ἐνδιαφέροντος ζητήματα. Ἦ ἀκούει κανεὶς μὲ ἀδιαφορίαν, ὅπως θὰ ἤκουε νὰ γίνεταί λόγος διὰ *βερεσέδια* χαμένα.

τ' ἀκριβὸ πρᾶμα τὰ λεπτά του τὰ ἔχει μέσα.

Τὸ ἐξ ἀγορᾶς προερχόμενον πρᾶγμα, ὅσον ἀκριβώτερον εἶναι, τόσον μεγαλυτέραν ἀξίαν ἔχει λόγῳ τῆς διαρκείας καὶ ἀντοχῆς του ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἀγοράζεται μὲν εὐθιγὰ, ἀλλὰ φθιέρεται ταχέως. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν σὰν νὰ παίρῃ κανεὶς πίσω τὰ πληρωθέντα λεπτά. Συνώνυμος φράσις *τ' ἀκριβὸ πρᾶμα εἶναι καὶ φτηνό*².

τὰ λέει Σαρδανάπαλα.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων Σαρδανάπαλος ἦτο διαβόητος διὰ τὰς ἀταξίας τοῦ ἐκλύτου βίου του. Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὴν σχολικὴν γλῶσσαν τὸ ὄνομα προσέλαβεν ἔννοιαν καὶ χρῆσιν ἐπιθέτου, ἔξ αὐτοῦ δὲ ἐσηματίσθη τὸ ἐπίρρημα εἰς τὴν εἰρημένην φράσιν λεγομένην δι' ἀνθρώπον, ὅστις ἐκφράζεται μὲ μισόλογα καὶ μπερδεμένα καὶ ἔτσι δὲν τὸν καταλαβαίνει κανεὶς εὐκολα.

τὰ λέω ἀπέξ' ἀπέξω.

Κυριολεκτικὰ μὲν σημαίνει ἡ φράσις τὰ λέγω τρόπον τινὰ ἔξω καὶ μακρὰν ἀπὸ μέρος τι, ὅπου εὐρίσκεται ὁ πρὸς ὃν ὁμιλῶ, τὰ λέγω ἔξ ἀποστάσεως, μεταφορικὰ δὲ τὰ λέγω ὄχι ἀπροκαλύπτως καὶ φανερά, ἀλλὰ κατὰ τρόπον συγκεκαλυμμένον, ὁμιλῶ μὲ ὑπαινιγμούς.

τὰ μάγουλά του αἷμα στάζουν.

Λέγεται διὰ πρόσωπον, συνήθως παιδάκι, εὖρωστον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθηρὰ ὑγεία ἀντανακλᾶται εἰς τὰ κόκκινα μάγουλά του. Λέγεται καὶ ἀντιστρόφως *αἷμα στάζουν τὰ μάγουλά του*. Πβ. φρ. *᾽ς τὰ μάγουλά του σπᾶν καρῦδια*.

¹ Ἰδ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *βερεσέ*.

² Πβ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *ἀκριβὸς 2*.

τὰ μεγάλα πνεύματα συναντῶνται.

Φράσις ἀστείως λεγομένη, ὅταν ἄνευ προηγουμένης ἰδιαιτέρας συνεννοήσεως φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι συμπίπτουν αἱ σκέψεις καὶ κρίσεις προσώπων περὶ τινος πράγματος.

τὰ μυαλά σου καὶ μιὰ λίρα.

Θὰ ἐλέγετο πληρέστερα *τὰ μυαλά σου ἀξίζουν ἢ ζυγίζουν μιὰ λίρα*. Ἡ φράσις λέγεται εἰρωνικῶς κατ' ἀντίφρασιν πρὸς τὸν ἀνοηταίνοντα, τοῦ ὁποίου τὰ τὰ μυαλά δὲν ἀξίζουν τίποτε.

τὰ ξινίζω τὰ μοῦτρα μου.

Ὅταν τρώγῃ τις κάτι πολὺ ξινό, κάμνει ἀθελήτως μορφασμὸν χαρακτηριστικόν τοῦ ἐκ τῆς ξινῆς γεύσεως προκαλουμένου αἰσθήματος. Λοιπὸν εἰς τὴν εἰρημένην φράσιν τὸ *ξινίζω* λαμβανόμενον μεταβατικῶς σημαίνει δίδω τρόπον τινα ὄξινον γεῦσιν εἰς τὴν μορφήν μου, ἦτοι μορφάζω εἰς ἐκδήλωσιν δυσαρέστου γευστικοῦ αἰσθήματος καὶ μεταφορικῶς κάμνω μορφασμὸν δυσαρεσκείας. Καὶ ἡ φράσις *τὰ ξίνισαν* = δυσαρεστήθησαν ἀναμεταξύ τους. Συνώνυμοι φράσεις *τὰ τσοῦγκρισαν, τὰ χάλασαν*. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *στυπῶνω τὸ κατζι μ'* (ξινίζω τὸ πρόσωπό μου) ἀκριβῶς μὲ τὴν ἰδίαν μεταφορικὴν ἔννοιαν.

τὰ παιδιά παίζει.

Εἰρωνικὴ φράσις ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν δι' ἀνθρώπους ἀτακτοῦντας ἢ παίζοντας ὡσὰν νὰ εἶναι μικρὰ παιδιά. Εἶναι τὸ κλασικὸν παράδειγμα τῆς λεγομένης Ἀττικῆς συντάξεως, τὸ ὁποῖον παραλαμβάνουν κατὰ κανόνα οἱ συγγραφεῖς συντακτικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.

τὰ παίζω ὄλα γιὰ ὄλα.

Εἰς τὸ Δελτίον 6, 44 ἐξηγήσαμεν πῶς ἐγεννήθη ἡ φράσις *τὰ παίζω ὄλα γιὰ ὄλα* = τὰ πάντα ἀνεξαιρέτως. Προῆλθε δηλαδὴ ἀπὸ τὴν συνήθειαν τῶν χαρτοπαικτῶν, οἱ ὁποῖοι βάζουν εἰς τὸ παιγνίδι ὄλα τὰ χρήματα ποὺ ἔχουν εἰς τὰ χέρια των, ὥστε εἰς περίπτωσιν ἐπιτυχίας νὰ κερδίσουν ὄλα τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν χαρτοπαικτικὴν τράπεζαν χρήματα τῶν συμπαικτῶν. Συνώνυμος φράσις *τὰ βάζω κάτω ἢ τὰ βάζω ὄλα κάτω*. Ἀπὸ αὐτὴν ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὸ γλωσσικὸν αἰσθημα νὰ γεννηθοῦν καὶ πολλαὶ ἄλλαι παρεμφερεῖς μὲ τὴν πρόθεσιν *γιὰ*. Εἰς ὄλας αὐτὰς δηλοῦται ὅτι δὲν γίνεται καμμία ἐξαίρεσις εἰς πάντα τὰ διὰ τῆς προθέσεως συνδεόμενα ὀνόματα, οἷον *δὲν ἀφίνει κόττα γιὰ κόττα, τοὺς κλέβει*

δπου τοις βρη, δὲν ἀφίνει σπίτι γιά σπίτι, χτυπάει ὅλες τοις πόρτες, δὲν ὑπάρχει φροῦτο γιά φροῦτο κτλ. Ἡ γνώμη τοῦ Ἀχιλλέως Τσαρτζάνου ὅτι εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις τὸ γιά σημαίνει ἀντικατάστασιν ἢ ἀνταλλαγὴν¹ δὲν φαίνεται πειστική.

τὰ περασμένα ξεχασμένα.

Λέγεται καὶ *περασμένα ξεχασμένα* ἀνάρθως, ὅταν δὲν θέλῃ τις νὰ γίνῃ λόγος διὰ παρελθόντα λόγια ἢ γεγονότα, διότι τοῦ προκαλοῦν ἀναμνήσεις ὅχι εὐχαρίστους.

τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια.

Γενικὴ παρατήρησις ὅλων τῶν ἀνθρώπων εἶναι, ὅτι, ὅταν ξέσῃ κανεὶς νὰ ὁμιλῇ καθὼς πρέπει, δύναται δι' ὀλίγων λόγων νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἰδέας καὶ νὰ πείσῃ τὸν ἀκροατὴν περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῶν. Ἀποτελεῖ δόγμα λεκτικόν, ὅτι ἓνα οἰονδήποτε θέμα δύναται τις νὰ τὸ διατυπώσῃ σαφῶς μὲ ἑκατὸν λέξεις, ἀλλὰ καὶ μὲ πενήντα καὶ ἀκόμη ὀλιγωτέρας, ὅταν κέκτηται τὴν ἰκανότητα τῆς διανοήσεως καὶ τοὺς καταλλήλους τρόπους τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων. Ἀλλ' ὅταν συμβαίῃ τὸ ἀντίθετον, ὁ ὁμιλῶν ἀναγκάζεται νὰ εἴπῃ πολλὰ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο ποῦ ἐπιδιώκει. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς μαρτυρεῖ ἔλλειψιν σκέψεως, ἐπιπολαιότητα, τοῦτέστι πτωχείαν νοῦ.

τὰ πράγματα ἀριθμοῦνται εἰς τὰ δάκτυλα ἢ εἰς τὰ δάκτυλα τῆς ἐτέρας χειρός.

Διὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ἡ ποσότης εἶναι μικρά, συνηθίζεται νὰ λέγεται εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν ὅτι ταῦτα *ἀριθμοῦνται εἰς τὰ δάκτυλα τῶν χειρῶν* καὶ διὰ πράγματα ἐλαχίστης ποσότητος ὅτι *ἀριθμοῦνται εἰς τὰ δάκτυλα τῆς ἐτέρας χειρός*. Διὰ τῶν φράσεων δηλοῦται ὅτι τὰ πράγματα εἶναι τόσα, ὅσα καὶ τὰ δάκτυλα τῶν δύο χειρῶν ἢ μόνον τοῦ ἑνὸς χειροῦ, μὲ τὰ ὁποῖα ὄντως καὶ ἀριθμοῦμεν ἐνίοτε ἐπὶ τὸ παραστατικώτερον. Λέγεται καὶ ἀρνητικῶς *τὰ πράγματα δὲν ξεπερνοῦν τὰ δάκτυλα τοῦ ἑνὸς χειροῦ ἢ τῶν δύο χειρῶν*.

τ' ἄσπρα κατεβάξουν τ' ἄστρα.

Γνωμικὴ φράσις εἰς δήλωσιν τῆς παντοδυναμίας τοῦ χρήματος, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ τὰ ἄστρα δύναται τις νὰ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ τὰ κατε-

¹ Νεοελλην. Σύνταξ. ἐνθ' ἄνωτ. 193.

βάση εἰς τὴν γῆν. Τὸ *ἀσπρα* ἀντὶ ἄλλης λέξεως δηλούσης τὸ χρῆμα ἀποτελεῖ καὶ εἶδος λογοπαιγνίου διὰ τὴν ὁμοημίαν πρὸς τὸ *ἀστρα* καὶ διὰ τὸ λευκὸν χρῶμα.

τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας.

Ἐπειδὴ δὲν νοεῖται ποῖα εἶναι τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας, τὰ ὅποια ἀγνοεῖ ὁ μωρὸς καὶ ἠλίθιος, διὰ τὸν ὅποιον καὶ λέγεται ἡ φράσις *δὲ νοιώθει ἢ δὲν καταλαβαίνει τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας του*, διὰ τοῦτο ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι ἄλλη τις ἦτο ἡ ἀρχικὴ διατύπωσις τῆς φράσεως. Ἐπειδὴ αἱ τρεῖς Μοῖραι, ὅταν *μοιραίνουσι* τὸ βρέφος, ὀρίζουσι ὄχι μόνον τὰ εὐτυχήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ δυστυχήματα πού πρόκειται νὰ ἔχη εἰς ὅλην τὴν ζωὴν, θὰ ἐλέγετο εἰς τὴν ἀρχὴν *δὲν ξέρει τί τοῦ ἔγραψαν οἱ τρεῖς Μοῖρες*, κυρίως τί κακὰ τοῦ προώρισαν, ἀλλὰ καὶ ὅταν τὰ βλέπη, δὲν τὰ καταλαβαίνει, δὲν τὰ νοιώθει ἔνεκα τῆς μωρίας καὶ τῆς βλακειᾶς του. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ παρεμορφώθη ἡ φράσις καὶ *τας τρεῖς Μοῖρας* ἀντικατέστησαν *τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας*.

τὰ τριάκοντα ἀργύρια.

Ποσὸν χρημάτων διὰ τοῦ ὁποίου συμβολίζεται πᾶσα ἀμοιβὴ πράξεως παρανόμου, ὡς ἡ ἀμοιβὴ τοῦ προδότου Ἰούδα.

τὰ τσούγκρισαν.

Ἀπὸ τὸ ἔθιμον τοῦ τσουγκρίσματος τῶν ἀβγῶν κατὰ τὸ Πάσχα ἐπλάσθη ἡ μεταφορικῆς ἐννοίας φράσις *τὰ τσούγκρισαν* κατὰ παράλειψιν τοῦ *τ' ἀβγά* = ἐμάλωσαν ἢ καὶ ἐκτυπήθησαν. Συνώνυμοι φράσεις *τὰ ξίνισαν* (ἰδ. *τὰ ξινίζω τὰ μούτρα μου*), *τὰ χάλασαν*.

ταῦτα δεῖ ποιεῖν κάκεινα μὴ ἀφιέναι.

Ἀπὸ τὴν Ἀγιογραφικὴν ρῆσιν «ταῦτα ἔδει ποιῆσαι κάκεινα μὴ ἀφιέναι»¹ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν ἡ ἀνωτέρω φράσις δηλοῦσα ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ παραμελήσῃ τις τὴν διεκπεραίωσιν ἀναγκαίου ἔργου, διότι εἶναι ἀπησυχλημένος εἰς ἄλλο, ἀλλὰ πρέπει, ἐφόσον ἡ ἀνίγκη τὸ ἐπιβάλλει, νὰ ἐνεργήσῃ ταυτοχρόνως δι' ἀμφοτέρω.

τὰ φίδια τυλίγονται ἀπάνω του.

Ἡ φράσις ἀπὸ εἰκονικὴν παράστασιν φιδιῶν πού τυλίγονται εἰς ἄνθρωπον ἢ καὶ ἀπὸ θεαματικὰς παραστάσεις ὄφροδαμαστῶν περιτυλισσομένων ἀπὸ φίδια,

¹ Ματθ. 23, 23. Λουκ. 11, 42.

τὰ ὁποῖα εἰς αὐτοὺς μὲν δὲν πρόκειται νὰ προξενήσουν κακόν, ἀλλ' εἰς τοὺς θεατὰς ἔμπνέουν τρόμον καὶ ποιάν τινα ἀγωνίαν. Σημαίνει δὲ αὐτὴ ἀνθρώπον καταλαμβανόμενον ἀπὸ ἀγωνίαν καὶ ἀπόγνωσιν. Συνώνυμος φράσις τὸν ζώνουν τὰ φίδια. Πβ. καὶ τὸν ἔζωσαν τὰ φίδια¹.

τὰ χάλασαν, τὰ χάλασε.

Δι' ἀνθρώπους δυσαρεστηθέντας πρὸς ἀλλήλους καὶ εἰς ἔχθραν καταστάντας λέγεται τὰ χάλασαν. Ἡ φράσις εἶναι κατὰ βραχυλογία ἀπὸ τὴν πλήρη φράσιν τὰ χάλασαν τὰ μοῦτρα τους, δηλαδή ἀπὸ εὐθυμα καὶ χαρωπά, ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι τὰ τῶν φιλικῶς διακειμένων, τὰ ἔκαμαν σκυθρωπά ἐκδηλοῦντες τὴν δυσαρέσκειάν των καὶ διὰ μορφασμῶν χαρακτηριστικῶν. Συνώνυμοι φράσεις τὰ ξίνισαν (ἴδὲ τα ξινίζω τὰ μοῦτρα μου), τὰ τσούγκρισαν, ἀντίθετος τὰ ἔφτειασαν.

Κατὰ προσωποποίησιν ἐλέχθη καὶ τὰ χάλασε ὁ καιρὸς τὰ μοῦτρα του ἢ ἀπλῶς τὰ χάλασε=ἔπαυσε νὰ εἶναι καλός, μετεβλήθη εἰς τὸ χειρότερον.

τὰ χρειάστηκε.

Ὁ αἰφνίδιος τρόμος, ἢ τρομάρα, καθὼς λέγομεν, προκαλεῖ κάποτε εἰς τὸν ὄργανισμόν αὐτόματην ἐνέργειαν. Ἐντεῦθεν ἐδημιουργήθη ἢ φράσις τὸ χρειάστηκε=ἐτρόμαξε, ἐφοβήθη καθ' ὑπερβολήν. Οὕτω πιστεύω πὼς ἐλέχθη κατ' ἀρχάς, ἀργότερα δὲ ἔγινεν ἢ μεταβολὴ τοῦ ἐνικοῦ εἰς πληθυντικὸν κατ' ἀναλογίαν ἄλλων παρεμφερῶν φράσεων. Ἐπειδὴ λέγεται κοινῶς τὰ βλέπει ἢ τὰ βρῖσκει σκοῦρα, τὰ βρῖσκει μπαστούνια, τὰ τίναξε, τὰ φέρνει σκοῦρα, τὰ χεῖ σκοῦρα ἢ χαμένα κττ.², ἐλέχθη καὶ τὰ χρειάστηκε ἀντὶ τοῦ τὸ χρειάστηκε. Ἄλλως ἢ μεταβολὴ τοῦ ἀριθμοῦ δὲν δικαιολογεῖται. Τὸ ἐννοούμενον διὰ τοῦ ἐνικοῦ τὸ παραλείπεται κατ' εὐφημισμὸν.

τ' εἶν' ὁ κὰβουρας, τ' εἶν' τὸ ζουμί του;

Περὶ τῆς φράσεως ἐπραγματεύθημεν εἰς τὸ Δελτίον 6, 71. Ἐπαναλαμβάνοντες ἐνταῦθα αὐτὴν τὸ πράττομεν ὄχι διὰ νὰ προσθέσωμεν νέον στοιχεῖον, ἀλλὰ διὰ νὰ παραλληλίσωμεν αὐτὴν πρὸς ὁμοίας φράσεις τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, συνωνύμους καθ' ὅλα διὰ νὰ δειχθῇ ἀπλῶς ὁ ὁμοῖος τρόπος τοῦ διανοεῖσθαι. Ἐλέγετο λοιπὸν εἰς τὴν διάλεκτον ντό ἐν' ἢ μυτα καὶ θὰ ἐν' καὶ τ' ἰντέρ'ν

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 49.

² Περὶ τῶν φράσεων τούτων ἐπραγματεύθημεν ἐν Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 37 καὶ 39.

ἀτ'ς; (τί είναι ἡ μυῖγα καὶ θὰ εἶναι καὶ τ' ἄντερό της;) ἢ *ντό ἔν' ἡ φτεῖρα καὶ θὰ ἔν' καὶ τὸ ζουμίν ἀτ'ς;* (τί είναι ἡ ψεῖρα καὶ θὰ ἔναι καὶ τὸ ζουμί της;) Ἡ δευτέρα παραλλαγή εἶναι κατὰ κωμικὴν μεταφοράν, διότι ἡ ψεῖρα δὲν βράζεται, ὥστε νὰ γνωσθῇ τί ζουμί παράγει. Ὡσαύτως *ντό ἔν' τὸ κάζ' καὶ θὰ ἔν' καὶ τῆ καζί' ἔβόρα;* (τί είναι τ' ἀχινοπόδι καὶ θὰ εἶναι καὶ τοῦ ἀχινοποδιοῦ ὃ ἦσκιος;)¹. *Κάξ(ιν)* ἐλέγετο τὸ φυτὸν ἐχινόπους ὃ ἀκανθόκλαδος.

τελευταία θέλησις.

Οὕτω καλεῖται ἡ διὰ διαθήκης γραπτῆς ἢ προφορικῆς ἐκδηλουμένη θέλησις ἀνθρώπου ἀποθανόντος. Λέγεται καὶ *αἱ τελευταῖαι θελήσεις*, ὅπερ ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν *les dernières volontés*.

τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα.

Εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους ἐσυνήθιζαν οἱ συγγραφεῖς νὰ τυπώσουν εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὡς κατακλιεῖδα τὴν φράσιν *τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα*. Δηλαδή *ἐδόξαζαν* τὸν Θεόν, διότι τοὺς ἠξίωσε νὰ τελειώσουν καὶ νὰ τυπώσουν τὸ σύγγραμμά τους. Ἐκτοτε ἐπεκράτησε νὰ λέγεται ἡ φράσις καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον εἰς δήλωσιν ὅτι αἰσίως συνετελέσθη ἔργον τι.

τεσσαράκοντα παρὰ μίαν.

Ἡ λογία αὕτη φράσις λέγεται ἐπὶ ἰσχυροῦ καὶ παρατεταμένου δαρμοῦ, εἶναι δὲ ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴν ρῆσιν τοῦ Παύλου «ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον»², ἥτοι πεντάκις ἐδέχθη τριάκοντα ἑννέα μαστιγώσεις ἢ ραβδισμούς. Ἡ τιμωρία εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο συνηθεστάτη, ἡ δὲ σχετικὴ ἔκφρασις ἐχρησιμοποιεῖτο ἀναμφιβόλως καὶ τότε ὡς φράσις τοῦ κοινοῦ λόγον. Διατί δὲ τεσσαράκοντα παρὰ μίαν καὶ ὄχι ἀκριβῶς τεσσαράκοντα, αὐτὸ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος ζήτημα.

τετέλεσται!

Ἡ λέξις εἶναι ἡ τελευταία πὺν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πρὶν παραδῶσθαι τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀφήγησιν³. Σήμερον λέγεται κοινῶς αὕτη εἰς δήλωσιν ὀριστικῆς συντελείας ἔργου ἢ καταστάσεως.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931):6.

² Πρὸς Κορινθ. Β, 11, 24.

³ Ἰωάνν. 19, 30.

τὴν κακὴν τοῦ μέρα καὶ τὴν ψυχρὴν!

Κατὰ παράλειψιν τοῦ *να βροῖ* ἢ κατ' ἀντίφρασιν τοῦ *να πετύχη* ἐπεκράτησεν ἡ ἀνωτέρω ἀρατικὴ φράσις μετὰ τὴν σημασίαν *να συναντήσῃ τὴν πλέον δυσμενῆ ἡμέραν ἢ περίστασιν τῆς ζωῆς του*. Τὸ *ψυχρὴ* μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς εἶναι ἀπὸ τὴν μετεωρολογικὴν κατάστασιν. Συνώνυμοι εἶναι αἱ φράσεις *τὴν κακὴν τοῦ καὶ τὴν ψυχρὴν του, τὸν κακὸν τοῦ τὸν καιρὸν*¹ ἢ *τὸν κακὸν τοῦ τὸν καιρὸν καὶ τὸ μαῦρον!* Ἐν τῇ παραλλαγῇ τὸ *μαῦρον* συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ἐκ δυσμενοῦς μετεωρολογικῆς καταστάσεως, ὅταν ἡ ἡμέρα εἶναι ἀνήλιος καὶ ὁ οὐρανὸς σκεπασμένος ἀπὸ μαῦρα σύννεφα.

τὴν παθαίνω Χιώτικα.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ δεινοπαθήματος, ἔχει δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν σφαγὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῆς Χίου τὸ 1822. Ἡ ἔννοιά τῆς εἶναι μᾶλλον ἀστεία, διότι λέγεται δι' ἐλάχιστον πάθημα, ἐνῶ τὸ πάθημα τῶν Χίων ἦτο τρομερὸν καὶ φοβερόν.

τὴν σήμερον ἡμέραν ἢ τὴν σήμερον.

Ἡ φράσις δηλοῖ ἀπλῶς σήμερον, ἐλήφθη δὲ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν. Εἰς τροπᾶριον τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος λέγεται «τὴν σήμερον μυστικῶς ὁ μέγας Μωυσῆς προδιετυπούτο λέγων».

τῆς γούνας μου μανίκι.

Λέγεται ἡ φράσις δι' ἀνθρωπον, ὅστις προβάλλει ὑπερβολικὰς κάποτε ἀξιώσεις *να τὸν ἐξυπηρετήσωμεν καὶ περιποιούμεθα παντοιοτρόπως*. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάγεται εἰς τὸ ἀνέκδοτον τοῦ Ναστραντίν Χότζα, ὅστις προσελθὼν ὡς κεκλημένος εἰς τραπέζιν ἔγινε δεκτὸς μετὰ περιφρόνησιν, διότι ἦτο ἐνδεδυμένος πτωχικὰ. Παρατηρήσας τοῦτο ὁ Χότζας προσῆλθεν ἄλλην φορὰν περιβεβλημένος πολυτελεῆ γούναν, ὅτε καὶ τοῦ παρεσχέθησαν πολλαὶ περιποιήσεις καὶ ἡ τιμὴ τῆς πρωτοκαθεδρίας. Τρώγων δὲ ἔρριχνε κάθε τόσο καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸ μανίκι τῆς γούνας μὲν κουταλιὰ πιλάφι. Καὶ ὅταν τὸν ἠρώτησαν οἱ λοιποὶ συνδαιτυμόνες μετὰ ἀπορίαν τὴν αἰτίαν τῆς πράξεως, ἀπεκρίθη ὅτι πρέπει *να τιμᾷ καὶ τὸ μανίκι τῆς γούνας του*, διότι εἰς αὐτὴν ὀφείλει τὴν τιμητικὴν ὑποδοχὴν.

Κατ' ἀναλογίαν ἐλέχθη καὶ ἡ συνώνυμος φράσις *τῆς κάπας μου μανίκι*. Ἡ ὑποκατάστασις τῆς κάπας εἰς τὴν γούναν ἦτο φυσικὴ. Ἐκεῖ πού ἡ γούνα εἶναι ἄγνωστη, κοινόχρηστη δὲ ἡ κάπα, ἡ μεταβολὴ ἦτο λογικὴ.

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 49.

τῆς ἐπαγγελίας γῆ.

Ἡ συνηθεστέρα ἔκφρασις εἶναι *γῆ τῆς ἐπαγγελίας*, διὰ τῆς ὁποίας χαρακτηρίζεται χώρα γόνιμη καὶ εὐφορωτάτη παράγουσα ποικίλα καὶ ἀφθονα προϊόντα. Ἡ φράσις εἶναι λογία μεσαιωνική, ὡς μαρτυρεῖ χωρίον τῆς «Ἐκφράσεως Τραπεζουντος» τοῦ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ «ἐπαγγελίας ἀτεχνῶς ἄλλη τις ἦδε γῆ, γῆ βρούσσα μέλι μὲν ὑπὲρ τὸν Ὑμητιόν, γάλα δὲ κατὰ τὸ μάννα, ὀπώραν δὲ οἶον τὸ μέλι»¹. Ἡ φράσις δηλοῦσα τὴν γῆν Χαναὰν προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐξῆς Γραφικοῦ χωρίου «εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν ὤμοσα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, δοῦναι αὐτοῖς γῆν ρέουσαν μέλι καὶ γάλα»².

τῆς μοίρας τὸ γραφτό.

Ἀρχαία ἢ πίστις ὅτι τὴν τύχην τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς διαφόρους αὐτῆς μεταβολὰς ἐπὶ τὸ βέλτιον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον καθορίζουν ἐκ τῶν προτέρων αἱ προσωποποιημένοι θεότητες Μοῖραι, αἱ ὁποῖαι καὶ καταγράφουν αὐτάς. Καὶ *δ,τι γράφει δὲν ξεγράφει* ἢ μοῖρα. Αὐτὸ εἶναι *τῆς μοίρας τὸ γραφτό*—ἢ τύχη τοῦ ἀνθρώπου.

τῆς νύκτας τὰ καμώματα τὰ βλέπ' ἢ μέρα καὶ γελάει.

Ἐμμετρον γνωμικόν, ὅτι ἐργασία γινομένη τὴν νύκταν, ἂν τύχη μάλιστα νὰ εἶναι καμμία ψιλοδουλειὰ ἀπαιτοῦσα μεγάλην προσοχήν, παρουσιάζει τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὰ τυχόν τεχνικὰ ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα δὲν παρετηρήθησαν, ὅταν συντελεῖτο τὸ ἔργον, καὶ τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ προκαλέσουν τὰ γέλια, ἂν τυχὸν εἶναι χονδροειδῆ.

τῆς πρώτης χειρός.

Εἶναι καὶ αὕτη μία ἀπὸ τὰς κακοζήλους φράσεις τῆς λογίας γλώσσης κατὰ μετάφρασιν τῆς Γαλλικῆς *tenir de première main*. Δι' αὐτῆς δηλοῦται ὅτι πληροφορία τις συγγραφικὴ εἶναι ἄμεση ἀπὸ τὴν πρώτην πηγὴν καὶ ὄχι ἔμμεση γνωστὴ διὰ δευτέρου ἢ τρίτου προσώπου.

τί εἶχα, τί ἔχασα;

Τὴν φράσιν λέγει ἀνθρώπος αὐτοπαρηγορούμενος διὰ τὴν μὴ ἐπίτευξιν ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἢ τὴν μὴ ἀπόκτησιν πράγματος, τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲ τὸ εἶχεν. Κατὰ δεύτερον πρόσωπον *τί εἶχες, τί ἔχασες*; ἀπευθυνόμεθα εἰς πρόσωπον μεμ-

¹ Ἐκδ. Ὀδυσσ. Λαμφίδου ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀρχεῖον Πόντου» τόμ. 20 (1955) 30.

² Δευτερον. 31, 20.

ψιμοιροῦν καὶ παραπονούμενον δι' ἀτύχημα ἢ ἀντίξοον περίστασιν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὅμως κατ' ἀλήθειαν δὲν ἔπαθε καμμίαν ζημίαν.

τί ἔκανε λέει!

Ἡ ἔκφρασις κατ' ἀρχὰς οὕσα ἀπλῶς ἐρωτηματικὴ περιέστη εἰς γενικὴν χρῆσιν φράσεως δηλούσης ἀπορίας ἢ ἔκπληξιν δι' ἐνέργειαν ἢ πράξιν ἄλλου προσώπου, ἢ ὁποῖα δὲν ἐφантаζόμεθα ὅτι ἠδύνατο νὰ λάβῃ χώραν ὡς ἀνόητη, παράλογη, ἀπερίσκεπτη κττ. Τὸ τρίτοπρόσωπον ρῆμα μαρτυρεῖ ὅτι κατ' ἀρχὰς διὰ τρίτον πρόσωπον ἐπρόκειτο, κατόπιν ὅμως ἡ φράσις καταστήσασα στερεότυπος λέγεται καὶ εἰς δεύτερον πρόσωπον, μετὰ τοῦ ὁποῖου ὁμιλοῦμεν. Λέγεται μὲ ὁμοίαν περίπου ἔννοιαν καὶ πῶς ἔκαμε λέει;

τί θέλεις, τί γυρεύεις;

Εἶναι βραχυλογία πληρεστέρων ἐκφράσεων, οἷαι *τί τὰ θέλεις τὰ πολλὰ λόγια; τί τοὺς γυρεύεις τοὺς πολλὰς ἐξηγήσεις;* κτλ. Τὴν μεταχειριζόμεθα ὡς φράσιν, ὅταν θέλωμεν ν' ἀποκλείσωμεν τὰς ἀτέρμονας συζητήσεις καὶ νὰ δηλώσωμεν ὅτι οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα καὶ ἐπομένως περιτετεύει πᾶσα συζήτησις καὶ ἀντιλογία καὶ ἀπεραντολογία. Α.χ. *τί θέλεις, τί γυρεύεις, ὅπως τὰ λέγω εἶναι, τί θέλεις, τί γυρεύεις, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔτσι εἶναι πλασμένος καὶ δὲν ἀλλάζει.*

τί μέρος λόγου εἶναι;

Ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς, ἢ ὁποῖα διακρίνει δέκα εἶδη λόγου. Ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν τοῦ διδάσκοντος «τί μέρος λόγου εἶναι ἢ δεῖνα λέξις» ἐπεκράτησεν ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζομεν καὶ τοῦ ὁποῖου θέλομεν νὰ μάθωμεν τὸ ποιόν.

τί μοῦ λές!

Εἰρωνικὴ φράσις ἀπευθυνομένη εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποῖου ἀποδοκιμάζομεν μὲ ὕφος σκωπτικὸν τοὺς λόγους.

τιμῶ τὴν ὑπογραφή μου.

Ἡ φράσις φαίνεται ὅτι ἐσηματίσθη κατ' ἐπίδρασιν τῆς Γαλλικῆς **faire honneur à sa signature** καὶ σημαίνει δὲν ἀρνοῦμαι νὰ ἐκτελέσω ὅ,τι ἐγγράφως καὶ ἐνυπογράφως ὑπεσχέθη. Κυριολεκτικώτερα κρίνω τόσον τιμίαν τὴν ὑπογραφήν μου, ὥστε δὲν τολμῶ ν' ἀτιμάσω αὐτὴν ἀφαιετῶν τὰ ὑπεσχημένα.

τινάζω τὸ γιακᾶ μου ἢ τὸ σκουτί μου.

Ἐκ τῆς παραστάσεως βιαίας διασείσεως τοῦ γιακᾶ ἀνθρώπου κακοποιουμένου, περὶ τῆς ὁποίας ἰδὲ τὴν φράσιν τοῦ *τίναξα τὸ γιακᾶ*, ἐλέχθη καὶ *τινάζω τὸ γιακᾶ μου* εἰς δήλωσιν ἐσχάτης ἀποστροφῆς καὶ ἀπεχθείας πρὸς ἓνα πρόσωπον. Δηλαδή ἀντὶ νὰ κάμωμεν τὴν χειροδικίαν εἰς τὸ μισούμενον πρόσωπον, ποῦ δὲν δυνάμεθα ἢ δὲν θέλομεν, τὴν κάμνομεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας.

τίποτε δὲ μένει κρυφόν.

Λέγεται εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν «οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται»¹ καὶ «οὐ γάρ ἐστι κρυπτόν, ὃ ἐὰν μὴ φανερωθῆ, οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ' ἵνα ἔλθῃ εἰς φανερόν»² καὶ «οὐ γάρ ἐστι κρυπτόν, ὃ οὐ φανερόν γενήσεται, οὐδὲ ἀπόκρυφον, ὃ οὐ γνωσθήσεται καὶ εἰς φανερόν ἔλθῃ»³. Ἀπὸ τὰ ταυτώσημα αὐτὰ εὐαγγελικὰ χωρία προῆλθεν ἡ γνωμικὴ φράσις *τίποτε δὲ μένει κρυφόν*.

τί σου καταμαρτυροῦσι;

Ἐνέχει ποιάν τινα οἰκείαν ἀστειότητα ἢ λογία αὐτῆ φράσις λεγομένη συνήθως πρὸς τὸν ἀναιτίως ψεγόμενον ἢ κατηγορούμενον. Προέρχεται ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον «ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ [τῷ Ἰησοῦ], οὐδὲν ἀποκρίνεις; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν;»⁴

τί τὸν κάνεις!

Λέγεται οὕτως ἡ φράσις στερεοτύπως κατὰ δεύτερον πρόσωπον δι' ἀνθρώπον, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζομεν πῶς νὰ φερθῶμεν ἐκδικούμενοι ἢ τιμωροῦντες διὰ τὸ κακὸν ποῦ μᾶς ἔκαμε ἢ διὰ τὴν ἀπρεπῆ συμπεριφορὰν του. Ὁμοίως μετὰ τινος χαριτολογίας διὰ πρόσωπον οἰκτεῖον ἢ φιλικόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἠξεύρομεν πῶς νὰ ἱκανοποιήσωμεν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδιοτροπίαν του, τὰς ἀπαιτήσεις του κττ.

τί τοῦ λές!

Ἡ φράσις οὕτω κατὰ δεύτερον πρόσωπον λέγεται περὶ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπορεῖ τις τί ἀπόκρισιν νὰ δώσῃ ἢ τί νὰ τοῦ εἴπῃ διὰ παραδοξολογίαν του ἢ πράξιν τινὰ ἀπρεπῆ.

¹ * * * Ματθ. 10, 26. Μάρκ. 4, 22. Λουκ. 8, 17.

⁴ Ματθ. 26, 62. Μάρκ. 14, 60.

τί ψυχή ἔχει!

Ἡ ψυχή θεωρεῖται τὸ πολυτιμότερον συστατικὸν τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως, ἄρα ἔχει τὴν μεγαλυτέραν ἀξίαν. Ἐκ τῆς θεωρίας αὐτῆς ἔλκει τὴν γένεσιν ἢ φράσις *τί ψυχή ἔχει!* διὰ πρᾶγμα εὐτελέστατον, μηδαμινῆς ὕλης ἀξίας, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἀξίζει μήτε λόγος νὰ γίνῃ.

τὸ ἄδικον οὐκ εὐλογεῖται.

Ἡ γνωμικὴ φράσις¹ εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν καὶ λέγεται πρὸς δήλωσιν ὅτι τὸ ἐξ ἀδικίας προερχόμενον πρᾶγμα δὲν ἔχει εὐλογίαν καὶ ὄφελος ἢ ὅτι ἡ ἀδικη πρᾶξις δὲν εὐλογεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως τιμωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὁ πρᾶξις αὐτήν.

τὸ ἀνάγνωσμα.

Καθ' ὠρισμένους μεγάλους ἑσπερινούς τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς ὠρισμένην ὥραν αὐτῶν ἀναγινώσκονται περικοπαὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης «Παροιμῖαι» μὲ τὴν προεξαγγελτικὴν ἔκφρασιν «Παροιμιῶν τὸ ἀνάγνωσμα». Τοιαύτη ἔκφρασις προεξαγγέλλει καὶ ἄλλων περικοπῶν ἐξ ἄλλων βιβλίων τὴν ἀνάγνωσιν, ὡς «Γενέσεως τὸ ἀνάγνωσμα», «Προφητείας Ἡσαίου τὸ ἀνάγνωσμα», «Σοφίας Σολομῶντος τὸ ἀνάγνωσμα» κτλ., ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνδιαφέρει κυρίως ὁ πληθυντικὸς «Παροιμιῶν τὸ ἀνάγνωσμα». Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν ἐπεκράτησεν ὡς φράσις *τὸ ἀνάγνωσμα*, ὅπερ λέγεται κατόπιν ὀνόματος δηλοῦντος παρατεταμένην καὶ ἀνιαρὴν πολυλογίαν, φλυαρίαν κττ., ὡς *ἀνοησιῶν τὸ ἀνάγνωσμα*, *βλακειῶν τὸ ἀνάγνωσμα*, *φλυαριῶν τὸ ἀνάγνωσμα* κττ. Ἡ ἔννοια τῆς μακρολογίας ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἀναγνώσματα ταῦτα εἰς τινὰς περιστάσεις διαρκοῦν πολλὴν ὥραν, ὡς λ. χ. τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, τὰ ὁποῖα εἶναι δεκαπέντε τὸν ἀριθμὸν.

τό ἄβαλα ἔς τὸ μάτι, μοῦ ἄμεινε ἔς τὸ μάτι.

Ἐπὶ πρᾶγματος τὸ ὁποῖον μᾶς κάμνει ἐντύπωσιν καὶ προξενεῖ θαυμασμόν διὰ τὴν ὠραιότητα ἢ ποιότητά του καὶ θέλομεν νὰ τὸ ἀποκτήσωμεν λέγομεν *τό ἄβαλα ἔς τὸ μάτι*—τὸ ἐποφθαλμιῶ, δηλαδὴ διὰ νὰ μὴ τὸ χάσω ἀπὸ τὸ βλέμμα μου τὸ ἄβαλα μέσα εἰς τὸ μάτι διὰ νὰ τὸ βλέπω οἶονεὶ διαρκῶς. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν λέγεται καὶ *μοῦ ἄμεινε ἔς τὸ μάτι*—δὲν ξεκολλάει ἀπὸ τὸ βλέμμα μου, τὸ ἔχω πάντοτε πρὸ τῶν ὀμμάτων.

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *βλογῶ* 1 β.

τό 'βγαλε 'ς τὸ σφυρί.

Ἡ φράσις λέγεται, ὅταν βγάζῃ κανεῖς εἰς δημόσιον πληστηριασιὸν κτῆμα χρεωκοπήσαντος ὀφειλέτου. Διὰ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *σφυρὶ* ἰδὲ *βάρεσε διάλυσι*.

τὸ βουλλώνω.

Κατὰ μεταφορὴν ἀπὸ τὰ πωματιζόμενα δοχεῖα, τῶν ὁποίων κλείεται τὸ στόμιον, λέγεται καὶ τὸ *βουλλώνω* κατ' ἀπαρτίωσιν τοῦ ἀντικειμένου τὸ *στόμα* μὲ τὴν σημασίαν παύω νὰ ὀμιλῶ, σιωπῶ¹.

τό 'δεσε σὲ ψιλὸ μαντήλι.

Ἄλλοτε ἐπραγματεύθημεν διὰ τὰς φράσεις *τό 'χει δέσει κόμπο σὲ μαντήλι* καὶ *τό 'δεσε μαντήλι*² καὶ ἄλλας σχετικές. Μὲ αὐτὰς σχετίζεται καὶ ἡ παροῦσα, ἣ ὁποία εἶναι βραχυλογία ἐκ τῆς πλήρους *τό 'δεσε σὲ κόμπο ψιλοῦ μαντηλιοῦ* καὶ παρουσιάζει ἰδιάζουσαν σημασιολογικὴν ἀπόχρωσιν μὲ τὸ *ψιλὸ*. Ὅταν δένη κανεῖς κόμπο εἰς μαντήλι, σημαίνει τοῦτο νὰ τὸ ἔχη κανεῖς πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ νὰ μὴ τὸ ξεχάσῃ. Ἄλλ' ἂν τὸ μαντήλι εἶναι ἀπὸ χονδρὸ ὕφασμα, ἠμπορεῖ νὰ λυθῇ ὁ κόμπος καὶ νὰ ξεχασθῇ τὸ πρᾶγμα. Ἄν ὅμως τὸ μαντήλι εἶναι ἀπὸ ὕφασμα ψιλὸ, ὁ κόμπος δένεται σφιχτὰ καὶ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ λυθῇ. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις λόγον τινὰ ὅλως ἀστείως ἢ τυχαίως λεγόμενον τὸν λαμβάνει ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν ὡς μέλλοντα πάντως νὰ πραγματοποιηθῇ.

τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν.

Ἡ λογία αὐτὴ ἔκφρασις μὲ τὸ ῥῆμα *ἔχω*, καθὼς *ὁ δεῖνα ἔχει τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν* καὶ πληρέστερα *ἔχει τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν 'ς τὰ χέρια του*, λέγεται ἐπὶ παντοδυναμίας ἀνθρώπου, ὅστις ἕνεκα τῆς θέσεώς του δύναται νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ βούλησιν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιδράσεως ὑπὸ ἄλλων. Ἔχει δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον «δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ ὃ ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς»³.

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *βουλλώνω*.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 104.

³ Ματθ. 16, 19.

τὸ δίκαιο δίκαιο.

Τὸ δίκαιον δὲν πρέπει νὰ συγκαλυφθῆ διὰ σοφισμάτων καὶ στρεψοδικιῶν, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀπονεμηθῆ εἰς οἰονδήποτε ἀσχέτως πρὸς συμφέροντα ἴδια καὶ συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας προσωπικῶς. Πβ. *τὸ σωστὸ σωστό.*

τὸ δις ἁμαρτεῖν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ.

Γνωμικὴ φράσις τῆς ἀρχαίας λῖαν εὐχρηστικὴ εἰς τὴν λογίαν σημερινὴν χρῆσιν. Σημαίνει δὲ ὅτι τὸ νὰ σφάλλεται τις ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀπροσεξίας διὰ πρώτην φορὰν εἶναι συγγνωστόν, ἀλλ' εἶναι ἀσυγχώρητος ἐκεῖνος, ὅστις ὡς ἄσοφος ὑποπίπτει ἐν γνώσει δευτέραν φορὰν εἰς τὸ ἴδιον σφάλμα. Εἶναι ἀπὸ τὰς φράσεις τῆς λογίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνέστησαν ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' ἐπέζησαν διὰ τῆς συνεχοῦς παραδόσεως.

τὸ κατάπιε ἢ γῆ ἢ τὸν κατάπιε.

Λέγομεν *τὸ κατάπιε ἢ γῆ ἢ* πληρέστερον *ἀνοιξε ἢ γῆ καὶ τὸ κατάπιε ἢ τὸν κατάπιε* διὰ πρόσωπον ἢ πρᾶγμα ἐξαφανισθὲν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Ἡ ἔννοια τοῦ ἐξαφανίζεσθαι διὰ καταπόσεως ὑπὸ τῆς γῆς εἶναι παλαιόθεν γνωστὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πβ. καὶ Ξενοφ. Ἀνάβ. 7, 1, 30 «εὐχομαι πρὶν ταῦτα ἐπιθεῖν ὑφ' ὑμῶν γιγνόμενα μυρίας ἐμέ γε κατὰ γῆς ὀργυρίας γενέσθαι». Εἰς τὴν δοξασίαν αὐτὴν ἐστηρίζετο καὶ ἡ κατάποσις τῆς Περσεφόνης ὑπὸ τῆς γῆς ὡς καὶ τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ εἰς τὴν ὁμώνυμον τραγωδίαν τοῦ Σοφοκλέους. Πβ. *ἀνοιξε ἢ γῆ.*

τοκιστῆς καὶ σουλατζαδῶρος.

Σουλατζαδῶρος εἶναι ὁ ἄνευ ἐργασίας κάμων *σουλάτζα* ἐδῶ κ' ἐκεῖ διὰ νὰ περνᾷ τὴν ὥρα του. Ἡ ἔννοια τῆς ἀνεργίας μετριάζεται διὰ τοῦ *τοκιστῆς*, ἀλλ' ἢ ὅλη φράσις λέγεται εἰρωνικῶς δι' ἄνθρωπον ἀργόσχολον τελείως, ὅστις πένεται, ἀλλὰ ἐξ ὀκνηρίας δὲν ἐργάζεται.

τὸ κρεμάω σκουλαρίκι.

Τοῦ σκουλαρικιοῦ τὴν ὑπαρξιν εἰς τὸ ἀπτί μας, ἂν καὶ δὲν τὸ βλέπομεν, τὴν αἰσθανόμεθα δι' ἀπλῆς ἀφῆς. Ἐντεῦθεν *τὸ κρεμάω σκουλαρίκι* σημαίνει μεταφορικὰ τὸ συλλογίζομαι, τὸ ἔχω πάντοτε κατὰ διάνοιαν.

τὸ λάδι μας πέφτει ἔς τὸ τσουκάλι μας.

Τὸ λάδι ποῦ πέφτει εἰς τὸ τσουκάλι δὲν πάει χαμένο, διότι χρησιμοποιεῖται εἰς παρασκευὴν φαγητοῦ. Μεταφορικῶς λέγεται ἢ φράσις καὶ ἐπὶ χρημάτων περι-

ερχομένων ἀπὸ ἓνα μέλος οἰκογενείας εἰς ἄλλο, τὰ ὁποῖα ὁπωσδήποτε θέλουν χρησιμοποιηθῆ διὰ τὰς κοινὰς ἀνάγκας αὐτῆς.

τομάρι.

Ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἀκατεργάστου καὶ σκεβρωμένου δέρματος ἡ λέξις μετέστη εἰς χρῆσιν μεταφορικὴν. Λέγεται *εἶναι ἓνα τομάρι!* ἢ ἀπλῶς *εἶναι τομάρι!* καὶ σύνθετον *παλιοτόμαρο!* δι' ἄνθρωπον ἀγροῖκον καὶ τραχὺν εἰς τοὺς τρόπους ἢ κακότερον καὶ κακὸν ἢ στερούμενον εὐγενείας καὶ λεπτότητος.

τὸ μῆλο κάτω ἀπ' τῆ μηλιά πέφτει.

Τὸ *μῆλο* καταπίπτον ἀπὸ τῆ *μηλιά* καὶ ἀνάγκην θὰ μείνῃ, τοῦλάχιστον θεωρητικῶς, ἐντὸς τοῦ χώρου, ὅστις περικλείει τὸ ὅλον δένδρον συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀκραίων κλώνων. Οὕτω καὶ ἡ γεννωμένη κόρη θὰ περιέχεται εἰς τὸν χώρον τοῦ μητρικοῦ ἥθους, θὰ εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν μητέρα ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς.

τὸ μῆνα ποὺ δὲν ἔχει Σάββατο.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀπλῶς οὐδέποτε, διότι δὲν ὑπάρχει μῆνας ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ Σάββατο. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν ἐλέγετο εἰς τὸν Πόντον *τὸ κόκκινον τὴν Πέφτι* (τὴν κόκκινη Πέφτη).

τὸ μοναστήρι νὰ 'ν' καλά.

Πληρεστέρα ἔκφρασις *τὸ μοναστήρι νὰ 'ν' καλά* καὶ ἀπὸ *καλογέρους ὄσους θέλεις* ἢ ἔτι πληρέστερον *ὄσους θέλεις βρῖσκεις*. Μοναστήρι πλούσιον εἰς κτηματικὴν περιουσίαν προσελκύει πολλούς, οἱ ὅποιοι προσέρχονται νὰ μονάσουν εἰς αὐτὸ δελεαζόμενοι ὑπὸ τῆς εὐμαρείας. Ἀπεναντίας τὸ πτωχὸν τὸ ἀποφεύγουν ὅλοι καὶ οὕτως ἐρημώνεται. Ἡ φράσις ἐπεκράτησε νὰ λέγεται εἰς ποικίλας περιπτώσεις, καθ' ἃς εὐπορῶν τις εἰς βαθμὸν ἀξιοζήλευτον δὲν στενοχωρεῖται εἰς τὴν ἐξεύρεσιν προσώπων καταλλήλων καὶ προθύμων νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν. Θὰ προσέλθουν πολλοί, ἀυθορμήτως μάλιστα, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ τὴν διαλογὴν τῶν καλυτέρων καὶ ἰκανωτέρων.

τό 'να ἡ μοῖρα μου καὶ τ' ἄλλο τὸ μερτικό μου.

Τὸ *μοῖρα* καὶ *μερτικό* ταυτίζονται σημασιολογικῶς ἐδῶ. Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον πλεονέκτην, ὅστις μὲ διαφόρους προφάσεις καὶ ψευδεῖς δικαιολογίας ἐπιχειρεῖ νὰ οἰκειοποιηθῆ τὰ πάντα. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ὑπόκειται καὶ ἀνέκδοτον

ἀνθρώπου πλεονέχτου, ὅστις παίζειν ἢ σοβαρευόμενος κατὰ τὴν διανομὴν πράγματός τινος μεταξὺ τῶν ἐξ ἴσου δικαιουμένων ἤθελε διὰ δικολαβικῆς αἰτιολογίας νὰ σφετερισθῇ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, καθὼς ὁ περιώνυμος Καραγκιόζης λέγει κατὰ τὴν διανομὴν πράγματος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἄλλου αὐτὸ εἶναι δικό μου, αὐτὸ μοῦ τὸ δίνεις, αὐτὸ τὸ παίρνω, αὐτὸ δικό σου καὶ οὕτω καθεξῆς.

τὸν Ἀράπη κι ἂν τὸν πλένης, τὸ σαπούνι χάνεις.

Ἡ φράσις συνώνυμος πρὸς τὴν ἀρχαίαν «Αἰθίοπα σμήχειν» λέγεται εἰς δήλωσιν ματαιοπονίας, καθὼς μάταιον εἶναι νὰ πλένη κανεῖς τὸν Ἀράπην, τοῦ ὁποίου τὸ χρῶμα δὲν ἀλλάζει ποτέ. Λέγεται καὶ τὸν Ἀράπη κι ἂν λευκαίνης, τὸ σαπούνι σου χαλᾷς.

τὸν βάζω ᾽ς τὰ αἵματα.

Κυριολεκτικῶς ἡ φράσις ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς κάμνω τινὰ ν' ἀναμειχθῇ εἰς τὰ αἵματα, δηλαδὴ νὰ πράξῃ φόνον. Κατ' ἐπέκτασιν δὲ ἐπεκράτησε νὰ σημαίνει ἀναγκάζω τινὰ νὰ κάμῃ τι στανικῶς, χωρὶς νὰ ἔχη ὄρεξιν καὶ προθυμίαν.

τὸν βάζω ᾽ς τὸ χέρι.

Πρᾶγμα ποῦ ἔχομεν εἰς τὸ χέρι μας, τὸ ἔχομεν εἰς τὴν ἀπόλυτην κυριότητά μας. Κατὰ μεταφορὰν λέγεται καὶ δι' ἄνθρωπον τὸν βάζω ᾽ς τὸ χέρι, ὅταν μὲ διάφορα προσχήματα, ψευδολογίας καὶ ἀπάτες κατορθώνω νὰ τοῦ ἀποσπάσω χρήματα, τὰ ὁποῖα ἴσως δὲν θὰ κατορθώσω ἢ δὲν θὰ θελήσω νὰ τοῦ τὰ ἀποδώσω. Τρόπον τινὰ κατέχω καὶ τοῦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου, ἐφόσον κατέχω τὰ χρήματά του¹.

τὸν γράφω ᾽ς τὰ παλιά μου.

Λέγεται καὶ πληρέστερον τὸν γράφω ᾽ς τὰ παλιά μου παπούτσια, δηλαδὴ εἰς τὰ πέλματα τῶν ὑποδημάτων ἢ καὶ ἀπλῶς μόνον τὸν γράφω. Ἡ φράσις εἶναι δηλωτικὴ ἐσχάτης περιφρονήσεως ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ποδοπατοῦμεν τὸ ὄνομα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ποδοπατήσωμεν τὸν ἴδιον.

τὸν δρόμον τετέλεκα.

Εἶναι ἀπὸ τὴν φρασεολογίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος»².

¹ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, λ. βάζω, τόμ. 3, 417 α.

² Πρὸς Τιμόθ. Β, 3, 7.

τὸν ἔβαλαν ἢ τὸν τύλιξαν σὲ μιὰ κόλλα χαρτί.

Συνήθης φράσις εἰς τὴν στρατιωτικὴν κυρίως γλῶσσαν, ἣ ὁποία λέγεται δι' ἄνθρωπον ὑφιστάμενον πειθαρχικὴν τιμωρίαν κατόπιν ἐγγράφου καταγγελίας εἰς τὸν ἀρμόδιον προϊστάμενον τοῦ καταγγελλομένου. Ἡ ἀναφορὰ διπλώνεται καὶ τρόπον τινὰ τυλίγεται μέσα εἰς αὐτὴν ὁ μηνυόμενος. Διὸ λέγεται κατὰ παραλλαγὴν καὶ *τὸν τύλιξαν σὲ κόλλα ἀναφορᾶς*.

τὸν ἔγδαρε μὲ τὸ στουρνάρι.

Τὸ νὰ γδάρη τις ἓνα ἄνθρωπον ζωντανὸν εἶναι μία ἀπὸ τὰς σκληροτέρας βασάνους. Ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ εἰς τὸ γδάρισμον ὄχι μαχαίρι, ἀλλὰ *στουρνάρι*, τὸν γνωστὸν σκληρὸν πυρίτην λίθον, εἶναι περισσότερον σκληρόν. Ὅθεν *γδέρνω μὲ τὸ στουρνάρι* = καταβασανίζω ἅπανθροπα καὶ σκληρά.

τὸν ἔλουσε πατόκορφα.

Ἡ φράσις σημαίνει τὸν περιέλουσε μὲ ὕβρεις καταπτύων καὶ καταβρέχων αὐτὸν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν. Πβ. τὴν σημασίαν τοῦ *λούζω μὲ βρисиές*¹.

τὸν ἔμπλεξε.

Λέγεται καὶ πληροστέρα ἢ φράσις *τὸν ἔμπλεξε ᾿ς τὰ δίχτυα του* κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὰ σαγηνευόμενα ψάρια. Ἦτοι κατώρθωσε δι' ἐπιτηδείων ἢ δολίων τεχνασμάτων νὰ τὸν προσεταιρισθῇ πρὸς ἴδιον ὄφελος. Πβ. καὶ *τὸν τύλιξε*².

τὸν ἔπιασαν οἱ διαβόλοι.

Ἡ φράσις εἶναι συνώνυμος μὲ τὴν ἄλλην *τὸν πῆραν οἱ διαβόλοι*³ καὶ σημαίνει ὅτι ἔγινε δαιμονόπληκτος καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδρᾶς ἀγανακτήσεως.

τὸ νερὸ κυλάει ᾿ς τ' αὐλάκι.

Ὅταν ἡ κοίτη τοῦ αὐλακιοῦ εἶναι καλὰ διευθετημένη καὶ δὲν ἔχη ἔδαφικὰς ἀνωμαλίας, τὸ νερὸ ρεεὶ ἀκωλύτως οἶονεὶ κυλιόμενον. Πρὸς τοῦτο παραβάλλεται ἐπιχείρησις ἢ ὑπόθεσις, ἣ ὁποία εὐοδοῦται ἄνευ παρεμπροσθοῦντος κωλύματος⁴.

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 109.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 43.

³ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 50.

⁴ Πβ. καὶ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *αὐλάκι* 2.

τὸν ἔχω γράφει ἐκεῖ πού δὲν πιάνει μελάνη.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ὑλικὸν ἀντικείμενον πού νὰ μὴν πιάσῃ μελάνη, ὅταν θέλῃ τις νὰ γράψῃ, ἢ ἀνωτέρω φράσις σημαίνει δὲν τὸν ἔχω γραμμένον πουθενά, δηλαδὴ δὲν ἐνδιαφέρομαι καθόλου δι' αὐτόν, τὸν ἔχω διὰ τίποτε.

τὸν ἔχω ᾽ς τὸ χέρι.

Ἡ φράσις σημαίνει τὸν κρατῶ εἰς τὸ χέρι μου, ἄρα τὸν ἔχω ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου. Λέγεται καὶ *τὸν κρατῶ ᾽ς τὸ χέρι.*

τὸν ἔχω τί καὶ πῶς!

Κατὰ σύμφυρσιν βραχυλογικὴν τῶν ἐκφράσεων *πῶς τὸν ἔχω!* καὶ *τί τοῦ κάνω!* προέκυψεν ἡ φράσις *τὸν ἔχω τί καὶ πῶς!* λεγομένη διὰ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἀγαπῶμεν, περιποιούμεθα ὑπερβαλόντως, ἐκτιμῶμεν πολὺ κττ. Συνώνυμος φράσις *τὸν ἔχω μὴ στάξῃ καὶ τὸν βρέξῃ!* ἢ *τὸν ἔχουν μὴ στάξῃ καὶ μὴ βρέξῃ!*

τὸν ζεύω ᾽ς τὸ μαγγανοπήγαδο.

Ἐπὶ ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον ὑποβάλλομεν εἰς ἀγγαρείαν, τὸν ὑποχρεώνομεν νὰ κάμῃ ἀναγκαστικὴν ἐργασίαν. Πβ. *μπαίνω ᾽ς τὸ μάγγανο* ἢ *᾽ς τὸ μαγγανοπήγαδο.*

τὸν ζώνουν τὰ φίδια.

Περὶ τῆς σημασίας τῆς φράσεως ἰδὲ τὰ *φίδια τυλλίγονται ἀπάνω του.*

τὸν καθίζουν ᾽ς τὸ σκαμνί.

Ἡ φράσις εὐχρηστικὴ εἰς τὴν δικανικὴν φρασεολογίαν σημαίνει κυριολεκτικὰ τὸν βάζουν νὰ καθίσῃ εἰς τὸ *ἐδώλιον τοῦ κατηγορουμένου*, ὅπως λέγουν διὰ τὸν δικαζόμενον, καὶ μεταφορικὰ τὸν δικάζουν.

τὸν κάνω ἕνα παρᾶ.

Ἄλλοτε ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὅτε ἦσαν ἄγνωστα τὰ χαρτονομίσματα, ἢ κατωτάτη νομισματικὴ μονὰς ἦτο χάλκινος παρᾶς ἀποτελῶν τὸ ἕνα τεσσαρακοστὸν τοῦ ἀργυροῦ γροσίου, ὅπερ βραδύτερον, ὅτε ἐκόπη ἡ τελευταίου τύπου Τουρκικὴ

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 107 καὶ 5, 40

² Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. *βρέχω* Α 2 γ.

χρυσῆ λίρα ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἓνα ἑκατοστὸν τῆς ἀξίας της. Ἐνδιάμεσοι βαθμίδες ὑπῆρχαν καὶ ἄλλαι. Λοιπὸν ὁ παρᾶς ὡς νόμισμα δὲν εἶχε μεγάλην ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐπεριφρονεῖτο. Ἄλλο ζήτημα, ὅτι ἐν γενικῇ ἐννοίᾳ *παρᾶς* ἐσῆμαινε καὶ σημαίνει ἀορίστως καὶ χρῆμα, ὅθεν καὶ *κάλπικος παρᾶς* = πᾶν νόμισμα ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν κίβδηλον. Ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς εὐτελείας τοῦ ἐνὸς παρᾶ ἐγεννήθη ἡ φράσις *τὸν κᾶνω ἓνα παρᾶ* = φέρομαι πρὸς αὐτὸν διὰ λόγων ἢ ἔργων, ὡσὰν νὰ εἶχεν ἀξίαν ἐνὸς παρᾶ, τὸν ἐξευτελίζω.

τὸν κλαῖν τὰ μάτια μου.

Εἰρωνικῶς διὰ τὸν ἐξ ἀβουλίας καὶ ἀπερισκεψίας ὑποστάντα τοιαῦτα παθήματα, ὥστε νὰ προκαλῆ τὸν οἶκτον μας καὶ νὰ τὸν κλαίμε διὰ τὴν δυστυχίαν του.

τὸν ματιάσαμε.

Ἄν τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπαινοῦμεν κάποιον διὰ τὰ χαρίσματά του αὐτὸς μᾶς διαψεύδῃ λέγων ἢ πράττων τι, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς ἀπὸ ὅ,τι ἐπαινοῦμεν, λέγομεν πῶς *τὸν ματιάσαμε*. Τὸ μάτιασμα ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ προξενήθῃ κακὸν εἰς τὸν βασκαινόμενον, ἀλλ' εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τοιοῦτον δὲν συμβαίνει. Ἄρα ὁ λαὸς κρίνει ὡς ἀποτέλεσμα βασκανίας καὶ αὐτὴν τὴν διάψευσιν τῶν λόγων μας. Καὶ αὐτὴ ἀποτελεῖ κακόν, ἠθικὸν ὄμως, εἰς τὸν βασκαινόμενον, διότι χάνομεν τὴν καλὴν ἰδέαν ποὺ εἴχαμεν δι' αὐτόν.

τὸν ξάφρισαν.

Ἐν τῇ μαγειρικῇ εἷς τινὰς περιπτώσεις ἀφαιρεῖται ὁ ἐπιπολάζων ἀχρηστος κατὰ τὴν βράσιν ἀφροῦ φαγητοῦ τινος ἢ ἄλλου ἐδέσματος. Μεταφορικῶς λέγεται καὶ *τὸν ξάφρισαν* δι' ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου οἱ λωποδύται ἐπιτηδείως ἀφήρσαν τὰ χρήματα καὶ ὅ,τι ἄλλο πολύτιμον εἶχε. Λέγεται συνωνύμως καὶ *τοῦ ξάφρισαν τοὺς τσέπες*.

τὸν παίρνουν μὲ τοὺς λεμονόκουπες.

Ἐπὶ δημοσίου ἐξευτελισμοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐκσφενδονίζονται συνήθως *λεμονόκουπες*, αἱ ὁποῖαι δὲν προξενοῦν μὲν σωματικὰς κακώσεις, ἀλλὰ προσάπτουν προσβολὴν ἐσχάτην.

τὸν παίρνω μὲ τὸ καλό, μὲ τὸ ἄγριο.

Θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς *τὸν παίρνω μὲ τὸν καλὸν τρόπο* = προσπαθῶ νὰ τὸν προσοικειωθῶ μὲ καλοὺς τρόπους καὶ μὲ γλυκόλογα. Κατόπιν δὲ ἐλέχθη γενικῶς καὶ ἀορίστως *μὲ τὸ καλό*. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν ἀντίθετην φράσιν.

τὸν πληρώνω μὲ τὸ ἴδιο νόμισμα.

Ἡ λογία φράσις ἀπὸ τὰς οἰκονομικὰς συναλλαγὰς, καθ' ἃς πληρώνει τις χρεὸς μὲ τὸ ἴδιον κίβδηλον νόμισμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐχρεώθη καὶ ὁ ἴδιος. Λέγεται δέ, ὅταν κατορθώνωμεν ν' ἀνταποδώσωμεν τὰ ἴσα εἰς ἄνθρωπον κακόπιστον.

τὸν πνίγει σ' ἓνα κουτάλι νερό.

Πρὸς δῆλωσιν ἀμειλίκτου καὶ θανασίμου ἐχθρας λέγεται κοινῶς *ἀν μπόρουσε, θὰ τὸν ἔπνιγε σ' ἓνα κουτάλι νερό*. Ἦτοι θὰ μετεχειρίζετο καὶ τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν μέσον διὰ νὰ τὸν ἐξοντώσῃ. Πβ. καὶ φρ. *πνίγεται σ' ἓνα κουτάλι νερό*.

τὸν σταύρωσαν.

Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ σημασία εἶναι ὅτι τὸν παρεκάλεσαν τόσον πολὺ, ὥστε αἱ παρακλήσεις των σὰν νὰ ἦσαν μαρτύρια τῆς σταυρώσεως. Ἐπομένως διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτὰ ἀναγκαστικὰ ὑπέκυψεν εἰς τὰς ἐπιμόνους ἀπαιτήσεις των.

τὸν τρώει μὲ τὰ μάτια του.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἐκεῖνον, ὅστις κοιτάζει ἄλλον μετὰ προσοχῆς καὶ ἀπλήστως γινόμενος μάλιστα καὶ ἐνοχλητικός. Λέγεται καὶ γαλλιστὶ *devorer des yeux*, ἀλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι γενετικῶς ἄσχετες αἱ δύο φράσεις.

τὸν τρώει ἕς τὸ καντάρι, ἕς τὸ ζύγι.

Τὸ *καντάρι* ἀπὸ τὸ Τουρκ. *kantar*—στατήρ, μονὸς βάρους 44 ὀκάδων. Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις κατὰ τὸ ζύγισμα πράγματος δολιεύεται εἰς τὸ βάρος του καὶ οὕτω κλέπτει τὸν ἀγοραστήν. Συνωνύμως λέγεται ἐνίοτε καὶ *τὸν τρώει ἕς τὸ ζύγι*.

τὸν τσουβάλιασε.

Τὸ *τσουβαλιάζω* κυριολεκτικὰ σημαίνει βάζω εἰς τὸ *τσουβάλι*, ἢ δὲ μεταφορικῆ ἔννοια τῆς φράσεως *τὸν τσουβάλιασε* εἶναι τὸν γέλασε, τὸν κοροΐδεψε, τὸν ἠπάτησε. Φαίνεται ὅτι αὕτη προῆλθεν ἀπὸ παραμύθια, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ δολίων μέσων κατορθώνει νὰ ἐγκλείσῃ τις ἄλλον εἰς σάκκον καὶ ἢ νὰ τὸν φονεύσῃ μὲ κτυπήματα ἢ ἄλλως πως νὰ τὸν μεταχειρισθῇ. Εἰς τὴν Ποντικὴν λαογραφίαν

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 69.

υπάρχουν τοιαῦτα. Εἰς ἓνα ὁ ἄνθρωπος μὲ πονηρὰ τεχνάσματα ὑπὸ τῆς ἀλεπούς ὑπαγορευόμενα κατορθώνει νὰ ἐγκλείσῃ πελώριον δράκοντα εἰς σάκκον καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ. Εἰς δεύτερον ἑπίσης ὁ ἄνθρωπος μὲ πονηρὰ ὁμοίως τεχνάσματα τῆς ἀλεπούς κατορθώνει νὰ κλείσῃ εἰς σάκκον ἀρκούδαν καὶ νὰ τὴν σκοτώσῃ. Εἰς τρίτον τέλος ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ τετραπέρατος ἐπιτυγχάνει νὰ ἐγκλείσῃ καὶ νὰ καρφώσῃ εἰς ξύλινο σεντούκι ἓνα ἀντίπαλον, γίγαντα εἰς τὴν σωματικὴν δύναμιν, ἀλλὰ πτωχὸν τῷ πνεύματι, καὶ νὰ τὸν μεταφέρῃ ἐκεῖ πού ἤθελε. Ἡ γενετικὴ σχέση τῆς φράσεως πρὸς τοιαῦτα παραμύθια, ὅποια ἀσφαλῶς δὲν θὰ λείπουν καὶ ἀπὸ ἄλλα ἰδιώματα, εἶναι φανερά.

τὸν φώτισε ὁ Θεός, ὁ διάβολος.

Ὅταν ἓνας ἄνθρωπος κάμνῃ κάτι, τὸ ὁποῖον ἀποβαίνει πρὸς καλὸν εἴτε ἰδικόν του εἴτε τοῦ κοινοῦ, λέγομεν *τὸν φώτισε ὁ Θεός καὶ τὸ ἴκαμε*, διότι αἱ καλὰ ἰδέαι καὶ ἐμπνεύσεις πρὸς τὸ καλὸν ὑποτίθεται ὅτι ἐμβάλλονται εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ αὐτὸς μόνον τὸ καλὸν τοῦ δημιουργήματός του θέλει. Ἄλλ' ἂν τις κάμνῃ κάτι, τὸ ὁποῖον ἀποβαίνει πρὸς βλάβην του, λέγομεν ὅτι *τὸν φώτισε ὁ διάβολος καὶ τὸ ἴκαμε*, ἐπειδὴ αὐτὸς μόνον τὸ κακὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιδιώκει καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτὸν σκέψεις καὶ ἀποφάσεις ἐπιβλαβεῖς. Ἡ φράσις *τὸν φώτισε ὁ διάβολος* ἀποτελεῖ βέβαια κάτι τὸ διανοητικῶς ὀξύμωρον. Ὁ διάβολος δὲν φωτίζει, ἀλλὰ τοῦναντίον σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ τὴν σκέψιν πρὸς διάπραξιν τοῦ κακοῦ. Λοιπὸν κατὰ τὸ *τὸν φώτισε ὁ Θεός* ἐλέχθη καὶ *τὸν φώτισε ὁ διάβολος* κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀντιφράσεως.

τὸν χτύπησε κουτελίτης.

Τὸ ὄνομα *κουτελίτης* ἀπὸ τὸ *κούτελο* λέγεται διὰ οἶνον καὶ ἰδίως τὸν Θηραϊκόν, ὅστις *χτυπάει ἴς τὸ κούτελο* πολύ, ἦτοι ζαλίζει. Ὅθεν ἡ εἰρημένη φράσις ἐπὶ τοῦ λίαν μεθυσμένου καὶ μεταφορικῶς τοῦ ἐρωτολήπτου.

τὸ ξύλο βγῆμε ἀπ' τὸν παράδεισο.

Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπάρχει μακρὰ ἀφήγησις περὶ τοῦ «ξύλου τῆς γνώσεως» ἢ τοῦ «ξύλου τῆς ζωῆς» τοῦ ὄντος ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὅταν οἱ πρωτόπλαστοι κατὰ συμβουλήν τοῦ ὄφραως καὶ κατὰ παράβασιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἔφαγαν ἀπὸ τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν τοῦ δένδρου τούτου, διοινήχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ των καὶ ἀπέκτησαν γνῶσιν ἑαυτῶν καὶ γνῶσιν τοῦ «καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ». Ἐπειδὴ δὲ παρέβησαν τὴν ρητὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ φάγουν ποτὲ

ἀπὸ τὸν καρπὸν τοῦτον, ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὸν παράδεισον¹. Λοιπὸν κατὰ παρερμηνείαν τοῦ «ξύλου τῆς γνώσεως» ἔπλασεν ὁ λαὸς τὴν φράσιν *τὸ ξύλο βγῆκε ἀπ' τὸν παράδεισον*, ἣτις σημαίνει ὅτι οἱ μὲν πρωτόπλαστοὶ ἔβαλαν γνῶσιν φάγοντες ἀπὸ τὸ ξύλον τοῦ παραδείσου, οἱ δὲ ἀπόγονοί τους βάζουν γνῶσιν *τρώγοντας ξύλο*, πού βγῆκε οἶονεὶ ἀπὸ τὸν παράδεισον. Καὶ ἐν Πόντῳ *τὸ ξύλον ἄσδον παράδεισον ἐξῆβεν*². Πβ. καὶ *ὄπου δὲν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος*.

τὸ πάει τὸ γράμμα.

Λέγεται διὰ πρόσωπον, συνήθως ἄξιον ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον ἐξυπηρετεῖ τὰς συνεννοήσεις δύο προσώπων διεξαγομένας δι' ἀλληλογραφίας. Ἔχει ἔννοιαν κάπως εἰρωνικήν, ὅταν αἱ σχέσεις τῶν προσώπων εἶναι ὑποπτες.

τὸ παίρνω ἀπ' τὴν ἀνάποδη.

Βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ *μεριὰ* ἢ *ὄψι* ἐκ μεταφορᾶς ὑφάσματος ἔχοντος δύο ὄψεις, τὴν καλὴν καὶ τὴν ἀντίθετην ἢ *ἀνάποδη*. Ἡ φράσις σημαίνει λαμβάνω ὑπ' ὄψιν, ἐξετάζω ὑπόθεσίν τινα ἐκ τῆς κακῆς τῆς ὄψεως ἢ παρεξηγῶ τι.

τὸ παίρνω ζεστό ἢ 'ς τὰ ζεστά.

Τὸ *ζεστός* ἔχει καὶ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ πρόθυμος εἰς τὸ λέγειν καὶ πράττειν τι ἀντιθέτως πρὸς τὸ μεταφορικῶς ὁμοίως λεγόμενον *κρύος* ἢ *ψυχρός* = κωθρός εἰς τὸ διανοεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖν. Ἐπομένως *τὸ παίρνω ζεστά* σημαίνει σκέπτομαι σοβαρὰ ἓνα ζήτημα καὶ ἀποφασίζω ν' ἀσχοληθῶ εἰς αὐτὸ μὲ ὄλην τὴν ζέσιν τῆς καρδίας, μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα πού ἤμπορῶ νὰ διαθέσω διὰ νὰ φθάσω εἰς αἴσιον πέρας. Τὸ *ζεστά* ἐνταῦθα εἶναι ἐπίρρονημα. Ἐπειδὴ ὁμως ὑπάρχουν καὶ πολλαὶ φράσεις μὲ τὸ ἐμπροθέτον ἄρθρον *τά*, καθὼς *'ς τὰ καλὰ καθούμενα*, *'ς τὰ πεταχτά*, *'ς τὰ σκοτεινά*, *'ς τὰ στραβά*, *'ς τὰ τυφλά* κτλ. ἀναλογικῶς ἐλέχθη καὶ ἐμπροθέτως *'ς τὰ ζεστά*.

τὸ παίρνω κάτω.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν *τὸ ρίχνω κάτω* καὶ *τὸ παίρνω* προῆλθεν ἡ βραχυλογικὴ φράσις *τὸ παίρνω κάτω* σημαίνουσα γενικῶς καταρρίπτω κάτι εὐρισκόμενον εἰς ὑψηλὸν μέρος. Ἡ μεταφορὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς καρποὺς δένδρων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ὑψηλὰ εὐρισκομένους κλάδους καταρρίπτονται δι' οἰουδήποτε μέσου κάτω εἰς τὴν γῆν καὶ περισυλλέγονται ἐκεῖθεν.

¹ Γένεσ. 3, 1-24.

² Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 65.

τὸ παίρνω μὲ τὴν καρδιά μου.

Ἡ φράσις δηλοῖ δεικνύω εἰλικρινῆς ἐνδιαφέρον καὶ ζῆλον διὰ τὴν εὐόδωσιν ὑποθέσεως. Λέγεται καὶ γαλλιστὶ **prendre une chose au coeur** ἀνεξαργτήτως ὁλως τῆς Ἑλληνικῆς φράσεως. Διάφορος κατ' ἐννοίαν εἶναι ἡ φράσις *τὸ παίρνω κατὰκαρδα*¹.

τὸ πολὺ Κύριε ἐλέησον τὸ βαριέται κι ὁ Θεὸς ἦ. κι ὁ παπᾶς.

Εἰς ὠρισμένους περιπτώσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν ἐπαναλαμβάνεται κατὰ ρητὴν τυπικὴν διάταξιν ἡ ἐπίκλησις «Κύριε, ἐλέησον!» τρεῖς φορές ἢ δώδεκα ἢ τεσσαράκοντα. Ἡ συνήθεια αὕτη καὶ μάλιστα τῆς τεσσαρακονταπλῆς ἐπαναλήψεως δὲν τηρεῖται ἀκριβῶς σήμερον παρὰ μόνον ἴσως εἰς τὰ μοναστήρια. Εἰς τοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς ἀρκοῦνται εἰς τὴν τριπλῆν ἐπανάληψιν. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ ὕμνοι πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενοι.

Τὸ ἔθιμον δὲν εἶναι μόνον Χριστιανικόν. Καὶ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν ἐπανελαμβάνετο τὸ *ἀλληλούια*, ὅπως ἄλλωστε γίνεται καὶ σήμερον εἰς τὴν Χριστιανικὴν λατρείαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνεται τρίς. Εἰς τὰ 26 ἐδάφια τοῦ 135 ψαλμοῦ ἐπαναλαμβάνεται στερεοτύπως εἰς τὸ τέλος ἡ αἰτιολογικὴ πρότασις «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Καὶ εἰς τὸν ὕμνον τῶν τριῶν παιδῶν ἐν τῇ καμίνῳ ἐπαναλαμβάνεται πλειστάκις τὸ ἐφύμνιον «τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας»². Καὶ εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην θρησκείαν τῶν Ρωμαίων, καθὼς ἐνθυμοῦμαι ἀπὸ τὰς κανεπιστημιακὰς ἀκροάσεις μου, ὠρισμένη ἐπίκλησις εἰς τὰς ἀγροτικὰς θεότητας, τοὺς **deos arvales**, κατὰ τὴν ἐτησίαν ἐορτὴν, τὰ **arvalia**, ἐπανελαμβάνετο πολλάκις ὑπὸ τῶν ἱερέων τῶν λεγομένων **fratres**.

Ὁ λόγος τῆς ἐπαναλήψεως ὠρισμένων θρησκευτικῶν εὐχῶν ἢ ἐπικλήσεων πρὸς τὸ θεῖον εἶναι ψυχολογικός. Ζητοῦντες κατ' ἐπανάληψιν τὸ ἴδιον πρᾶγμα ἀπὸ ἓνα πρόσωπον τὸ ἀναγκάζομεν ἐπὶ τέλους νὰ μᾶς κάμῃ τὴν χάριν ἔστω καὶ ἄθελά του. «Πὲς πὲς τὸν ἔκαμε καὶ θέλει» λέγει ἓνα λαϊκὸν γνωμικόν. Τὰ ἐγκεφαλικά κύτταρα τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἐπίδρασιν τοῦ ἰδίου ἀκούσματος ἐξοικειώνονται εἰς τὸ ζητούμενον πρᾶγμα καὶ ἔρχεται ἔπειτα ἡ βούλησις, ἡ ὁποία παρέχει τὴν συγκατάθεσίν της. Αὐτὸς ὁ ψυχολογικὸς λόγος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ἀδίκου κριτοῦ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς. Ὁ κριτὴς αὐτός, ἂν καὶ τὸν Θεὸν δὲν ἐφοβεῖτο καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἐντρέπετο, ὁμως διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις χήρας, ἡ ὁποία ἐπὶ ἡμέρας συνεχῶς

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 4, 122.

² Δαν. 3, 58-87.

τὸν ἐνοχλοῦσε καὶ ζητοῦσε νὰ τῆς ἀποδώσῃ τὸ δίκαιον, ἤναγκάσθη εἰς τὸ τέλος νὰ δικάσῃ τὴν ὑπόθεσιν καὶ νὰ τὴν δικαιώσῃ¹. Πὲς πὲς ἡ χήρα τὸν ἔκαμε νὰ θελήσῃ νὰ εἶναι δίκαιος τοῦλάχιστον πρὸς αὐτήν. Οὕτω καὶ ὁ Κάτων ἐπαναλαμβάνων ἐν τέλει ἐκάστης ἀγορεύσεως εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν σύγκλητον τὸ ἱστορικὸν «*cetera censeo Carthaginem delendam esse*», ἀσχέτως ὅπως πρὸς τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας του, ἔπεισε τέλος τοὺς Ρωμαίους νὰ ἐξαφανίσουν τὴν Καρχηδόνα.

Οὕτω καὶ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος κρίνων σύμφωνα μὲ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἐνόμιζεν ὅτι μὲ τὸ πὲς πὲς θὰ ἠνάγκαζε τὸ θεῖον νὰ ἐνδώσῃ ἐπὶ τέλος εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις του. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοοῦσεν ὁ Χριστός, ὅταν ἔλεγε: «Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὡςπερ οἱ ἔθνηκοί, δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς, οἶδα γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὃν χρειαν ἔχετε προτοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν»². Καὶ συνεχίζων ἔδωκεν ὁ ἴδιος τὸν τύπον τῆς συντόμου προσευχῆς, τὸ θαυμάσιον «Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Λοιπὸν τὸ *πολύ Κύριε ἐλέησον* τὸ βαριέται ὄχι μόνον ὁ Θεὸς ποὺ τ' ἀκούει, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ὁ παπᾶς ποὺ τὸ λέγει. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις ἐπὶ ὀκληρᾶς καὶ φορτικῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν λόγων.

τὸ ράσο δὲν κάνει τὸν καλόγερο ἢ τὸν παπᾶ.

Ἡ φράσις εἶναι μετάφρασις τῆς Γαλλικῆς *l'habit ne fait pas le moine* καὶ δηλοῖ ὅτι ἀπὸ τὸ εἶδος ἢ τὴν ποιότητα τῶν ρούχων καὶ ἐν γένει τὸ ἔξωτερικὸν περιβάλλον δὲν κρίνονται τὰ ἦθη καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου.

τὸ στόμα του μυρίζει γάλα.

Ἐπὶ παιδίου νεαροῦ τοῦ ὁποίου τὸ στόμα ἀποπνέει τρόπον τινα ἀκόμη τὴν ὄσμην τοῦ μητρικοῦ γάλατος. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *ἀκόμαν τῆ μάγνας ἀτ' τὸ γάλαν μυρίζ' 'ς σὸ στόμαν ἀτ'*³.

τὸ σωστὸ σωστό.

Τὸ σωστὸ εἶναι σωστό, ἦτοι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀλήθεια, ὅταν δὲ πρόκειται περὶ ἀληθείας μὴ ἐπιδεχομένης ἀμφισβήτησιν, δὲν πρέπει νὰ τὴν συγκαλύψωμεν διὰ σοφισμάτων καὶ ψευδολογιῶν. Πβ. *τὸ δίκαιο δίκαιο*.

¹ Λουκ. 18, 1 - 6.

² Ματθ. 6, 7 - 8.

³ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 2 (1929) 53.

τοῦ ἁγίου ποτέ.

Κοινή ἢ ἔκφρασις τοῦ ἁγίου δεῖνα εἰς δήλωσιν τῆς ἡμέρας ἑορτῆς ἁγίου. Παιδιάς δὲ χάριν λέγεται καὶ τοῦ ἁγίου ποτέ=οὐδέποτε.

τοῦ ἄβαλαν νέφτι.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἔσπευσμένως βαδίζοντος ἢ τρέχοντος χωρὶς σταμάτημα. Ἡ φράσις προῆλθεν ἀπὸ ἀνέκδοτον ἀνθρώπου, ὅστις ἐχρησιμοποίησε νέφτι ὡς μέσον ἐπιταχύνσεως τοῦ βαδίσματος ὄνου.

τοῦ ἄβαλαν τὸ ζουρλομαντύα.

Εἰς εἰδικὰς ψυχικὰς παθήσεις περιβάλλον τὸν ἀσθενῆ εἰς τὸ νοσοκομεῖον μὲ εἰδικὸν μανδύαν. Ὄθεν ἢ ἀνωτέρω φράσις λέγεται δι' ἀνθρωπον παραφρονήσαντα καὶ εἰσαχθέντα εἰς νευρολογικὴν κλινικὴν πρὸς θεραπείαν.

τοῦ γεμίσεις τὸ κεφάλι;

Χαρακτηριστικὴ καὶ ἑσχάτως εἰρωνικὴ φράσις περὶ ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ἢ κεφαλὴ εἶναι κενὴ καὶ ὅσα καὶ ἂν τοῦ πῆ κανεῖς, δὲ μπορεῖ νὰ τοῦ τὴν γεμίση, νὰ τοῦ δώση νὰ ἐννοήση. Λέγεται ὄχι μόνον διὰ τὸν κοῦφον καὶ ἀνόητον, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπεράγαν πείσιμονα. Καὶ οὗτος δὲν διαφέρει τοῦ μωροῦ.

τοῦ γλυκοῦ νεροῦ.

Λέγομεν *ψάρια τοῦ γλυκοῦ νεροῦ* τὰ ποταμῆσια καὶ λιμναῖα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ θαλάσσια. Ἀπεδῶ ξεκινήσαντες εἶπαμεν καὶ *καπετάνιος τοῦ γλυκοῦ νεροῦ*. Εἶναι φανερόν ὅτι τοιοῦτος καπετάνιος μὴ ἔχων ν' ἀντιμετώπιση τρικυμίαν θυελλώδη ἀνοικτῆς θαλάσσης δὲν ἔχει καὶ δὲν εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ἔχη τὴν ἱκανότητα καὶ ἐπαγγελματικὴν δεξιότηγιαν ἑνὸς *θαλασσόλυκου* καπετάνιου. Μὲ ὀλίγας ναυτικὰς γνώσεις ἢμπορεῖ νὰ διενθύνῃ τὸ πλοῖον. Ὄθεν ἢ φράσις *καπετάνιος τοῦ γλυκοῦ νεροῦ*=ἀνίκανος, ἀδαήμων, πὸν ἀπὸ ἀδεξιότητα καὶ ναυτικὴν ἀπειρίαν ρίχνει ἔξω τὸ καράβι. Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ δι' ἄλλους ἐπαγγελματίας καὶ τεχνίτας ἀδαεῖς καὶ ἀνικάνους εἰς τὸ ἔργον τους, ὡς *δάσκαλος - καθηγητῆς τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, ζωγράφος - ἐπιπλοποιὸς τοῦ γλυκοῦ νεροῦ* κτι.

τοῦ γυρίζω τὸ κεφάλι.

Τὸ κεφάλι εἶναι ἔδρα τῆς σκέψεως. Καὶ ἀνθρωπος πὸν δὲν μεταβάλλει σκέψεις, εἶναι σὰν νὰ μὴ στρέφῃ τὸ κεφάλι του οὔτε δεξιὰ οὔτε ἀριστερά, ἀλλὰ νὰ βλέπῃ πάντοτε εἰς ὠρισμένην κατεύθυνσιν. Δι' αὐτὸ λέγομεν ὅτι *ἔχει ἀγύριστο*

κεφάλι ἢ εἶναι ἀγύριστο κεφάλι καὶ δὲν τοῦ γυρίζεις τὸ κεφάλι. Ἐπεναντίας δι' ἄνθρωπον μεταπειθόμενον λέγομεν τοῦ γυρίζω τὸ κεφάλι.

τοῦ δίνω καὶ καταλαβαίνει.

Φράσις ἐπὶ προσώπου ἢ ζώου, τὸ ὁποῖον δέρομεν ἀλύπητα εἰς βαθμὸν ποῦ νὰ αἰσθανθῇ καλὰ τὸν πόνον. Εἰς τὸ δίνω ἐννοεῖται ξύλο ἢ ξυλιές. Ἐπεδῶ ἐγενικεύθη ἢ φράσις καὶ λέγεται εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, ποῦ εἶναι ἔκδηλα καὶ λίαν αἰσθητὰ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν μας. Λέγεται λ. χ. τοῦ δίνω τοῦ φαγητοῦ καὶ καταλαβαίνει=τρώγω ἀπλήστως καὶ λαιμάργως, τοῦ δίνω καὶ καταλαβαίνει=τὸν ἵβρίζω καὶ τὸν καταισχύνω κττ.

τοῦ δίνω τὸ παννί.

Ἡ μεταφορὰ εἶναι ἀπὸ τὴν ναυτιλίαν, καθ' ἣν σηκώνει τις τὸ παννὶ πλοίου δι' ἀπόπλουν καὶ καὶ τοῦ δίνω τὸ παννί φραστικῶς σημαίνει δίδω τρόπον τινὰ τὸ παννὶ τῆς ἰστιοπλοΐας εἰς τὰ χέρια του διὰ νὰ τὸ ἀναπειάσῃ καὶ ἀποπλεύσῃ, ἄρα τὸν ἀποπέμπω, τὸν ἀποδιώκω.

τοῦ κάνω ἱστορίες.

Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ *faire des histoires* ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ φράσις τοῦ κάνω ἱστορίες=τοῦ δημιουργῶ ἐπεισόδια, τοῦ προξενῶ ἀναστάτωσιν εἰς τὰ σχέδια καὶ τοὺς σκοποὺς του, τοῦ γεννῶ δυσκολίες κττ.

τοῦ κάνω σκηνές.

Εἰς τὴν Γαλλικὴν τὸ *faire une scène à quelqu'un* σημαίνει κάμνω κατὰ τινος βιαίαν ἐπίθεσιν. Κατὰ τοῦτο ἐπλάσθη καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ κάνω ἢ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον τοῦ δημιουργῶ σκηνές μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιτίθεμαι διὰ λόγων κατὰ τινος.

τοῦ κλείνω τὸ μάτι, τοῦ κλῆισα τὰ μάτια.

Ἡ φράσις τοῦ κλείνω τὸ μάτι εἶναι εὐχρηστικὴ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ κάνω νεῦμα, τοῦ γνέφω, διότι συνήθως διὰ εἰδικῆς τινος κινήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ νεύομεν εἰς τινα, ὅταν δὲν θέλωμεν νὰ μᾶς ἀντιληφθοῦν ἄλλοι.

Ἡ ἑτέρα φράσις τοῦ κλῆισα τὰ μάτια σημαίνει παρέστην εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του καὶ δὴ τοῦ ἔκλῆισα τὰ βλέφαρα, ὅταν παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Λέγεται μὲν καὶ γαλλιστὶ *fermer les yeux de quelqu'un* μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φράσις εἶναι ἀνεξάρτητη τῆς Γαλλικῆς.

Ἡ πράξις αὐτὴ εἶναι πανανθρώπινη. Εἶπε καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῇ ἀφηγήσει τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους «ἰδὼν ὁ Κρίτων ξυνέλαβε τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς»¹.

τοῦ κόβω τῆ φόρα.

Τὸ *κόβω* ἔχει καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἐλαττώνω, ὀλιγοστεύω. Μεταφορικὰ δὲ *τοῦ κόβω τῆ φόρα* σημαίνει τὸν ἀναχαιτίζω συνήθως ἀπότομα εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν κεκτημένην ταχύτητα διαφορῶν ἐκδηλώσεων, οἷον τοῦ λόγου κτ. Ἡ ἀναχαιτίσις ἐννοεῖται ὡς ἐνέχουσα τὰς περισσοτέρας φορὰς καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς δυσανασχετήσεως καὶ δυσαρσεκείας ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἀναχαιτίζομεν.

τοῦ κόστισε ὁ κοῦκος ἀηδόνι.

Ἐπὶ τοῦ καταβαλόντος τίμημα πράγματος πολὺ ἀνώτερον τοῦ πραγματικοῦ. Ὡσὰν δηλαδὴ νὰ ἔχει πληρώσει διὰ κοῦκον, τοῦ ὁποίου τὸ κελήδημα δὲν ἀξίζει τίποτε, ὅσα θὰ ἐπλήρωνε δι' ἀηδόνι. Συνώνυμος φράσις *ἀγόρασε τὸν κοῦκο γι' ἀηδόνι*.

τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές.

Ἀπὸ τὸ ἀπολυτίκιον τῶν Θεοφανείων «ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθη προσκύνησις», ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει καὶ ἡ ρῆσις «καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐβεβαίω τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές», καθιερώθη εἰς τὴν λογίαν χρῆσιν ἡ φράσις *τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές* δηλοῦσα ἀλήθειαν ἀνεπίδεκτον οἰασδῆποτε ἀμφισβητήσεως. Ὡς ρῆμα αὐτῆς λέγεται ἐκεῖνο πὺν ἀπαιτεῖ ἡ περίπτωσις καὶ ἡ συντακτικὴ πλοκὴ τοῦ λόγου.

τοῦ μπῆκε ὁ πειρασμός.

Τὸ ὄνομα *πειρασμός* ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοινὸν λόγον μὲ τὴν σημασίαν διάβολος. Ἦδη ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἔχει ἡ μετοχὴ *πειράζων*. Λέγεται ἐκεῖ «προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν»². Ἡ εἰρημένη φράσις σημαίνει τὸν παρεκίνησε ὁ διάβολος νὰ κάμη κακόν τι.

τοῦ ξάφρισαν τοὺς τσέπες.

Διὰ τὴν χρῆσιν ἰδὲ *τὸν ξάφρισαν*.

τοῦ πάει ζουμί.

Καταλαμβάνεται ἀπὸ τόσον φόβον, ὥστε φεύγει τὸ ζουμί του. Λέγεται καὶ *ζουμί τοῦ πάει*. Τὸ *ζουμί* κατ' εὐφημισμὸν ἐπὶ σημασίας μεταφορικῆς.

¹ Φαίδ. 118.

² Ματθ. 4, 3.

τοῦ παιδιοῦ μου τὸ παιδί δυὸ φορὲς ἢ ἑπτὰ φορὲς παιδί μου.

Φράσις δηλοῦσα τὴν μεγάλην στοργὴν τῶν πάππων πρὸς τὰ ἑγγόνια τους. Εἶπε κάπου εἰς τοὺς «Ἀθλίους» καὶ ὁ Βίκτωρ Οὐγκὸ «ὑπάρχουν πατερᾶδες ποὺ δὲν ἀγαποῦν τὰ παιδιά τους, δὲν ὑπάρχει παπποῦς ποὺ νὰ μὴν ἀγαπᾷ τὸ ἑγγονάκι του»¹. Λέγεται καὶ *τοῦ παιδιοῦ μου τὸ παιδί πιὸ γλυκὸ κι ἀπ' τὸ μέλι*. Τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου ἀφίνομεν εἰς τοὺς ψυχολόγους.

τοῦ παπαῦ τὸ θυμιατὸ τὰ ξεδιαλύνει ὄλα.

Ἐπὶ ἀμφιβολιῶν καὶ ἀμφισβητήσεων διὰ τὴν πραγματικότητα τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως προσώπου τινὸς καὶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων λέγεται ἢ ἀνωτέρω φράσις μὲ τὴν ἐξῆς ἔννοιαν. Ὅταν πεθάνῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόσωπον καὶ ἔλθῃ ὁ παπαῦς μὲ τὸ θυμιατὸν νὰ τὸν κηδεύσῃ, κατόπιν τούτου θὰ φανῇ ἀκριβῶς τί περιουσίαν εἶχε καὶ ποῖος θὰ τὸν κληρονομήσῃ τὸν μακαρίτην.

τοῦ πάτησαν τὴν κάπα.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον φιλόνηκον, ὅστις δι' ἐλαχίστην ἀρφορμὴν ἀρχίζει νὰ μαλώνῃ, ὡσὰν νὰ τοῦ ἔχουν πατήσῃ, κατὰ λάθος ἐννοεῖται, τὴν κάπα. Συνώνυμοι φράσεις *τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι*, *τοῦ πάτησαν τὸν κάλο*².

τοῦ πουλλιοῦ τὸ γάλα.

Εἰς δῆλωσιν ὑπεραφθονίας βιοτικῶν ἀγαθῶν, ὅχι μόνον ὑπαρκτῶν ἀλλὰ καὶ φανταστικῶν, λέγομεν κατὰ τὸ λεκτικὸν σχῆμα τῆς ὑπερβολῆς *βρίσκει κανεὶς ἔς τὸ σπῆτι του καὶ τοῦ πουλλιοῦ τὸ γάλα, ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε καὶ τοῦ πουλλιοῦ τὸ γάλα, κουβαλάει τῆς γυναίκας του καὶ τοῦ πουλλιοῦ τὸ γάλα* κττ. Λέγεται μὲν καὶ γαλλιστὶ *lait de poule* ρόφημα παρασκευαζόμενον διὰ διαλύσεως ἐντὸς θερμοῦ γάλατος κρόκου ἀβγοῦ μὲ ζάχαριν, ἀλλὰ ἡ διάφορος σημασία πεῖθει ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φράσις εἶναι γνησίως Ἑλληνικὴ. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *τοῦ πουλλί τὸ γάλαν*³.

τοῦ ῥυθε ἢ σκούφια γύρω.

Ἡ ἔννοια τῆς φράσεως εἶναι ὅτι περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ κατάστασιν, εἰς ἀμηχανίαν. Ἄγνοῶ τὴν ἀρχὴν τῆς.

¹ Μετάφρασις «Βίβλου» τόμ. 1, 694.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 5, 21-22.

³ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 70.

τοῦ ῥθε στραβῆ ἢ τύχη.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευαν τὴν θεὰν Τύχην τυφλήν. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη καὶ σήμερα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Δὲν πιστεύει αὐτὸς εἰς τὴν ὑπαρξίν προσωπικῆς θεότητος, ἀλλὰ ὅταν λέγῃ *τοῦ ῥθε στραβῆ ἢ τύχη*, ἐννοεῖ ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ τύχη ὡς τυφλὴ πῆγε καὶ ἔπεσε ἀπάνω του, ἐνῶ ἂν τὸν ἐβλεπε, θὰ τὸν ἀπέφευγε, δηλαδὴ ἄνθρωπον ὅλως ἀπροσδοκῆτως εὐνοηθέντα ὑπὸ τῆς τύχης καὶ ἀποκτήσαντα περιουσίαν ἐκ τοῦ μηδενός.

τοῦ τίναξα τὸ γιακᾶ.

Πολλάκις ἐν ἐκρήξει μεγάλης ὀργῆς κατὰ τινος τὸν πιάνομεν ἀπὸ τὸν γιακᾶν, τὸν σείομεν βιαίως καὶ τὸν τρανιάζομεν ἢ καὶ τὸν δέρομεν. Ἐντεῦθεν *τοῦ τίναξα τὸ γιακᾶ* = τὸν ἔδειρα γιὰ καλᾶ. Τὸ ρῆμα *τινάζω* ἐνταῦθα ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ξεσκονίσματος, ὅπως προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψίν μας ἢ βιαία διάσεισις.

τὸ ῥφαγε τὸ κεφάλι του.

Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἀπολέσαντος τὴν ζωὴν ἐξ ἀπερισκεψίας ἢ ἰδίας ὑπαιτιότητος, ὁπότε ὡσὰν νὰ ἔχει φάγει ὁ ἴδιος τὸ κεφάλι του.

τὸ φτηνὸ κρέας τὸ τρών οἱ σκύλλοι.

Κρέας εὐθηνὸν καὶ ἀκατάλληλον πρὸς βρωσίν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπορρίπτεται ὡς τροφὴ τῶν σκύλλων. Καὶ μεταφορικῶς διὰ πᾶν πρᾶγμα ἀγοραζόμενον εὐθηνά, ἀλλ' ἀχρηστον καὶ ἀκατάλληλον δι' ἣν προωρίζετο χρῆσιν.

τὸ χαμηλὸ τοῖχο τὸν πεηδᾶν ὄλοι.

Ἡ ἐννοία τῆς φράσεως εἶναι μεταφορικὴ δι' ἄνθρωπον ἀδύνατον καὶ ἀνίσχυρον, τὸν ὁποῖον πᾶς τις δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ὅπως θέλει ἄνευ οἰασδῆποτε ἀντιστάσεως ἢ διαμαρτυρίας ἐκ μέρους του.

τὸ ῥχασε τὸ παιγνίδι.

Λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις κυριολεκτικᾶ μὲν χάνει εἰς παιδιάν, ἰδίως εἰς τὴν χαροπαιξίαν, μεταφορικᾶ δέ, ὅστις ἀποτυγχάνει εἰς τὴν πραγματοποίησιν σκοποῦ. Λέγεται καὶ ἀπλῶς *ἔπαιξε καὶ τὸ ῥχασε* ἢ *ἔπαιξε κ' ἔχασε*.

τὸ ῥχαψε τὸ χάπι.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν καταλίνοντα θεραπευτικὸν καταπότιον μὲ πλήρη ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν γνώμην τοῦ ἱατροῦ λέγεται ἢ φράσις δι' ἄνθρωπον εὐπιστον καὶ ἀφελῆ, ὅστις πιστεύει ὅ,τι τοῦ λέγουν. Λέγεται καὶ μόνον *τὸ ῥχαψε*.

τὸ χρῆμα εἶναι γλυκό, ὁ παρᾶς εἶναι γλυκός.

Τὸ χρῆμα δὲν ἔχει γευστικὴν ἰδιότητα, ὥστε τρώγων τις καὶ αἰσθανόμενος εὐχαρίστησιν, ἂν εἶναι γλυκό, νὰ ἐπιθυμῇ συνέχειαν τῆς ἀπολαύσεως. Ἔχει ὅμως δύναμιν ἐλκυστικὴν, ὁποῖαν καὶ ἓνα ἔδεσμα μὲ γλυκεῖαν γεῦσιν.

τὸ χωριὸν δὲ σὲ θέλει! — ἐγὼ παπαῖς θὰ γίνω!

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιμένοντος εἰς τὴν ἀπόκτησιν οἰκειότητος πρὸς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ὅμως διάκειται δυσμενῶς πρὸς αὐτόν, ὡς ὁ θέλων νὰ γίνῃ ἐφημέριος εἰς χωρίον, τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι δὲν τὸν στέργουν κατ' οὐδένα λόγον.

τὸ ψάρι ἀπ' τὸ κεφάλι βρωμάει.

Ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ ἀρχίζει πρῶτα ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἔπειτα μεταδίδεται καὶ εἰς τοὺς κατωτέρους γενικώτερον μὲν εἰς πᾶσαν κοινωνίαν ἀνθρώπων, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὰς σχέσεις προϋσταμένων πρὸς ὑπαλλήλους ὑφισταμένους.

τραγοπόδαρος.

Ἡ λέξις μεταφορικῶς δηλοῖ τὸν ἀπαίσιον, τὸν *γρουσοῦξην*. Ἰδιωματικῶς λέγεται καὶ *κατσικοπόδαρος*. Ἡ ἔννοια στηρίζεται εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅτι ὁ διάβολος ἐμφανίζεται καὶ μὲ πόδια ἢ γενικῶς μορφὴν τράγου. Ἄλλ' ἢ συνάντησις τοῦ διαβόλου δὲν προοιωνίζεται καλόν. Ἐντεῦθεν ἡ γένεσις τῆς μεταφορικῆς ἔννοιας.

τραυὰ με κι ἄς κλαίω.

Ὁ ἐλκόμενος βιαίως ὑπὸ ἄλλου καὶ κλαίων δηλοῖ ὅτι ἔλκεται ἀκουσίως καὶ παρὰ τὴν ἰσχυρὰν θέλησίν του ν' ἀπαλλαγῇ. Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις, τῆς ὁποίας δὲν γνωρίζω τὴν πραγματικὴν γένεσιν, ἀποτελεῖ κατ' ἔννοιαν εἶδος ἀντιφράσεως, διότι ὁ λέγων ἐπιθυμεῖ ὄντως νὰ ἔλκεται.

τρεῖς τὸ λάδι, δυὸ τὸ ξίδι, πέντε τὸ λαδόξιδο.

Δι' ἀνθρώπον ἐπιχειροῦντα δι' ἀριθμητικῆς ταχυδακτυλογραφίας καὶ πεπλανημένου ὑπολογισμοῦ ν' ἀπατήσῃ τὸν πελάτην εἰσπράττων ἀχρεώσθητον ποσόν. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ὑπόκειται καὶ ἀνέκδοτον πονηροῦ ἐστιάτορος προσπαθοῦντος ν' ἀπατήσῃ ἀπονήρευτον καὶ ἀφελῆ πελάτην.

τρέχα γύρευε.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ πρόσωπον ἢ καὶ ζῶον, τὸ ὁποῖον τρεπόμενον εἰς φυγὴν ματαίως ἀναζητοῦμεν, ἐπεκράτησεν ἢ εἰρημένη φράσις εἰς δήλωσιν ματαίας ἀναζητήσεως καὶ γενικώτερον ματαίας προσπαθείας πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος.

τρέχουν τὰ σάλια του.

Εἶναι φυσικὴ ἢ ἔκκρισις σιέλου, ὅταν βλέπη τις ἔδεσμα λίαν ὄρεκτικόν, τὸ ὁποῖον πρὸς στιγμὴν φαντάζεται ὅτι τὸ τρώγει. Καὶ ὁ σκύλλος βλέπων τὸ ὄριζόμενον δι' αὐτὸν ἔδεσμα ξερογλείφεται πρὶν τὸ φάγη. Ἐντεῦθεν μεταφορικὰ λέγεται ἢ ἀνωτέρω φράσις εἰς πᾶσαν περίπτωσιν προσδοκωμένης ἢ καὶ ἀνεπίστου ἄλλὰ λίαν ἐπιθυμητῆς σωματικῆς ἀπολαύσεως. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *στάξ (ει) ἢ ὄλιξ (ει) τὸ δόντ' ν ἀτ'* (τὸ δόντι του).

τρίβω τὰ μάτια μου.

Ἡ ἔννοια τῆς φράσεως εἶναι μένω κατάπληκτος πρὸ γεγονότος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐσκεπτόμην ποτὲ ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ συμβῆ. Καὶ διὰ τοῦτο διὰ νὰ τὸ ἐνοήσω τρίβω τρόπον τινὰ τὰ μάτια μου, καθὼς πράττει τις, ὅταν θέλῃ νὰ ἴδῃ καθαρώτερα. Ἡ ἔννοια τῆς σωματικῆς δράσεως εἶναι μεταφορικὴ.

τρίβω τὰ χέρια.

Λέγεται καὶ πληρεστέρα ἢ φράσις *τρίβω τὰ χέρια ἀπ' τῆ χαρᾶ* εἰς δήλωσιν ὑπερβολικῆς χαρᾶς δι' εὐχάριστον γεγονὸς συνήθως ἀνέπιστον. Εἶναι δὲ ὄντως ἢ πρᾶξις φυσικὸν προῖον τοιοῦτου συναισθήματος.

τρικούβερος.

Καράβι *τρικούβερο* ἐλέγετο εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν πλοῖον ἰστιοφόρον μὲ τρεῖς *κουβέρτες*, ἦτοι τρία καταστρώματα ἐπάλληλα. Ὡς τοιοῦτον δὲ ἐπαρουσίαζεν ὄγκον καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἀπεδῶ ὠρμήθη ἢ μεταφορικὴ σημασία τοῦ ἐπιδεικτικῆς, μεγαλοπρεπῆς, καθὼς *γάμος τρικούβερος, διασκέδασι τρικούβερετη, γλέντι, τραπέξι τρικούβερο* κττ. Καὶ δευτέρα μεταφορικὴ σημασία τοῦ σφοδρός, *τρικούβερος καβγάς, τρικούβερο μάλωμα* κττ.

τρικνμία ἐντὸς ποτηρίου ὕδατος.

Ἐσχάτως ἤρχισε νὰ πολιτογραφῆται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἑφημερίδων ἢ εἰρημένη λογία φράσις λεγομένη, ὅταν διὰ ζητήματα μηδαμινὰ καὶ γελοῖα ἢ καὶ ἀνύπαρκτα ἐγείρεται μέγας θόρυβος καὶ γίνονται σοβαραὶ συζητήσεις.

τρεις και την κακή του μέρα.

Λέγεται εις περιστάσεις επαναλήψεως δυσαρέστων πράξεων υπό τινος. Μιά φορά, δυο φορές, αλλά τρεις είναι για την κακή του μέρα. Τὸ *τρεις*, ὕπερ δύναται νὰ νοηθῆ καὶ ὡς ἀριθμητικὸν κλιτὸν *τρεις* δηλ. *φορές*, δι' ὃ πβ. *μιὰ τοῦ κλέφτη, δυὸ τοῦ κλέφτη, τρεῖς καὶ τὴν κακή του μέρα*, παρασυσχετισθὲν πρὸς τὸ *Τρίτη*, ἡμέραν ἀποφράδα, ἄρα καὶ κακήν, ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς συνωνύμου φράσεως *Τρίτη καὶ φαρμακερή*.

Τρίτη καὶ φαρμακερή.

Διὰ τὴν σημασίαν τῆς φράσεως ἴδὲ τὸ *τρεις καὶ τὴν κακή του μέρα*.

τρίχες!

Ἡ λέξις μεταφορικῶς λέγεται ἐπὶ παντὸς πράγματος μηδαμινοῦ καὶ ἀναξίου λόγου καὶ ὑποθέσεως ἀναξίας προσοχῆς καὶ συζητήσεως. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὰ κουρεῖα, ὅπου ἀπορρίπτονται ὡς ἄχρηστες αἱ τρίχες τῶν κουρευομένων.

τρομάρα, φουρτούνα 'ς τὰ μπατζάνια του!

Τῆς ἀρατικῆς φράσεως *τρομάρα νὰ τοῦ 'ρθῆ!* ἢ *τρομάρα του!* ἐλησμονήθη ἢ πρωταρχικὴ ἔννοια. Ἡ λέξις *τρομάρα* κυριολεκτικὰ σημαίνει τὸν σωματικὸν τρόμον ἀποτελεσμα κρυολογήματος ἢ ἄλλης αἰτίας. Ἄλλ' ὁ ὑπερβολικὸς τρόμος ἐκ ψυχολογικοῦ λόγου ἔχει κάποτε καὶ λίαν δυσάρεστον φυσικὸν ἀποτέλεσμα καὶ ἀρχικῶς ἡ φράσις *τρομάρα 'ς τὰ μπατζάνια του!* εἶχε χαρακτηριστικὸν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ *μπατζάνια* λέγονται ἀντὶ τῆς ὅλης ἐσωτερικῆς περισκελίδος.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν τοῦ *φουρτούνα* =δυστυχία, συμφορὰ, στηρίζονται αἱ ὁμοίως ἀρατικαὶ φράσεις *φουρτούνα νὰ τοῦ 'ρθῆ!* καὶ *φουρτούνα του!* ὅθεν καὶ ἡ μετοχὴ *φουρτουνιασμένος* =δυστυχίης, πολλάκις ἀρατικῶς λεγομένη, διὰ τοῦτο ἔγινεν ὑποκατάστασις τῆς μιᾶς λέξεως ὑπὸ τῆς ἄλλης καὶ ἐλέχθη καὶ *φουρτούνα 'ς τὰ μπατζάνια του!* Ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως λίαν προσφυῆς ἢ ὑποκατάστασις, διότι ἡ *τρομάρα* τῶν *μπατζακιῶν* ἐχαρακτηρίσθη ὡς *φουρτούνα*.

τρώγομαι μὲ τὰ νύχια μου.

Ἡ φράσις σημαίνει γρινιάζω, μεμψιμοιρῶ, νευριάζω ἢ ὅπως ἀναιτίως ἢ δι' αἰτίαν γελοίαν, ὡσάν νὰ μοῦ φταίουν αὐτὰ τὰ ἀθῶα νύχια μου καὶ τὰ βάζω

μαζί τους. Ἡ ψυχολογικὴ αἰτία τῆς χρήσεως τῶν νυχιῶν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς φράσεως εἶναι ὅτι τὰ νύχια ἔχομεν πρὸ ἡμῶν πρόχειρα ἀντικείμενα ἐκδικήσεως δι' οἵανδήποτε στενοχωρίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἐκδίκησις κατ' αὐτῶν οὐδεμίαν βλάβην μᾶς προξενεῖ. Βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς αὐτὴν συνετέλεσε καὶ ἡ ἔξις νὰ τρώγῃ τις τὰ νύχια του, ὅταν δὲν θέλῃ νὰ μεγαλώσουν.

τρῶει τὰ λυσσακά του, τρώει τὰ σίδερα.

Κατὰ προφορικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ φίλου συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Κωστταντ. Ρωμαίου εἰς τὴν Μάνην *τρῶει τὰ λυσσακά του* λέγεται διὰ τὸ ἄλογο, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ χαλινάρι οἶονεῖ τρώγον αὐτό. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν προξενεῖ τὸ ζῶον μασῶν τὸν κημὸν καὶ ἀφρίζον εἰς τὸ στόμα. Οἱ ἐκβαλλόμενοι ἀπὸ τὸ στόμα ἀφροὶ φαίνεται ὅτι ὠνομάσθησαν *λυσσακά* ὡς ὁμοιάζοντες μὲ τοὺς ἀφροὺς τῶν λυσσώντων σκύλλων. Ἐντεῦθεν ἡ κοινὴ φράσις *τρῶει τὰ λυσσακά του* λεγομένη δι' ἄνθρωπον προσπαθοῦντα παντὶ τρόπῳ νὰ κατορθώσῃ, νὰ ἐπιτύχῃ κάτι. Ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ὀρθὴ ἐρμηνεία μαρτυρεῖ ἡ συνώνυμος φράσις *τρῶει τὰ σίδερα*, εἰς τὴν ὁποίαν *σίδερα* ἐννοοῦνται αὐτὸς ὁ κημὸς μὲ τὰ ἐκατέρωθεν σιδηρᾶ ἔξαρθήματα, εἰς τὰ ὁποῖα προσδέονται τὰ λουριά.

Τσάμικος ταμπάκος.

Ἀπὸ τὰς Ἀλβανικὰς φυλάς, τοὺς Γκέκηδες, Λιάπηδες, Τόσκηδες καὶ Τσάμηδες, γνωστότατοι εἰς ἡμᾶς εἶναι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν νοτιωτάτην περιοχὴν τῆς Ἀλβανίας καὶ γειτονεύοντες μὲ ἡμᾶς Τσάμηδες. Φαίνεται δὲ ὅτι αὐτοὶ ἀρέσκονται εἰς τὸν σκληρὸν ταμπάκον, τοῦ ὁποῖου ἡ δριμύτης ὄχι μόνον εὐχάριστη δὲν εἶναι, ἀλλὰ τοῦναντίον εἶναι καὶ ὀχληρὴ εἰς τοὺς μὴ ἔξοικειωμένους. Ὅθεν *Τσάμικος ταμπάκος*—ἄνθρωπος φορτικὸς καὶ ὀχληρὸς.

τσίμπησε τὸ ψάρι.

Δι' ἄνθρωπον, ὅστις δι' ἐπιτηδείων μέσων παγιδεύεται, λέγεται *τσίμπησε τὸ ψάρι*. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν ἀλιεῖαν, καθ' ἣν τὸ ψάρι συλλαμβάνεται ἀπὸ τὸ ἀγγίστρι καταπίνον τὸ δόλωμα.

τύπος καὶ ὑπογραμμός.

Ἡ φράσις εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ διὰ τὰ προσόντα καὶ τὰς ἀρετὰς του ὡς ἀριστον παράδειγμα πρὸς μίμησιν, οἷον *τύπος καὶ ὑπογραμμός ἀγαθότητος, ἀρετῆς,*

ὕπομονῆς κττ. Παραδείγματα τῆς χρήσεως αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ δύναται νὰ ἴδῃ ὁ βουλόμενος ἐν τῷ «Θησαυρῷ».

τυφλοσύρτης.

Κυριολεκτικὰ τὸ ὄνομα σημαίνει ἐκείνον, ὅστις σέρνει, ὁδηγεῖ τὸν τυφλόν. Ἡ σημασία αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα Μεσσηνίας. Κατ' ἐπέκτασιν ἐν Χίῳ οὕτω καλεῖται ράβδος, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας εἶναι προσδεδεμένον σχοινίον σῦρον τὸ ζῶον τοῦ μαγγάνου. Ἄλλ' εἰς τὴν κοινήν, κυρίως τὴν σχολικὴν γλῶσσαν, μεταφορικῶς καλεῖται *τυφλοσύρτης* πᾶν μηχανικὸν βοηθητικὸν μέσον, ὅπερ χρησιμοποιοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰς μελέτας των ἢ καὶ οἱ διδάσκαλοι εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς διδασκαλίας. Π.χ. δι' ἓνα μαθητὴν *τυφλοσύρτης* εἶναι ἡ ἔντυπος μετὰφρασις εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν ἀρχαίου κειμένου καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον ἓνα ἀρχαῖον κείμενον μὲ ἐρμηνευτικὰ καὶ γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ σχόλια.

τῶν φρονίμων τὰ παιδιὰ πρὶν πεινάσουν μαγειρεύουν.

Ὡς πρὸς τὴν λεκτικὴν μορφήν ἡ ἔκφρασις *τῶν φρονίμων τὰ παιδιὰ* = οἱ φρόνιμοι μᾶς φέρει εἰς τὴν μνήμην τὴν περίφρασιν τῆς ἀρχαίας *Ἑλλήνων παιδες* = Ἕλληνας. Κατ' ἔννοιαν ἡ γνωμικὴ φράσις συνηθίζεται διὰ τοὺς ἀπρονοήτους, οἱ ὅποιοι τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐνθυσμοῦνται τί ἔπρεπε νὰ πράξουν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς προνοητικούς, οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς διὰ τὴν προνοητικότητά των δὲν δοκιμάζουσι δυσχερείας καὶ στενοχωρίας εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις. Λέγεται λοιπὸν τὸ γνωμικὸν καὶ διὰ τοὺς προμηθεῖς καὶ διὰ τοὺς ἐπιμηθεῖς. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *πρὶν πεινᾶς νὰ μαγερέυ'ς* (πρὶν πεινάσης νὰ μαγειρεύης) καὶ τ' *ἀνθρωπόπουλλα πρὶν πεινασεῖν μαγερεύουν*¹.

Ἐνταῦθα δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ κάμωμεν καὶ μίαν παρατήρησιν εἰδικῶς διὰ τὴν λέξιν *παιδιά*. Ἡ λέξις λέγεται συνήθως μετὰ τινος ἐκδήλου στοργῆς ὑπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἐπεκράτησε νὰ λέγεται τὸ *παιδιά* πρὸς ὅλους τοὺς παῖδας εἴτε οἰκείους εἴτε γνωστοὺς εἴτε ἀγνώστους. Καὶ τὸ περίεργον, λέγεται καὶ πρὸς ἄνδρας πλέον, πάντοτε ὅμως πρὸς ἐκδήλωσιν ποιᾶς τινος οἰκειότητος. Ἡ χρῆσις αὕτη εἶναι παλαιά. Ἦδη ἐν τῇ εὐαγγελίῳ φέρεται ὁ Ἰησοῦς προσφωνῶν τοὺς μαθητάς του μὲ τὴν λέξιν *παιδιά*².

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 35 καὶ 46.

² Ἰωάνν. 21, 5 «λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, παιδιά, μή τι προσφάγιον ἔχετε;».

τώρα κι άλλη μιὰ.

Κοινή είναι ἡ ἀπορηματικὴ ἀπόκρισις *τώρα!* εἰς γινομένην ἐρώτησιν ἂν συνέβη τι. Ὁ ἀποκρινόμενος ἐκφράζει ἀπορίαν δι' αὐτήν, ἣν καὶ θέλει νὰ δηλώσῃ εἰς τὸν ἐρωτῶντα λέγων *τώρα ερωτᾷς νὰ μάθῃς; αὐτὸ ἔγινε πρὸ πολλοῦ*. Καὶ θέλων νὰ τὸν βεβαιώσῃ ὅτι ἐρωτᾷ διὰ πρᾶγμα ἀπηρχαιωμένον προσθέτει *κι ἄλλη μιὰ* ἢ πληρέστερον *κι ἄλλη μιὰ φορὰ*, δηλαδὴ ἔγινεν ὄχι ἐφάπαξ, ἀλλὰ καὶ δευτέραν φορὰν. Ὡστε πρόκειται περὶ προτάσεως βραχυλογικῆς δηλούσης κατηγορηματικῶς τὴν πρὸ πολλοῦ συντέλεσιν γεγονότος.

ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ!

Εἶναι ρῆσις τοῦ εὐαγγελίου¹ καὶ λέγεται εἰς τὴν λογίαν γλώσσαν ὡς φράσις ἀποστροφῆς διὰ πολὺ ἐνοχλητικὸν ἄνθρωπον. Δημωδέστερα λέγεται *πίσω μου σ' ἔχω, σατανᾶ!* ἢ μόνον *πίσω μου σ' ἔχω!*² Φαίνεται ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ ἦτο φράσις τοῦ κοινοῦ λόγου, ὡς δηλοῦται ἀπὸ τὸ «ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων»³.

ὑπάρχει καὶ ἄλλὰ.

Ὁ μὴ συμφωνῶν πρὸς τὴν γνώμην ἄλλου λέγει προεξαγγελτικῶς τὴν φράσιν *ὑπάρχει καὶ ἄλλὰ*, οἷον *ἔτσι νομίζεις ἐσύ, ὑπάρχει ὅμως κ' ἓνα ἄλλὰ*. Καὶ ἂν θέλῃ, ἐξηγεῖ τοὺς λόγους τοῦ συνδέσμου *ἄλλὰ*, διὰ τοῦ ὁποίου προεξαγγέλλεται ἡ ἀντίθεσις γνώμης πρὸς ἄλλην ἤδη ἐκφρασθεῖσαν.

ὑπερπηδῶ τὰ ἐσκαμμένα.

Λογία φράσις εὐχρηστικὴ εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν κίμνομεν κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς παρασχεθείσης εἰς ἡμᾶς ἐξουσίας εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν κατὰ βούλησιν. Ἡ φράσις εἶναι ἀρχαία ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκου, ὅστις λέγει: «Πένταθλος καὶ ὁ πέντε ἀγωνιζόμενος, ἴδια δὲ αὐτῷ πηδᾶν, ἄλλεσθαι, πηδηκτικός, ἀλτικός, τὸ δὲ μέτρον τοῦ πηδήματος κανών, ὃ δὲ ὄρος τὰ ἐσκαμμένα. Ὅθεν ἐπὶ τῶν τὸν ὄρον ὑπερπηδόντων οἱ παροιμιαζόμενοι λέγουσι πηδᾶν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα»⁴. Λέγεται καὶ *ὑπερβάλλω τὰ ἐσκαμμένα*.

¹ Ματθ. 4, 10. Λουκ. 4, 8.

² Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 37.

³ Ματθ. 16, 23.

⁴ κεφ. 151. Πβ. καὶ *Παροιμιογράφ.* 1, 345 καὶ 375.

ὑπὸ ἀτμόν.

Εἰς τὴν ναυτικὴν γλῶσσαν, ὅταν πλοῖον δὲν ἀγκυροβολῆ, ἀλλὰ σταματᾷ ἐπ' ὀλίγον διὰ ν' ἀποβιβάσῃ ἢ ἐπιβάσῃ ἐπιβάτας καὶ ἀμέσως ἔξακολουθῆ τὸν πλοῦν, λέγεται ὅτι σταματᾷ *ὑπὸ ἀτμόν*. Ἐντεῦθεν εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν *βρίσκομαι ἢ εἶμαι ὑπὸ ἀτμόν*—εἶμαι καθ' ὅλα ἔτοιμος νὰ ξεκινήσω.

ὑπογραμμίζω.

Συνηθίζομεν γράφοντες νὰ ὑπογραμμίσωμεν λέξιν ἢ φράσιν, τῶν ὁποίων θέλομεν διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ τούτου γνωρίσματος νὰ ἐξάρωμεν τὴν σημασίαν καὶ νὰ ἐπιστήσωμεν οὕτω περισσότερον εἰς αὐτὰς τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου. Μεταφορικὰ δὲ *ὑπογραμμίζω λέξιν ἢ φράσιν* σημαίνει ὁμιλῶν ἐξαίρω τὴν ἔννοιαν αὐτῶν ἰδιαίτερος καθιστῶν τὸ πρᾶγμα γνωστὸν καὶ εἰς τὸν ἀκούοντα. Καὶ ἡ κυρία καὶ ἡ μεταφορικὴ σημασία εἶναι κατὰ μετάφρασιν τοῦ Γαλλικοῦ *souligner*. Καὶ διὰ μὲν τὴν κυριολεξίαν δὲν γίνεται λόγος, ἀλλὰ διὰ τὴν μεταφορὰν ὁμολογῶ ὅτι εἶναι ἓνας ἀνελλήνιστος καὶ ἀχαρις ξενισμὸς τῆς καθαρευούσης.

ὑπογράφω ἐν λευκῷ.

Συνηθίζομεν ἐνίοτε νὰ ὑπογράφωμεν εἰς λευκὸν χάρτην καὶ νὰ παρέχωμεν τὴν ἔξουσιοδότησιν εἰς πρόσωπον τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης μας νὰ γράψῃ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀνωτέρω τῆς ὑπογραφῆς τὸ σχετικὸν τοῦ ἐγγράφου. Ὅθεν μεταφορικῶς ἡ φράσις *ὑπογράφω ἐν λευκῷ*—συγκατατίθεμαι ἀπολύτως χωρὶς ἐνδοιασμοὺς καὶ ἐπιφυλάξεις. Λέγεται κοινῶς ὑπὸ τῶν λογίων, οἱ ὁποῖοι κατ' ἀναλογίαν λέγουσιν καὶ *παρέχω ἐν λευκῷ τῇ συγκατάθεσί μου ἢ τὴν ψῆφον μου*, ὅταν παρέχουν εἰς τινὰ τὸ δικαίωμα νὰ κάμουν κατὰ βούλησιν χρῆσιν τῆς ψήφου των.

ὑπογράφω τὴν καταδίκη μου.

Ἡ φράσις προῆλθεν ἀπὸ τὴν δικαστικὴν γλῶσσαν καὶ σημαίνει προξενῶ ζημίαν ἢ καταστροφὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου διὰ πράξεως ἀπερισκέπτου. Δηλαδή ὡσὰν νὰ ὑπογράφω ἐγὼ ὁ ἴδιος ὡς πρόεδρος δικαστηρίου τὴν ἰδίαν καταδίκευσιν.

ὑψηλὴ ἰδέα.

Ἡ φράσις σημαίνει ἰδέαν ἐπηρμένην, οἷσιν, ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν ἀξίαν προσώπου, οἷον *ἔχει ὑψηλὴ ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του - γιὰ τὸ γιὰ - γιὰ τὴν κόρη του* κττ. Φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν λέγεται ὁμοίως *avoir une haute idée de soi-même*.

φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν¹.

Ῥῆσις Ἀγιογραφικῆ μᾶλλον ἀστείως λεγομένη εἰς δήλωσιν τοῦ ὅτι πρέπει ν' ἀπολαύσωμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, τὰ ὅποια θὰ στερηθῶμεν διὰ τοῦ ἀπροσδοκῆτως ἐπερχομένου θανάτου. Τὸ ὅτι ἐλέγετο ὁμοίως «τί φάγωμεν; τί πίωμεν;»² δεικνύει ὅτι καὶ τότε ἐπρόκειτο περὶ φρασεολογικοῦ σχήματος τοῦ λόγου.

φασόλι φασόλι, γεμίζει τὸ σακκούλι.

Διὰ τῆς φειδοῦς καὶ ἐξοικονομήσεως ἐλαχίστου πράγματος, ὅταν αὕτη συνεχίζεται, δύναται τις νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἴδῃ πληθυνομένην διὰ μικροτάτων οἰκονομιῶν τὴν περιουσίαν του. Εἶπε καὶ ἀρχαῖος ποιητῆς «εἰ γὰρ κεν σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθῆῃ καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο»³. Ἐλέγετο καὶ εἰς Ποντικὴν διάλεκτον *κοκκὶν κοκκὶν, γομοῦται τὸ σακκὶν* (σπυρὶ σπυρὶ σικιάρι, γεμίζει τὸ σακκί).

φέξε μου καὶ γλίστρησα.

Λέγεται εἰς δήλωσιν ὅτι πράξις τις δὲν πρόκειται νὰ λάβῃ χώραν ἢ θὰ γίνῃ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου. Ἄγνοῶ τὴν πρώτην γένεσίν της.

φίδι κολοβό.

Τὸ *φίδι* ἀνέκαθεν ἐνομίσθη ὡς ἐχθρὸς ὑπουλος καὶ ἐπικίνδυνος, διότι δὲν προσβάλλει κατὰ μέτωπον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν δαγκάνει ἐκ τοῦ ἀφανοῦς εἰς τὰ κάτω ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μέρη τοῦ σώματος καὶ ὅπερ εἰς πᾶσαν εὐνοϊκὴν δι' αὐτὸ περίστασιν διὰ νὰ βλάβῃ τὸν ἄνθρωπον δὲν ἀφίνει νὰ τοῦ ξεφύγῃ τὸ θῦμα του. «Ὁφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν»⁴ καλοῦνται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οἱ μοχθηροὶ καὶ κακεντρεχεῖς καὶ κακόβουλοι ἄνθρωποι. Λέγομεν καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἱκανὰς φράσεις μὲ τὴν λέξιν, καθὼς *φίδι ποὺ θὰ τὸν φάῃ!* = ἀναπάντεχο κακὸ ποὺ θὰ τὸν εὔρῃ! Καὶ εἰς δήλωσιν ἐσχάτου κινδύνου *φίδια ποὺ τὸν δάγκασαν!* Λέγεται καὶ *μαῦρο φίδι ποὺ τὸν ἔφαγε!*

Ἡ ἄσπονδος ἐχθρα μεταξὺ φιδιοῦ καὶ ἀνθρώπου παριστάνεται χαρακτηριστικῶς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ δι' ὅσων λέγει ὁ Θεὸς εἰς τὸν ὄφιν «ἐχθραν θήσω ἀνά μέσον σοῦ καὶ ἀνά μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀνά μέσον τοῦ σπέρματός σου

¹ Κοριθ. Α, 15, 32.

² Ματθ. 6, 31.

³ Ἡσιόδ. Ἔργ. 361.

⁴ Ματθ. 12, 34 καὶ 23, 33. Λουκ. 7, 3.

καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς, αὐτὸς σοῦ τηρήσει κεφαλὴν καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν»¹. Ἄν καὶ τὰ ἐν χρήσει λεξικά τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τὸ ἐπίθετον *φρόνιμος* ἐρμηνεύουν ἀπλῶς συνετὸς χωρὶς νὰ σημειώσουν καμμίαν σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν, ἐγὼ νομίζω ὅτι εἰς τὸ χωρίον τῆς Γραφῆς «ὁ ὄφεις ἦν τὸ φρονιμώτατον πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ γῆς, ὧν ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός»² τὸ *φρονιμώτατον* σημαίνει πανουργότατον, ὑπουλότατον. Ἡ σημασία αὐτὴ βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῆς πονηρᾶς πράξεώς του νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς πρωτοπλάστους, ὥστε νὰ παραβοῦν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὅστις καὶ τὸν κατηράσθη ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη. Ἄλλὰ καὶ τὸ παράγγελμα τοῦ εὐαγγελίου «γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ»³ καὶ αὐτὸ κάτι μᾶς διδάσκει. Ὅτι ὁ φρόνιμος, ἂν στερῆται ἠθικῶν ἀρχῶν, ἤμπορεῖ εὐκόλα νὰ καταντήσῃ πανοῦργος καὶ ὑπουλος καὶ κακός, διὰ τοῦτο ἐπέφερε ἀμέσως τὸ «καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ». Ὁ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, νὰ ἔχετε τὴν ἐξυπνάδα τῶν ὄφεων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγνότητα καὶ ἀκεραιότητα τῶν περιστερῶν. Αὐτὴ νὰ σᾶς συγκρατήσῃ, ὥστε ἡ ἐξυπνάδα σας νὰ μὴ μετατραπῇ εἰς πονηρίαν καὶ κακίαν.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ ἡ ἔκφρασις *φίδι κολοβὸ* λέγεται τὸ κεκολοβωμένον, τοῦ ὁποίου ἀπεκόψαμεν τὴν οὐρὰν ἢ καὶ μεγαλύτερον ἀκόμα μέρος δι' ἐκσφενδονίσεως λίθου ἢ ἄλλου μέσου καὶ τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο εἶναι ἀγριεμένον καὶ ζητεῖ νὰ μᾶς ἐκδικηθῇ. Μεταφορικῶς δὲ οὕτω χαρακτηρίζεται ἄνθρωπος παμπόνηρος καὶ κακεντρεχής, ἔτοιμος εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ μᾶς βλάβῃ.

φίρανε τὸ μυαλό.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἐλαττώσεως τῆς διανοητικῆς ἰσχύος νομιζομένης ὡς ἀποτελεσμα τῆς λόγῳ γήρατος κατ' ὄγκον σμικρύνσεως τοῦ ἐγκεφάλου.

φοβέρα θέλουν κ' οἱ ἅγιοι.

Οἱ ἅγιοι ὡς ἅγιοι ὑποτίθεται ὅτι εἰσακούουν τὰς εὐλόγους παρακλήσεις τῶν ἐκετευόντων πιστῶν. Ἄν ὁμως συμβαίῃ τὸ ἐναντίον, ἤμπορεῖ νὰ τοὺς πείσῃ τις ὄχι πλέον διὰ παρακλήσεως, ἀλλὰ διὰ *φοβέρας*. Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις λεγομένη εἰς δῆλωσιν ὅτι ὅπου δὲν ἰσχύει ὁ ἥπιος λόγος, ἐκεῖ ἰσχύει ἡ ἀπειλὴ μὴ ἐξαιρουμένων οὔτε τῶν ἁγίων.

¹ Γένεσ. 3, 15.

² Γένεσ. 3, 1.

³ Ματθ. 10, 16.

φτοῦ ἢ νὰ τὸ φτύσω νὰ μὴ βασκαθῆ!

Τὸ ἔθιμον νὰ φτύση κανεὶς ἓνα ἔμορφο παιδάκι διὰ νὰ μὴ βασκαθῆ στηρίζεται εἰς ἀρχαιοτάτην δοξασίαν. Κατ' αὐτὴν τὸ ἐμφύσημα διὰ τοῦ στόματος, ἄρα καὶ τὸ φτύσιμον, τρέπει εἰς φυγὴν τὰ πονηρὰ πνεύματα διὰ μόνης τῆς ἐκπεπομένης δυσοσμίας τοῦ στόματος. Εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν ὑπάγεται καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τῆς βασκανίας. Ἡ φράσις λέγεται μετὰ χαριτολογίας καὶ πρὸς ἡλικιωμένον *νὰ σὲ φτύσω νὰ μὴ βασκαθῆς!* ἢ ἀπλῶς πρὸς *νὰ μὴ βασκαθῆς!*

φτωχὸς ὁ ἅγιος.

Ἄγιος ἀπλῶς ἀναφερόμενος εἰς τὰ συναξάρια τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μὴ ἐορταζόμενος πανηγυρικῶς καθὼς ἄλλοι.

φτωχὸ τὸ μοναστήρι.

Δικαιολογία εἰρωνική, διὰ τῆς ὁποίας ἀρνεῖται τις τὴν παροχὴν ζητουμένης οἰκονομικῆς βοήθειας. Θὰ ὑπόκειται περιστάτικὸν μοναχοῦ ἀρνηθέντος νὰ παρᾶσχη βοήθειαν ἐκ μέρους τοῦ μοναστηρίου προφασισθεὶς τὴν πενίαν του.

φυλάω τὸ σπίτι.

Σημαίνει ἡ φράσις μένω διαρκῶς εἰς τὴν οἰκίαν, δὲν ἐξέρχομαι ἀπὸ αὐτὴν καὶ δὲν πηγαίνω πουθενά, ὡσὰν νὰ εἶμαι πραγματικὸς φύλαξ τῆς. Καὶ γαλλιστὶ ὁμοίως **garder la maison**.

φυσᾶ καὶ ξεφυσᾶ.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἐκδηλοῦντος τὴν ταραχὴν καὶ ἀγανάκτησίν του, ὅστις καὶ φυσιολογικῶς κάμνει ἐκφυσήματα διὰ τῆς ρινός.

φωνάζει ὁ κλέφτης νὰ φοβηθῆ ὁ νοικοκύρης.

Ὡς φωνάζει ὁ κλέπτης διὰ νὰ προξενήσῃ σύγχυσιν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ληστευομένου νοικοκύρη καὶ νὰ κάμῃ αὐτὸν νὰ σιωπήσῃ, οὕτω συμβαίνει κάποτε καὶ μετὸν ἔνοχον. Προσπαθεῖ μὲ φωνασκίας καὶ διαμαρτυρίας παραλόγους νὰ συγκαλύψῃ τὴν ἔνοχὴν του καταπτοῶν τὸν ἄλλον, ὅστις, καίτοι ἔχει δίκαιον, διστάζει νὰ τὸ ἐκδηλώσῃ. Ἐλέγετο καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *νὰ σύρ' ὁ κλέφτης τὴν φωνὴν νὰ φοβηθῆ π' ἐχάσεν* (νὰ δυναμώσῃ ὁ κλέφτης τὴν φωνὴν παρατραυῶντας τὴν διὰ νὰ φοβηθῆ ἐκεῖνος πρὸς ἔχασε)¹.

¹ Περιοδικὸν «Ἀρχεῖον Πόντου» 3 (1931) 4.

φωνή βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Εἶναι ρῆσις τοῦ προφήτου Ἡσαΐα γνωστὴ ἐξ ἀναγνωσμάτων τοῦ εὐαγγελίου¹. Συνηθίζεται ὡς φράσις ὑπὸ τῶν λογίων, ὅταν θέλουν νὰ δηλώσουν ματαίως ἐπι- κλήσεις καὶ προτροπὰς καὶ παρακλήσεις ἀπευθυνομένας εἰς ὧτα μὴ θελόντων νὰ ἀκούσουν. Λέγεται μάλιστα εἰς τοιαύτην περίστασιν ὑπὸ τῶν λογίων *ὁμιλῶ εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων*.

φῶς μου! μάτια μου!

Ἐπιτετραμένα ὄλων τῶν αἰσθήσεων εἶναι ἡ ὄρασις. Χωρὶς τὰς ἄλλας αἰσθήσεις ἡ ζωὴ εἶναι ὑποφερτὴ, ἀλλὰ χωρὶς αὐτὴν εἶναι ἀνυπόφορη. Ἐπειδὴ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν βλέπομεν τὸ φῶς, τὸν κόσμον, τὸ φῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης γραπτῆς παραδόσεως παραδίδεται καὶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Διὸ λέγει ὁ Ὅμηρος «κῦσε δέ μιν κεφαλὴν τε καὶ ἄμφω φάεα καλά»². Ἐπειτα ἡ λέξις περιέστη εἰς τὴν κοινόχρηστην ἔννοιαν προσώπου, πρὸς δὲ αἰσθανόμεθα τὴν μεγαλυτέραν ἀγάπην, τρυφερότητα καὶ στοργήν. Ὅθεν τὸ Ὅμηρικόν «ἦλθες, Τηλέμαχε, γλυκερὸν φάος»³. Καὶ εἰς τὸν Σοφοκλῆν ἡ Ἡλέκτρα ἀποκαλεῖ τὸν ἀδελφὸν Ὀρέστην «φίλιτον φῶς»⁴. Ἡ σημασία αὕτη ἐξηκολούθησε νὰ ὑπάρχη δι' ὄλων τῶν περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἰς τὸν βίον τοῦ δσίου Λουκᾶ γραφέντα τὸν 10ον αἰῶνα μητέρα ζητοῦσα τὸν υἱὸν της λέγει «ἀπόδος μοι τὸ τάχος αὐτόν, ἀπόδος τὸ φῶς, τὴν μόνην ἐλπίδα». Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ φράσις τῆς νέας Ἑλληνικῆς *φῶς μου! μάτια μου!* ἀπευθυνομένη πρὸς φίλιτον πρόσωπον καὶ ἰδίως ὑπὸ μητρὸς πρὸς τέκνον.

χαλνῶ γῆ καὶ οὐρανό, χαλνῶ τὸν κόσμον.

Καὶ αἱ δύο φράσεις λέγονται μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀναστατώνω τὰ πάντα διαμαρτυρούμενος διὰ κραυγῶν, αἱ ὁποῖαι φθάνουν ἕως τὸν οὐρανόν, καὶ προβαίνων εἰς πράξεις ἀναλόγους, ὅταν συμβαίη τι παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου ἢ ὅπερ βλέπει τὰ συμφέροντά μου.

χαλνῶ χατίρι.

Τὸ ἀπὸ τὸ Τουρκικόν *hatir* προερχόμενον *χατίρι* σημαίνει θέλησις, ἐπιθυμία. Ὅστε *χαλνῶ χατίρι* = ἀδιαφορῶ ἐντελῶς, δὲν ἐκτελῶ τὴν παρακλητικῶς σχεδὸν ἐκδηλουμένην ἐπιθυμίαν ἄλλου.

¹ Ματθ. 3, 3. Μᾶρκ. 1, 3. Λουκ. 3, 4. Ἰωάνν. 1, 23.

² π 15.

³ π 23.

⁴ Ἡλ. 1224.

χάνει ὁ σκύλλος τὸν ἀφέντη.

Λέγεται καὶ ἐμμέτρως πληρέστερα *χάν'* ἢ *μάννα τὸ παιδί* καὶ ὁ *σκύλλος τὸν ἀφέντη* εἰς περίπτωσιν κοινωνικῆς ἀναστατώσεως καὶ βιαίας μετοικεσίας, καθ' ἣν χάνει τις τὰ ἴχνη οἰκείων προσώπων. Πβ. καὶ *χάν'* ἢ *μάννα τὸ παιδί* καὶ *τὸ παιδί τῆ μάννα*¹.

χάνεις τὸ πρᾶγμα σου, χάνεις καὶ τὴν ψυχὴν σου.

Ἐκεῖνος ποὺ χάνει πρᾶγμα τι πολλάκις ὑποψιάζεται κλοπὴν καὶ ὑποπτεύεται πρόσωπον ἢ πρόσωπα μήπως τὸ ἔκλεψαν. Ἄλλ' ἂν ταῦτα εἶναι ἀθῶα, ἢ ὑπόνοια καὶ μόνον ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀμάρτημα καὶ κολασμὸν τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον.

χάνομαι στὰ σύννεφα.

Ἡ φράσις μᾶλλον λόγιον κατασκευάσμα σημαίνει οἶονεὶ μετεωρίζομαι εἰς τὰς ἰδέας μου, ἀεροβατῶ καὶ χάνω ἀπὸ τὰ μάτια μου τὴν περὶ τὴν πραγματικότητα, ἢ ὁποία εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν ποὺ πατῶ. Ἄρα χάνομαι εἰς θεωρίας καὶ δὲν σκέπτομαι πρακτικὰ οὔτε εἶμαι ἱκανὸς νὰ ἐφαρμόσω μέσα δυνάμενα νὰ συντελέσουν εἰς τὴν θεραπείαν ἐλλείψεως ἢ κακοῦ τινος πράγματος.

χάνω τ' ἀβγὰ καὶ τὰ πασχάλια.

Εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀρολογίαν *πασχάλιον* λέγεται τὸ ἑορτολόγιον μὲ κέντρον τὸ Πάσχα περιλαμβάνον τὰς κινητὰς ἑορτὰς ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Πάντων. Τὸ *πασχάλιον* λέγεται κατὰ παράλειψιν τοῦ *εορτολόγιον* ἢ *χρονικόν*. Ἡ εἰρημένη φράσις σημαίνει χάνω τὸν λογαριασμὸν μου καὶ γενικώτερον παθαίνω σύγχυσιν, τὰ χάνω. Εἰς αὐτὴν ὑπόκειται τὸ ἐπόμενον ἀνέκδοτον. Ἱερεὺς ἀγρόματος διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸν ἀκριβῆ χρόνον τοῦ Πάσχα ἔβαλε 48 σπόρους μέσα εἰς νεροκολοκυνθιά καὶ ἀφαιροῦσε κάθε ἡμέραν ἀπὸ ἓνα ἀρχῆς γενομένης τὴν Καθαρὴν Δευτέραν. Πονηρὸς τις ἐννοήσας τὸ πρᾶγμα ἔρριπτεν ἐκ διαλειμμάτων σπόρους εἰς τὸ δοχεῖον, οἱ ὁποῖοι ἔτσι δὲν ἐτελείωναν. Παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνοίξεως καὶ οἱ χωρικοὶ ἤρχισαν νὰ στενοχωροῦνται καὶ νὰ ἐρωτοῦν ἐπιμόνως τὸν ἱερέα πότε ἐπὶ τέλους θὰ κάμουν Πάσχα. Καὶ αὐτὸς περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους στενοχωρημένος τοὺς ἀπαντοῦσε «καθὼς λαλεῖ ὁ κολοκυθῆς, μήτε φέτο Λαμπρὴ μήτε τοῦ χρόνου Πάσχα». Ἀπὸ τὴν παράδοσιν αὐτὴν ἐξάγεται ὅτι ἡ φράσις ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς *ἔχασε τὸ*

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 57, ἐνθα γίνεται παραπομπὴ εἰς τὸ *ἡ μάννα κλαίει τὸ παιδί* καὶ *τὸ παιδί τῆ μάννα*, ὅπου τὸ *κλαίει* ἐσφαλμένον ἀντὶ *χάνει*.

πασχάλιο ἐννοεῖται ὁ παπᾶς, ἐπειδὴ ὁμῶς λέγεται καὶ ἡ φράσις *χάνει τ' ἀβγά καὶ τὰ καλάθια*¹, ἔγινε ἡ μεταβολὴ τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ εἰς πληθυντικὸν μὲ τὴν προσθήκην καὶ τοῦ ὅλως ἀσχέτου ἀβγά.

χαριστική βολή.

Ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν *coup de grâce* ἐπλάσθη τὸ Ἑλληνικὸν *χαριστική βολή*. Σημαίνει ἡ φράσις τὸν ἐξ ἐπαφῆς πυροβολισμὸν διὰ περιστρόφου εἰς τὴν κεφαλὴν τουφεκισθέντος καταδίκου διὰ νὰ ὑπάρχη πλήρης βεβαιότης, ὅτι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος καὶ νὰ μὴ ταφῆ ὁ ἄνθρωπος ζωντανός. Δίδεται τρόπον τινὰ ἡ βολὴ ὡς χάρις, ὅθεν καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς *χαριστική*. Λέγεται κοινῶς *δίνω τὴ χαριστική βολή*.

χαρτί καὶ καλαμάρι.

Ἀπὸ τὸ παιδικὸν πρωτοχρονιάτικον τραγούδι

«Ἄη Βασίλης ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρεία,
«βαστᾶ εἰκόνα καὶ χαρτί, χαρτί καὶ καλαμάρι,
«τὸ καλαμάρι ἔγραφε καὶ τὸ χαρτί ὠμίλει»

τὸ *χαρτί καὶ καλαμάρι* ἐπεκράτησεν εἰς τὴν κοινὴν ὡς φράσις εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ *τὰ εἶπε χαρτί καὶ καλαμάρι* = μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν καὶ λεπτομέρειαν, ὥστε νὰ μὴ ὑπολειφθῆ καμμία ἀμφιβολία.

χάφτει μυῖγες.

Ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον τελείως ἄεργον, ὅστις εἶναι λίαν ὀκνηρὸς καὶ φυγόπνονος καὶ δὲν φροντίζει νὰ εὔρη ἐργασίαν. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τοὺς σκύλλους, οἱ ὅποιοι ἐκεῖ ποῦ κεῖνται ἐξαπλωμένοι χάφτουν μυῖγες.

χειρῶν ἀδίκων.

Ἦτο συνηθεστάτη εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡ φράσις *ἄρχομαι χειρῶν ἀδίκων* = κάμνω ἐγὼ πρῶτος ἀρχὴν τῆς χειροδικίας καὶ γενικώτερον τῆς κακοποιήσεως, τῆς κακῆς μεταχειρίσεως. Τὸ *χειρῶν ἀδίκων* ἐπεκράτησεν, ἴσως διὰ τῶν αἰῶνων συνεχῶς, καὶ εἰς τὴν λογίαν χρῆσιν μὲ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν. Ὅσον διὰ τὸ ῥῆμα, χρησιμοποιοεῖται ὁ κατάλληλος διὰ τὴν περίπτωσιν χρόνος του.

χίλια πουλλιά ἄπιαστα σ' ἓνα παρᾶ.

Ἐπὶ ὑποσχέσεως μὴ δυναμένης νὰ πραγματοποιηθῆ, ὡς ἐὰν ὑπόσχεταί τις νὰ πουλήσῃ ἀντὶ ἑνὸς παρᾶ χίλια πουλλιά, ἄπιαστα ὁμῶς.

¹ Λεξικογραφ. Δελτ. 6, 57.

χόρτασε τὸ μάτι του λεφτά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν κορεσθέντα εἰς τροφήν καὶ μὴ ζητοῦντα ἄλλην λέγεται καὶ ἡ παροῦσα φράσις δι' ἄνθρωπον, ὅστις ἀδιαφορεῖ πλέον διὰ τὴν ἀπόκτησιν χρημάτων, εἴτε διότι ἐπλούτησε καθ' ὑπερβολὴν εἴτε διότι ἱκανοποιήσας ὅλας τὰς ἀνάγκας του δὲν ἔχει τάσιν πρὸς πλεονεξίαν.

χρυσώνω τὸ χάπι, χρυσωμένο χάπι.

Μετάφρασις τῆς Γαλλικῆς φράσεως **dorer la pilule**. Φράσις τῶν λογίων εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν λέγων τις κάτι τὸ προσβλητικὸν προσπαθεῖ νὰ διατυπώσῃ αὐτὸ διὰ τρόπου περιφραστικοῦ καὶ λέξεων τοιούτων, ὥστε ὁ ἀκούων νὰ μὴ ἐννοήσῃ τὴν γινομένην προσβολήν. Ἀναλόγως καὶ **χρυσωμένο χάπι** ἐκ τοῦ **pilule dorée**. Ὡσὰν δηλονότι νὰ προσφέρῃ τις εἰς τὸν ἀσθενῆ φαρμακευτικὸν **χάπι** πικρὸν μὲν εἰς τὴν γεῦσιν, ἀλλὰ χρυσωμένον ἔξωθεν, ὥστε ἀπατώμενος ὁ ἀσθενὴς νὰ τὸ καταπίῃ εὐκόλα.

χτυπάω τὸ κεφάλι μου.

Ἡ μεταφορικὴ ἔννοια τῆς φράσεως, ἡ ὁποία εἶναι μεταμέλομαι, μετανοῶ οἰκτρῶς, κατόπιν ὁμως ἔορτῆς, προῆλθεν ἀπὸ τὴν κυριολεξίαν. Πραγματικὰ χτυπάει κανεὶς τὸ κεφάλι μὲ τὰ χέρια, ὅταν συναισθανθῇ τὸ μεγάλο λάθος ποῦ ἔκαμε. Λέγεται καὶ **χτυπάει τὸ κεφάλι 'ς τὸν τοῖχο** πρὸς ἔκφρασιν ἐσχάτης ἀπογνώσεως, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὴν τοιαύτην ἀπόπειραν αὐτοκτονίας.

χωματίλα μυρίζει.

Λέγεται ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἐτοιμοθανάτου. Καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον **χωματέαν μυρίζει**.

χωρὶς τουφέκι πάει 'ς τὸν πόλεμο.

Δι' ἄνθρωπον ἐπιχειροῦντα νὰ ἐκτελέσῃ ἔργον τεχνικὸν χωρὶς τὰ ἀπαραίτητα ἐργαλεῖα καὶ γενικώτερον ἐπιχειροῦντα τι ἄνευ τῆς διαθέσεως τῶν πρὸς ἐπιτυχίαν ἀπαραιτήτων μέσων.

χωρὶς ψυχή.

Ἡ φράσις λέγεται πρὸς δήλωσιν ἀνθρώπου ἀδρανοῦς, στερουμένου ζωτικότητος καὶ ἐνεργείας. Λέγεται καὶ γαλλιστὶ **homme sans âme**, ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ δὲν προῆλθεν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν.

χωροφύλακα δὲ θὰ σοῦ στείλω.

Χαριτολογία πρὸς πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδανείσαμεν χρήματα ἢ παρεχώρησαμεν πρᾶγμα τι πρὸς χοῆσιν. Δηλοῦμεν δι' αὐτῆς, ἂν ἐννοῆται κάμῃ ὁ ἴδιος ἐρώτησιν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀποδόσεως, ὅτι πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ μείνῃ ἡσυχος, διότι δὲν θὰ στείλωμεν ὄργανον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας διὰ νὰ ἀπαιτήσωμεν τὰ ὀφειλόμενα.

ψιλή.

Τὰ μικρᾶς ἀξίας μεταλλικὰ κέρματα λέγονται *ψιλὰ* ἢ περιληπτικῶς *ψιλικό*, οἷον *δὲν ἔχω ψιλὰ* ἢ *δὲν ἔχει ψιλικό* = ὑπάρχει παντελῆς ἔλλειψις χρημάτων. Ἡ δὲ φραστικὴ λέξις *ψιλή* λέγεται βραχυλογικῶς ἀντὶ τοῦ *πεντάρα ψιλή*. Συνώνυμος φράσις *πεντάρα τσακιστή*.

ψόφιου ἀλόγου πέταλα, ψευταλόγου πέταλα.

Ἄλογο πού ψοφάει συνήθως ἀπὸ γῆρας καὶ τὸ ἀπορρίπτει κανεὶς εἰς ρεματιάν, ὑποτίθεται ὅτι θὰ ἔχει καὶ τὰ πέταλα παρατριμμένα καὶ ἄνευ ἀξίας. Ἄρα δὲν ἔχει λόγους ὁ ἰδιοκτῆτης του νὰ τὰ ἀφαιρέσῃ. Ὅθεν ἡ φράσις *ψόφιου ἀλόγου πέταλα* = πρᾶγματα οὐδεμίαν ἔχοντα ἀξίαν.

Μονολεκτικῶς λέγεται καὶ *ψευταλόγου πέταλα* ἐκ τοῦ *ψόφιου ἀλόγου ψεύτικα πέταλα*, ὅπου τὸ *ψεύτικα* = ἄνευ ἀξίας, ἄχρηστα. Ἐγίνε μετὰστασις τῆς ἰδιότητος τοῦ *ψεύτικος* ἀπὸ τὸ *πέταλα* εἰς τὸ *ἄλογο*. Αἰτία τούτου τὸ ἀρκτικὸν γράμμα *ψ*.

ψυχὴ δὲν ἔχει ἀπάνω του ἢ μέσα του.

Δι' ἄνθρωπον καχεκτικὸν εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν, ὅστις μόλις δείχνει σημεῖα ζωῆς.

ψυχικὸς βρασμός.

Μὲ βράζον ὕδωρ καὶ μάλιστα κοχλάζον παρομοιάζεται ὁ σφοδρὸς θυμὸς, ὅστις ξεχειλίζει ἀπὸ τὴν κοχλάζουσαν ψυχὴν. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει ἡ φράσις *ψυχικὸς βρασμός*, εὐχρησθη συνήθως εἰς τὴν δικαστικὴν φρασεολογίαν. Δι' αὐτῆς δικαιολογεῖται κάπως ἔγκλημα ἀνθρώπου, ὅστις καταλαμβανόμενος ἀπὸ ἰσχυρὰν ἀγανάκτησιν δὲν δύναται νὰ συγκρατήσῃ ἑαυτὸν καὶ προβαίνει εἰς τὴν διάπραξιν ἐγκλήματος, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θὰ ἔκαμνεν ἐν ψυχικῇ ἠρεμίᾳ.

ὥρα με τὴν ὥρα.

Λέγομεν κοινῶς *με τὴν ὥρα* ἐννοοῦντες τὴν ἀκριβῶς καθωρισμένην ὥραν, οἷον *με τὴν ὥρα ἢ με τὴν ὥρα του ἤρθε* κττ. Ὁμοίως *ὥρα εἶναι νὰ ῥθῆ - νὰ φύγη*. Ἐκ συμφύρσεως τοῦ *ὥρα εἶναι* καὶ *με τὴν ὥρα* προῆλθεν ἡ φράσις *ὥρα με τὴν ὥρα* δηλοῦσα ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. Φυσικὸν ἦτο ἡ τοιαύτη ἔκφρασις νὰ ἐπεκταθῆ καὶ εἰς ἄλλα χρονικά ὀνόματα με τὴν ἐννοιαν τῆς χρονικῆς ἀκριβείας, μεθ' ἧς συμβαίνει τι ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος δηλουμένῳ χρόνῳ, οἷον *μέρα με τὴ μέρα τὸν περιμένουμε* = ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, *μῆνα με τὸ μῆνα* = ἀπὸ τὸν ἕνα μῆνα εἰς τὸν ἄλλον ἢ καὶ καθ' ἕκαστον μῆνα, *χρόνο με τὸ χρόνο πλησιάζουμε ἔς τὸν τάφο* κττ.

ὡς ἐδῶ καὶ μὴ παρέκει.

Ἐκφρασις δι' ἧς ἀπαγορεύεται εἰς κάποιον νὰ προχωρήσῃ πέραν ὀρισμένου σημείου τοπικοῦ. Μεταφορικῶς δὲ εὐχρηστεῖ ὡς φράσις, διὰ τῆς ὁποίας ἀφαιροῦμεν ἀπὸ κάποιον τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν νὰ πράττῃ ἢ νὰ ὀμιλῇ κατὰ βούλησιν ὅσην ὥραν θέλει. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη κρίνεται πάντοτε ὡς ἀπόλυτη καὶ ἀνεπίδεκτη οἰασδήποτε ἀμφισβητήσεως ἢ συζητήσεως. Τίθεται κατὰ τὸ ἄλλως λεγόμενον *τελεῖα καὶ παῦλα*.

ὡς ἐδῶ με φέρνει!

Ὁ λέγων τὴν φράσιν εἰς δήλωσιν ἐσχάτης ἀγανακτήσεως κάμνει ἀπαραιτήτως καὶ μίαν κίνησιν τῆς χειρὸς πρὸς τὸν λαιμὸν ὑποκάτω τῆς σιαγόνας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου φανερῶνει ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μισητὸν πρόσωπον με τὴν κακὴν διαγωγὴν καὶ τοὺς ἀνυποφόρους τρόπους, ἀλλὰ καὶ τὰς καταφόρους ἀδικίας του, τὸν φέρνει ἕως τὸν λαιμὸν, τοῦτέστιν ἕως τὸ σημεῖον τῆς πνιγμονῆς διὰ στραγγαλισμοῦ. Εἶναι φράσις βραχυλογικὴ δηλοῦσα στενοχωρίαν μέχρι ἐσχάτου σημείου τῆς ὑπομονῆς καὶ ἀνοχῆς, ἡ ὁποία ἐξαντλεῖται πλέον.

ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε!

Ἐπὶ πράγματος προκαλοῦντος θαυμασμὸν διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον του. Εἶναι φράσις τῆς λογίας χρήσεως ἀπὸ τὴν Γραφικὴν ρῆσιν «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹.

¹ Ψαλμ 103, 26.

ὡς ποῦ θὰ πάη ἡ δουλειά;

Ἔργον τὸ ὁποῖον δὲν συντελεῖται ἐγκαίρως, ἀλλὰ παρατείνεται ἐπ' ἀόριστον, παρομοιάζεται κατὰ προσωποποίησιν πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις προχωρεῖ εἰς δρόμον, δὲν γνωρίζει ὅμως πότε θὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα. Καὶ ὅπως δυσφορεῖ αὐτὸς διὰ τὴν παράτασιν τῆς ὁδοιπορίας, οὕτως ἀδημονεῖ καὶ ἄνθρωπος, ὅστις μὴ βλέπων τὴν συντέλεσιν ὑποθέσεως, ἢ ὁποία τὸν ἐνδιαφέρει ἔστω καὶ κατ' ἀνάγκην, κουράζεται καὶ χάνει τὴν ὑπομονὴν του. Λέγεται καὶ *ὡς ποῦ θὰ τραυήξῃ ἡ δουλειά;*

ὥσπου νὰ πῆς κρεμμύδι.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἔργον τάχιστα συντελούμενον, ἀπαιτοῦν χρόνον ὅσον καὶ ἡ ἐκφορὰ τῆς λέξεως *κρεμμύδι*. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν νοεῖται ὡς ἔχουσα μόνη τὴν ιδιότητα τῆς ταχίστης ἐκφορᾶς, ὑποθέτω ὅτι ἡ φράσις προῆλθεν ἀπὸ ἀνέκδοτον ἢ παραμῦθι ἄγνωστον εἰς ἐμέ. Ἡ ἢμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὅλως τυχαία ἢ χρῆσις τῆς λέξεως, καθὼς τυχαία εἶναι καὶ ἄλλων, οἷον *ὥσπου νὰ πῆς κύμινο, ὥσπου νὰ πῆς μηδέν, τρία, πέντε* κττ. Ὅλαι αὐταὶ αἱ φράσεις εἶναι ταυτόσημοι.

ὥσπου νὰ σηκώσῃ τὸ ἓνα πόδι, τ' ἄλλο τὸ τρώει ὁ λύκος.

Δι' ἄνθρωπον λίαν βραδὺν εἰς τὸ βάδισμα καὶ εἰς τὰ κινήσεις του ἐν γένει. Οὗτος εἰς περιπτώσιν ἐπιθέσεως λύκου δὲν ἔχει ἐλπίδα νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Μὲ τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν σειρὰν τῶν *φρασεολογικῶν* θέτομεν τέρμα εἰς τὴν ἀπασχόλησίν μας εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν γλωσσικῶν ἐρευνῶν, ὅχι διότι ἐξηντήθη τὸ ὑλικόν, ἀλλὰ τοῦναντίον, διότι εἶναι τοῦτο ἀνεξάντητον. Τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου καταλείπομεν εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς.

Ἐνταῦθα δίκαιον εἶναι ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὸ ἐξῆς. Ὅτι πολλὰς φράσεις καὶ φραστικὰς λέξεις καὶ τῶν τεσσάρων σειρῶν κατεγράψαμεν κατὰ προφορικὴν ἀνακοίνωσιν τῆς δ. Εὐφημίας Ἀργυροῦ. Εἰς τὴν ἰδίαν ὀφείλεται καὶ ἡ ἀπόδοσις τῆς ἀκριβοῦς σημασιολογικῆς χρήσεως πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΦΡΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΛΕΞΕΩΝ

Ἐπιγραφὴ ἑξ ἑξῆς πινάξ ὄλων τῶν φράσεων καὶ λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τοὺς τέσσαρας συνεχεῖς τόμους 4ον, 5ον, 6ον καὶ 7ον τοῦ Λεξικογραφικοῦ Δελτίου. Αἱ παραπομπαὶ γίνονται εἰς ἀριθμὸν τόμου καὶ σελίδος.

Α	
ἀβρόχοις ποσὶ 6, 3.	ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε 6, 59.
ἀγαπάει ἢ πεθερὰ 6, 4.	ἄλλη παράγραφος 7, 6.
ἀγάπα τὸ φίλο σου μὲ τὰ ἐλαττώματά του 7, 3.	ἄλλοίμονο 7, 6.
ἀγγίζω ἔς τὸ ὁμοούσιο 6, 41.	ἄλλοι πού τό 'χ' ἢ κούτρα του νὰ κατεβάζη ψεῖρες 6, 59.
ἀγιασμένα τὰ χώματά του! 7, 4.	ἄλλοι ἔς τὸ νιὸ πού δέρνεται, ἔς τὸ γέρο πού κοιμάται 7, 7.
ἀγοράζω καὶ δὲν πουλάω 7, 4.	ἄλλοι ἔς τὸν νιὸ τὸν ἄυπνο, τὸ γέρο τὸν ὑπνιάρι 7, 7.
ἀγοράζω μὲ τὴ βούλλα 4, 100.	ἄλλος τ' ὄνομα κι ἄλλος τὴ χάρι 5, 3.
ἀγόρασε τὸν κοῦκο γι' ἀηδόνι 7, 173.	ἄλλοῦ αὐτά! 7, 7.
ἀγρὸν ἠγόρασε 7, 4.	ἄλλοῦ νὰ τὰ πουλᾶς αὐτά! 7, 7.
ἀγύριστο κεφάλι 7, 172.	ἄλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια 5, 3.
ἀδειάζω τὴ γωνιά 4, 93.	ἄλλοῦ ὁ παπᾶς κι ἄλλοῦ τὰ ράσα του 5, 3.
ἀδόξαστος 5, 44.	ἄλλοῦ τὰ κακαρίσματα κι ἄλλοῦ γεννᾶν οἱ κόττες 7, 7.
αἷμα στάζουν τὰ μάγουλά του 7, 148.	ἄλλοῦ τ' ὄνειρο καὶ ἄλλοῦ τὸ θᾶμα 7, 7.
αἱ μωραὶ παρθένοι 7, 4.	ἄμ' δέ! 4, 94.
αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν 7, 4.	ἄμε κατὰ Καπερναοῦμ! 4, 114.
ἀκόμα δὲν τὸν εἶδαμε καὶ Γιάννη τὸν βγάλαμε 7, 5.	ἄμε ἔς τὴν ὀργή! 7, 8.
ἄκουσα τὴ σφυριά 5, 52.	ἄμε ἔς τὸ διάβολο! 7, 8.
ἄκουσε τὰ σκολιανά του 5, 48.	ἀμόλα μελάνι 5, 4.
ἄκουσε τὴν ἀπανταχοῦσα του 5, 46.	ἀνατριχιάζω, ἀνατριχῶ 5, 35.
ἄκουσε τὸν ἐξάψαλμό του 4, 100 καὶ 5, 48.	ἀναψε καὶ κόρωσε 7, 8.
ἀκούω καμπανιᾶς 5, 52.	ἂν δὲ βαριέται 7, 8.
ἄκρες μέσες 7, 5.	ἂν δὲν κλάψη τὸ μωρό, βυζὶ δὲν τοῦ δίνουν 7, 8.
ἄκριβὰ τὴν πλήρωσε 7, 5.	ἂν δὲν παινέση ὁ νοικοκύρης τὸ σπίτι του, θὰ πέση νὰ τὸν πλακώση 7, 8.
ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει 7, 6.	ἂν δὲν ταιριάξαμε, δὲ θὰ συμπεθεριάξαμε 7, 9.
ἄλλαξε ὁ Μανολίδς κ' ἔβαλε τὸ ροῦχο του ἀλλιῶς 7, 6.	ἀνεβαίνω ἔς τὸν οὐρανὸ ἢ ἔς τὰ οὐράνια 6, 4.
ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης 6, 74.	

- ανέβηκε ἔς τὰ οὐράνια 6, 4.
 ανέβηκε ἔς τὴν ἀπάνω σκάλα 6, 4.
 ἂν ἔκαναν ὅλες οἱ μέλισσες μέλι, θὰ ἔκανα
 κ' ἐγὼ κουβέλι 7, 9.
 ἄνθρακες ὁ θησαυρὸς 7, 9.
 ἄνθρωπος τῆς κρεμάλας 4, 95.
 ἄνθρωπος τῆς πέννας 4, 94.
 ἄνθρωπος τοῦ σκοινοῦ καὶ τοῦπαλουκιοῦ 4, 95.
 ἀνοίγω τὰ χαρτιά μου 4, 115.
 ἀνοίγω τὸ στόμα 7, 9.
 ἀνοιξαν τὸ σκόρδα του 5, 4.
 ἀνοιξε ἡ γῆ καὶ τὸν κατάπιε 7, 9.
 ἀνοιξε ἡ τύχη μου 5, 18.
 ἀνοιξε τὸ κλαρί του 5, 4.
 ἀντίθεος 5, 44.
 ἀντὶ νὰ δέρνη τὸ γαίδαρο, δέρνει τὸ σα-
 μάρι 7, 10.
 ἀντὶ πινακίου φακῆς 7, 10.
 ἀντὶ τοῦ μάννα χολῆ 5, 4.
 ἂν τοῦ δώσης ἀπ' τὸ ἕνα μάγουλο, σκάει
 τ' ἄλλο 7, 10.
 ἄντρας μέσ' ἔς τὸ σπίτι, διάβολος ἔς τὴ γω-
 νιά 7, 10.
 ἄντρας μὲ τὴν πέννα 4, 94.
 ἄνω ποταμῶν 7, 10.
 ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ 6, 59.
 ἀπάντησι πλερωμένη 7, 11.
 ἀπέξω κούκλα κι ἀπομέσα πανούκλα 7, 11.
 ἀπέξω μπέλα μπέλα | κι ἀπομέσα κατσιβέλα
 7, 11.
 ἄπιστος Θωμᾶς 7, 11.
 ἀπλώνω τὸ χέρι 7, 11.
 ἀπὸ δῆμαρχος κλητῆρας 6, 59.
 ἀποδιοπομπαῖος τράγος 7, 102.
 ἀποδῶ τὸν εἶχε, ἀποκεῖ τὸν εἶχε 7, 12.
 ἀποθανέντω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύ-
 λων 7, 12.
 ἀποκεῖ πού ἤρθε 7, 12.
 ἀπὸ κούνια 7, 12.
 ἀπολωλὸς πρόβατον 4, 115.
 ἀπομπρὸς φίλος | κι ἀποπίσω σκύλλος 7, 12.
 ἀπὸ μυλωνᾶς δεσπότης 6, 19.
 ἀπὸ πίτα πού δὲ θὰ φάς, τί σὲ μέλη κι ἂν
 καῖ ; 7, 13.
 ἀποποῦ βαστάει ἡ σκούφια του 7, 13.
 ἀποποῦ κι ὡς ποῦ ; 6, 59.
 ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι 7, 13.
 ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή 7, 13.
 ἀπὸ τὰ μικρὰ 4, 95.
 ἀπὸ τ' ἀφτὶ καὶ ἔς τὸ δάσκαλο 5, 4.
 ἀπὸ τὴν ἀνάποδη 4, 96.
 ἀπὸ τὴν καλὴ 4, 96.
 ἀποτινάσσω τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν μου
 6, 74.
 ἀπὸ τὸν Ἄννα ἔς τὸν Καϊάφα 5, 5.
 ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀβραάμ 4, 101.
 ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν 4, 101.
 ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Νῶε 4, 101.
 ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ ἔς τοῦ Θεοῦ τ' ἀφτὶ
 6, 5.
 ἀπὸ τοὺς θυμωμένους διάφορο 7, 13.
 ἀπὸ χέρι σὲ χέρι 7, 13.
 ἀπ' τὰ γεννοφάσκια 7, 14.
 ἀπ' τὰ Γκράβαρα κατέβηκε 7, 14.
 ἀπ' τὰ μετρημένα τρώει ὁ λύκος 7, 14.
 ἀπ' τὴ λεχῶνα ὡς τὴ μαμμὴ χάθηκε τὸ παι-
 δι 7, 14.
 ἀπ' τὴ μιὰ μέρα ὡς τὴν ἄλλη 7, 14.
 ἀπ' τὴν κοιλιὰ τῆς μάννας 7, 14.
 ἀπ' τὴν πολλὴ ἀγάπη ξεχνᾶω τὸ ὄνομά του
 6, 60.
 ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς 7, 15.
 Ἀρμένικο πεῖσμα 7, 15.
 ἄρον ἄρον 4, 101.
 ἀρπάζω ἀπὸ τὰ μοῦτρα 5, 5.
 ἄρρωστος τοῦ θανατᾶ 7, 15.
 ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι 7, 15.
 ἀρχηγοῦ παρόντος πᾶσα ἀρχὴ παυσάσθω
 7, 15.
 ἀρχίζει τὸ μάγγανο, τὸ μαγγανοπήγαδο 4, 96.
 ἀσθενῆς καὶ ὀδοιπόρος νόμον οὐκ ἔχουσι
 6, 75.
 ἄς μὲ λένε βοῖβοδῖνα | κι ἄς ψοφῶ ἀπὸ τὴν
 πεῖνα 7, 15.

ἄς μὲ λένε σουμπασίνα | κι ἄς ψοφῶ ἀπὸ
πεινά 7, 15.

ἄς ὄψεται, ἄς ὄψονται 4, 100.

ἄς πάη και τὸ παλιάμπτελο 6, 5.

ἄς τὰ βλέπη, ἄς τὰ βλέπουν 4, 100.

αὐξάνεσθε και πληθύνεσθε 7, 16.

αὐτὰ ποὺ λές 7, 16.

αὐτὴ ἢ ἀρρώστια εἶναι Θεὸς φυλάξη! 6, 6.

αὐτὸ ἀποτελεῖ ἢ εἶναι ἄλλη ἱστορία, ἄλλη
ὑπόθεσι, ἄλλο ζήτημα 7, 16.

αὐτὸ μᾶς ἔλειπε 6, 5 και 7, 16.

αὐτὸ νὰ λέγεται 7, 16.

αὐτὸς εἶναι, Θεέ μου, φύλαγε! Θεὸς φυλάξη!
6, 5.

αὐτὸς εἶναι κι ἄλλος δὲν εἶναι 6, 6.

αὐτὸς ἔλειπε! 7, 16.

ἄφες αὐτοῖς 7, 17.

ἄφεις αἵμαρτιῶν 7, 17.

ἄφώνηταί σοι αἱ ἁμαρτίαι 7, 17.

ἀφίνει τὸ γάμο και πάει γιὰ πουρνάρια 7, 17.

ἀφίνω 'ς τὸν τόπο 6, 6.

ἀφίνω τὰ πράματα νὰ κυλήσουν μόνα τους
7, 17.

ἀφοῦ οἱ πέτρες κυλοῦνε, οἱ βόλοι τί νὰ
ποῦνε; 6, 60.

ἄχαρα κοντὰ 'ς τὴ φωτιά 7, 18.

ἄψε σβῆσε 7, 18.

B

βάζει τὸ δάχτυλό του 4, 96.

βάζω βούλλα 4, 99.

βάζω εὐλογητὸ 5, 5.

βάζω θηλειὰ 7, 18.

βάζω κάτω τὴν οὐρά 4, 97.

βάζω λυτούς και δεμένους 5, 5.

βάζω μέσα 5, 6.

βάζω νερό 'ς τὸ κρασί μου 4, 97.

βάζω πλώρη 7, 18.

βάζω 'ς τὰ σκέλια τὴν οὐρά 4, 97.

βάζω 'ς τὰ σιενὰ 5, 9.

βάζω 'ς τὸ μυαλό μου 7, 18.

βάζω 'ς τὸ νοῦ μου 7, 18.

βάζω 'ς τὸν τοῖχο 7, 19.

βάζω 'ς τὸ ράφι 5, 6.

βάζω 'ς τὸ χρονοντούλαπο 5, 6.

βάζω τὰ γυαλιὰ μου 5, 44.

βάζω τὰ δυνατὰ μου 7, 19.

βάζω τὰ δυὸ του πόδια σ' ἓνα παπούτσι 5, 9.

βάζω τὰ πόδια 'ς τοὺς ὤμους 5, 40.

βάζω τὴν κουλούρα 6, 6.

βάζω τὴν οὐρά μου 4, 96.

βάζω τὸ κεφάλι κάτω 5, 7.

βάζω τὸ κεφάλι μου 7, 19.

βάζω τὸν τρελλὸ νὰ βγάλῃ τὰ κάστανα ἀπ' τὴ
φωτιά 7, 19.

βάζω τὸν τρελλὸ νὰ βγάλῃ τὸ φίδι ἀπ' τὴν
τρῦκα 7, 19.

βάζω τὸ χέρι 'ς τὴν καρδιά 7, 19.

βάζω τὸ χέρι 'ς τὸ βαγγέλιο 7, 19.

βάζω φιτίλια, φιτιλιές, σπιουნიές 7, 20.

βάλε κόσκινο 'ς τὸ πρόσωπο 7, 20.

βάλε μὲ τὸ νοῦ σου 7, 20.

βάλ' του εἰγανη 6, 6 και 25.

βαράω 'ς τὸ σταυρὸ 4, 97.

βαρειά εἶναι ἢ καλογερική 6, 7.

βάρεσε διάλυσι 7, 20.

βάρεσε διάννα 7, 20.

βαστάει τὴν ψυχὴ μὲ τὰ δόντια 4, 97.

βαστάει τὸν πάπα ἀπ' τὰ γένεια 7, 21.

βαστάει ψηλὴ μύτη 6, 15.

βαστῶ, κρατῶ μὲ τὰ δόντια 4, 97.

βαστῶ, κρατῶ τὴ θέσι μου 5, 7.

βαστῶ, κρατῶ, φυλάω πισινή 5, 7.

βαστῶ, κρατῶ χαραχτήρα 5, 8.

βαστῶ τὰ γκέμια καλὰ 5, 7.

βαστῶ τιμόνι 5, 8.

βαστῶ τὸ λύκο ἀπ' τὴν οὐρά 7, 22.

βγάζω ἀπ' τὸ μυαλό μου 7, 18.

βγάζω ἀπ' τὸ νοῦ μου 7, 18.

βγάζω 'ς τὰ φόρα ἢ 'ς τὴ φόρα 6, 7.

βγάζω τὰ κάστανα ἀπ' τὴ φωτιά 5, 8.

βγάζω τὴν οὐρά μου 4, 96.

βγάζω τὸ καρβέλι 7, 21.

- βγάζω τὸν ἐπιούσιο 6, 7.
- βγαίνει ἀπὸν ἀπάνω 5, 9.
- βγαίνει ἀπ' τὰ ὄρια 7, 21.
- βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια 7, 21.
- βγαίνει ἔξω ἀπ' τὰ ρούχα του 6, 60.
- βγαίνει τὸ κολόκουρο 7, 21.
- βγαίνω 'ς τὰ φόρα ἢ 'ς τὴ φόρα 6, 7.
- βγαίνω 'ς τὴν τρυφερίτσα 4, 98.
- βγαίνω 'ς τὸ κλαρί 5, 9.
- βγάλε τὴ σκούφια σου καὶ χτύπα με 7, 23.
- βγάλε τὸν περιδρομο 5, 31.
- βγῆκε μονοκούκι 6, 25.
- βλέπω ἀφ' ὑψηλοῦ 7, 23.
- βλέπω τὰ στενά 5, 9.
- βλέπω τὸν οὐρανὸ σφροντύλι 6, 7.
- βούλλα 4, 99.
- βουλλώνω 4, 100.
- βουλλώνω στόματα ἢ τρυπες 6, 8.
- βράζει 'ς τὸ ζουμί του 7, 23.
- βράζει τὸ καζάνι 5, 9.
- βρασμὸς ψυχικὸς 7, 190.
- βράχηκα ὡς τὸ κόκκαλο 4, 128.
- βρεῖ καλέ μου, βρεῖ χρυσέ μου! 7, 24.
- βρέχει τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
- βρῆκε ἄγιο νὰ κἀνὴ τὸ σταυρό του 7, 24.
- βρῆκε ὁ Φίλιππος τὸ Ναθαναήλ 6, 60.
- βρῆκε πολλὰ κορόιδα 7, 24.
- βρῆκε τὸ δάσκαλό του, τὸ μάστορή του 5, 10.
- βρίζονται τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
- βρικόλακας 5, 30.
- βρίσκεται σὲ καλὰ χέρια 7, 24.
- βρίσκομαι 'ς τὰ παννιά 7, 24.
- βρίσκονται 'ς τὰ μαχαίρια 4, 117.
- βρίσκω τὴν ἀδύνατή του φλέβα 6, 8.
- βρίσκω τὴν πόρτα ἀνοιχτή, κλειστή 7, 131.
- βρίσκω τὴ φλέβα του 6, 8.
- βρίσκω τὸ σφυγμὸ του 6, 8.
- βροντᾶ ἢ τσέπη 5, 10.
- βρωμάει μπαρούτι 5, 10.
- βρωμάει παλαμῦδα 5, 10.
- βρώμικο ψάρι ἀγαπάει ἢ ῥίγανη 6, 24¹.

¹ Νεωτέρω μελέτη μ' ἐπεισεν διὰ εἶναι ὄρθο-

Γ

- γαῖα πυρὶ μειχθήτω 6, 75.
- γαῖδούρι ξεσαμάρωτο ἢ ξέστρωτο 7, 24.
- γελᾷ καὶ τὸ παρδαλὸ κατοίκι 7, 25.
- γελᾷ κάτω ἀπὸ τὰ μουστάκια του, γελᾷν καὶ τὰ μουστάκια του, γελᾷν καὶ τ' ἀφτιά του 6, 75.
- γελῶ 6, 39.
- γενεαὶ δεκατέσσαρες 4, 100-102.
- γενηθήτω τὸ θέλημά σου ἢ γενηθήτω καθὼς θέλεις 7, 25.
- γέννησέ με κι ἂν δὲ σοῦ μοιάσω φτύσε με 7, 25.
- γερός πόντος 4, 103.
- γῆν ὀρῶμεν 7, 25.
- γῆς Μαδιάμ 6, 40 καὶ 61.
- γῆ τῆς ἐπαγγελίας 7, 155.
- γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί 7, 25.
- γιὰ νὰ 'χουμε καλὸ ρώτημα 7, 26.
- γιὰ τοῖς ἁμαρτίες μου ἦτανε 7, 26.
- γιὰ ψύλλου πήδημα 6, 8.
- γίνεται τὸ κεφάλι μου καζάνι 5, 10.
- γίνεται τὸ μυαλό μου κουρκούτι 5, 32.
- γίνομαι βαπόρι 7, 26.
- γίνομαι ἔξω φρενῶν 7, 26.
- γίνομαι θέατρο 7, 26.
- γίνομαι καπνὸς 6, 61.
- γίνομαι λαγὸς 7, 27.
- γίνομαι Λούης 4, 103.
- γίνομαι μπαρούτι 5, 10.
- γίνομαι ξεφτέρι 5, 41.
- γίνομαι περδίκι 4, 103.
- γίνομαι φούρκα 5, 41.
- γινόμαστε ἀπὸ δυὸ χωριά 5, 11.
- γίνου καλὰ γιὰ νὰ μὴν εἶσαι ἄρρωστος 7, 27.
- γιὸς ἴδιος κι ὀλόφτυστος ὁ πατέρας 7, 27.
- γιὸς τῆς μάννας του, τοῦ μπαμπᾶ του 7, 27.
- Γκραβαρίτης, Γκραβαρίτικο κεφάλι 7, 27.
- γλωσσοτρῶγω 6, 30.

τέρα ἢ γραφή διὰ τοῦ ω τοῦ βρώμα, βρώμας, βρωμῶ καὶ ὄλων τῶν παραγῶγων ἀντὶ βρωμῶ, βρώμα κτλ.

γνωστός ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεὸς 7, 28.
 γνωστός τῷ ἀρχιερεὶ 7, 28.
 Γολγοθᾶς 7, 28.
 Γομορρίτης 6, 39.
 γράφω ἕς τὸ μαυροπίνακα 7, 28.
 γρουσουζης 6, 17.
 γυρεύει ψύλλους ἕς τ' ἄχρα 6, 9.
 γυρίζω σὰν τὴν ἄδικη κατάρα 5, 11.
 γύρισαν τὰ μάτια του σὰν σφοντύλι 6, 8.

Δ

δάγκωσε τὴ γλῶσσα σου! 6, 29.
 δάγκωσε τὴ λαμαρίνα 7, 29.
 δάκρυα κροκοδείλου ἢ κροκοδείλεια 7, 24.
 δανεικά τὰ κουλούρια ἕς τὸ γάμο 7, 29.
 δάσκαλε ποὺ δίδασκες καὶ νόμο δὲν ἐκρά-
 τεις 7, 29.
 δὲ βάζει ἕς τὸ σπίτι του ἄνθρωπο 7, 29.
 δὲ βλέπει πέρα ἀπ' τὴ μύτη του 7, 30.
 δὲ βλέπει τὴ μύτη του 7, 30.
 δὲ γνωρίζει ὁ σκύλλος τὸν ἀφέντη του 7, 30.
 δὲ δοξάζεις; 7, 30.
 δὲ θὰ τὸ φάς! 7, 30.
 δὲ θέλω νὰ τὸν δῶ ἕς τὰ μάτια μου 7, 32.
 δεινὸν τὸ γῆρας, οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον 7, 30.
 δεκάρικος λόγος 4, 103.
 δὲ λείπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή 7, 31.
 δὲ λέω! 5, 12.
 δὲν εἴμαστε καλά! 7, 31.
 δὲν εἶναι γιὰ τὰ δόντια του 6, 9.
 δὲν εἶναι μὲ τὰ καλά του 5, 14.
 δὲν εἶναι ἕς τὰ καλά του 5, 14.
 δὲν εἶναι χρυσάφι κάθε πρᾶμα ποὺ γυαλί-
 ζει 6, 9.
 δὲν ἔμεινε λίθος ἐπὶ λίθον 6, 61.
 δὲν ἔχει ἄλλη ἢ δευτέρα κουβέντα 7, 31.
 δὲν ἔχει Θεὸ 5, 12.
 δὲν ἔχει οὔτε ὄσιο οὔτε ἱερό 7, 31.
 δὲν ἔχει πίστι 5, 12.
 δὲν ἔχει πρόσωπο 7, 31.
 δὲν ἔχει ἕς τὸν ἥλιο μοῖρα 5, 12 καὶ 47.
 δὲν ἔχει τὸ Θεό του 5, 12.
 δὲν ἔχω μάτια νὰ τὸν δῶ 7, 32.
 δὲ θέλω νὰ τὸν δῶ ἕς τὰ μάτια μου 7, 32.
 δὲν ἰδρώνει τ' ἀπὸ μου 4, 103.
 δὲν ἰδρώνω 4, 103.
 δὲν καταλαβαίνει τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας
 του 7, 151.
 δὲν κλαίω ποὺ δὲν πεθαίνω, γιατί ὄσο γε-
 νῶ μαθαίνω 7, 32.
 δὲ νοιώθει τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας του
 7, 151.
 δὲν παίρνει πιά νερό 4, 104.
 δὲν πιάνει χαρτωσιά 5, 12.
 δὲν τὸ κουνάει 6, 9.
 δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ χλωρὸ κλαρί 5, 12.
 δὲν τὸ τρώει τέτοιο κουφέτο 7, 32.
 δὲν τὸ τρώω τέτοιο χάπι 7, 32.
 δένω κόμπο 4, 104.
 δένω μαντήλι 4, 104.
 δένω τὰ σκυλλιά μὲ τὰ λουκάνικα 6, 20.
 δέρνονται τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
 δὲ σ' ἀγαπάει ἢ πεθερὰ σου 6, 4.
 δὲ σὲ θέλουν ἕς τὸ χωριό! —ποῦ ἔναι τοῦ
 παπᾶ τὸ σπίτι; 7, 32.
 δὲ σφάξανε 7, 33.
 δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμὸν 7, 33.
 δὲ χαρίζει κάστανα 7, 33.
 διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων 5, 13.
 διήλθε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου 7, 33.
 δίκαιοι καὶ ἄδικοι 7, 34.
 δίνει καὶ παίρνει 6, 9.
 δίνω ξύλο ἢ ξυλιές 6, 10.
 δίνω ἕς τὰ νεῦρα 6, 10.
 δίνω συχωροχάρτι 5, 13.
 δίνω τὴ χαριστικὴ βολή 7, 188.
 δίνω τὸ λόγο μου 7, 34.
 δίνω τόπο τῆς ὀργῆς 6, 10.
 διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον
 καταπίνοντες 6, 61.
 δόξα σοι ὁ Θεός! 7, 34.
 δουλειὰ δὲν εἴχαμε καὶ δουλειὰ βρήκαμε 7, 34.
 δουλειὰ τοῦ ποδαριοῦ 7, 35.
 δουλεύει κοντὰ σ' ἓνα τεμπέλη 7, 35.

δουλεύει σάν εἴλωτας 7, 35.
 δουλεύω τὴν ὑπόθεσι 6, 49.
 δουλεύω τὸν δεῖνα 6, 49.
 δρόμο παίρνω, δρόμο ἀφίνω 7, 35.
 δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα 7, 35.
 δύο μέτρα καὶ δύο σταθμὰ 7, 35.
 δώδεκα Ἀπόστολοι, ὁ καθένας μὲ τὸ πόνου
 του 6, 75.
 δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε 7, 36.
 δῶσ' του δῶσ' του 7, 36.

Ε

ἐβγαῖτε ἐσεῖς οἱ πεθαμένοι νὰ μποῦμε ἐμεῖς
 οἱ ζωντανοὶ 7, 36.
 ἐγὼ τὸ εἶπα τῆς γάτας μου κ' ἡ γάτα τῆς
 οὐρᾶς τῆς 7, 36.
 ἐγὼ τὸ εἶπα τοῦ σκύλλου μου κι ὁ σκύλλος
 τῆς οὐρᾶς του 7, 36.
 ἐδῶ εἶσαι κ' ἐδῶ εἶμαι 5, 13.
 ἐδῶ πατάει κ' ἐκεῖ βρίσκεται 7, 37.
 ἐδῶ πού τὰ λέμε 7, 37.
 ἐδῶ σὲ θέλω 5, 13.
 εἶμαι γιὰ νὰ εἶμαι 6, 10.
 εἶμαι μὲ καταβασμένα μοῦτρα 5, 19.
 εἶμαι παρὰ πέντε 6, 11.
 εἶμαι πού εἶμαι 6, 12.
 εἶμαι 'ς τὰ καλά μου 6, 11.
 εἶμαι 'ς τὰ παννιὰ 7, 24.
 εἶμαι 'ς τὰ σύγκαλά μου 6, 11.
 εἶμαι 'ς τὸν πρῶτο λύκο 7, 37.
 εἶμαι φούρκα 5, 41.
 εἶναι ἄγγελος 6, 76.
 εἶναι βίδα 5, 13.
 εἶναι γιὰ δέσιμο 4, 104.
 εἶναι γιὰ διάβασμα 4, 104.
 εἶναι γιὰ τὰ δόντια του; 6, 9.
 εἶναι γιὰ τὰ θυμαρία ἢ τὰ θυμαράκια 4, 104.
 εἶναι γιὰ τὰ πανηγύρια 4, 104.
 εἶναι γιὰ τὰ σίδερα 4, 104.
 εἶναι γιὰ τὸ σκοινὶ καὶ τὸ παλούκι 4, 95.
 εἶναι γιὰ τοῦ διαβόλου τὸ κατάστιχο 7, 37.
 εἶναι ἓνα κουμάσι! 7, 37.

εἶναι ἔξω φρενῶν 7, 26.
 εἶναι κι ἂν εἶναι 6, 12.
 εἶναι μέλι γάλα 4, 104.
 εἶναι μὲ τὰ καλά του 5, 14.
 εἶναι μὲ τὴν ψυχὴ 'ς τὰ δόντια 4, 97.
 εἶναι μὲ τὸ βασιλιᾶ γενιὰ 7, 38.
 εἶναι μιὰ ζωγραφία 6, 76.
 εἶναι ντυμένος 'ς τὸ μαλλί, 'ς τὸ μετάξι 4, 94.
 εἶναι ξεσκολισμένος 4, 105.
 εἶναι πίσω, προχωρημένος 7, 38.
 εἶναι πρώτης 5, 14.
 εἶναι σὲ καλά χέρια 7, 24.
 εἶναι σπίδα 5, 41.
 εἶναι σπέρτο μοναχὸ 5, 41.
 εἶναι 'ς τὰ καλά του 5, 14.
 εἶναι 'ς τὰ καλά του φεγγάρια 5, 14.
 εἶναι 'ς τὰ μαχαίρια 4, 117.
 εἶναι 'ς τὰ μέσα καὶ 'ς τὰ ἔξω 5, 14.
 εἶναι 'ς τὰ νεῦρα του 7, 38.
 εἶναι 'ς τὰ σωστά του 5, 14.
 εἶναι 'ς τὰ φεγγάρια του 5, 14.
 εἶναι 'ς τὴν ἀπάνω σκάλα 6, 4.
 εἶναι 'ς τὴν πέννα 4, 94.
 εἶναι 'ς τὴν τράχα 4, 94.
 εἶναι 'ς τοῖς κακὲς του, 'ς τοῖς καλὲς του
 4, 105.
 εἶναι 'ς τὸν πρῶτο 7, 54.
 εἶναι 'ς τὸ χέρι μου 7, 38.
 εἶναι 'ς τοὺς διαβόλους του 7, 38.
 εἶναι τὸ τσιράκι του 7, 39.
 εἶναι τοῦ θανατᾶ 7, 15.
 εἶναι φτωχὸ τ' ἀρνί, ἀλλ' ἔχει πλατειά οὐρὰ
 6, 12.
 εἶναι φωτιά 5, 41.
 εἶναι ψηλομύτης 6, 14.
 εἶπα τὴν τελευταία λέξι 7, 81.
 εἶπε ὁ διάβολος καὶ γεννήθηκε 7, 39.
 εἶπον καὶ ἐλάλησα 7, 39.
 εἰς εὐρεῖαν, εἰς μεγάλην κλίμακα 7, 40.
 εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα 7, 40.
 εἶχε δὲν εἶχε 4, 105.
 ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη 7, 40.

- ἐκ γενετῆς 7, 40.
 ἐκεῖνος πού πνίγεται ἀπό τὰ μαλλιά του πιάνεται 7, 41.
 ἐκεῖ πού εἶσαι ἡμουνα, ἐδῶ πού εἶμαι θά ῥθῆς 7, 41.
 ἐκ κοιλίας μητρὸς 7, 41.
 ἐκ Ναζαρετ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; 7, 41.
 ἔλαιον εἰς τὴν πυράν 7, 79.
 ἔλατε γνωστικοὶ νὰ φάτε τοῦ τρελλοῦ τὸ βιὸς 6, 12.
 ἔλατε τρελλοὶ νὰ φάτε τοῦ γνωστικοῦ τὸ βιὸς 6, 12.
 ἔλεγα δὰ ἰ 7, 41.
 ἐμένα μου ἀρέσει, ἐσένα σοῦ περισσεύει 7, 42.
 ἐμένα μου λές ἰ 7, 42.
 ἔμπα μέσα καὶ βολέψου, ἔβγα ἔξω καὶ πομπέψου 7, 42.
 ἔμπορος τοῦ ποδαριοῦ 7, 35.
 ἔνα κανένα 7, 42.
 ἔνας εἶναι ὁ Βέης 5, 15.
 ἔνας κ' ἔνας 5, 15.
 ἔνας κοῦκος δὲ φέρνει τὴν ἀνοιξι 7, 42.
 ἔνας κοῦκος, τρεῖς κι ὁ κοῦκος 7, 43.
 ἔνας λόγος εἶναι κι αὐτός 7, 43.
 ἔνας λόγος παραπάνω 7, 43.
 ἔνα σου κ' ἔνα μου 7, 43.
 ἔνα φεγγάρι 5, 15.
 ἔνδυμα γάμου 6, 61.
 ἐνὸς χρόνου μέλημα ἰ μιανῆς ὥρας τέλεμα 6, 62 καὶ 65.
 ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσωμεν 7, 43.
 ἐν τῷ ᾠδῇ οὐκ ἔστι μετάνοια 7, 43.
 ἐξαγοραζομαι 6, 13.
 ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι 6, 13.
 ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις 7, 44.
 ἐξ οἰκείων τὰ βέλη 7, 44.
 ἐξ ὄνου τὸν λέοντα 7, 44.
 ἐξορία τοῦ Ἀδάμ 6, 13.
 ἔξω ἀπ' τὸ χορὸ 7, 44.
 ἐξωθῶ τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα 7, 45.
 ἔξω φτώχεια 5, 20 καὶ 6, 13.
 ἔπαθε δουλειά, πού ἦταν ὅλη δική του 7, 45.
 ἔπεσε ἀπὸ τὰ σύννεφα 6, 14.
 ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ 6, 14.
 ἔπεσεν ὁ κληρὸς ἐπὶ Ματθαῖον 6, 76.
 ἐπίγειος παράδεισος 7, 45.
 ἐπικαλοῦμαι θεοὺς καὶ δαίμονας 5, 6.
 ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος ἰ, 105.
 ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς 7, 45.
 ἔρχομαι ἔς τὰ καλά μου 6, 11.
 ἔρχομαι ἔς τὰ λόγια του 4, 105.
 ἔρχομαι ἔς τὰ σύγκαλά μου 6, 11.
 ἔρχομαι ἔς τὸ ψαχνὸ 5, 15.
 ἔρχομαι ἔς τὸ ψητὸ 5, 15.
 ἔρχονται ἔς τὰ μαχαίρια 4, 117.
 ἔρχονται ἔς τὰ χέρια 7, 46.
 ἔσπασε ὁ πάγος 7, 46.
 ἐσὺ εἶσαι πού τὸ λές ἰ 7, 46.
 ἐσὺ ὅταν πηγαινες, ἐγὼ γύριζα ἢ ἐρχόμουνα 7, 46.
 ἔτερον ἐκότερον 7, 46.
 ἔτσι κ' ἔτσι 7, 46.
 ἔτσι κι ἄλλιῶς 7, 46.
 ἔτσι σὲ θέλω 7, 47.
 ἔτσι τὰ ἔφερε ἢ κακὴ ὥρα 7, 47.
 ἔτσι τὰ ἔφερε ἢ κατάρρα 7, 47.
 ἔτσι τὰ ἔφερε ὁ διάβολος 7, 47.
 ἔτσι τὰ ἔφερε ὁ Θεὸς 7, 47.
 εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε 6, 62.
 ἔφαγε ἢ μούρη του χῶμα 5, 15.
 ἔφαγε μὲ τὴ φύχτα τὸ μπαρούτι 5, 11.
 ἔφαγε τὴ ζωὴ με τὸ κουτάλι 7, 48.
 ἔφαγε τῆς χρονιᾶς του 5, 16.
 ἔφαγε τὸ ψωμί του ἢ τὰ ψωμιά του 7, 48.
 ἔφεξε 5, 49.
 ἔφτασ' ἢ ψυχὴ μου ἔς τὰ δόντια 4, 97.
 ἔφτασε ὁ κόμπος ἔς τὸ χτένι 4, 105.
 ἔφυγε κακὴν κακῶς 6, 63.
 ἔχει γερεὺς πλάτες 5, 45.
 ἔχει δόντι 4, 106 καὶ 5, 45.
 ἔχει καρδιά πέτρα 5, 17.
 ἔχει κεμέρι 4, 106.
 ἔχει λυμένο τὸ ζωνάρι του 5, 21.

ἔχει μεσάνυχτα 5, 16.
 ἔχει μπάριμπα ἔς τὴν Κορώνη 7, 48.
 ἔχει μύτη ἢ ἔχει ψηλὴ μύτη 6, 15.
 ἔχει ὁ Θεὸς 5, 16.
 ἔχει πέρασι 4, 106.
 ἔχει πλάτες 5, 45.
 ἔχει πουγγι 4, 106.
 ἔχει σηκωμένη μύτη 6, 15.
 ἔχεις κάτω Θεό; ἔχεις κι ἀπάνω 7, 48.
 ἔχεις χαμοθεό; ἔχεις κι ἀπάνω 7, 48.
 ἔχει τὰ νεῦρα του 7, 38.
 ἔχει τὴν τέχνη 7, 48.
 ἔχει τὴ φλέβα 6, 14.
 ἔχει τὸν περὶδρομο μέσα του 5, 40.
 ἔχει τὸν τρόπο του 7, 49.
 ἔχει ψηλὴ μύτη 6, 14.
 ἔχουμε ἱστορίες 7, 49.
 ἔχουν γνῶσιν οἱ φύλακες 7, 49.
 ἔχουν χώρια τὰ τσανάκια 5, 52.
 ἔχω δεμένο, ἔχω δέσει τὸ γαίδαρό μου 6, 15.
 ἔχω καταβασμένα τὰ μουτρα 5, 19.
 ἔχω λόρδα 5, 20.
 ἔχω μιὰ σκασίλα! 7, 49.
 ἔχω πλάκες 7, 49.
 ἔχω ράμματα γιὰ τὴ γούνα του 7, 49.
 ἔχω στομάχι 5, 16
 ἔχω τὸ στομάχι μου, τὸ συνώτι μου, τὴν
 καρδιά μου, τὰ νεφρά μου 5, 16.

Z

ζαχαρένιος 5, 50.
 ζεστό τὸ σίδερο κολλάει 7, 50.
 ζῆ καὶ βασιλεύει 7, 50.
 ζῆσε, Μάη μου, νὰ φάς τριφύλλι καὶ τὸν
 Αὐγουστο σταφύλι 7, 50.
 ζητάει καὶ ρέστα 4, 106.
 ζητάει τὴ μάννα του καὶ τὸν πατέρα του 4, 106.
 ζητάει τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακι 7, 51.
 ζητάει τὸ λόγο κι ἀποπάνω 7, 51.
 ζητάει ψύλλους ἔς τ' ἄχρα 6, 9.
 ζητῶ τὸ λόγο 7, 51.
 ζουμί τοῦ πάει 7, 173.

ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων 7, 51.

ζωγραφιά, ζωγραφιστός 6, 76.

ζωὴ χαρισάμενη 4, 102.

H

ἡ ἀγορὰ βρωμάει ἀπὸ τὸ δεῖνα πρᾶμα 5, 16.
 ἡ ἀλεποῦ ἔς τὸν ὕπνο της κοιτόπουλα ὀνει-
 ρεύεται 7, 51.

ἡ γλῶσσα του κόβει καὶ ράβει 6, 15.

ἡ δουλειὰ πάει γαϊτάνι 4, 122.

ἡ δουλειὰ πάει ρολοῖ 7, 52.

ἡ ἐσχάτη πλάνη χεῖρων τῆς πρώτης 6, 62.

ἡ καλὴ μέρα ἀπ' τὸ πρῶν φαίνεται 7, 52.

ἡ κοιλιά μὲ τ' ἄντερα μαλώνουν 7, 52.

ἡ κοιλιά μου βαρᾶει ταμπουρᾶ 5, 27.

ἡ κοιλιά παίζει βιολι 6, 16.

ἡ κοιλιά του παίζει Καραϊσκάκη 6, 15.

ἡ κοιλιά του παίζει ταμπουρᾶ 6, 15.

ἡ κουτσὴ Μαριά 7, 52.

ἡλιος μὲ δόντια 4, 107.

ἡ μάννα εἶναι βουνὸ καὶ σκεπάζει τὸ παιδί
της 7, 52.

ἡ μάννα μου κ' ἡ μάννα του ἀπλώναν σ' ἕναν
ἥλιο 7, 53.

ἡ μάννα χάνει τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ
μάννα 6, 16.

ἡμέρα γιὰ φίλου σπίτι 7, 53.

ἡ μερίδα τοῦ λέοντος 7, 53.

ἡ μικρὸς μικρὸς παντρέψου | ἡ μικρὸς κα-
λογρέψου 7, 54.

ἡ μισὴ ντροπὴ δική μου κ' ἡ μισὴ δική του
7, 54.

ἡ νὰ ἔναι ἡ νὰ λείπη 7, 54.

ἡ παπᾶς παπᾶς ἡ ζευγᾶς ζευγᾶς 6, 62.

ἡ πολλὴ δουλειὰ τρώει τὸν ἀφέντη 7, 54.

ἡρθα μὲ τὴν ψυχὴ ἔς τὰ δόντια 7, 54.

ἡρθα μὲ τὴν ψυχὴ ἔς τὸ στόμα 4, 98.

ἡρθαν τ' ἄγρια νὰ διώξουν τὰ ἡμερα 6, 16.

ἡρθε ἡ τυφλομάδα 6, 18.

ἡρθε ὁ κόμπος ἔς τὸ χτένι 4, 105.

ἡρθε ὁ πρῶτος 7, 54.

ἡρθε ὁ Τέτραδος, | πάει ὁ βδόμαδος 7, 55.

ἤρθε σῶσον ἐλέησον 5, 37.
 ἡ σάρα κ' ἡ μάρρα καὶ τὸ κακὸ συναπάν-
 τημα 6, 16.
 ἡ στάμνα πολλὰς φορὰς πάει 'ς τὴ βρύση
 καὶ μιὰ φορὰ σπάει 7, 55.
 ἦτανε στραβὸ τὸ κλῆμα, τὸ 'φαγε κ' ἡ κα-
 τοίκα κι ἀπόγινε 7, 55.
 ἦ τὸ ὕψος ἢ τὸ βάθος 7, 55.
 ἦ τυφλοβδομάδα 6, 18.
 ἦ φτώχεια θέλει καλοπέρασι 6, 18.

Θ

θά γυρίση ὁ τροχὸς 6, 19.
 θὰ γυρίση τὸ φύλλο 7, 56.
 θάλασσα, θαλασσῶν 5, 38.
 θαλασσόλυκος 6, 73 καὶ 7, 56.
 θὰ πάη πού θὰ πάη 6, 19.
 θὰ παραδώσης ψυχὴ! 7, 56.
 θαῦμα θαυμάτων 7, 57.
 Θεέ μου, φύλαγε! 6, 5.
 Θεέ μου, φύλαγέ με ἀπ' τοὺς φίλους μου κ' ἐγὼ
 φυλάγομαι ἀπ' τοὺς ἐχθρούς μου! 7, 57.
 Θεέ, πῶς βασιᾶς τὰ κεραμίδια ξεκάρφωτα!
 7, 57.
 θέλοντας καὶ μὴ 7, 57.
 θέλοντας ὁ Βλάχος καὶ μὴ θέλοντας ὁ ζω-
 γράφος ἔβαλε ὁ Χριστὸς τσαρούχια 7, 59.
 Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς 7, 103.
 Θεὸς καὶ γείτονας δὲ λαθεύουν 7, 58.
 Θεὸς φυλάξη! 4, 107 καὶ 6, 5.
 θεοχάρακτα γράμματα 7, 58.
 θερίζει ἐκεῖ πού δὲν σπέρνει 7, 53.
 θέτω τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν
 7, 58.
 θεωρία ἐπισκόπου καὶ καρδία μυλωνᾶ 6, 19.
 θολῶνω τὰ νερά 4, 128.
 τοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῶ στόματί μου 5, 17.
 θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται 7, 59.

Ι

ἰδοὺ ἢ Ρόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα 7, 59
 ἰσρογλυφικά 7, 59.

ἰλαρὸν δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς 7, 59.
 ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον γένηται 7, 60.
 Ἰούδας Ἰσκαριώτης 7, 60.
 ἴσα ἴσα εἴμαστε! 7, 60.
 ἴσαι' ἐκεῖ πού δὲν παίρνει 7, 116.
 ἰσόβια, ἰσοβίτης 7, 60.
 ἰσχνὲς ἀγελάδες, παχειὲς ἀγελάδες 7, 60.
 Ἰὼβ ὑπομονή, Ἰώβειος ὑπομονή 7, 61.

Κ

καθαρὰ ἀλήθεια 7, 61.
 κάθε καρδιᾶς 4, 107 καὶ 6, 16.
 κάθε κατεργάρις 'ς τὸν μπάγκο του 6, 20.
 κάθε κλειδωνιά καὶ τὸ κλειδί της 7, 61.
 κάθε μέρα δὲν εἶναι τοῦ παπποῦ 6, 20.
 κάθε πέρσι καὶ καλύτερα 6, 20.
 κάθε πρᾶμα 'ς τὸν καιρὸ του κι ὁ κολιὸς
 τὸν Αὐγουστο 7, 61.
 κάθε φεγγάρι 5, 15.
 κάθομαι 'ς τ' ἀβγά μου 7, 62.
 κάθομαι 'ς τ' ἀναμμένα κάρβουνα 7, 62.
 κάθομαι 'ς τὰ καρφιά 7, 62.
 κάθομαι 'ς τὸ ράφι 4, 111.
 καθὼς ἀκούω κρίνω καὶ ἢ κρίσις ἢ ἐμὴ
 δικαία ἐστὶ 7, 63.
 καὶ δούλεμα ἀποπάνω 7, 63.
 καὶ κόρκορος ἐν λαχάνοις 7, 63.
 καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου 7, 63.
 καὶ ὁ σκύλλος χορτᾶτος καὶ ἡ πίτυ γερὴ 7, 64.
 καὶ ποῦ εἶσαι ἀκόμα! 6, 20.
 καιρὸς γιὰ φίλου σίτι 7, 53.
 καὶ τὸ ἕνα κακὸ καὶ τὸ ἄλλο ψυχρὸ 6, 20.
 καὶ τὸ καλὸ του 7, 64.
 καὶ τοῦ σκύλλου μας ὁ σκύλλος | σύντεκνος
 εἶναι κ' ἐκεῖνος 7, 64.
 καὶ τὸ Χριστὸ γιὰ τὸ χρῆμα τὸν παραδώ-
 σανε 7, 64.
 καὶ τῶν γονέων 6, 21.
 καὶ ὑπερψοῦται 6, 21.
 κακά 'ν' τὰ ψέματα 6, 22.
 κακά, ψυχρὰ κι ἀνάποδα 6, 21 καὶ 22.
 κακὴ θέλησις, καλὴ θέλησις 7, 64.
 κακὴν κακῶς 6, 63.

- κακιὰ πεθερά 6, 4.
κακὸ καὶ ψυχρὸ 6, 20 καὶ 63.
κακὸ νὰ μὴν ἔχουμε! 6, 22.
κακὸ συναπάντημα 6, 16.
καλὰ γεράματα 7, 64.
καλαμαράς 4, 94.
καλὰ 'ν' τὰ φαρδομάνικα, μὰ τὰ 'χουν ἢ τὰ
φορᾶν οἱ δεσποτᾶδες ἢ εἶναι γιὰ τοὺς
δεσποτᾶδες 7, 65.
καλή του ὥρα 7, 65.
καλή ψυχὴ! 7, 65.
κάλλιο ἀργὰ παρὰ ποτὲ 7, 65.
κάλλιο πέντε καὶ 'ς τὸ χέρι | παρὰ δέκα καὶ
καρτέρει 6, 22.
καλὸς εἶναι τοῦτος! 7, 65.
καλοῦ κακοῦ 7, 65.
κάλπικος παρᾶς 6, 38 καὶ 7, 165.
καμαρώνει σὰ Γύφτικο σκεπάρνι 6, 23
κάλτσα τοῦ διαβόλου 7, 66.
κάνει τὴ μπάζα του 7, 67.
κάνει τὴν ὄσια Μαρία 7, 67.
κάνει τὸν ἅγιο ἢ τὸν ὄσιο Ὁνούφριο 7, 68.
κάνει τὸν ἄνεμο κουβάρι 7, 68
κάνει τὸν βαρὺ καὶ τὸν ἀσήκωτο 5, 18.
κάνει τὸν κόκορα 5, 18.
κάνε μεταβολὴ 7, 68.
κανένας φουῆρνος θὰ γκρέμισε ἢ θὰ χάλασε
7, 68.
κάνε παιδί νὰ δῆς καλὸ ἢ χαῖρι ἢ προκοπὴ
7, 68.
κάνε τὸ καλὸ καὶ ριζ' το 'ς τὸ γιαλὸ 7, 69.
κᾶν, κᾶν κᾶν 7, 66.
κάνουμε χωριὸ 5, 11.
κάνω 7, 69.
κάνω ἐργολαβίες 7, 69.
κάνω κόσκινο 7, 79.
κάνω μαῦρα μάτια 6, 64.
κάνω πέτρα τὴν καρδιά μου 5, 17.
κάνω ποδαρικὸ 7, 70.
κάνω συκώτι 6, 38.
κάνω τ' ἀδύνατα δυνατὰ 7, 70.
κάνω τὰ στραβὰ μάτια 5, 17.
κάνω τεμενᾶ 7, 70.
κάνω τὴν καρδιά του περιβόλι 7, 70.
κάνω τὴν πάπια 4, 107.
κάνω τὴν τύχη μου 5, 107.
κάνω τὸ κομμάτι μου 6, 63.
κάνω τὸ κορόιδο 4, 107.
κάνω τὸν νταῆ 4, 108.
κάνω τὸν σταυρὸ μου 5, 18.
κάνω τὸν ψόφιο κοριὸ 6, 63.
κάνω τόπο τῆς ὀργῆς 6, 10.
κάνω τοῦ κεφαλιοῦ μου 6, 23.
κάνω τοῦμπες 7, 71.
κάνω τράκα 6, 23.
κάνω φτερά 6, 49.
καπετάνιος τοῦ γλυκοῦ νεροῦ 7, 171.
κάποιος τρελλὸς παπᾶς τὸν βάπτισε 7, 71.
κάπου σὲ εἶδα, κάπου μὲ εἶδες 5, 18.
κατὰ ἡλιοῦ 4, 114.
κατὰ Θεοῦ, 4 114.
καταθέτω τὰ ὄπλα 7, 71.
κατακλυσμὸς Κυρίου 5, 19.
κατὰ κρημνοῦ 4, 114.
καταλαβαίνω τὴ φλέβα του 6, 8.
καταλαβαίνω τὸ σφυγμὸ του 6, 8.
κατὰ μάννα, κατὰ κύρη, κατὰ γιὸ καὶ θυ-
γατέρα 7, 71.
κατὰ μέρος αὐτὸ 7, 72.
καταπέτασμα 6, 54.
κατάπια μπαστούνι 7, 72.
καταπίνω τὴ γλώσσα μου 5, 19.
κατὰ πῶς εἶπα 7, 72.
κατὰ τὸ Μαστρογιάννη καὶ τὰ κωπέλλια του
7, 72.
κατὰ τὸν ἀγᾶ καὶ τὸ πεσκέσι 7, 72.
κατεβάζει τὴ μύτη 6, 15.
κατεβάζει τὸ κεφάλι του 6, 23.
κατεβάζω 'ς τὴ γῆ 6, 48.
κατεβάζω τὰ μάτια 5, 19.
κατεβάζω τὰ μοῦτρα 5, 19.
κατεβάζω τ' ἄφτιά 5, 19.
κατεβάζω τὴν οὐρά 7, 72.
κατεβαίνω 'ς τὸν Ἄδη 6, 4.

κατέχω τὰ σκῆπτρα 7, 73.
 κάτι γιά τοὺς πεθαμένους 7, 73.
 κάτι πάει κ' ἔρχεται 6, 23.
 κάτι τρέχει 'ς τὰ Γύφτικα 5, 20.
 κάτι τρώγεται 5, 20.
 κατόπιν ἑορτῆς 7, 73.
 κατσικοπόδαρος 7, 176.
 κ' ἐγὼ σκοτίστηκα! 7, 73.
 κ' ἐμένα μ' ἔπιασε σκορδοκαήλα! 7, 73.
 κεραμίδα 5, 46.
 κ' ἔτσι κι ἀλλιῶς κακὰ καὶ ψυχρὰ 6, 24.
 κ' ἔτσι μαῦρα κι ἀλλιῶς σκοτεινὰ 6, 24.
 κινῶ πάντα λίθον 7, 74.
 κι ὁ πιὸ καθαρὸς οὐρανὸς ἔχει τὰ συννεφά-
 κια του 7, 74.
 κλαίει ἢ μάννα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τῆ
 μάννα 6, 57.
 κλαίνε οἱ χῆρες, κλαίνε κ' οἱ παντρεμένες
 7, 74.
 κλαίω τῆ μοῖρα μου, τὴν τύχη μου 7, 74.
 κλάψε τα, Χαράλαμπε! 7, 74.
 κλέβω, κλέβεις, κλέβει 7, 75.
 κλείνω πόρτα 7, 75.
 κλείνω τὰ μάτια, κλείνω μάτι 7, 75.
 κλείνω τρῦπες 6, 8.
 κόβει λόρδα 5, 20 καὶ 27.
 κόβει ὁ νοῦς 6, 24.
 κόβει τὸ μυαλό, τὸ κεφάλι 6, 23 καὶ 24.
 κόβει τὸ σπαθί του 5, 36.
 κόβω 5, 20 καὶ 6, 24.
 κόβω βόλτες 4, 108.
 κόβω γιακᾶ 7, 76.
 κόβω δαγκωνιά, τσιμπιά 4, 108.
 κόβω μονέδα 7, 75.
 κόβω φάτσα 6, 23.
 κοιμᾶται τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
 κοιτάζει ἀπ' ὕψηλοῦ 7, 23.
 κόκκαλα ἔχει 7, 76.
 κολλάει 'ς τὸν τοῖχο 7, 76.
 κολλυβογράμματα, κολλυβογράμματος 7, 76.
 κολοκύθια μὲ ρίγανη 6, 25.
 κολοκύθια 'ς τὸ πατερό 6, 25.

κομμάτια νὰ γίνῃ! 4, 117.
 κομμένο κεφάλι 7, 76.
 κομμένος ὁ γιακᾶς, κομμένο τὸ γελέκι 7, 76.
 κοντὰ 'ς τὸ νοῦ κ' ἢ γνῶσι 5, 21.
 κοντὸς ψαλμὸς ἀλληλοῦια 4, 108.
 κόπηκαν τὰ φτερά του 5, 49.
 κόρη τῆς μάννας της, τοῦ μπαμπᾶ της 7, 27.
 κουβέντα τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
 κουβεντιάζει τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
 κουκκιά μετρημένα 6, 25.
 κουκκιά τρώει, κουκκιά μαρτυράει 7, 77.
 κουκουλώνω, κουκουλώνομαι 7, 77.
 κουλούρα 6, 6.
 κούνια πού σὲ κούναγε! 7, 77.
 κουνούπι δὲν πατάει 7, 78.
 κουτόχορτο 6, 54.
 κούφια ἢ ὄρα πού τ' ἀκούει 6, 26.
 κόψε τὸ λαιμό σου! 6, 26.
 κρασοκατάνυξι 7, 78.
 κρατῶ μὲ τὰ δόντια 4, 97.
 κρατῶ πεινῆ 5, 7.
 κρατῶ τὴν κοιλιά μου ἀπ' τὰ γέλια 7, 78.
 κρατῶ χαραχτήρα 5, 8.
 κρεμάει, ἔχει κρεμασμένο τὸ ζωνάρι 5, 21.
 κρεμάνω 6, 6.
 κρεμάστηκε ἀπ' τὰ χεῖλη του 7, 78.
 κρεμάω μοῦτρα 5, 19.
 κρύο μὲ δόντια 4, 107.
 κρυόμπλαστρο 7, 78.
 κύκνειον ἄσμα 7, 78.
 κύλησε ὁ τέντζερης καὶ βρῆκε τὸ καπάκι 7, 79.
 κυνικά καύματα 7, 79.
 κυρία τῆς τιμῆς 7, 79.
 Κύριε τῶν δυνάμεων 5, 21.

Λ

λάδι θέλει ὁ τροχὸς 7, 80.
 λάδι 'ς τὴ φωτιά 7, 79.
 λαδώνω τὸν τροχὸ 7, 80.
 λάκκο ἔχει ἢ φάβα 6, 26.
 λαμβάνει σάρκα καὶ ὀστά 7, 80.
 λαμβάνει τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του 7, 80.

λαμβάνω τὰ μέτρα μου 7, 80.
 λάμπει διὰ τῆς ἀπουσίας του 7, 80.
 λάξ πύξ 7, 81.
 λάσπη ἢ δουλειά 5, 22.
 λείι 7, 81.
 λέω με τὸ μυαλό μου 7, 81.
 λέω τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴν σκάφη σκάφη
 7, 81.
 λέω τὴν τελευταία λέξι 7, 81.
 λίγο τό 'χεις; 7, 82.
 λόγια τῆς καρβάνας 5, 82.
 λόγος 7, 83.
 λόρδα 5, 20.
 λορδοκόφτης 5, 21.
 λόρδος 5, 28.
 λούζω με βρισιές 4, 109.
 λύθηκε ἡ γλῶσσα του 7, 83.

M

μάγκας τοῦ ρολογιοῦ 7, 83.
 μαζεύει γράμματα, ὑπογραφές 4, 109.
 μαζεύεται τὸ κουβάρι 7, 83.
 μαζεύεται τὸ σκοινί μας 7, 83.
 μαζεύω γλυκάδες 7, 83.
 μάξιπέ τα 6, 44.
 μαζί με τὰ ξερά καίονται καὶ τὰ χλωρά 6, 27.
 μαζί του μήτε 'ς τὴν κόλασι 7, 83.
 μαλλιά κουβάρια 7, 83.
 μ' ἀνοιχτές ἀγκάλες 7, 84.
 μάρα 6, 16.
 Μᾶρκος 7, 84.
 Μάρτης ὁ πεντάγωνος 7, 84.
 ματαιότης ματαιοτήτων 7, 84.
 μάτια πού δὲ θωροῦνται | γρήγορα λησμο-
 νοῦνται 7, 85.
 μαύρη ἀλήθεια 7, 85.
 μαύρισε τὸ μάτι μου 6, 64.
 μαῦρο καὶ τῶν γονέων 6, 21.
 μαῦρος σκύλλος, ἄσπρος σκύλλος, σκύλλος
 εἶναι 7, 85.
 μαῦρο φίδι πού σ' ἔφαγε! 7, 85.
 μ' αὐτὸ τὸ πλευρό νὰ κοιμᾶσαι 7, 86.

μάχαιραν ἔδωσες, μάχαιραν θὰ λάβης 7, 86.
 με 7, 86.
 μεγάλη πόρτα 7, 86.
 μέγας εἰ, Κύριε! 4, 109 καὶ 5, 21.
 με δίχως 7, 87.
 με κλειστά μάτια ἢ τὰ μάτια 7, 87.
 με κόβει ἡ κοιλιά μου 5, 21.
 με λοφίο 7, 89.
 με μιᾶς 7, 88.
 μ' ἓνα συμπάρο δυὸ τρυγόνια 7, 88.
 μένω ἔξω τοῦ νυμφῶνος 4, 110.
 μένω κόκκαλο 6, 27.
 μένω μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα 7, 88.
 μένω με τὴ γλύκα 5, 22.
 μένω 'ς τὴ γωνιά 4, 93.
 μένω 'ς τὸν τόπο 6, 6.
 μένω 'ς τὸ ράφι 4, 94.
 μένω 'ς τοὺς πέντε δρόμους 7, 88.
 μένω σύξυλος 7, 88.
 με ξένα κόλλυβα 4, 110.
 με οἰκονομία 7, 89.
 με παίρνει ὁ ὕπνος 7, 89.
 με πατέντα, με περικεφαλαία 7, 89.
 μέρα με τὴ μέρα 7, 190.
 μερμινᾶ καὶ τυρβάξει περὶ πολλὰ 6, 76.
 μεροδούλι μεροφάει 7, 90.
 μέσ' 'ς τὸ νερό 4, 116.
 μετάθεσις 7, 44.
 με τὰ μάτια μου 7, 90.
 με τὰ ὄλα του 5, 23.
 μετὰ τὴ βροχὴ ἢ καλοκαιριά 7, 91.
 μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων 4, 101.
 μετὰ φόβου Θεοῦ 7, 91.
 με τ' ἀφτιά μου 7, 90.
 με τὴν ψυχὴ 'ς τὰ δόντια 4, 97.
 με τὴν ὥρα 7, 91 καὶ 190.
 με τὸ ἀζημίωτο 7, 91.
 με τοῖς κόττες πλαγιάζει 7, 91.
 με τὸ μέτωπο ψηλά 7, 92.
 με τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου 7, 92.
 με τὸ πρῶτο 5, 23.
 με τὸ σεῖς καὶ με τὸ σᾶς 7, 92.

- με τὸ σπαθί 5, 36.
 με τὸ σταγονόμετρο 7, 92.
 με τὸ σταυρὸ ἔς τὰ χέρια 5, 22.
 με τὸ στόμα ἀνοιχτὸ 7, 88.
 με τρώει τὸ χέρι 7, 92.
 μέχρι τῆ δευτέρας παρουσίας 7, 93.
 μέχρι τρίτου οὐρανοῦ 6, 48 καὶ 64.
 με χωρὶς 7, 87.
 μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου 6, 55.
 μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε 7, 93.
 μὴ δώσης, Θεέ, τοῦ παιδιοῦ τὰ βάζει ὁ νοῦς τῆς μάνας 7, 93.
 μὴ κάνει τὰ κακῶς κείμενα 7, 93. "
 μὴ λές μεγάλο λόγο 6, 65.
 μὴ μοῦ ἄπτου 6, 28.
 μὴ μου τοὺς κύκλους τάραττε 6, 65.
 μῆνα με τὸ μῆνα 7, 190.
 μὴ σώσης | μὴ σώσω | 7, 98.
 μήτε γάτα μήτε ζημιὰ 5, 23.
 μήτε ὁ Θεὸς μήτε ὁ διάβολος 7, 93.
 μήτε ψύλλος ἔς τὸν κόρφο του 6, 28.
 μιὰ καὶ καλὴ 4, 110.
 μιανῆς ὥρας δουλειὰ | ἐνὸς χρόνου τεμπελιὰ 6, 62 καὶ 65.
 μιὰ του καὶ μιὰ μου 4, 110.
 μιὰ ἔς τὸ καρφὶ καὶ μιὰ ἔς τὸ πέταλο 5, 24.
 μιὰ τοῦ κλέφτη, δυὸ τοῦ κλέφτη, τρεῖς καὶ τὴν κακὴ του μέρα 6, 28.
 μιὰ τρυπα ἔς τὸ νερό 6, 28.
 μιὰ φορὰ 5, 23.
 μιὰ χαρὰ 5, 24.
 μιὰ χαρὰ καὶ δυὸ τρομάρες 5, 24.
 μικρᾶτα 4, 95.
 μιλάει με μισὲς λέξεις 5, 24.
 μιλάει μονοσύλλαβα 5, 24.
 μιῶ μ' ἀνοιχτὰ χαρτιὰ 4, 115.
 μισὴ μερίδα 7, 94.
 Μιχάλης, Μιχαλοῦ 6, 58.
 μνήστητί μου, Κύριε | 4, 101.
 μ' ὄλη μου τὴν καρδιά 5, 50.
 μονὰ ζυγὰ τὰ θέλει δικὰ του 6, 29.
 μοναχὸς σου χόρευε κι ὅσο θέλεις πήδα 7, 94.
 μόνος μου κοιτάζω τὴ δουλειὰ μου 7, 94.
 μ' ὅποιον δάσκαλον καθίσσης, τέτοια γράμματα θὰ μάθης 7, 94.
 μοῦ βγαίνει ξινὸ 4, 110.
 μοῦ βγαίνει ξινὸ τὸ φασὶ 4, 110.
 μοῦ βγαίνει τὸ φασὶ ἀπὸ τῆ μύτη 4, 110.
 μοῦ βγαλε ξινὸ τὸ καλὸ ποῦ μοῦ ἔκαμε 4, 110.
 μοῦ βγῆκε ἡ Παναγιά, ἡ πίστι, τὸ λάδι 4, 110.
 μοῦ γίνεται στενὸς καρσὲς 4, 111.
 μοῦ γίνεται ταγάρι 7, 94.
 μοῦ δίνει φτερά 5, 49.
 μοῦ κάθεται ἔς τὸ στομάχι 5, 24.
 μοῦ κάνει καρδιά 5, 50.
 μοῦ κατεβαίνει 4, 111.
 μοῦ κόλλησε τσιμπούρι 4, 123.
 μοῦ ἔμεινε ἔς τὸ μάτι 7, 158.
 μοῦ ξίνισε 7, 100.
 μοῦ ἔρχεται γάντι ἢ σὰ γάντι 7, 95.
 μοῦ ἔρχεται, μοῦ φαίνεται ὁ οὐρανὸς σφοντύλι 6, 7.
 μπαίνει με τὸ σακκὶ καὶ βγαίνει με τὸ βελόνι 6, 29.
 μπαίνω μέσα 5, 6.
 μπαίνω ἔς τὴ μέση 7, 95.
 μπαίνω ἔς τὸ μάγγανο, μαγγανοπήγαδο 7, 95.
 μπαίνω ἔς τὸ ράφι 4, 111 καὶ 5, 6.
 μπαίνω ἔς τὸ χρονοντούλαπο 5, 6.
 μπαμπακόσπορος 7, 95.
 μπαρούτι κοντὰ ἔς τὴ φωτιὰ 7, 18.
 μπῆκαν οἱ ψύλλοι ἔς τ' ἄφτιὰ 6, 29.
 μπῆκε ἡ κουλούρα 6, 6.
 μπῆκε ὁ Ἀράπης, ὁ καλόγερος ἔς τὸ τσουκάλι 5, 25.
 μπουκάλα 7, 95.
 μπουμπούκι 6, 39.
 μπρὸς βαθὺ ἢ γκρεμὸς καὶ πίσω ρέμα 6, 24. καὶ 29.
 μυαλὸ κουρκούτι 5, 32.
 μυαλὸ τετραγωνικὸ 7, 96.
 μυρίζει μπαρούτι 5, 10.
 μυρίζω τὰ νύχια μου 7, 96.

μύρισε κυρά, μύρισε αφέντη 5, 25.
 μυρμήγκι δὲν πειράζει 7, 96.
 μύτη 6, 15 καὶ 29.
 μωραίνει Κύριος ἢ ὁ Θεὸς ὃν βούλεται ἀπο-
 λέσαι 7, 96.

N

νά ζήσης σὰν τὰ ψηλά βουνά! 7, 97.
 νὰ ἰδοῦμε τί ψάρια θὰ πιάση 6, 25.
 νὰ καὶ τούτη, νὰ κ' ἐκείνη! 7, 97.
 νὰ κουρεύεσαι 7, 97.
 νὰ ... μάλαμα! 7, 97.
 νὰ μᾶς γράφης 7, 97.
 νὰ μένη τὸ βύσσινο 7, 98.
 νὰ μὴ κρυβόμαστε 7, 98.
 νὰ μὴ σώσης! νὰ μὴ σώσω! 7, 98.
 νὰ μὴ τὸ πῆς μήτε τοῦ παπαῦ 5, 25.
 νὰ ὄψεσαι! νὰ ὄψεται! 6, 65 καὶ 4, 100.
 νὰ πῆ κανεὶς καὶ τοῦ στραβοῦ ἢ τοῦ φτώχοῦ
 τὸ δίκαιο 5, 46.
 νὰ σοῦ πετύχη! 7, 98.
 νὰ τὰ λέμε καὶ νὰ μὴ ξεροκοκινίζουμε 7, 99.
 νὰ τὸ δῶ καὶ νὰ μὴ πιστέψω 7, 99.
 νὰ τὸ φτύσω νὰ μὴ βασκαθῆ! 7, 184.
 νὰ τύχη μιὰ φορὰ! 5, 17.
 νὰ φᾶς τὴ γλώσσα σου! 6, 29.
 νὰ χαρῆς ὅ,τι ἀγαπᾶς, νὰ χαρῆς τὰ μάτια
 σου! 7, 99.
 νερουλιάζει τὸ μυαλό 5, 32.
 νίλα, νίλες 6, 33.
 νίπτω τὰς χεῖρας 6, 66.
 νοιώθει ἔς τὸ λάρυγγα καλαπόδια 7, 99.
 ντύνομαι ἔς τὸ φτερό 5, 50.
 νῦν καὶ αἰεὶ, νῦν καὶ ἀμὴν 4, 112.

Ξ

ξεκουμπίσου 6, 44.
 ξεραῖλα ἔς τὴν ἀγάπη μας 4, 112.
 ξίδι 7, 100.
 ξινίζω τὰ μοῦτρα 7, 100.
 ξίφει τελειοῦται 7, 100.
 ξοδεύω τὰ μαλλοκέφαλά μου 4, 118.

ξορκίζω μὲ τὸν ἀπήγανο 7, 101.
 ξύνει τὰ νύχια του γιὰ καβγᾶ 7, 101.
 ξύνομαι μὲ τὰ χέρια μου, τὰ νύχια μου 7, 101.
 ξύνω τὴν πέτρα μὲ τὰ νύχια μου γιὰ νὰ
 ζήσω 7, 102.

O

ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω
 7, 102.
 ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος 7, 102.
 ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται 6, 30.
 ὁ ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς 7, 103.
 ὁ ἀρπάξας τοῦ ἀρπάξαντος καὶ ὁ κλέψας τοῦ
 κλέψαντος 7, 103.
 ὁ Βενιαμὴν τῆς οἰκογενείας 7, 103.
 ὁ γέγραφα γέγραφα 7, 103.
 ὁ γκράν πάπας 7, 22.
 ὁ διάβολος νὰ σκάση! 7, 104.
 Ὁδύσσεια 7, 104.
 ὁ Ἑβραῖος, ὅταν μουφλουξεύη, τὰ παλιὰ ντε-
 φτέρια κοιτάζει 7, 104.
 ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ 7, 104.
 ὁ ἕνας τὸ μακρὸ του κι ὁ ἄλλος τὸ κοντὸ
 του 5, 24.
 ὁ ἐξαποδῶ ἢ ὁ ἐξαποδῶς 7, 104.
 ὁ ἔρωτας εἶναι τυφλὸς 6, 18.
 ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω 7, 105.
 ὁ ἥλιος λάμπει καὶ γιὰ τοὺς τρελλοὺς καὶ
 γιὰ τοὺς φρονίμους 7, 105.
 ὁ θάνατός σου ζωὴ μου ἐστὶ 7, 105.
 ὁ Θεὸς ἀγαπάει τὸν κλέφτη, ἀγαπάει καὶ τὸν
 νοικοκύρη 6, 30.
 ὁ Θεὸς κ' ἢ ψυχὴ του 5, 25.
 ὁ Θεὸς σκάλες ἀνεβάζει καὶ σκάλες κατεβά-
 ζει 6, 30.
 οἶα ἢ μορφή, τοιάδε καὶ ἢ ψυχὴ 7, 105.
 οἱ μικροὶ δουλεύουνε, οἱ μεγάλοι πεινᾶνε
 7, 106.
 οἱ πολλοὶ θέλουν πολλὰ κι ὁ ἕνας θέλει
 ἀπ' ὅλα 7, 106.
 οἱ πρῶτοι ἔσχατοι κ' οἱ ἔσχατοι πρῶτοι 7, 106.
 ὁ καβγᾶς γιὰ τὸ πάπλωμα 7, 106.

- ὁ κόσμος βρωμάει ἀπὸ τὸ δεῖνα πρᾶμα 5, 16.
 ὁ κόσμος γύρισε ἀνάποδα 7, 106.
 ὁ κόσμος ἔγινε ἄνω κάτω 7, 106.
 ὁ κόσμος τὸ ἔχει κούμπανο κ' ἐμεῖς κρυφὸ
 καμάρι 5, 30.
 ὅλα γίνονται, μόνο τοῦ σπανοῦ τὰ γένεια
 δὲ φυτρώνουν 7, 107.
 ὅλα κι ὅλα 5, 26.
 ὅλα τὰ δάχτυλα δὲν εἶναι ἴσα 7, 107.
 ὅλα τὰ θέλει δικὰ του 7, 107.
 ὅλα τὰ στραβά καρβέλια ἢ νύφη τὰ κάνει
 6, 31.
 ὅλα τὰ στραβά καρβέλια ἢ στραβη πινα-
 κωτὴ τὰ κάνει 6, 31.
 ὅλα τὰ ἔχει ἢ Ζαφειρίτσα, ἢ Μαργιορὴ ἢ ἢ
 Μαρουδιά, μόνο ὁ φερετζῆς τῆς λείπει
 6, 56.
 ὅλα τελείωσαν μεταξύ μας 7, 107.
 ὁ λεγόμενος 7, 107.
 ὁ λόγος σου μὲ χόρτασε καὶ τὸ ψωμί σου
 φά το 7, 108.
 ὅλος κι ὅλος 5, 26.
 ὅλο τὸ ἴδιο τροπᾶρι 4, 119.
 ὁ λύκος κι ἂν ἐγέρασε κι ἄλλαξε τὸ μαλλί
 του, | μήτε τὴ γνώμη ἄλλαξε μήτε τὴν
 κεφαλή του 7, 108.
 ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω 6, 67.
 ὁ μῆνας ἔχει ἐννιά 7, 108.
 ὁμιλῶ εἰς ὅτα μὴ ἀκούοντων 7, 186.
 ὄνομα καὶ μὴ χωριὸ 5, 26.
 ὄνομα καὶ πρᾶμα 5, 27.
 ὁ νοῦς του ἔς τὸ κεχρὶ 4, 112 καὶ 5, 27.
 ὁ νοῦς του ἔς τὸ ψητὸ 5, 27.
 ὁ νοῶν νοείτω 7, 108.
 ὁ παῖθός μαθός 6, 31.
 ὁ παπᾶς βάζει τὴν κουλούρα 6, 6.
 ὁ παπᾶς πρῶτα τὰ γένεια του βλογάει 7, 109.
 ὁ παρᾶς εἶναι γλυκός 7, 176.
 ὁ πνιγμένος ἀπ' τὰ μαλλιά του πιάνεται 7, 41.
 ὄποιανου τ' ἀρέσει 7, 109.
 ὄποια πέτρα σηκώσης, τὸν βρίσκεις ἀποκάτω
 7, 110.
 ὄποιος ἀνακατεύεται μὲ τὰ πίτουρα, τὸν τρών
 οἱ κόττες 6, 67.
 ὄποιος βιάζεται σκοντάβει 7, 110.
 ὄποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώση πέντε μέρες κο-
 σκινίζει 7, 110.
 ὄποιος δὲν ἔχει κεφάλι ἔχει ποδάρια 7, 110.
 ὄποιος δὲν κάντρεψε καὶ δὲν ἔχτισε σπίτι
 τὸν κόσμο δὲν κατάλαβε 7, 110.
 ὄποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ ἔς τὰ λά-
 χανα 7, 111.
 ὄποιος ἔχει τὰ γένεια ἔχει καὶ τὰ χτένια 7, 111.
 ὄποιος ἔχει τὴ μύγα μυγιάζεται 7, 111.
 ὄποιος ζητάει τὰ πολλὰ χάνει καὶ τὰ λίγα
 6, 67.
 ὄποιος μάθη γδυτὸς ντρέπεται ντυμένος 7, 111.
 ὄποιος μικρομάθη δὲ γερονταφίνει 7, 112.
 ὄποιος πεινᾷ καρβέλια βλέπει ἔς τὸν ὕπνο
 του 7, 112.
 ὄποιος φυλάει τὰ ροῦχα του ἔχει τὰ μισὰ
 7, 112.
 ὄποιου τοῦ μέλλει νὰ πνιγῆ ποτέ του δὲν
 πεθαίνει 7, 112.
 ὁ ποντικός σπάει τὴ μύτη του ἐκεῖ 7, 112.
 ὄπου ἀκούς πολλὰ κερᾶσια, βᾶστα μικρὸ κα-
 λάθι 7, 112.
 ὄπου δὲ δίνει ὁ Θεὸς παιδιὰ, δίνει ὁ διά-
 βολος ἀνίψια 6, 68.
 ὄπου δὲν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος 7, 113.
 ὄπου λαλοῦν πολλοὶ κοκόροι ἢ πετεινοί, ἐκεῖ
 ἄργεῖ νὰ ξημερώση 7, 113.
 ὄπου ὁ παπᾶς, πᾶν καὶ τὰ ρᾶσα 5, 3.
 ὄπου ὄπου 4, 112.
 ὄπου φτωχὸς κ' ἢ μοῖρα του 5, 25.
 ὄπου φύγη φύγη 5, 26.
 ὄπως ὄπως 4, 112.
 ὄπως ὁ σκύλλος μὲ τὴ γάτα 7, 113.
 ὄπως σὲ βλέπω καὶ μὲ βλέπεις 7, 113.
 ὄπως στρώνει κανεῖς, ἔτσι καὶ κοιμᾶται 7, 114.
 ὄργη Κυρίου 4, 127.
 ὄργιζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε 7, 114.
 ὄσα ἔχει ὁ γοικοκύρης, δὲν τὰ ἔχει ὁ μου-
 σεφίρης ἢ ὁ κόσμος ὅλος 7, 114.

- ὄσα ὄσα 7, 114.
 ὄσα πάνε κι ὄσα ἔρθουν 7, 115.
 ὄσα φέρνει ἡ ὥρα, δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος 7, 115.
 ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα 7, 115.
 ὁ σκύλλος ἐκεῖ ποῦ τρώει γαβγίζει 7, 115.
 ὁ σκύλλος τὸ σκύλλο δὲν τρώει 7, 115.
 ὄσο γι' αὐτὸ 7, 115.
 ὄσοι πιστοὶ 4, 113.
 ὄσο νὰ πῆς 5, 12.
 ὄσο παίρνει 7, 116.
 ὄσο φτάνει τὸ πάπλωμα, νὰ ξαπλώσης τὰ πόδια 7, 116.
 ὄστις ἐπρόλαβε τὸν Κύριον εἶδε 5, 27.
 ὅταν δὲ θέλω νὰ σὲ φιλήσω, ρωτῶ ποῦ 'ναι τὸ μάγουλό σου 7, 116.
 ὅταν δὲν ἔρθῃ τὸ βουνὸ σ' ἐμᾶς, πάμ' ἐμεῖς σ' ἐκεῖνο 7, 116.
 ὅταν ἤμουν νύφη, δὲν εἶχα καλὴ πεθερὰ καὶ τώρα ποῦ εἶμαι πεθερὰ, δὲν ἔχω καλὴ νύφη 7, 117.
 ὅταν λείπη ἡ γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια 7, 117.
 ὅ,τι αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν 7, 4.
 ὅ,τι γράφει δὲν ξεγράφει 7, 117 καὶ 155.
 ὁ τύπος τρώει τὴν οὐσία 7, 117.
 οὐαὶ κι ἀλλοίμονο! 7, 117.
 οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι 7, 118.
 οὐδεὶς ἀναμάρτητος 7, 118.
 οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν 7, 118.
 οὐδεὶς προφήτης δεκτὸς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ 7, 118.
 οὐδὲν καινὸν ἢ οὐδὲν τὸ καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον 7, 119.
 οὐδὲν κακὸν ἀμεικτον καλοῦ 7, 119.
 οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος 7, 119.
 οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνη 6, 68.
 ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος σωθήσεται 6, 68.
 οὔτε ζωγραφιστὸ δὲ θέλω νὰ τὸν βλέπω 6, 76.
 οὐς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρὶς ζέτω 7, 119.
 οὐ σύ με λοιδορεῖς, ἀλλ' ὁ τόπος 7, 120.
 οὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα 7, 120.
 οὔτε λίγο οὔτε πολὺ 6, 68.
 οὔτε τὸ διάβολο ν' ἀπαντήσης ἢ νὰ δῆς μπροστά σου οὔτε τὸ σταυρὸ σου νὰ κάμης 7, 120.
 οὐτοπία 7, 121.
 ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται 7, 121.
 ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ 6, 69.
 ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα 7, 121.
 ὄχι δά! 7, 121.
 ὄχι παίζουμε! 6, 31.
 ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ 7, 122.
 ὁ χορὸς πάει γαϊτάνι 4, 122.
 ὁ Χριστὸς πρῶτα τὰ γένεια του βλόγησε 7, 109.
 ὁ ψεύτης κι ὁ κλέφτης τὸν πρῶτο χρόνο χαίρεται, τὸ δεύτερο παντρεύεται 7, 122.
 ὁ Ψευτοδόωρος 6, 31.

II

- πάει γόνα 4, 113.
 πάει ἡ καρδιά 'ς τὴ θέσι της 6, 32.
 πάει κακὴν κακῶς 6, 63.
 πάει καπνὸς 4, 113.
 πάει κατὰ διαβόλου 4, 114.
 πάει κατὰ Θεοῦ 4, 114.
 πάει κατὰ Ἰσραὴλ 4, 114.
 πάει κατὰ Καπερναοῦμ 4, 114.
 πάει κατὰ κρημονοῦ, κατ' ἀνέμου 4, 114.
 πάει μακριὰ ἢ βαλίτσα 7, 122.
 πάει περίπατο 6, 32.
 πάει, πέταξε τὸ πουλλὶ 7, 122.
 πάει πολὺ 7, 122.
 πάει σὰν τὸ σκυλλὶ 'ς τ ἀμπέλι 6, 39.
 πάει 'ς τὰ θυμάρια ἢ 'ς τὰ θυμαράκια 4, 104.
 πάει 'ς τὸν περίδρομο 5, 29.
 πάει 'ς τὸ χρονοντούλαπο 5, 6.
 πάει τὸν τοῖχο τοῖχο 7, 123.
 παθαίνω δουλειές με φούντα 6, 33.
 παθαίνω νίλα, νίλες 6, 33.
 παθαίνω τράκ 6, 33.
 παθαίνω τῶν παθῶν μου τὸν τάραχον 6, 33.

- παιδιά, παιδιὰ 7, 180.
 παίζει ἐν οὐ παικτοῖς 7, 123.
 παίζει ἢ γάτα μὲ τὸ ποντίκι 6, 34.
 παίζει ἢ κοιλιά μου βιολί, λαούτο 5, 21.
 παίζει ἢ κοιλιά μου ταμπουρά 5, 21 καὶ 27.
 παίζει λόρδα 5, 20.
 παίζω μ' ἀνοιχτά χαρτιά 5, 115.
 παίζω τὸ κορμάτι μου 6, 63.
 παίζω τὸ τελευταῖο μου χαρτί 4, 115.
 παῖξε γέλασε 7, 123.
 παίρνεις ἀντίδωρο ἀπ' τὸ χέρι του 6, 68.
 παίρνει τὰ σκονάκια του 6, 43.
 παίρνει τὴ δόσι του 6, 43.
 παίρνω ἀπάνω μου 5, 28.
 παίρνω βόλτα 4, 108.
 παίρνω δρόμο 4, 123.
 παίρνω μυρωδιὰ 4, 115.
 παίρνω ξυστρι 4, 123.
 παίρνω σβάρνα 5, 28.
 παίρνω ἕως τὰ σοβαρὰ 6, 68.
 παίρνω συχωροχάρτι 5, 13.
 παίρνω τὰ βουνὰ 4, 115.
 παίρνω τὰ βρεμένα μου 4, 126.
 παίρνω τὰ μάτια μου καὶ φεύγω 5, 32.
 παίρνω τὴν ἀπάνω βόλτα 4, 108.
 παίρνω τὴν κάτω βόλτα 4, 108.
 παίρνω τὴν κρυάδα 7, 123.
 παίρνω τὴ φλέβα του 6, 108.
 παίρνω τὸ κεφάλι μου καὶ φεύγω 5, 32.
 παίρνω τὸν κακὸ δρόμο 7, 123.
 παίρνω τὸ σφυγμὸ του 6, 108.
 παίρνω φλέβα 6, 14.
 παίρνω φόρα 7, 124.
 παίρνω φύσημα 4, 124.
 παίρνω φωτιά ἀπ' τὴν πρώτη σκάλα 7, 124.
 παλιά μου τέχνη κόσκινο 6, 34.
 παλιοτόμαρο 7, 161.
 παλληκάρι τῆς φακῆς 5, 28.
 παννὶ μὲ παννὶ 4, 115.
 παντοῦ τὰ ἴδια, παντοῦ τὰ πάντα 7, 124.
 παπᾶ παιδί διαβόλου ἐγγόνι 7, 124.
 παπούτσι ἀπ' τὸν τόπο σου κι ἄς εἶν' καὶ
 μπαλωμένο 7, 125.
 παραδαρμένη 7, 125.
 παραιτοῦμαι ἀπ' τὸ ψώνιο 7, 125.
 παρακαλῶ | 6, 34.
 παρᾶς μὲ οὐρά 7, 125.
 παρατεντώνω, παρατραυῶ τὸ σκοινὶ 4, 119.
 παρὰ τρίχα 4, 125.
 παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο 7, 125.
 πᾶρε πόδι 5, 28.
 πᾶρε τὸν ἕνα καὶ χτύπα τὸν ἄλλον 6, 34.
 περιηγοριὰ ἕως τὸν ἄρρωστο ὄσπου νὰ ἔβγῃ ἢ
 ψυχὴ του 7, 126.
 πᾶσα γῆ πατρις 7, 126.
 πασχάλιον 7, 187.
 πατεῖς με, πατῶ σε 7, 126.
 πάτησε ἕως τὴν πεπονόφλουδα 7, 126.
 πάτησες τὴν πίτα 7, 126.
 πατῶ πόδι 6, 34.
 πατῶ σὲ γερὸ ἢ σάπιο σανίδι 7, 126.
 πατῶ ἕως τ' ἀναμμένα κάρβουνα 7, 62.
 πάω γιὰ μαλλὶ καὶ βγαίνω κουρεμένος 6, 35.
 πάω κατὰ ἡλιοῦ 4, 114.
 πάω μὲ τὰ νερά του 4, 116.
 πάω πίσω 6, 35.
 πάω ἕως τὰ πόδια του 5, 31.
 πάω ἕως τὰ σκοτεινά, ἕως τὰ στραβά, ἕως τὰ
 τυφλά 6, 41.
 πάω ἕως τὴν ἄκρη τοῦ κόσμου 6, 35.
 πάω ἕως τὸ χρονοντούλαπο 5, 6.
 πάω τὸν ἴσιο δρόμο 7, 127.
 πεθαίνω ἕως τὴν ψάθα 6, 35.
 πέθανε νὰ σ' ἀγαπῶ καὶ ζῆσε νὰ μὴ σέ θέλω
 7, 127.
 πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν 6, 35.
 πεῖνα καὶ τῶν γονέων 6, 21.
 πειράζω ἕως τὸ ὁμοούσιο 6, 41.
 πέννα 4, 94-95.
 πεντάρα τσακιστὴ 7, 127.
 πέντε μπρὸς καὶ δέκα πίσω 7, 127.
 περασμένα μεγαλεῖα | καὶ διηγῶντας τα νὰ
 κλαίς 7, 128.
 περασμένα ξεχασμένα 7, 150.

- περιδρόμασε 5, 30.
 περιδρομος 5, 29.
 περιδρομος νά σέ πιάση! 5, 31.
 περί ὄνου σκιᾶς 7, 128.
 περιστερᾶς ἀθώωτερος 7, 128.
 περνάει ἀπ' τὸ χέρι μου 7, 128.
 περνάει ζωὴ καὶ κόττα 5, 31.
 περνάει ἡ μπογιά του 7, 128.
 περνάει τὴν κουλούρα 6, 6.
 περνάει τοῖς τάξεις ἀβρόχοις ποσὶ 6, 3.
 πέσε, τίτα, νά σέ φάω 6, 69.
 πέσ μου ποιὸν ἔχεις φίλο νά σοῦ πῶ τί εἶ-
 σαι 7, 128.
 πετάει ἀπ' τὴ χαρὰ του 7, 129.
 πατάει μὲ ξένα φτερά 5, 49.
 πέταξε τὸ πουλλὶ 7, 129.
 πετάω τὰ μυαλά μου 6, 36.
 πετάω τὴ σκούφια μου 6, 36.
 πέτρα τῆς ὑπομονῆς 5, 17.
 πετοὶ καὶ κόκκαλο 6, 36.
 πέφτει ἡ μύτη του 6, 15.
 πέφτω ἀπ' τὰ σύννεφα 6, 14 καὶ 36.
 πέφτω ἀπ' τὸν οὐρανὸ 6, 14.
 πέφτω ἔξω 4, 122.
 πέφτω μὲ τὰ μοῦτρα 5, 31.
 πέφτω ἔς τὰ πόδια 5, 31.
 πηγαίνω μέσα 5, 6.
 πῆγε καπνὸς 4, 113.
 πῆξει τὸ μυαλὸ 5, 32.
 πῆρε συχωροχάρτι 5, 13.
 πῆρε τὰ μοῦτρα του κ' ἦρθε 5, 32.
 πῆρε τὸν προῶτο 7, 51.
 πῆρε ψηλὰ τὸν ἀμανὲ 4, 122.
 πιάνω τόπο 6, 35.
 πιάστηκε ἔς τὰ δίχτυα 7, 129.
 πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα 7, 129.
 πιστεύω ἔς τὰ τυφλά 6, 41.
 πίσω ἡ ἀχλάδα τὴν οὐρά 6, 37.
 πίσω μου σ' ἔχω! 6, 37.
 πίσω μου σ' ἔχω, σατανᾶ! 6, 37 καὶ 7, 131.
 πίσω πάλι 5, 32.
 πλερώνω τὰ σπασμένα 5, 32.
 πλερώνω τοὺς κούκους γιὰ μπεκάτσες 7, 129.
 πληγὴ τοῦ Φαραῶ 7, 130.
 πλούσια τὰ ἐλέη σου 6, 42.
 πνεῦμα ἀντιλογίας 7, 130.
 πνίγεται σ' ἓνα κουτάλι νερὸ 6, 69.
 πνίγεται σὲ ρηχὰ νερὰ 7, 130.
 ποιὸς δὲ θέλει τὸ φῶς του; 5, 16.
 ποιὸς εἶδε τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθη!
 5, 33.
 ποιὸς ζῆ ποιὸς πεθαίνει! 7, 130.
 ποιὸς σοῦ ἔβγαλε τὸ μάτι;—ὁ ἀδερφός
 μου—γι' αὐτὸ τὸ ἔβγαλε βαθιὰ 7, 130.
 ποιὸς τὴ χάρι του! 5, 33.
 ποιὸς τοῦ μιλάει! 7, 131.
 πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί 7, 131.
 πολυτεχνίτης κ' ἐρημοσπίτης 6, 37.
 πόρτες ἀνοιχτές, πόρτες κλειστές 7, 131.
 ποτε πρόκοψε ἡ καημένη; | τὸ Σαββάτο ποῦ
 σημαίνει 6, 37.
 ποῦ ἦταν ὁλος δικός του 7, 131.
 ποῦ θὰ πάη! 5, 33.
 πουλάει τὴν ψυχὴ του ἔς τὸ διάβολο 6, 37.
 πουλάω μὲ τὴ βούλλα 4, 100.
 ποὺ νά! 4, 116.
 ποὺ νά πάρη καὶ νά τὸν σηκώση! 7, 131.
 ποῦ σὲ εἶδα; ποῦ μὲ εἶδες; 5, 18.
 ποῦ σὲ πονεῖ, ποῦ σὲ σφάζει! 7, 132.
 ποῦ τὸ πάμε; 7, 132.
 προᾶμα τῆς πέννας 4, 95.
 προᾶμα τοῦ κουτιοῦ 4, 124.
 προῆζω τὸ συκώτι 6, 38.
 πρὶν ἀλέκτωρ φωνήση 7, 132.
 προσανατολίζομαι πρὸς κάτι 7, 132.
 πρὸς κέντρα λακτίζω 7, 133.
 προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται 7, 133.
 προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις 7, 133.
 πρώτα ὁ Θεὸς 5, 33.
 πρώτος καὶ καλύτερος 6, 38.
 πτωχὸς τῷ πνεύματι 6, 38.
 πύξ λάξ 7, 81.
 πῦρ, γυνὴ καὶ θάλασσα, κακὰ τρία 7, 133.
 πῦρ καὶ μανία 7, 133.

πῶς; 7, 134.
 πῶς; 7, 134.
 πῶς βαστάει ὁ Θεὸς τὰ κεραμίδια ξεκάρ
 φωτα! 7, 57.
 πῶς ἔκαμε λέει; 7, 156.
 πῶς τοῦ πάει τοῦ κασιδὴ ἢ μαργαριταρένια
 σκούφια 6, 38.

Ρ

ράβδος ἐν γωνίᾳ, ἄρα βρέχει 7, 134.
 ράβε ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη 7, 134.
 ράγισε τὸ γυαλί, ραγισμένο γυαλί 5, 33.
 ρίχνουμαι μὲ τὰ μοῦτρα 5, 31.
 ρίχνω πετραδάκια, ρίχνω πετριές 7, 135.
 ρίχνω πέτρα ἢ μαύρη πέτρα πίσω μου 5, 34.
 ρίχνω πόντους 5, 34.
 ρίχνω στάχτη ἔς τὰ μάτια 6, 69.
 ρίχνω τὰ φτερά 7, 135.
 ρίχνω τὸ κεφάλι κάτω 5, 7.
 ρόδα εἶναι καὶ γυρίζει 7, 135.

Σ

σ' ἀγαπάει ἢ πεθερὰ 6, 4.
 σὰ θέλ' ἢ νύφη κι ὁ γαμπρός, ἢ τύφλα νὰ 'χη
 ὁ πεθερός 6, 70.
 σὰ νερό 4, 116.
 σὰν ἢ νύφη μὲ τὴν πεθερὰ 7, 135.
 σανὶς σωτηρίας 7, 135.
 σὰν καὶ τί! 5, 34.
 σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι 5, 35.
 σὰν σ' ἀρέσῃ, μπάρμπα Λάμπρο, ἢ ξαναπέρνα
 ἀπ' τὴν Ἄντρο 6, 39.
 σὰν τὰ κακὰ προγόνια 7, 136.
 σὰν τὰ χιόνια 5, 35.
 σὰν τῆς τρελλῆς τὰ μαλλιά 7, 136.
 σὰν τὸ σκυλλὶ ἔς τ' ἀμπέλι 6, 39.
 σάρα 6, 16 κέξ.
 σὰ φουσκωμένο ἄσκι 7, 136.
 σὲ γέλασαν 6, 39.
 σὲ καλὸ μου-σου-του! 7, 136.
 σὲ μιὰ σκούφια δυὸ κεφάλια δὲ χωρῶν
 7, 136.

σὲ παρακαλῶ ἐγὼ κ' ἢ σκούφια μου 7, 136.
 σέρνω τὰ πόδια 7, 137.
 σηκώνει μπαϊράκι 4, 116.
 σηκώνει νερό 4, 117.
 σηκώνει παντιέρα 4, 116.
 σηκώνεται ἢ τρίζα 5, 35.
 σηκώνεται τὸ πετσι 5, 35.
 σηκώνομαι ἄπάνω 7, 137.
 σηκώνω τὰ πόδια μου ἔς τοὶς πλάτες μου
 5, 28.
 σημεῖα καὶ τέρατα 7, 137.
 σιγὰ τὸν πολυέλεο! 7, 137.
 σκάει ὁ αὐγερινός, ἢ πούλια κτλ 7, 138.
 σκάει σὰν μπαλόνη 7, 138.
 σκάω κανόνι 5, 35 καὶ 6, 50.
 σκάω μύτη 6, 39.
 σκοινὶ καὶ παλούκι 4, 95.
 σκόρδα ἔς τὰ μάτια σου 7, 138.
 σκόρδα ἔς τὰ μάτια τῆς πεθερᾶς σου! 7, 139.
 σκορδόπιστος 7, 139.
 σκύλλος ποὺ γαβγίζει δὲ δαγκώνει 7, 140.
 Σόβομα καὶ Γόμορρα 6, 39 καὶ 61.
 σοὶ πάει τὸ βασίλειο 7, 140.
 σορολόπ 6, 50.
 σοῦ ἀφίνω εὐχὴ καὶ κατάρα 7, 140.
 σοῦ μειδίασαν 6, 39.
 спаγγοδεμένος, спаγγορραμμένος, σπάγγος
 7, 140.
 σπάει ἢ χολή μου 7, 141.
 σπάζω κέφι 7, 141.
 σπάζω τὸ κεφάλι μου 7, 141.
 σπαθὶ 5, 36.
 σπανὸς ἀκάθαρτος 7, 141.
 σπάω πλάκα 5, 36.
 σπέρνω ζιζάνια 6, 40.
 σπουδαῖα τὰ πράματα ἢ τὰ λάχανα 7, 141.
 ἔς τὰ καλὰ καθούμενα 6, 40.
 ἔς τὰ κομμάτια 4, 117.
 ἔς τὰ μάγουλά του σπᾶν καρύδια 7, 142.
 ἔς τὰ μαχαίρια 4, 117.
 ἔς τὰ πεταχτά 6, 40.
 ἔς τὰ σκοτεινά, ἔς τὰ στραβά, ἔς τὰ τυφλά

6, 40 και 41.
 σταυρώνω τὰ χέρια 5, 36.
 στάχτη και τσιμέντο 6, 70.
 στέκομαι με τὸ κεφάλι ψηλά 6, 70.
 στέλνω 6, 41.
 στήλη ἄλατος 7, 142.
 ἔς τὴν παρακάτω γειτονιά 4, 117.
 ἔς τὴν πέννα 4, 94.
 ἔς τὴν τρίχα 4, 125.
 ἔς τὴ φωνὴ κι ὁ Λάζαρος 4, 118.
 ἔς τὴ χάσι και ἔς τὴ φέξι 5, 15.
 ἔς τὸ ἄνθος τῆς νεότητος 7, 142.
 ἔς τὸ διάβολο! 7, 143.
 ἔς τὸ Θεό σου! 4, 118.
 ἔς τ' ὄνειρό του ἢ ἔς τὸν ὕπνο του τὸ εἶδε
 7, 142.
 ἔς τὸν κόρακα! 7, 143.
 ἔς τὸ ὁμοούσιο 6, 41.
 ἔς τὸ περιθώριο 7, 143.
 ἔς τὸ σπῖτι του δὲ βάζει ἄνθρωπο γεννημένο
 7, 143.
 ἔς τὸ τετράγωνο, ἔς τὸν κύβο 7, 143.
 ἔς τοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα | ὅσο θέλεις βρόντα
 6, 70.
 ἔς τὸ φτερό 5, 50.
 ἔς τὸ χέρι του εἶναι; 7, 143.
 στραβόξυλο 7, 144.
 στρογγυλοκάθισε 6, 41.
 Στωικὴ ἀπάθεια 7, 144.
 σύζητῶ μ' ἀνοιχτὰ χαρτιά 4, 115.
 σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ; 6, 42.
 σὺν Ἀθηνᾶ και χεῖρα κίνει 7, 144.
 σὺν γυναιξὶ και τέκνοις 7, 144.
 σῦρε ἔς τὸν περιδρομο 5, 29.
 σύρω τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου 7, 144.
 σφάλλω ἔς τὸ ὁμοούσιο 6, 41.
 σφίγγω τὸν πόνο μου 4, 118.
 σχωρῶ τὰ πεθαμένα 7, 145.
 σώζω τὴν κατάστασι 7, 145.
 σώζω ἢ τηρῶ τὰ προσχήματα 7, 145.
 σώθηκαν τὰ καρβέλια του ἢ τὰ ψωμιά του
 7, 145.

σώθηκε τὸ καντήλι του 7, 145.
 σώσον ἐλέησον! 5, 36.

Τ

τὰ βάζω κάτω ἢ τὰ βάζω ὅλα κάτω 7, 146.
 τάβλα μπρὸς και τάβλα πίσω 7, 146.
 τὰ βλέπει σκοτεινὰ και μαῦρα 7, 146.
 τὰ βλέπω σκοῦρα 5, 37.
 τὰ βρίσκω μπαστούνια, σκοῦρα 5, 37.
 τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ 6, 42.
 τὰ ἐμὰ σὰ και τὰ σὰ ἐμὰ 7, 146.
 τὰ ἐξ ἀμάξης 7, 146.
 τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα παραλείπονται 7, 146.
 τὰ ἔφτειασαν 7, 146.
 τάζει λαγούς με κουδούνια, με πετραχή-
 λια 5, 37.
 τάζει τὸν οὐρανὸ με τ' ἄστρα 7, 147.
 τὰ ζῶα μου ἀργὰ 7, 147.
 τὰ θαλασσῶνα 5, 38.
 τὰ θέλει ὅλα δικά του 7, 147.
 τὰ ἴδια Παντελάκη μου, τὰ ἴδια Παντελῆ
 μου 6, 42.
 τὰ καλά και συμφέροντα 5, 37.
 τὰ καλά τοῦ Γιάννη τὰ θέλουμε, τὸ Γιάννη
 δὲν τὸν θέλουμε 6, 43.
 τὰ ἔκανε γῆς Μαδιάμ 6, 61.
 τὰ κάνουν πλακάκια 5, 38.
 τὰ κάνω γυαλιὰ καρφιὰ 7, 147.
 τὰ κάνω θάλασσα 5, 38.
 τὰ κάνω κεραμιδαρεῖο 6, 70.
 τὰ κάνω μούσκεμα 6, 71.
 τὰ κοπανάει 6, 43.
 τὰ κοπανάει τὰ σκονάκια του 6, 43.
 τ' ἀκούω βερσεσὲ 7, 148.
 τ' ἀκριβὸ πρᾶμα τὰ λεπτά του τὰ ἔχει μέσα
 7, 148.
 τὰ λάθη εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους 6, 43.
 τὰ λάθη πληρώνονται 6, 44.
 τὰ λέει μασημένα 6, 71.
 τὰ λέει Σαρδανάπαλα 7, 148.
 τὰ λέει τῆς πεθερᾶς γιὰ νὰ τ' ἀκούσ' ἢ
 νύφη 6, 44.

- τὰ λέω ἀπέξ' ἀπέξω 7, 148.
 τὰ μάγουλά του αἶμα στάζουν 7, 148.
 τὰ μαζεύω 6, 41.
 τὰ μαλλοκέφαλα 4, 118.
 τὰ μασάει 6, 71.
 τὰ μάτια σου τέσσερα, δεκατέσσερα, εικοσι-
 τέσσερα 4, 118.
 τὰ μεγάλα πνεύματα συναντῶνται 7, 149.
 τὰ μετρῶ ἕς τὰ δάχτυλα 5, 38.
 τὰ μυαλά σου καὶ μιὰ λίρα 7, 149.
 τὰ ξέρω ἕς τὰ δάχτυλα 5, 38.
 τὰ ξέρω τὰ κατατόπια 6, 71.
 τὰ ξινίζω τὰ μούτρα μου 7, 149.
 τὰ ξίνισαν 7, 100.
 τὰ παθήματα γίνονται μαθήματα 6, 44.
 τὰ παιδιά παίζει 7, 150.
 τὰ παίζω ὅλα γιὰ ὅλα 6, 44 καὶ 7, 149.
 τὰ παίρνει, τὰ παραπαίρνει τὰ σκονάκια του
 6, 43.
 τὰ παίρνω τοῖς μετρητοῖς 6, 50.
 τὰ περασμένα ξεχασμένα 7, 150.
 τὰ πίνει τὰ σκονάκια του 6, 43.
 τὰ πολλά λόγια εἶναι φτώχεια 7, 150.
 τὰ πράγματα ἀριθμοῦνται εἰς τὰ δάχτυλα
 ἢ εἰς τὰ δάχτυλα τῆς ἑτέρας χειρὸς ἢ δὲν
 ξεπερνοῦν τὰ δάχτυλα τῶν χειρῶν 7, 150.
 τ' ἄσπρα κατεβάζουν τ' ἄστρα 7, 150.
 τὰ σχόλια δίνουν καὶ παίρνουν 6, 10.
 τὰ τίναξε 5, 39.
 τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι 6, 44.
 τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας 7, 151.
 τὰ τριάκοντα ἀργύρια 7, 151.
 τὰ τσούγκρισαν 7, 151.
 ταῦτα δεῖ ποιεῖν κάκεινα μὴ ἀφιέναι 7, 151.
 τὰ φέρνω σκοῦρα 5, 37.
 τὰ φίδια τυλίγονται ἀπάνω του 7, 151.
 τὰ χάλασαν, τὰ χάλασε 7, 152.
 τὰ χάλασε ὁ καιρὸς τὰ μούτρα του 7, 152.
 τὰ χάνει 5, 39.
 τὰ ἔχει κοπανημένα 6, 43.
 τὰ ἔχει τεζάρει 5, 39.
 τὰ ἔχει τετρακόσια 4, 119.
 τὰ ἔχει χαμένα 5, 39.
 τὰ χρειάστηκε 7, 152.
 τὰ ἔχω σκοῦρα 5, 37.
 τ' εἶν' ὁ κάβουρας, τ' εἶν' τὸ ζουμί του;
 6, 71 καὶ 7, 152.
 τ' εἶχες, Γιάννη; — τ' εἶχα πάντα! 6, 45.
 τελεία καὶ παῦλα 4, 99.
 τελειώνει τὸ τροπᾶρι 4, 119.
 τελειώσαν τὰ ψέματα 6, 45.
 τελευταία θέλησις 7, 153.
 τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα 7, 153.
 τενεκές, τενεκές ξεγάνωτος 6, 45.
 τεντώνω τὸ σκοινὶ 4, 119.
 τεσσαράκοντα παρὰ μίαν 7, 153.
 τετέλεσται! 7, 153.
 τὴ γλυτώνω 4, 119.
 τὴν ἔπαθα σὰν ἀγράμματος 4, 119.
 τὴν κακὴν τοῦ μέρα καὶ τὴν ψυχρὴν! 7, 154.
 τὴν παθαίνω 4, 119.
 τὴν παθαίνω Χιώτικα 7, 154.
 τὴν πάτησες τὴν πίτα 7, 126.
 τὴν πάτησε τὴν πεπονόφλουδα 7, 126.
 τὴν πέρασα Σπαρτιάτικα 6, 71.
 τὴν περνάει κοτσάνι 5, 31 καὶ 39.
 τὴν σήμερον, τὴν σήμερον ἡμέραν 7, 154.
 τὴν ψώνισε 6, 72.
 τῆς γούνας μου, τῆς κάπας μου μανίκι 7, 154.
 τῆς ἔβγαλε τὰ μάτια 6, 46.
 τῆς ἐπαγγελίας γῆ 7, 155.
 τῆς μοίρας τὸ γραφτὸ 7, 155.
 τῆς κακῆς συφορᾶς 6, 46.
 τῆς κρέμασαν τὰ κουδούνια 4, 120.
 τῆς Κυριακῆς χαρὰ καὶ τῆς Δευτέρας λύπη
 5, 39.
 τῆς νύχτας τὰ καμώματα τὰ βλέπ' ἡ μέρα
 καὶ γελάει 7, 155.
 τῆς πρώτης χειρὸς 7, 155.
 τί εἶχα, τί ἔχασα! 7, 155.
 τί εἶχες, τί ἔχασες; 7, 155.
 τί ἔκανε λέει! 7, 156.
 τί θέλεις, τί γυρεύεις; 7, 156.
 τί Θεὸ λατρεύει; 6, 46.

- τί μέρος λόγου εἶναι; 7, 156.
 τί μου λέεις; 7, 156.
 τιμῶ τὴν ὑπογραφή μου 7, 156.
 τινάζω τὰ μυαλά μου 6, 36.
 τινάζω τὸ γιακᾶ μου, τὸ σκουτί μου 7, 157.
 τί νὰ κρυβόμαστε πίσω ἀπ' τὸ δάχτυλο;
 6, 46.
 τίποτε δὲ μένει κρυφὸ 6, 157.
 τί σου καταμαρτυροῦσι; 7, 157.
 τί τὸν κάνεις; 7, 157.
 τί τοῦ λέεις; 7, 157.
 τί ψυχὴ ἔχει; 7, 158.
 τὸ ἀδικὸν οὐκ εὐλογεῖται 7, 158.
 τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται κι ἂν γίνεται, δὲν
 πίνεται 6, 46.
 τὸ αἷμα τῆς καρδιάς μου 6, 47.
 τὸ ἀνάγνωσμα 7, 158.
 τὸ βάζω 'ς τὰ πόδια, 'ς τὰ τέσσερα 5, 40.
 τὸ βάζω τὸ καπέλο μου στραβά 5, 40.
 τὸ βᾶλα 'ς τὸ μάτι 7, 158.
 τὸ βγαλε 'ς τὸ σφυρί 7, 159.
 τὸ βιολί του 6, 47.
 τὸ βουλλῶνω 7, 159.
 τὸ 'δεσε κόμπο 7, 159.
 τὸ 'δεσε μαντήλι 4, 101.
 τὸ 'δεσε σὲ ψιλὸ μαντήλι 7, 159.
 τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν 7, 159.
 τὸ δίκαιο δίκαιο 7, 160.
 τὸ δις ἁμαρτεῖν οἷκ ἀνδρὸς σοφοῦ 7, 160.
 τὸ ἴδιο βιολί 6, 47.
 τὸ ἴδιο τροπάρι 4, 119.
 τὸ κακὸ συναπάντημα 6, 16.
 τὸ κατάπια 4, 120.
 τὸ κατάπια ἢ γῆ 7, 9 καὶ 160.
 τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς 4, 120.
 τὸ κάψαμε τὸ πελεκούδι 4, 120.
 τοκιστῆς καὶ σουλατζαδῶρος 7, 160.
 τὸ κοκκαλάκι τῆς νυχτερίδας ἔχει ἀπάνω
 του 6, 47.
 τὸ κοπανάει 6, 43.
 τὸ κουτσομπολιὸ δίνει καὶ παίρνει 6, 10.
 τὸ κρεμᾶω σκουλαρίκι 7, 160,
 τὸ λάδι μας πέφτει 'ς τὸ τσουκάλι μας 7, 160.
 τὸ λέει ἢ καρδιά του 6, 72.
 τομάρι 7, 151.
 τὸ μεγάλο ψάρι τρώει τὸ μικρὸ 6, 72.
 τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἢ δὲ σὰρξ ἀσθε-
 νῆς 6, 47.
 τὸ μῆλο κάτω ἀπ' τὴ μηλιά πέφτει 7, 161.
 τὸ μῆνα ποὺ δὲν ἔχει Σάββατο 7, 161.
 τὸ μοναστήρι νὰ 'ν' καλὰ 7, 161.
 τὸ μωρὸν ἄλας 6, 48.
 τὸ 'να ἢ μοῖρα μου καὶ τ' ἄλλο τὸ μερ-
 τικό μου 7, 161.
 τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὐ οὐ 6, 48.
 τὸν ἀνεβάζω 'ς τὰ οὐράνια 6, 48.
 τὸν Ἀράπη κι ἂν τὸν πλένης, τὸ σαποῦνι
 χάνεις 7, 162.
 τὸν ἀφίνω μάρμαρο 5, 40.
 τὸν βάζω 'ς τὰ αἵματα 7, 162.
 τὸν βάζω 'ς τὴ θέσι του 5, 7.
 τὸν βάζω 'ς τὸ χέρι 7, 162.
 τὸν βοηθοῦν θεοὶ καὶ δαίμονες 5, 6.
 τὸν γράφω 'ς τὰ παλιά μου 7, 162.
 τὸν δουλεύω 6, 48.
 τὸν δρόμον τετέλεκα 7, 162.
 τὸν ἔβαλαν, ἢ τὸν τύλιξαν σὲ μιὰ κόλλα
 χαρτί 7, 163.
 τὸν ἔγδαρε μὲ τὸ στουρνάρι 7, 163.
 τὸν ἔζωσαν τὰ φίδια 6, 49.
 τὸν ἔλουσε πατόκορφα 7, 163.
 τὸν ἔμπλεξε 7, 163.
 τὸν ἔμπλεξε 'ς τὰ δίχτυα του 7, 163.
 τὸν ἔπιασαν οἱ διαβόλοι 7, 163.
 τὸν ἔπιασαν 'ς τὰ πράσα 4, 121.
 τὸ νερὸ κυλάει 'ς τ' αὐλάκι 7, 163.
 τὸν ἔχουν ἀπὸ κλότσο κι ἀπὸ μπάτσο 5, 40.
 τὸν ἔχουν μὴ στήξη καὶ τὸν βρέξη 4, 107
 καὶ 5, 40.
 τὸν ἔχω γράψει ἐκεῖ ποὺ δὲν πιάνει μελάνη
 7, 164.
 τὸν ἔχω 'ς τὴν καμπούρα μου 4, 121.
 τὸν ἔχω 'ς τὸ στομάχι 5, 24.
 τὸν ἔχω 'ς τὸ χέρι 7, 164.

- τὸν ἔχω τί καὶ πῶς! 7, 164.
 τὸν ἔχω φούρκα 5, 41.
 τὸν ζεύω 'ς τὸ μαγγανοπήγαδο 7, 164.
 τὸν ζώνουν τὰ φίδια 7, 164.
 τὸν καθίζουν 'ς τὸ σκαμνὶ 7, 164.
 τὸν καιρὸ ποὺ δέναν τὰ σκυλλιά μὲ τὰ λου-
 κάνικα 6, 49.
 τὸν κακὸ του τὸν καιρὸ ἢ τὸν φλάρο 6, 49.
 τὸν κακὸ του τὸν καιρὸ καὶ τὸ μαῦρο 7, 154.
 τὸν κάνω ἀπὸ τῆ δουλειά του 6, 49.
 τὸν κάνω ἓνα παρᾶ 7, 164.
 τὸν κάνω Θεὸ 5, 41 καὶ 44.
 τὸν κάνω πέρα 6, 49.
 τὸν κατὰπιε 7, 120.
 τὸν κατεβάζω 'ς τῆ γῆ 6, 48.
 τὸν κλαίν τὰ μάτια μου 7, 165.
 τὸν κόβω 6, 24.
 τὸν κρεμάσανε 6, 6.
 τὸν ματιάσαμε 7, 165.
 τὸν ξάφρισαν 7, 165.
 τὸν ξέρω ἀπὸ τὴν καλή 5, 44.
 τ' ὄνομά μου πᾶρ' το σύ, γειτόνισσα 5, 41.
 τὸν παίζω 'ς τὰ δάχτυλα, 4, 121.
 τὸν παίρνει τὸ σχέδιο 5, 41.
 τὸν παίρνουν μὲ τοῖς λεμονόκουπες 7, 165.
 τὸν παίρνω γιὰ κοροῖδο, 'ς τὸ κοροῖδο 5, 42.
 τὸν παίρνω μὲ τὸ καλό, μὲ τὸ ἄγριο 7, 165.
 τὸν παίρνω μονοκόμματα 5, 42.
 τὸν παίρνω 'ς τὴν καμπούρα μου 4, 121.
 τὸν παίρνω 'ς τὸ μεζέ 5, 42.
 τὸν παίρνω 'ς τὸ ψηλὸ 5, 42.
 τὸν πῆραν οἱ διαβόλοι 6, 50.
 τὸν πῆραν τὰ γεράματα ἢ τὰ χρόνια 6, 50.
 τὸν πῆραν φαλάγγι 5, 43.
 τὸν πῆρε καὶ τὸν σήκωσε 5, 43 καὶ 6, 50.
 τὸν πληρώνω μὲ τὸ ἴδιο νόμισμα 7, 166.
 τὸν πνίγει σ' ἓνα κουτάλι νερὸ 7, 166.
 τὸν σέρνει ἀπ' τῆ μύτη 4, 121.
 τὸν σταύρωσαν 7, 166.
 τὸν στέλνω περίπατο 6, 32.
 τὸν στέλνω, τὸν στέλνω 'ς τὸν κακὸν ἄγ-
 γέλο 6, 41.
 τὸν τρώει μὲ τὰ μάτια του 7, 166.
 τὸν τρώει 'ς τὸ καντάρι, 'ς τὸ ζύγι 7, 156.
 τὸν τσουβάλιασε 7, 166.
 τὸν τύλιξαν σὲ κόλλα ἀναφορᾶς ἢ σὲ 'μιὰ
 κόλλα χαρτὶ 7, 163.
 τὸν φέρνω 'ς τὰ νερά μου 4, 116.
 τὸν φώτισε ὁ Θεός, ὁ διάβολος 7, 167.
 τὸν χορεύουν 'ς τὸ ταπὶ 5, 43.
 τὸν χτύπησε κουτελίτης 7, 167.
 τὸ ξύλο βγήκε ἀπ' τὸν παράδεισο 7, 167.
 τὸ πάει τὸ γράμμα 7, 168.
 τὸ πάθημα μάθημα 6, 31.
 τὸ παίρνει ἀπάνω του 5, 43.
 τὸ παίρνω ἀπ' τὴν ἀνάποδη 7, 168.
 τὸ παίρνω γαϊτάνι, γραμμὴ 4, 121.
 τὸ παίρνω ξεστὸ ἢ 'ς τὰ ξεστὰ 7, 168.
 τὸ παίρνω ἢ τὰ παίρνω κατάκαρδα 4, 122.
 τὸ παίρνω κάτω 7, 168.
 τὸ παίρνω μὲ τὴν καρδιά μου 7, 169.
 τὸ παίρνω σκοινὶ γαϊτάνι ἢ κορδόνι 4, 122.
 τὸ παίρνω ἢ τὰ παίρνω τοῖς μετρητοῖς 6, 50.
 τὸ παίρνω ψηλὰ 4, 122.
 τὸ πάω πολὺ 6, 72.
 τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου 6, 72.
 τὸ πλήρωσε ἀκριβὰ 7, 5.
 τὸ πολὺ Κύριε ἐλέησον τὸ βαριέται κι ὁ
 Θεὸς ἢ κι ὁ παπᾶς 7, 169.
 τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σκαθὶ 5, 36.
 τὸ ρᾶσο δὲν κάνει τὸ καλόγερο ἢ τὸν παπᾶ
 7, 170.
 τὸ ρίχνω ἔξω 4, 122.
 τὸ ρίχνω 'ς τὸ κρασί, 'ς τοῖς προσευχῆς κττ.
 4, 122 καὶ 6, 51.
 τὸ ρίχνω 'ς τὸ σορολόπ 6, 50.
 τὸ στόμα του μυρίζει γάλα 7, 170.
 τὸ σωστὸ σωστὸ 7, 170.
 τὸ τρώει μὲ τὸ κουτάλι 6, 73.
 τοῦ ἀγίου ποτε 7, 171.
 τοῦ ἄλλαξα τὴν Παναγιά, τὴν πίστι 5, 43.
 τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο, τὸν ἀντίθεο 5, 44.
 τοῦ ἄλλαξα τὸ σταυρὸ, τὸ Χριστὸ 5, 43.
 τοῦ ἀνάβω καντήλι, κερί 5, 41 καὶ 44.

- τοῦ ἄστραφα μιὰ 6, 7.
 τοῦ βάζω γυαλιά 5, 44.
 τοῦ ἔβαλαν τὸ ζουρλομαντύα 7, 171.
 τοῦ βούλλωσε τὰ μάτια 4, 100.
 τοῦ βρῆκε τὸ κουμπι 6, 51.
 τοῦ γεμίζεις τὸ κεφάλι; 7, 171.
 τοῦ γεμίζει τὸ μάτι 6, 51.
 τοῦ Γιάννη τὰ καλὰ τὰ θέλουμε, τὸ Γιάννη
 δὲν τὸν θέλουμε 6, 51.
 τοῦ γίνουμαι κουνούπι, τσιμπούρι 4, 123.
 τοῦ γλυκοῦ νεροῦ 7, 171.
 τοῦ γυαλιζῶ 4, 123.
 τοῦ γυρίζω τὴν πλάτη, τὴ ράχη 5, 45.
 τοῦ γυρίζω τὸ κεφάλι 7, 171.
 τοῦ ἔδειξε τὰ δόντια 4, 106.
 τοῦ δίνω 4, 123.
 τοῦ δίνω δρόμο, ξύσιμο 4, 123 καὶ 124.
 τοῦ δίνω καὶ καταλαβαίνει 7, 172.
 τοῦ δίνω ξυστρι 4, 123.
 τοῦ δίνω σκοινι 4, 123.
 τοῦ δίνω τὰ παπούτσια ἔς τὸ χέρι 6, 51.
 τοῦ δίνω τὸ παννὶ 7, 172.
 τοῦ δίνω φύσημα 4, 124.
 τοῦ ἔδωσα μιὰ 6, 7.
 τοῦ ἔδωσε δέκα 7, 127.
 τοῦ ἔρθε κουτι 4, 124.
 τοῦ ἔρθε λουκούμι 4, 124.
 τοῦ καθαρίζουν ἄβγά 6, 52.
 τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
 τοῦ κάνω ἱστορίες 7, 172.
 τοῦ κάνω μοῦτρα 5, 19.
 τοῦ κάνω πλάτη 5, 45.
 τοῦ κάνω σκηνὲς 7, 172.
 τοῦ καψαν τὴν τρίχα 4, 125.
 τοῦ κλείνω τὸ μάτι, τὰ μάτια 7, 172.
 τοῦ κόβω τὴ φάτσα 6, 26.
 τοῦ κόβω τὴ φόρα 7, 173.
 τοῦ κόλλησαν τὴ ρετινιὰ 5, 45.
 τοῦ κόπηκαν, τοῦ ἔκοψαν τὰ φτερά του 5, 49.
 τοῦ κόστισε ὁ κοῦκος ἀηδόνι 7, 173.
 τοῦ κρεμῶ μοῦτρα 5, 19.
 τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλὲς 7, 173.
 τοῦ μαζεύω τὰ λουριά 4, 124.
 τοῦ μιλάω ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια 5, 45.
 τοῦ μιλάω μὲ τὰ δόντια 5, 45.
 τοῦ μπαίνω ἔς τὴ μύτη 4, 123 καὶ 125.
 τοῦ μπαίνω ἔς μάτι 6, 52.
 τοῦ μπαίνω ἔς τὸ ρουθούνη 4, 125.
 τοῦ μπῆκε ὁ πειρασμός 7, 173.
 τοῦ ξάφρισαν τοῖς τσέπες 7, 173.
 τοῦ ξεσήκωσε τὰ μυαλά 6, 52.
 τοῦ πάει ζουμι 7, 173.
 τοῦ παιδιοῦ μου τὸ παιδι δυὸ φορὲς ἢ ἔφτα
 φορὲς παιδι μου 7, 174.
 τοῦ παιδιοῦ μου τὸ παιδι πιὸ γλυκὸ κι ἀπ'
 τὸ μέλι 7, 174.
 τοῦ παιξαν δουλειά, πού ἦταν ὅλη δική του
 7, 45.
 τοῦ ἔπαν τὰ σχολιανὰ του 5, 48.
 τοῦ παπᾶ τὸ θυμιατὸ τὰ ξεδιαλύνει ὅλα
 7, 174.
 τοῦ πάτησαν τὴν κάπα 7, 174.
 τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι 5, 21.
 τοῦ πάτησαν τὸν κάλο 5, 22.
 τοῦ ἔπεσε, τοῦ ἔρθε κεραμίδα 5, 46.
 τοῦ πουλλιοῦ τὸ γάλα 7, 174.
 τοῦ ἔρθε ἡ ἄπανταχοῦσα 5, 46.
 τοῦ ἔρθε ἡ σκούφια γύρω 7, 174.
 τοῦ ἔρθε στραβὴ ἢ τύχη 7, 175.
 τοῦ σήκωσε τὰ μυαλά 6, 52.
 τοῦ σκάβει τὸ λάκκο 5, 46.
 τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο 5, 46.
 τοῦ ἔστριψε 6, 53.
 τοῦ ἔστριψε ἡ βίδα, τὸ μυαλὸ 6, 53.
 τοῦ σφίγγω τὰ λουριά 4, 124.
 τοῦ τὰ εἶπα 4, 125.
 τοῦ τὰ κάνω λειανὰ 4, 124.
 τοῦ τὰ κοπανάει 6, 43.
 τοῦ τὰ λέω 4, 125.
 τοῦ τὰ λέω ἀπὸ τὴν καλὴ 4, 96.
 τοῦ τὰ ἔψαλα 4, 103.
 τοῦ τὴν ἔσκασα 6, 53.
 τοῦ τίναξα τὸ γιακᾶ 7, 175.
 τοῦ τοῖς βρέχω 5, 47.

τοῦ τραυάω ἓνα λούσιμο 4, 109.
 τοῦ τρίζω τὰ δόντια 5, 45.
 τοῦ τσίκνισαν τὸ φτερό 6, 53.
 τοῦ ἄφεξε 5, 47.
 τοῦ φτωχοῦ τὸ δίκαιο 5, 46.
 τοῦ χρειάζεται σκοινὶ καὶ παλούκι 4, 95.
 τοῦ ἄψαλαν τὰ σχολιανὰ του 5, 48.
 τοῦ ἄψαλαν τὸν ἀναβαλλόμενον 4, 100 καὶ
 5, 48.
 τοῦ ψήνω τὸ ψάρι ἕς τὰ χεῖλη 6, 53.
 τοῦ ψήνω τὸ ψάρι ἕς τὴ γλῶσσα 6, 53.
 τὸ ἄφαγε τὸ κεφάλι του 7, 175.
 τὸ φτηνὸ κρέας τὸ τρών οἱ σκύλλοι 7, 175.
 τὸ φουσᾶ καὶ δὲν κρυώνει 5, 48.
 τὸ χαβᾶ του 5, 48 καὶ 6, 47.
 τὸ χαμηλὸ τοῖχο τὸν πηδᾶν ὄλοι 7, 175.
 τὸ ἄχασε τὸ παιγνίδι 7, 175.
 τὸ ἄχασε τὸ χάπι 7, 175.
 τὸ ἄχει δέσει 4, 104.
 τὸ ἄχει δίπορτο 5, 48.
 τὸ ἄχει ἕς τὸ αἷμα του 6, 41.
 τὸ χρῆμα εἶναι γλυκὸ 7, 176.
 τὸ χωριὸ δὲ σὲ θέλει!—ἐγὼ παπᾶς θὰ γίνω
 7, 176.
 τὸ ψάρι ἀπ' τὸ κεφάλι βρωμάει 7, 176.
 τραγοπόδαρος 7, 176.
 τραγουδάει τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
 τράκ, τρακαδῶρος 6, 23.
 τρακάρω 6, 23.
 τραύα κορδέλλα 4, 125.
 τραύα με κι ἄς κλαίω 7, 176.
 τραυάω ἕς τὰ σκοτεινά, ἕς τὰ στραβά, ἕς τὰ
 τυφλά 6, 41.
 τραυάω τὰ μαλλιά μου, τα μαλλοκέφαλά μου
 4, 125.
 τραυάω τὴν οὐρά μου 4, 96.
 τραυῶ τὸ σκοινὶ 4, 119.
 τραυῶ τῶν παθῶν μου τὸν τάραχον 6, 33.
 τρεῖς τὸ λάδι, δυὸ τὸ ξίδι, πέντε τὸ λαδό-
 ξίδο 7, 176.
 τρέχα γύρευε 7, 177.
 τρέχουν τὰ σάλια του 7, 177.

τρέχω μὲ τὴν ψυχὴν ἕς τὸ στόμα 4, 98.
 τρίβω τὰ μάτια μου 7, 177.
 τρίβω τὰ χεῖρα 7, 177.
 τρικούβερος 7, 177.
 τρικυμία ἐντὸς ποτηρίου ὕδατος 7, 177.
 τρεῖς καὶ τὴν κακὴν του μέρα 7, 178.
 Τρίτη καὶ φαρμακερὴ 7, 178.
 τρίχα 4, 125.
 τρίχες 1 7, 178.
 τρομάρα ἕς τὰ μπατζάκια του! 7, 178.
 τρυφερίτσα, τρυφερίτοι 4, 98.
 τρώγομαι μὲ τὰ νύχια μου 7, 178.
 τρώγω βρισίδι 4, 124.
 τρώγω ξύλο 4, 124.
 τρώγω ξυστήρι 4, 123.
 τρώει δὲν τρώει 4, 105.
 τρώει μὲ τὸ κουτάλι 6, 73.
 τρώει μὲ χρυσᾶ κουτάλια 6, 54.
 τρώει τὰ λυσσακά του 7, 179.
 τρώει τὰ σίδερα 7, 179.
 τρώει τὴν χυλόπιτα 6, 54.
 τρώει τὸ καταπέτασμα 6, 54.
 τρώει τὸ κουτόχορτι ἀφορολόγητο 6, 54.
 τρώει τὸν περίδρομο 5, 29.
 τρώει τοῦ καλοῦ καιροῦ 6, 52.
 τρώει τοῦ σκασμοῦ 6, 55.
 Τσάμικος ταμπάκος 7, 179.
 ταίμπησε τὸ ψάρι 7, 179.
 τύπος καὶ ὑπογραμμὸς 7, 179.
 τυφλοσύρτης 7, 180.
 τύχη βουνά 6, 55.
 τῶν παθῶν μου τὸν τάραχον 6, 33.
 τῶν φρονίμων τὰ παιδιὰ παιδιὰ πρὶν πεινά-
 σουν μαγειρεύουν 7, 180.
 τώρα κι ἄλλη μιὰ 7, 181.

Υ

ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ! 7, 181.
 ὑπάρχει καὶ ἄλλὰ 7, 181.
 ὑπερπηδῶ, ὑπερβάλλω τὰ ἐσκαμμένα 7, 181.
 ὑπὸ ἄτμον 7, 182.
 ὑπογραμμίζω 7, 182.

υπογραφές μαζεύει 4, 109.
 υπογράφω 5, 49.
 υπογράφω ἐν λευκῷ 7, 182.
 υπογράφω τὴν καταδίκη μου 7, 182.
 ἕστερνή μου γνῶσι καὶ νὰ σ' εἶχα πρῶτα 1
 6, 55.
 ὑψηλὴ ἰδέα 7, 182.

Φ

φάγαμε μαζί ψωμί κι ἄλατι 6, 73.
 φάγωμεν καὶ πῖωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνή-
 σκομεν 7, 183.
 φαίνεται βουνὸ ἢ δουλειὰ 4, 126.
 φαίνεται ὁ οὐρανὸς σφοντύλι 6, 7.
 φάντης μπαστούνι 6, 55.
 φαρμακομύτης 6, 55.
 φασόλι φασόλι, γερμίζει τὸ σακκούλι 7, 183.
 φάτε, μάτια, ψάρι καί, κοιλιά, περίδρομο
 6, 56.
 φέγγουν τ' ἄφτιά του 5, 49.
 φέξε μου καὶ γλίστρησα 7, 183.
 φέρνει τὸν κατακλυσμὸ 5, 49.
 φέρνω βόλτα 4, 103.
 φέρνω τὰ πόδια μου 'ς τοὶς πλάτες μου 5, 28.
 φέρ' τονε 'ς τὸ γάμο σου νὰ σοῦ πῆ καὶ
 τοῦ χρόνου 6, 56.
 φεύγω σάν τὴ βρεμένη γάτα 4, 126.
 φίδια ποὺ τὸν δάγκασαν 1 7, 183.
 φίδι κολοβὸ 7, 183.
 φίδι ποὺ θὰ τὸν φάη 1 7, 183.
 φιλάει κατουρημένες ποδιές 5, 51.
 φιλῶ σταυρὸ 5, 49.
 φίρανε τὸ μυαλὸ 7, 184.
 φοβέρα θέλουν κ' οἱ ἅγιοι 7, 184.
 φούντα 6, 33.
 φοῦρνος μὴν καπνίση! 4, 107 καὶ 6, 74.
 φουρτούνα 'ς τὰ ματζάκια του! 7, 178.
 φούσκωσε τὸ συκάτι μου 6, 38.
 φτερό 5, 49.
 φτοῦ νὰ μὴ βασκαθῆ! 7, 185.
 φτύνω αἷμα 6, 56.
 φτώχεια καὶ τῶν γονέων 6, 21.

φτωχὸς γεννιέται 6, 56.
 φτωχὸς ὁ ἅγιος 7, 185.
 φτωχὸ τὸ μοναστήρι 7, 185.
 φυλάω πισινὴ 5, 7.
 φυλάω τὸ σπῆτι 7, 185.
 φυσάει 5, 50.
 φυσάει τὸν παρᾶ 5, 50.
 φυσᾶ καὶ ξεφυσᾶ 7, 185.
 φωνάζει ὁ κλέφτης νὰ φοβηθῆ ὁ νοικοκύ-
 ρης 7, 185.
 φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ 7, 186.
 φῶς ἰ μάτια μου 1 7, 186.
 φῶς φανάρι 5, 50.
 φῶς φανερό 5, 50.
 φωτιά καὶ λαύρα 4, 126.

Χ

χάθηκε κακὴν κακῶς 6, 63.
 χαλάει ὁ κόσμος 4, 127.
 χάλασε ὁ κόσμος 6, 56,
 χαλασμός Κυρίου 4, 127.
 χαλνῶ γῆ καὶ οὐρανὸ 7, 186.
 χαλνῶ τὴ ξαχαρένια μου 5, 50.
 χαλνῶ τὴν καρδιά μου 5, 50.
 χαλνῶ τὸν κόσμο 7, 186.
 χαλνῶ χατίρι 7, 186.
 χαμηλώνει τὴ μύτη 6, 15.
 χαμηλώνω τὰ μάτια 5, 19.
 χαμοθεὸς 7, 48.
 χάνει ὁ σκύλλος τὸν ἀφέντη 7, 187.
 χάνεις τὸ πρᾶμα σου, χάνεις καὶ τὴν ψυχὴ
 σου 7, 187.
 χάνει τ' ἄβγά καὶ τὰ καλάθια 6, 57.
 χάνεται σ' ἓνα κουτάλι νερὸ 6, 69.
 χάνεται σὲ ρηχὰ νερά 7, 130.
 χάν' ἢ μάννα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ
 μάννα 6, 57.
 χάν' ἢ μάννα τὸ παιδί κι ὁ σκύλλος τὸν
 ἀφέντη 7, 187.
 χάνομαι 'ς τὰ σύννεφα 7, 187.
 χάνω τ' ἄβγά καὶ τὰ πασχάλια 7, 187.
 χάνω τὰ νερά μου 4, 127.

χάνω τὸ Θεό μου 5, 51.
 χάνω τὸ μπούσουλα 4, 127.
 χάνω τὸ παιγνίδι 6, 57.
 χαρὰ Θεοῦ 5, 51.
 χαρὰ 'ς το! 4, 127.
 χαραχτήρας 5, 8.
 χάριν τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κ' ἢ γλάστρα
 6, 57.
 χαριστική βολή 7, 188.
 χαρτί καὶ καλαμάρι 7, 188.
 χάφτει μυῖγες 7, 188.
 χειμῶνας μὲ δόντια 4, 107.
 χειρῶν ἀδίκων 7, 188.
 χίλια πουλλιά ἄπιαστα σ' ἓνα παρᾶ 7, 188.
 χορεύω τ' ἀλογάκι μου 6, 57.
 χορεύω τὸ χορὸ τοῦ 'Ησαΐα 6, 57.
 χόρτασε τὸ μάτι του λεφτὰ 7, 189.
 χρόνο μὲ τὸ χρόνο 7, 191.
 χρυσώνω τὸ χάπι, χρυσωμένο χάπι, 7, 189.
 χρωστάει τῆς Μιχαλοῦς, τοῦ Μιχάλη 6, 58.
 χρωστάω τὰ μαλλοκέφαλά μου 4, 118.
 χτυπάει πόρτες 5, 51.
 χτυπᾶω ξύλο 6, 58.
 χτυπᾶω τὸ κεφάλι 7, 189.
 χτυπῶ καμπανιά, καμπανιές 5, 21.
 χωματίλα μυρίζει 7, 189.
 χώνει τὴ μύτη του 4, 127.
 χώνω μέσα 5, 6.
 χωριὸ ποὺ φαίνεται κολαοῦξο δὲ θέλει 6, 58.
 χώρισαν τὰ τσανάκια 5, 52.
 χωρὶς τουφέκι πάει 'ς τὸν πόλεμο 7, 189.

χωρὶς ψυχὴ 7, 189.
 χωροφύλακα δὲ θὰ σοῦ στείλω 7, 190.

Ψ

ψαρεύω 'ς τὰ θολὰ ἢ θολωμένα νερά 4, 127.
 ψεῖρα καὶ τῶν γονέων 6, 21.
 ψευταλόγου πέταλα 7, 190.
 ψευτομονέδα 6, 58.
 ψηλομύτης 6, 14.
 ψηλώνω τὴ μύτη 6, 15.
 ψιλὴ 7, 190.
 ψοφάει γιὰ παραξήγησι 5, 22.
 ψόφιου ἀλόγου πέταλα 7, 190.
 ψυχὴ δὲν ἔχει ἀπάνω του, μέσα του 7, 19
 ψυχικὸς βρασμός 7, 190.
 ψωνίζω ἀπὸ σβέρκο 4, 128.
 ψωνίζω καβάλλα 4, 128.
 ψώρα καὶ τῶν γονέων 6, 21.

Ω

ὦρα μὲ τὴν ὦρα 7, 191.
 ὦς ἐδῶ καὶ μὴ παρέκει 7, 191.
 ὦς ἐδῶ μὲ φέρνει 7, 191.
 ὦς ἐμεγαλύνθη τοῦ ἔργου σου, Κύριε! 7, 191.
 ὦς ποῦ θὰ πάη, θὰ τραυήξῃ ἢ δουλειά;
 7, 192.
 ὠσπου νὰ πῆς κρεμμύδι, κύμινο 7, 192.
 ὠσπου νὰ σηκώσῃ τὸ ἓνα πόδι, τ' ἄλλο τὸ
 τρώει ὁ λύκος 7, 192.
 ὦς τὴ δευτέρα παρουσία 7, 93.
 ὦς τὸ κόκκαλο 4, 128.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

(Σημειώνομεν τὰ σπουδαιότερα λάθη τῶν σειρῶν).

Τόμ. 5

Σελ.	5	στ.	18	ἀντί λιτούς	γράφε	λυτούς
------	---	-----	----	-------------	-------	--------

Τόμ. 6

Σελ.	16	στ.	19	ἀντί τὸ παιδιὰ	γράφε	τὰ παιδιὰ
»	17	»	23	» σκωπικὰ	»	σκωπτικὰ
»	21	»	11	» ψώρα	»	ψεῖρα
»	38	»	16	» τὸ πνεύματι	»	τῷ πνεύματι
»	57	»	2	» κλαίει	»	χάνει

Τόμ. 7

Σελ.	16	στ.	3	(κάτωθεν)	ἀντί λεγομένης	γράφε	λεγομένη
»	24	»	6	(κάτωθεν)	» πανιὰ	»	παννιὰ
»	25	»	1		» πέλον	»	πλέον
»	29	»	20		» ὀκατέρειε	»	ἀκαρτέρειε
»	31	»	1	(κάτωθεν)	» διάλεκτος	»	διάλεκτον
»	38	»	9		» μαθάνειν	»	μανθάνειν
»	45	»	8	(κάτωθεν)	» Ξηροῦ	»	Ξυροῦ
»	59	»	12		» νὰ	»	τὰ
»	60	»	6	(κάτωθεν)	» πληγῆ	»	πληγῆν
»	61	»	20		» Πλ.	»	Πβ.
»	79	»	1		» μεγαλοφμοῦς	»	μεγαλοφουῦς
»	96	»	5	(κάτωθεν)	» πειράζε	»	πειράζει
»	115	»	10		» προσωποίησις	»	προσωποποίησης
»	141	»	19		» σπάω	»	σπάζω
»	142	»	8		» κλαρίνο	»	κλαρίνο
»	144	»	7	(κάτωθεν)	» αὐτὸ	»	αὐτὰ
»	145	»	2	(κάτωθεν)	» dan	»	dans